Biekorf. Jaargang 13

bron
Biekorf. Jaargang 13. De Plancke, Brugge 1902

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001190201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

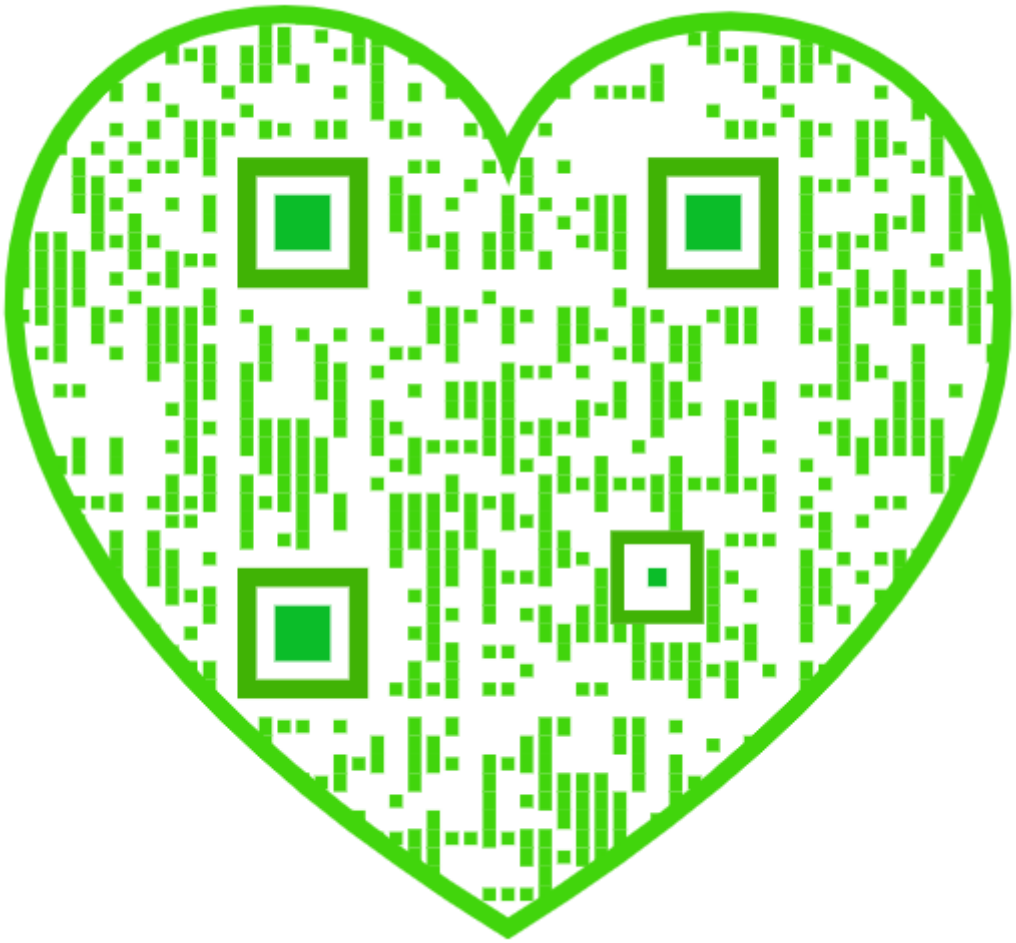

[Nummer 1]

Broeder Cornelis te Kortrijk in 1578
(Vervolg van bladz. 378, 't jaar 1901)

't **W**AS den 11sten Februari dat dit uiterst behendig opgedischt voorstel de Kortrijksche heeren werd voorgelezen. Op de zijde stond: ‘Antwoordt zoohaast mogelijk’ en, den dag zelve, schreef men in dezer voegen:

‘Zo wij altijts met uwe e. heeren voorsaeten ghehouden hebben boven alle andere zonderlinghe goede correspondentie, aliance ende ghetrauwe ghebeurscap, daerinne men merckelick in desen benauden tydt wel behoort te continuerene... wel verstaan ook dat... de steden van Brugghe(1), vanden lande vande Vryen, Denremonde, Deynse ende andere, up ghelijck verzouck met uwe e. vereenst ende gheaccordeert zijn... aanveerden wij ook het particulier verbant.’

(1) De stad Brugge wierd door de Gentenaren ingenomen den 20sten Maart en den 26sten de nieuwe wet ingesteld.

Doch ‘alles in conformiteyte vande pacificatie binnen uwe stede gemaect ende byder C^{o} Ma^{t} gheagreert ende gheconfirmeert ende midts de zelve observerende by elck respectivelick van onslieden onverbrekelick ende van poincte te poincte’[(1)].

De getrouwigheid aan den koning, zoowel als aan de Bevrediging van 1576, hier zoo duidelijk uitgesproken en in het voorstel der Gentenaren zoo plechtig ingeroepen, was slechts een drogreden voor deze laatste om te gemakkelijker de wetheeren in hunne netten te vangen. Immers de zin van de XVIII mannen had iets meer in, en hoe langer hoe klaarder straalt dit door bij het volgen der aanstaande gebeurtenissen.

Want de afgeveerdigde d'Hembiese en Van Pottelsberghe hadden nog andere brieven mede, en deze wel ‘beslotene briefven van ghelicken inhoudene als an hemlieden, addresscherende aenden ghemeente deser voorn. stede’. Zij beweerden zich gelast dezelve in 't openbaar en luide aan het volk voor te houden. Dat mocht het magistraat niet toestaan, krachtens de Karoline. Om d'Hembiese te voldoen, antwoordde men dat men de Notabelen zoude samen doen komen met het college, en dat alzoo het ‘ghemeente’ zou verbeeld zijn. Edoch die heeren afgezanten konden zulks niet verstaan en wilden ‘dezelve briefven naemelick aen de ghemeente ende in heurl. handen int openbaere presenteren’ Wat

(1) Register van Notabel.

Op 11sten Wedemaand 1580 vergaderden de notabelen die in 1578 met d'Hembiese gehandeld hadden, om te getuigen dat zij nooit eenige bijzondere punten van akkoord met Gent mieken, maar aleenlijk te kennen gaven dat zij getrouw wilden blijven aan de Pacificatie. Zelfs hierom vonden zij ‘superflu en te vergheefs’ het verbond der stad Deynze dat hun voorgelezen wierd en inhield ‘alleenl. belofte van met die van Ghendt in eene particuliere unie te comene zo verre de vier leden slants van Vlaen. daerinne condescendeeren,’ zonder meer. Ook zeggen zij dat in geval de greffier Ant. Roose hun antwoord (hierboven aangehaald) anders heeft opgesteld, dat zij hetzelve ‘desadvoueren als jeghens huerl. intentie ende resolutie wesende.’

uitgevonden? ‘Omme beter ghedaen dan ghelaeten’ dagvaart men voor 's anderdaags ter schepenzale, boven de Notabelen, ‘zeker goedt ghetal van heurl. insetenen, officiers ende andere, zoo in eede vanden stede jeghenwoordelick zijnde als tanderen tijde gheweest hebbende..’ Maar dusdanige vergadering, - was d'opwerping -, is nog het ware gemeente niet, en eindelijk! het magistraat laat toe het volk bijeen te roepen tot het hooren aflezen der hem bestemde brieven ‘midts datse (de gemeente) binnen int college met de voors. ghedeputeerde compareerde.’

Zoo talrijk kwam men toegestroomd, dat men in de zaal noch staan noch de lezing hooren kon, en... ('t was daar dat men eindigen moest!)... ‘Zo wierdt byde voorn. ghedeputeerde belast datmen hemlieden buyten tcollege de zelve briefven anderwarfs lesen soude, 't welck ghedaen wierdt voor tscepenhuus beneden. Ten wekken tyde naer diverssche communicatien ende vertreck by ghemeenen accorde van alle de comparanten gheadviseert gheaccordeert ende ghesloten wierdt tcontract tusschen dese voorn. stede ende de voorn. stede van Gent[1].

(1) 1ste register van Notabel, fo 35. Cfr. bibl. Goethals-Vercruysse, *Recueil de notices historiques*, n. 9, p. 54:

‘Le XII dudt mois; a la requeste de Jehan de Pottelsberge et Bussaert van Imbyse, deputez de Gand, tient une assemblée générale, y convoquant et admestant non seulement les notables et aultres qui y peuvent estre appellez suivant la caroline de l'an 1541, mais aussy indifféremt tous aultres de la commune accourans tumultuairem, à la suyte ce poste desdts deputez et en si grand nombre que la chambre eschevinale se resould ensamble d'accepter la nouvelle alliance et confedération particulière y proposée par lesds députez’.

Jaerboeken n. 32.

1578 12 Feb. Op het verzoek van Jan van Pottelsberghe en Bussaert van Hembyse, gedeputeerden van Gend, heeft het magistraet een buytengewoone generaele vergaderinge gehouden, daar toe byeenroepende en doende vermaenen niet alleen de notabele en andere die tot diergelyke vergadering mogten komen, ingevolge gestatueert bij de Caroline van het jaar 1541, maar ook zonder onderscheid alle andere van 't gemeente die er tumultuairlyk de gedeputeerde naliepen en drongen ten zoo groote getalle ten stadhuyse in dat het magistraet hun moest laeten mede stemmen en gezamentlyk aanveerden de nieuwe alliancie en bondgenootschap met die van Gend, die door die gedeputeerde daar geproposeert wierd.

De poets was gespeeld. Voor eenen laatsten keer kwamen de afgeveerdigden in 't kollege, den 14sten Februari, om nog eenige punten te regelen.

Zij vroegen ten:

1ste: bekrachtiging van 't akkoord.

2de: dat Kortrijk zou trachten wederom te bekomen de oude privilegiën, welke het, even als Gent, verloren had onder keizer Karel.

3de: dat men de stad zou ‘centenieren, disenieren,’ en alleszins goede wacht stellen; ook de ingezetene ‘eedt doen doen, dat zij den Gouverneur generael, zijne lieutenant, metgs. den Nederlanden goedt ende ghetrauwe zijn zullen, met ghoedt ende bloet, ter extirpatie van den ghemeenen viant don Jehan met zijne adherenten, in conformiteyte vande pacificatie van Ghent, ghesloten ende bijden Coninck gheapprobeert.’

4de: dat men het kasteel afbreke of verzekere.

Zoo men leert uit 't gene voorgaat, had d'Hembiese wonderslim zijne taak volbracht. Door sluwheid kwam hij zijn beoogde doel te bereiken: de Kortrijksche wet had moeten buigen voor het geweld der menigte, zoo talrijk toegestroomd om de lezing der Gentsche afgeveerdigden te aanhooren. Zeker was de stad nog niet openlijk afvallig van Spanje, maar daar stond men nader bij dan men wel denken mocht.

Nu, op 24sten Februari, komt een nieuwe bezoeker het schepenhuis binnen. 't Is Pieter van Bevere. Hij is, zegt hij, raadsheer van den Koning. Dat wilde alsdan zeggen: afgezant van Mathias en der Staten. Hij beweert zich belast met eene dubbele commissie:

De eerste: hij moet penningen lichten ten dienste van het land: ‘Omme te wederstaene den ghemeenen viant nu ter tijts grootelicx grasserende int cartier van Brabandt’(1).

(1) Don Juan had het statenleger vernield te Gembloux, den 31en Januarij te vooren.

Men offert hem 5000 guldens. Daarmede is hij niet tevreden, en, den 3^{den} Maart nadien, worden er hem 6000 toegestemd.

De tweede: hij moet ook nog opschrijven ‘ende inventorieren de baghen ende jeuwelen, goudt ende zekere, de abdien, cloosters, steden, ghulden ende andere collegen toebehoorende’.

Dat woord ‘inventorieren’ klonk maar schuw. 't Was, als wij nu zouden zeggen: ‘de zegels leggen’, afstand doen van eigendom tot aan bevoegde beslissing.

Niettemin wilde het magistraat hier ook aan gehoorzamen. Van Bevere's brieven droegen 't opschrift ‘Par le roi’, en daarbij er scheen geen gevaar in: er stond immers duidelijk bij geschreven dat het maar en was ‘pour s'en servir pour ung temps, par manière d'emprunt.’(1)

't Was hier nu de oorzaak die aanleiding gaf tot de moedige tusschenkomst van Broeder Cornelis(2).

Niet zonder reden had hij, gedurende een lastig apostolaat van vele jaren, in Brugge den naam verworven van ‘haereticorum malleus’(3). Daar had hij de ketters aan 't werk gezien en, onvermoeibaar, vinden wij hem den 25sten Februari 1578 te Kortrijk.

't Was dien dag dat hij het predikgestoelte beklom in Ste Maartens. Hij deed verstaan aan de menigte dat men niet luisteren mocht naar die nieuwe bevelen; hij trachtte de oogen te doen opengaan en te toonen hoe dit alles zuiver het werk was der ketters, inroepende zijne eigene ondervinding, voornamelijk van het wonderjaar, dat hij van bij gezien had.

(1) 1ste reg. van Notabel, f° 44 v°.

(2) Ziet over Br. Cornelis: ARNOLD, *Dietsche Warande* van 1877, 1878 en 1879. - Z.E.H. DE SCHREVEL, *Histoire du Séminaire de Bruges*, I, bl. 277 en vlgde.

(3) Ziet zijn grafschrift in de Minderbroederskerk te Brugge, aangehaald door P. Naessen, in zijn ‘Franciscaansch Vlaanderen’.

Duur moest hij zijnen iever bekoopen. Wel had zijn sermoen grooten bijval gehad, maar 't magistraat was zoo gesteld dat het den prediker dwingen wilde zijne woorden weder in te trekken des anderdaags. Maar hooren wij liever uit eigene oorkonde, het verhaal dezer zaak:

Na de komst van Van Bevere '.... es ghebeurt dat zekeren religieulx ghenaempt broeder Corñ.... wezende vander ordre van St Franchois, tvoorghaende verstaen hebbende ghepreickt heeft sanderdachs in St. Maartens kercke deser stede, zekere blasphemien ende seditieuse proposten jeghens tvoors. inventorieren. Ende naerdien scepene ende notabelen int zelve sermoen gheweest hebhende, ellecanderen daervan recort ghedaen hadden, was bij hemlieden adjointelick gheresolveert dat men den voorn. graubroedere midsg. zijnen gardiaen ontbieden zoude, ende in heurlieder jeghenwoordicheyt hem ghewach doen vande voors. seditieuse proposten. Den welcken broedere up den zelven instant int college ende voor de notabelen comparerende annegheseyt wierdt, present zijnen gardiaen, dat hy zoude ghepreickt hebben (onder andere) dat men behoorde de commissarissen ofte andere ghecommitteerde om tinventorieren vande voors. jeuwelen faictelic te resisterene als diefven, ghelick men dede ten tijde van de brake, anno 1566, ghemerckt dat men de zelve beschickte naer ende ten proffycte vande hereticken.

Waerup hy broeder Corn. in antwoorde gaf tzelve ghezeyt hebbende uyt een goede zele, waer jeghens hem van weghens de voors. scepenen ende notabelen onder andere gheseyt wierdt, dat mijn heere Bevere de voors. upscrivinghe doende ware uyt crachte van zyn twee commissien, de welcke hem metsgaders zynen gardiaen ghelesen wierden' .... zoo 'wierdt by de voorn. scepenen ende notablen ende myn heer den lieutenant vanden hoochballiu den voorn. broedere Corn. verboden dierghelicke proposten nyet meer te prekene, ende hem belast dat hy sanderdachs xxvj der zelver maendt de zelve blasphemien wederroupen zoude, daer nyet dat men

daerinne voorzien zoude daer ende zoot behoort'[1].

Maar broeder Cornelis was onverbeterlijk. Men wist er elders van te spreken! Ook deed hij als voordien, 'uit goeden zele', en zoo verdiende hij van door de wet van Kortrijk aan den bisschop van Doornijk aangeklaagd te worden, den 3den van Maart 1578. Nochtans is hij van dezen keer, niet aleen beschuldigd: met hem wordt ook de moedige Jan David[2], pastoor van St-Maartens en toekomende rector van 't college van Kortrijk, alsook de pater dominikaan, die hier als 'terminaris' verbleef[3], overgedregen.

De beschuldiging bleef de zelve '... de ce qu'il (frère Corneille) sauroit avancé en ses sermons et prédications user des propos fort estranges, scandaleux et sedicieulx tenus puis nagueres auprès de nous, par ce calomniant lauthorité du Gouverneur général et de son conseil destat, et des estatz généraulx alendroit les mandemens et placcartz deux émanez touchant linventoire des baghes et argenteries...'[4].

De bisschop, Pieter Pintaflour, zegt in zijn antwoord dat de tijden toch zoo moeilijk zijn, dat hij bevolen heeft aan die predikanten van in hunne sermoenen voorzichtig te wezen en dat hij de zaak zal doen onderzoeken[5].

Maar 't en duurde maar een goede week meer en 't lang vergaderd onweder brak los.

Den 13sten van Maart stonden de benden van Ryhove te Kortrijk. Hij was gekomen, zoo gezeid, om de stad te

(1) 1ste register van Notabel, fo 43 verso.

(2) Jan David was pastoor van St-Maartens, te samen met Pieter Simoens. Toen deze bisschop van Yper geworden was, trad hij zelf in 't order der Paters Jesuiten en wierd aangesteld als overste van het nauwlijks gesticht college van Kortrijk.

(3) In 1545 liet keizer Karel toe aan de Paters Dominikanen van Ryssel van eenen hunner te zenden wonen in Kortrijk, om er geestelijken dienst te doen. Deze droeg daar den naam van 'Pater Terminaris'.

(4) 1ste reg. Van Notabel, fo 45 vo.

(5) Ibidem, fo 46.

bevrijden tegen eenen inval der Malcontenten. Hij nam ze zelf in, en den 10sten van April nadien is de wet veranderd, de xviij mannen zetelen op het stadhuis, de heiligschennerijen van 1566 worden hernomen; een andere prediker nu beklimt den predikstoel, de welgekende Dathenus(1), en Kortrijk vervalt, met de valsche 'religioensvrede' in volle geuzenbestier. De voorzeggingen van broeder Cornelis waren droevig verwezentlijkt!

Wij kunnen gissen welk het lot van den heldhaftigen graubroeder zou geweest zijn, ware hij in de handen der geuzen gevallen, door hetgeen wij lezen van den pater gardiaan Antonius Benault, die samen met hem ten stadhuize was gedagvaard. Zijn klooster wierd vernietigd, de broeders uitgejaagd en deze groote predikant van Kortrijk werd op onmenschelijke wijze mishandeld en in den kerker geworpen, alwaar nog de protestansche ministers met hem den spot kwamen drijven. Later toch bekwam hij de vrijheid weder, na ''t overcommen' der stad tot Philips II(2).

Broeder Cornelis leefde intusschen verborgen te Brugge, waar hij stierf, den 14sten Juli 1581, in het huis van heer Otho Arremaere, eenen rijken lakenkoopman, bij wien hij inwoonde, en wierd er begraven in Sint-Jans Hospitaal.

Dr A. DE POORTER

(1) Die weggeloopen monnik zou hier ook eene groote rol gespeeld hebben, naar de aanteekening der Jaarboeken van heer Goethals-Vercruysse, n. 32, waar hij doet opmerken: July. De Geusen doen hier publykelyk hun ketterien prediken, 't gone eerst geschiede in O.L. Vrouwe kerke door Petrus Dathenus, een uytgeloopen carmelyt van 't klooster van Yper, die hier te vooren nog in 't heymelyk had gepredikt, den welken zij van Gend ontboden hadden. Hij wierd daer naer op 't stadhuys ter tafel genood.

(2) Bibl. G.V. Registr. conv. ff. Recoll^{rum}. - Kortrijk kwam over den 27sten February 1580.

De Zwaan

ONDER alle vogels is de zwaan buiten kijf de edeldrachtigste. Min lijvig dan de albatros of stormvogel, - die nooit aan deze zijde van den Evenaar en woont en om zijne zwaarlijvigheid Kaapsche hamel genoemd wordt; - iets kleiner dan de zwaargebekte pelikaan, en staat hij niet op al te hooge stelten gelijk de flamingo; noch en is zoo reusachtig als de struis, noch roofziek als de adelaar, noch overladen met edelgesteente gelijk de pauw. Doch wie zal hem in eenvoudige edelheid evenaren? ‘La nature,’ zegt Buffon, ‘n'a répandu sur aucune espèce autant de ces grâces nobles et douces qui nous rappellent l'idée de ses plus charmants ouvrages: coupe de corps élégante, formes arrondies, gracieux contours, blancheur éclatante et pure, mouvements flexibles et ressentis, attitudes tantôt animées, tantôt laissées dans un mol abandon, tout dans le cygne respire la volupté, l'enchantement que nous font éprouver la grâce et la beauté.’

Doch en gelooft niet dat de tamme zwaan van zijne schoonheid verloren heeft met bij den mensch te wonen. Overvloed van goede spijze, zegt Baillon bij Buffon, heeft den tammen zwaan grooter en lijviger gemaakt; daarom eventwel en heeft hij niets verloren van zijne bevalligheid; wel integendeel, 'k en geloove niet dat de wilde zwaan zoo lief, zoo bevallig is als de tamme.

De tamme zwaan is daarenboven een vreedzaam dier.... *Illic innocui late pascuntur olores*, heet het bij Ovidius, *Amor. 2 eleg. 6*. De zwaan en kent maar eenen vijand*:* den adelaar. Zeer dikwijls weet hij dezen te overwinnen met de bliksemslagen van zijne groote en sterke vleugelen; de andere roofvogels zwichten hem; voor het overige leeft hij in vrede met de gansche schepping.

Van eigen moest een vogel zoo edel, zoo prachtig, zoo vreedzaam, voor zedeleeraars, voor dichters en voor het volk een zinnebeeld worden.

'k Late varen dat hij het zinnebeeld is der dichters; 't is overbekend.

'k Late varen de grieksche godin der schoonheid, die hare verstrooide eilanden bezoekt op eenen met zwanen bespannen wagen:

> quae Gnidon
> Fulgentesque tenet Cyclades et Paphon
> Junctis visit oloribus. (Horatius, Carm. Lib. III.)

en met Venus'wagen laat ik maar al de grieksche zotte verdichtsels henenvaren; en 'k vrage aan den man Gods, Jan van Ruusbrouc, van wien of van wat de zwaan het zinnebeeld is.

Van de ontuchtige jeugd, antwoordt hij.

‘Sine cracht leecht in sine vloghele, ende alse hi sterven sal, so singt hi. Hier mede versteet men ieghewelken jonghe mensche die God niet en vreest, maar synre naturen volcht in weelden ende in oncuuscheden van levene: dat sijn twee vloghele daer vele sonden onder sculen; ende si sijn oec van groter cracht also langhe de mensche vliedt in sijne joecht ghelic de swane in de watere dan heeft hij den hals onghebroecsam (surius: rigido sunt collo) alse de swane, ende sterft met bliscapen ende met sanghe in menige doetsonde, ende selc blijft doet in ewecheit.’ (II Tabern. blz. 213 uitgave der Gentsche Biblioph.)

Arme vogel! Gij en waart maar slecht gezien bij den eerbiedweerdigen prior van Groenendale!

Albrecht Rodenbach ziet in den zwaan het zinnebeeld der kuische liefde.

> De dichterlike vogel mint
> het maagdelike water,
> en badt wellustig, spiegelt, drinkt,
> aanhoort het lief geklater.
>
> En onbewust bemint hem 't meer
> en streelt zijn blanke veder,
> en klatert zacht en spiegelt hem
> zoo têer zyn beeldnis tegen.

Doch weiger en bescheiden in
bewondering verslonden
nooit heeft des vogels reine min
die maagdelikheid geschonden.

(Gedichten. Rousselare 1878. blz. 76).

Lief gedichtje! Had de Rousselaarsche dichter niet kunnen, wat hooger kijkende, een verhevener liefde ontwaren? Misschien wel.

In 1443 verkoos Frederijk van Brandenburg, wanneer hij tot troost en hulp der zieken de ridderschap van den Zwaan stichtte, de liefelijke vogel tot zinnebeeld.

Het volk, evenals de zedeleeraren en de dichters, heeft van den zwaan een zinnebeeld gemaakt.

Den 22sten van Lentemaand 1488 vermoordden de Bruggelingen, in oproer, Petrus Lanchals, hunnen edelen schout, raadsheer van Maximiliaan, toenmaligen koning der Romeinen. Zij wierden veroordeeld, zegt de volkszeg, om ten eeuwigen dage langhalzen, d.i. zwanen te kweeken als zinnebeeld hunner boetveerdigheid.

Wat ook het bijblad van de 'XXe Siècle' op zondag 13den van Zaaimaand 1901 uitkrame van zekere Maria Moreel met hare zwanen, de ware volkszeg nopens de Brugsche zwanen is bovengemelde en geen ander.

Den 3den van Bloeimaand 1749 vierde de stad Brugge 'het ses-hondertjarig Jubilé van het heylig Bloedt onses Saligmaekers'. Een prachtige stoet praalwagens ging uit op dien dag, vergezeld door een geheel gesleep reusachtige dieren, uit mandewerk gevlochten of anderzins kunstig verveerdigd. Ieder dier praalde op een voetstuk, dat een slag van zelfwagen was. Immers geen één van deze wagens en was bespannen met horsen of voortgetrokken door menschenkracht, enkel van binnen, onder de behangsels schuilden mannen, die onzichtbaar de gevaarten voortduwden.

De zwaan en was niet vergeten. Wel neen!

Op een zwaan was gezeten eene jonge dochter in nympha of watergodin verkleed; ze zong op de stemme: ‘L'amour veut que tout soupire’ de bediedenisse van den zwaan.

't Schijnt dat er in 't jaar 1749 te Brugge geen bekwame toonzetters te vinden en waren, zooals nu: men had zijn toevlucht genomen tot een Fransch liedje voor de zangwijze!

De maagd.

‘Omtrent d'oevers van Meander,
Segt men, dat de blanke swaen,
Onder 't Pluym-gedierte, alle d'and're
Soude in stemm' te boven gaen.
Dog, als haer de Doodt komt naecken
Dat sy dan singt alderschoonst;
Als oft' sy wou vreugde maecken
In 't vertreck uyt d'aersche woonst.

Dit mag waerheidt of verdicht zijn
Wij bemerken dat alleen,
Menschen die van Godt verlicht zijn
Vroy'lyck van de Weereldt scheen;
Mits sy eer als naer dit leven,
Niet en kunnen gaen ter Feest
Met hem die, aen 't Cruys verheven,
Blyd'lyck gaf, voor ons, syn Geest.

't Is die suyvre swaen alleene
Die syn bloedt heeft uytgestort
(Tot behoud van 't algemeene)
Dat tot Brugghe aenroepen wort,
Daer, met vroyelijcker stemmen,
Hy noch singt, als voor sijn doodt.
Al de sondaers roept tot hem, en
Tot dees Jubel-feeste noodt’.

(*'t Vervolgt*)

Begroetenis

*der katholieke vrije scholen aan Zijn Koninklijke Hoogheid Prins Albrecht van België, Hertog van Saksen, Prins van Saksen-Coburg-Gotha, gemaal van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Elisabeth, Hertogin in Beieren, ter gelegenheid van zijn bezoek te Iseghem, op den 22*en *September 1901*.

Hoogeedle Vorst, een trotsche gloed
Ontvlamt ons kinderlijk gemoed,
  En aller oogen stralen,
Terwijl wij, in ons moederstad,
De bloeiend' hope en meesten schat
  Des Vaderlands onthalen.

Uw hoog gevolg, uw prinsenpracht,
't Genot dat op uw wezen lacht,
  't Komt al ons openbaren
Wat liefde er in uw herte brandt
Voor 't oude, trouwe Vlaanderland,
  En Vlaandrens kinderscharen.

Laat ‘Jongens van boos Iseghem,’
Twee duizend - vroom hun' blijde stem
  Verheffen, U ten zegen:
‘De Vorst der vorsten make U groot,
En ons, - door leven en door dood, -
  Den Vorstenstam genegen!’

A.D.

Mingelmaren

Het boecxken van de vier Uytersten

- 'k Heb hier een oud boekje zitten, te weten:

  Het Boecxken van de vier Uytersten.
  En eenige by-voeghsels, om in onse Uytersten getroost te wesen.
  Jaer-bewys. MENSCH, ZYT U UYTERSTEN INDACHTIGH. (Eccl. 7.)
  Vierden Druck.
  Tot Brugghe by Paulus Roose woonende in de Wollestraet in de vier Evangelisten 1716.
  (De naam van den dichter en staat op het boekje niet.)

- Op de keerzijde:

  Apostolycke Waerschouwinghe.
  Implemini Spiritu Sancto, in Hymnis & Canticis Spiritualibus.
  (Dat is te segghen)

  Wordt met Godts Gheest vervult,
  Uw leven-daghen langh,
  In Goddelycken Rym,
  En Gheestelyck Gezangh. (ad Ephes. S, v, 19.)

- Op de derde bladzijde eene beschouwinge over ‘De Doodt.’

De doodt.
(vado Mori)

All' wat is in den Mensch
Hangt aen een dunnen draet:
Elck seggen moet, die leeft,
Dat hy eens sterven gaet.
Hy sterven gaet. De Doodt
Is 't Slot van alle saecken:
De Doodt gansch seker is;
De Doodt moet Ieder smaeken.
Wat Mindt gij? daer de Doodt
Te niet-doet alle Minn'?
Stelt (zoo gy Minnen wilt)
Op Sterven uwen Zin'.
Het Leven en de Doodt
Staen op Gelycke voeten,
Van dat men wordt gebaert,
En 't Aerd'ryck gaet ontmoeten.
Den Mensch is als een Bloem
Die rasch om-verre wyckt.
Dêes Lesse geeft de Doodt
Voor wie het all' beswyckt.
Gy hebt hier veel Gelucx, seght gy:
Maer, dêes Gelucken
(Met all' wat Weireldt is)
Sal U de Doodt af-rucken.

Of, soo gy suchtigh leeft,
vol Ramp, en Ongeluck,
De Doodt in (weder-deel)
Dient U tot lesten druck.
Gy zyt een President,
Gestelt in Overheden:
De Doodt en kent U niet,
De Doodt sal U ontleden.
Schoon gij een Coningh zyt,
of Vorst, in d'Hoogste Macht,
Weet dat de Doodt, noch Vorst,
Nogh Koninghs Croon en acht.
Uw' Adelycke stam
En allen uw' Geslachten
En sullen noyt de Doodt
Bewegen of verzachten.
Een Rechter soo gy zyt
(Bedorven door het Gelt)
Voor 's Hemels Recht wordt gy
Eens van de Doodt gestelt.
Gy zyt een Kloeck Verstandt;
Sorbona moet u prysen:
Maer wyst my Asschen aen,
Ick sal uw' Eynde wysen.
Het Borgemeesterschap
Is Eerlyck in 't geniet:
Dogh (hoe het zy)
De Doodt en acht die Eere niet.
Gy zyt een Medecyn;
Uw' Konst gaet boven Maeten:
En, als de Doodt genaeckt,
De Konst kan U niet baeten.
Gedenckt, ô Rycken Mensch,
Die Schatten hebt vergâert,
Dat gy (berooft van all')
Moet woonen onder d'Aert.
Wat zyt gy? een Soldaet?
Die noyt hebt af-geweken?
De Doodt (al schroomt gy niet)
Sal U eens 't Herte breken.
Gy Weeldigh lecker Mensch
(Verlust met Spys en Dranck,
En alderley Pleysier)
Moet rotten op een Planck
Uw' Schoonheyt (wie gy zyt)
En kan U niet verschoonen:
De Doodt sal uwen Glans
Met vuylen stanck beloonen.
En gy, Grys, Jaerigh, Oudt,
Weet dat de Doodt u beydt:
De Doodt biedt u de handt,
Tot aen de Eeuwigheydt.

('t Vervolgt)

Ezelpoorte - Boeverypoorte

‘t **I**S binnen de stadt Brugge een out spreek-woort van de studenten. *Sy trecken de Esels poorte uyt, ende komen de Boeverye poorte in*. Dat is te seggen. Sy gaen met een esels verstant naer de Universiteyt, en sy keeren wederom boeven vol fielterye.’

Alzoo gedrukt ten jare 1666 in ‘Het geestelyck kaert-spel met herten troef oft het spel der liefde, door den Eerw. Pater F. Joseph van de H. Barbara, Carmelit Discals’. Den derden druck. 't Antwerpen bij Petrus Rijmers blz. 456.

Vermaning tot de ouders, die hunne zonen ter Hoogschole besteden, zonder dat deze daartoe bekwaamheid hebben.

ANT. VERWAETERMEULEN

Mismaakte woorden

ONWETENDE en ongeleerde menschen zoeken in 't gebruik hunner woorden naar gemak van uitsprake. Alzoo worden vreemde woorden vooral, en vlaamsche woorden somtijds, verdraaid en misvormd, zoo dat ze dikwijls geheel aardig en koddig klinken. Het volk vergelijkt die woorden met andere die het beter kent, en van daar de aardigheid.

Purgeerdrank is in vele monden *plezierdrank. Velocipède* wierd vroeger hier en daar *klossepeerd* of *vlossepeerd* geheeten.

De *excavateur* of mergelschip, dat bij 't aanleggen van Brugge's haven begon gekend te worden, heette welhaast bij velen *de schamoteur*.

De Vlamingen die in Frankrijk in den oest werken spreken somtijds van *overjakken*. Die *overjakken* zijn niet anders als ‘*les Auvergnacs*’ die lijk de Vlamingen ginder ook in 't werk zijn.

Fransche herbergopschriften worden ook leelijk verdraaid. L'aigle d'or wierd *degeluwe dorre*, de rotse van Gaëta *de roste geete* en *le Petit Paris* wierd herdoopt in *Pietje Pari*.

Beestenkeurders ofte *experten* krijgen hier en daar den name van *aspergen*.

Een kerkbediende noemde den *corporale* den *kaporaal* en de *alba* de *halve*.

Tijdens den oorlog in *Cuba* vroeg mij een halve muziekant achter nieuws over den oorlog in den *tuba*.

Een man kwam van Brussel naar Brugge met den gewonen trein of *banlieue*. Hij had hem geweldig verdroten op zijne lange reize: ‘Nooit van mijn leven, zei hij, kom ik nog naar Vlaanderen met den *baljuw*’.

[Nummer 2]

De Zwaan
(*Vervolg van bladz. 12.*)

NU een ander zinnebeeld. Risum teneatis amici!

Ge moet weten de nering der ‘kleerkoopers’ of oude-kleerkoopers, beter gezegd, had onzen zwaan en zijnen zelfwagen bekostigd. De aanschouwers van den stoet, ingezetenen en vreemdelingen, dienden daarover onderricht te worden. Immers de zwaan is het zinnebeeld der ‘kleerkoopers’!! Wie nu zal de aanschouwers deze bediedenisse uiteendoen? Elk ‘dier’ had twee geleiders. Van eigen, de geleiders van den zwaan waren ‘twee grasmaeyers, geestig toegetaekelt (als gebueren van de vloedt Meander)’. Die vloed was in de oudheid zeer berucht om zijnen krinkelenden winkelenden wandel door Klein-Azia, en ook om zijne menigvuldige zwanen.

In een tweegesprek zullen onze twee gasten, met de zeisen op den rug, alles duidelijk maken.

‘I. Gras-maeyer.

Dit weet die Maegt wel treff' lijk te bedieden;
Maar wij, eylaes, onnoos'le Buyten-lieden
Hoe wel gewoon te snyden Gras en Riet,
Ontrent dien stroom, alwaer men swaenen siet
In overvloedt, wy weten van hun singen,
Soo hoog geroemt, heel weinig voort (=voor) te bringen.

II. Gra. - 't Doet ook geen noodt, als gy maer aan dees Lien Van dit vertoog de meyning komt doen sien.

I. Gra. - De meining is, om 't Jubelfeest te vieren: Dat wy de swaen hier, tusschen d'andre dieren, Vertoogen, is door kleer-verkoopers last. (op last, door bevel der, enz.)

II. Gra. - Heeft die oock iets dat op hun neiring past?

I. Gra. - Laet sien... voor eerst ('k zal tellen op mijn duymen),

Gelyck de swaen, door wisseling van pluymen,
Van grauw wordt wit, en met den ouderdom
Noch witter wordt, der kleer-verkoopers rom
Ligt in iets oudts een nieuwe swier te schenken,
Waer door (tot nut, meer als men kan bedenken)
't Gemeente, in noodt, raekt om een klein erpluymt.

Dat 's een...’

Ja! Dat is ééne bediedenisse van het zinnebeeld; en het is meer dan genoeg! Gelukkiglijk slaat er de tweede grasmaaier zijnen snater doorheen, en verlost ons van verderen uitleg.

II. Gra. - Ja wel, en een die niet en schuymt.

Houdt d'andre by: wy sullen 't daer meê staeken,
En gaen al voort, den avond mogt genaeken,
Men wacht ons oock reeds in de naeste wijck
Dus, vriendekes, vaert wel, weest vroyelyck.

Die verwonderd zou zijn dergelijke gevaarten te zien uitgaan en dergelijke samenspraken te hoeren in den ommegang van het H. Bloed, gelieve de gebruiken van de

XVIII^{de} eeuw na te gaan. Moeder zaliger, geboren in 1799, had met de overgeblevene menschen van de XVIII^{de} eeuw geleefd in het begin der XIX^{de}; zij wist te spreken van de oude ‘H. Bloedprocessien’ zij kende zeer wel het verschil, welke men toen ter tijd maakte tusschen ‘de processie van devotie’ en de ‘reuzeprocessie’ ‘Triomphewagens’ ‘Dieren’, samenspraken en liedekens behoorden tot de ‘reuzeprocessie’ en niet tot de ‘processie van devotie’. Deze stapte voorop, en de ‘reuzeprocessie’ volgde. Uit het boekje waar af sprake is in Biekorf XI, blz. 152, kan men goedmaken dat moeder de waarheid zei.

Achttien jaren na den ‘Jubilé’ van 1749 te Brugge, geviel in 1767 de ‘Jubilé’ van den H. Macarius, te Gent. Daar ook was evenals te Brugge een ‘reuzeprocessie’ met wagens en dieren. De zwaan kwam ook voor den dag, bekostigd ditmaal door de brouwers van *wit* bier!

Luidens het opschrift, was nu de zwaan het zinnebeeld geworden van den H. Macarius. De pest heerschte te Gent. De heilige man vroeg aan God de genade om het laatste slachtoffer te zijn van de kwale. Hij stierf vol vreugde, als een stervende zingende zwaan, omdat hij door zijne zelfopoffering de Gentenaren van den geesel verlost had.

Ter gelegengeid van eene geringe gevaarnisse, gebeurde het mij een ander zinnebeeld van de zwane op te vatten. 'k Maakte mijne ingevinge te kennen aan mijnen weerden vriend Guido Gezelle, hem een gedicht daarover vragende. Ja, antwoordde hij, het ware een fraai gedicht. De dood, och arm! heeft mij den vriend en het gewenschte gedicht ontdragen. 't Weze mij toegelaten, ter zalige gedachtenis van den vriend, mijne gevaarnisse en mijn zinnebeeld te kennen te geven, om zoo van den zwaan afscheid te nemen.

De erpel - waard, zeggen ze in Nederland - is een zorgvuldige vader, zoolang zijne jongen uit hunne kinderkwalen, is 't dat men alzoo van zwanekiekens spreken mag, niet gegroeid en zijn. Maar zoohaast zij hunszelfs zijn, worden ze onverbiddelijk door vader verjaagd. De zwaninne (Kil.) staat deerlijk op deze jacht te kijken en

laat maar alles gebeuren. 'k Was wandelende op de Iepersche ‘werken’ of bolwerken, nu in eenen fraaien lusthof veranderd, en 'k zag een jongen zwaan, door den vader alzoo verjaagd, met uitgestrekten hals en wijde wijde vleugelslagen zijn hooge vlucht nemen hemelwaarts. Mij docht een zuivere blanke ziele te aanschouwen, die met uitgestrekte begeerten en groote pogingen uit de vloeiende onstandvastige wateren dezer wereld hare vlucht neemt te Godewaart. En mij viel te binnen een der schoonste bladzijden uit de middeleeuwen ons nagelaten:

‘Ghef mi di, ic gheve di mi. Wilstu mine sijn, ic wille dine sijn’. Zoo spreekt God aan de ziele, bij Jan van Ruusbroec, IV: 28 r. 4.

De ziele antwoordt:

‘Ghi smaect my suete boven honichraten
Ende boven alle sueticheit van maten (=meetbare,
Altoes blijft in mi hangher ende begheren; gemetene)
Want ic en can u niet verteren.
Etti (=eet gij) my, ofte etic u, dat my ontcont,
Want beide dunct mi in minen gront’.

Nu klaagt de ziele dat zij al hare vermogens tot stilzwijgen brengen moet om tot vereeniging met God te geraken; want God loven en danken is haar eeuwig leven:

‘Ghi eyscht my één met u te sine,
Ende dat gheeft my groote pine;
Want ic en wille mine oefeninghe niet laten,
Ende in uwe armen slapen.
Ic moet u danken, lof ende ere gheven,
Want dat is mijn ewich leven.
Ongheduer vindic in my:
Ic en can gheweten wat dat si.
Mochtic enicheit met Gode vercrigen,
Ende altoes in mijn werken bliven,
Soe soudic al mijnre claghen zwighen.’

De ziele nu laat haar over aan Gods wille, en geeft haar gansch en geheel aan God.

‘God die alle noet bekent
Hi doe met mi al dat hi wilt
Ic gheve mi te male in sijn ghewout (=geweld, macht),
Soe blivic in allen doghene (=lijden) stout (=kloekmoedig).’

Nu dat de ziele gansch en geheel bevangen is in Gods geweld, in Gods macht, roept tot haar de H. Geest (blz. 55 r. 18): ‘Mint die minne die u ewelic mint. Sijn roepen dat is een inwendich gherinen (aanraken) in onsen gheeste. Die stemme es vreseliker dan die donder. De blixemen die daer ute comen openen ons den hemel, ende toenen ons licht ende ewighe waerheit. De hitte sijns gherinens ende sijnre minnen is so groet, dat si ons te male verberren (=verbranden) wilt. Sijn gherinen in onsen gheeste roept sonder onderlaet: “Betaelt uwe scout (=schuld); mint die minne die u ewelic ghemint heeft.” Hier ave comt groet ongheduer van binnen, ende wiseloes ghelaet al sonder maniere (surius: et gestus modi expertes). Want soe wi meer minnen, soe ons meer lust te minnene; ende soe wi meer betalen dat ons minne eyscht, soe wi meer sculdich bliven. Minne en zwijcht niet stille; si roept ewelic sonder ophouden: “Mint die minne.”

Wie dan heeft geboekt, dat de Spaansche tale, de tale is der mystieke godgeleerdheid? 'k En wil het fraaie Kastieljaansch van de H. Theresia en van den H. Joannes a Cruce niet verachten; maar die aandachtig Jan van Ruusbroec leest zal met mij overtuigd blijven, dat ons Dietsch een bekwaam werktuig is om over dergelijke godgeleerdheid te schrijven.

Daar ik nu opgetogen stond in Jan van Ruusbroec's gezelschap, hoorde ik een groot gedruisch als het geruisch van vele wateren aan den voet van eenen waterval. Kinderen en jonge zwanen en zijn moeder zoo seffens niet ontwend. Van uit zijn hoogen hemeltocht was de jonge vogel naar moeder teruggekeerd, en daar hij zonk, ruischte het water onder zijn snelle wedervaart. Alle gedruisch hield op. En het lieve waterke loeg honderden wijde waterwielen ringsom den schoonen vogel.

MEDARD VANDE POELE

Onwelkom!

TWEE, drie stonden en de winter
heeft zijn' witte eentoonigheid
waar nog ievers kleur of klank was
alverdoovend uitgespreid.

Zwijgen zult ge, derf en dood zijn,
bant hij zonder spreken: - “ik
wil 'nen tijd hier meester spelen.” -
- En hij tikt zijn toovertik,

spant een grauwdoek voor de zonne,
doet haar al haar stralen uit,
legt het water vast en, stille
valt wat ergens ruit of muit!

Och! zou 't waar zijn, zonne, en zoudt gij
afstaan al uw stralenmacht,
lieve, en laten de eerde doeken
in die doode winterdracht?

- “Neen 't,” - riep 't zonneke en het vuurde
't mistig doek vol gaten, daar
hem de winter wou mêe blinden,
- neen 't, ik ben hier, wachte maar!’ -

Ai mij! oude djoos, de boorden
krimpen al van 't pronkgewaad
dat ge alom de lustigheden
van de lachende aarde slaat;

kom, gij weent al dikke tranen
uit de boomen; haast u maar,
laat - en maakt u uit de voeten -
't zonneken zijn wegen klaar.

Kortrijk, 14/12 1901.
CAESAR GEZELLE.

Kerkzang en volkslied in de middeleeuwen

IN ‘Biekorf’ 1900, bl. 273-79 289-95 schreven we iets over den zang der kerk in de eerste eeuwen.[1] Met het werk van Paus Gregorius den Groote hebben we eenen bloeitijd zien ontstaan die, de middeleeuwen door, zal blijven voortduren. In eene belangwekkende bijdrage[2] deed onlangs de geleerde deunkundige Combarieu opmerken, hoe de geschiedenis van den middeleeuwschen kerkzang, niet alleen in oudstaafsel- en schoonheidskundig opzicht, maar ook op volkskundig gebied, onze aandacht vergt. De zang en, ja, heel de deunkunde der middeleeuwen, is de vrucht niet van één afzonderlijk verstand: het draagt den stempel van een gezamentlijk werk; evenals de gemeenschap van geloof, taal en zeden, evenals alle maatschappelijke inrichtingen heeft de Gregoriaansche kerkzang, in het opmaken en nauwer verbinden van het christenvolk der middeleeuwen een aanzienlijk deel ingenomen: de deunkunde van 't volk wierd door de kerk geleid, ja, geheel en gansch beheerscht. De kerk alleen bezit eene leering; alleen, eene kunst, want de kerk is het volk en het volk de kerk, en bij het nauwer vereenigd zijn der twee maatschappijen smelten ook gedachten, spraak en lied dieper ineen. Dan waren het voorwaar de guldene jaren van den Gregoriaanschen zang: zijne middeleeuwen! 't Is waar, met het tweede jaarduizend, ontstaat nevens dien eenstemmigen zang eene andere vreemde deunkunde, die met de ‘mensuralisten’ ofte maatleeraars uit de XIIe eeuw, door de verschillendste wijzigingen, de langdurige overgang geweest is tot de ‘Renaissance’; maar dan nog bleef de Grego-

(1) Wie dit tijdvak beter kennen wilt, raadplege nog PATER CABROL in zijn werk: *Le livre de la prière antique*, Paris, Oudin, 1900, en G. RIETSCHL, *Kirchenlied in der alten Kirche*, in de *Realencyclopedie für protestantische Theologie und Kirche*, 3e uitgave. Bd. X, bl. 399-409.

(2) *Revue de Synthèse historique*, 1900, bd. I, bl. 84-110: *La musique au moyen àge*.

riaansche zang nevens dien anderen, eerst op zijn eigen, doch meestal in het volksgezang leven; slechts met Palestrina heeft de nieuwe zangwijze de aloude overmand[1].

***

De uitbreiding van den Gregoriaanschen zang dien alleen Roomen tot dan toe gekend had, heeft de kerk aan Karel den Groote te danken[2]. 't Staat bij de geschiedboekers verhaald, hoe Paus Hadrianus de 1ste op 's vorsten aanvraag

(1) OORKONDSCHAP. - Over WOORD EN DICHT van 't lied, ziet de oorkondschap in de *Realencyclopedie für protest. Theol. und Kirche*, 3e uitgave: 'Kirchenlied', bd. X, bl. 409-443 (1901), en dokter KALFF'S beroemde werk: *Het lied in de Middeleeuwen*. Leiden, Brill, 1884.

Over de DEUNKUNDE:
a) van den *kerkzang*:
MARTIN GERBERT, *De cantu et musica sacra*. 1774, bd. II.
A. KÖSTLIN, *Geschichte der Musik in Umriss*. Berlin, 1899.
DOM POTHIER, *Les mélodies grégoriennes*. Tournai 1881.
GEVAERT, *Le chant liturgique dans l'église latine*. Gand 1890.
La mélopée antique dans le chant de l'église latine. Gand 1895.
M. VOGEL, *Geschichte der Musik mit besonderes Berucksicht des deutschen Volkslieder*. Leipzig, Hug, 1901.
SOULLIER, *Le Plain-chant, Histoire et théorie*. Tournai, Desclée, 1894.
P. AUBRY, (Tribune de St Gervais, 3e a. nos 5 et 6). *Les Epitres Farcies du moyen âge*.
H. KÖSTLIN, *Kirchenmusik* (*Realencyclopedie für prot. Theol. und Kirche*), bd. X, bl. 448-458.

J. COMBARIEU, *La musique au moyen àge* (Revue de Synthèse historique, t. I, no 1, 1900).
b) van ons oude *volkslied*: (vgl. verder).
J.G.R. ACQUOY, *Het geestelijk lied in de Nederlanden vóór de hervorminge* (overgedrukt uit de Arch. voor Nederl. kerkgesch. dl. II, afl. 1, 's Gravenhage, 1886, bl. 106-111).
J.G.R. ACQUOY, *Kerstliederen en Leysen* K.V. Acad. 3e R. dl. IV, bl. 352.
FL. VAN DUYSE, *Het eenstemmig Fransch en Nederlandsch lied in de Belgische gewesten van de XIe eeuw tot heden*. Gent 1896.
FL. VAN DUYSE, *Oude Nederlandsche liederen*, Gent, Annoot 1889.
WILLEMS, *Oude liederen*. Gent, Gyselynck, 1848.
DE COUSSEMAEKER, *Chants populaires des Flamands de France*. Gand, Gyselynck, 1856.
LOOTENS EN FEYS, *Chants populaires flamands* (Annales de la société 'L'Émulation' de Bruges 1878).

(2) Vgl. daarover VOGEL ald. bl. 7-9; SOULLIER ald. hfds. VIII-XVI.

twee der beroemdste zangers uit zijne Sixtinusgilde naar Metz gezonden had, hoe een hunner, Romanus, uit ziekte de reis niet voortzette en aanlandde in de abdij van St Gallus, waar een der beroemdste zangleerhuizen gesticht werd(1). In Fulda, Metz, Strassburg, en in verschillige Fransche steden, later ook in Engeland zag men dergelijke inrichtingen ontstaan, die allen tot het verspreiden van de Gregoriaansche zangwijze hunnen steen bijbrachten(2). Als eene der beroemdste stond in onze gewesten de leergang bekend van het St-Amandshuis in het sticht van Doornijk, waar een der vermaardste deunkundigen uit de IXe eeuw, abt Hucbald van Vlaanderen, den kerkzang aanleerde(3). Boven die ieverige leeraars die op niets 'n zagen om de zangwijze van Gregorius nauwkeuriglijk aan de jongeren voor te stellen, hebben de middeleeuwen ook nog de beste deunoefenaars van den kerkzang voortgebracht, en de schoonste der heerlijke zangen, die heden het sieraad van onzen wijdienst uitmaken, zijn van middeleeuwschen oorsprong(4).

Hoe kwam die zang nu over onder het volk? Gerbertus(5) toont ons geheel wel den grooten invloed aan van den kerkzang op het wereldlijk lied, hetwelk alsdan in zijnen eersten kunstleest optrad: we willen hier het volkslied beduiden, en met Dr Kalff(6) verstaan we door volk niet ‘het grauw der straat, dat noch dicht noch zingt, maar

(1) St Gallus'geloftelingshuis is heden nog beroemd voor zijnen zang. Dank aan de werkzaamheid van Romanus en zijne opvolgers bezit het nog van de schoonste en kostbaarste deunhandstukken.
(2) Vgl. SOULLIER ald. hfds. X: Les écoles du plain-chant au moyen âge.
(3) Een woord over hem in COUSIN: *Histoire de Tournay* 1868 Bd. III bl. 16-18.
(4) SOULLIER ald. bl. 155 en vlgg. Dom GUÉRANGER. *L'année liturgique*, alom. Velen zijn van onbekende schrijvers; onder de anderen, wier opstellers gekend zijn, prijken de ‘*gloria laus*’ van Palmenzondag, de ‘*Veni creator*’, het getijdenlied van Allerheiligen, de ‘*Homo quidam*’ enz.
(5) *De Musica sacra*, bd. II, b. II, bld. 2, hfds. 3.
(6) Ald. bl. 51.

slechts schreeuwt en verminkt'. Wij vatten 'volk' in den zin van natie d.w.z. al die menschen wier afstamming, taal en zeden gelijk zijn, bij wie nog niet zulk een sterk onderscheid valt op te merken in de beschaving der verschillende standen. 'Gewis is het volkslied niet ontstaan uit heel het volk (de gemeenschap)'. Het volk heeft zijne dichters gehad, en, hoewel het noodzakelijk, van de vroegste tijden van zijn bestaan af, onbewust gezongen heeft lijk een vogel in de lucht, heeft het toch ook naar aangenomene en bekende zangwijzen gezongen, en bijzonderlijk zijne eerste zielsbewuste, kunstige gezangen heeft het aan de toenmalige kunst ontleend: aan den kerkzang. Zoo is er ons uit het eerste jaarduizend weinig of niet overgebleven van kunstig wereldsch gezang dat buiten de Bidsteê gehoord wierd: meest speeltuigelijke deunschap was vroeger ontwikkeld geworden, des te meer dat van dan af, de kerk tegen de 'vulgaris musica' opkwam(1).

***

In dit eerste tijdstip, namentlijk het eerste jaarduizend, vinden we dus in den liturgischen kerkzang zelf den oorsprong van het eerste halfkunstig volksgezang, dat we kunnen naspeuren. We moeten het zoeken in de zoogenoemde '*Sequentiae*', die, om het einde der 9e eeuw, als een aanhangsel van den Gregoriaanschen zang ontstaan zijn en allengskens buiten het bidhuis gezongen wierden(2).

Reeds in de eerstvolgende tijden na Gregorius had men bij den ouden kerkzang, de '*tropi*' ingebracht(3) eigen-

(1) DE COUSSEMAEKER, *Hist. de l'harmonie au moyen àge*. 1852, bl. 81-82.

(2) Vgl. daarover ACQUOY, *Kerstliederen en Leysen*. En KÖSTLIN, *Realencyclopedie*, bd. X, bl. 454: 20-30.

(3) Vgl. SOULLIER, ald. blz. 241.
Ald. een voorbeeld. Hij zegt: 'Fetis a copié à la bibl. du Vatican, sur un manuscrit daté de 1187, ce Kyrie de la messe de la Ste-Trinité:
Kyrie (omnipotens, Pater ingenite, miserere nobis) eleison.
Kyrie (qui proprio plasma tuum Filio redemisti) eleison.
Kyrie (adonaï nostra dele crimina plebique tuae) eleison.

aardige zangwijze, waar men tusschen de latijnsche zinsneden van den echten zang eenige woorden inlaschte die dienen moesten tot uitbreiding van het grondgedacht van woord en zang. Die nieuwe wijze kwam vanzelfs gauw ten onder: maar wat ze nuttigs voortgebracht heeft, het is de '*prosae*' ofte '*sequentiae*'. Na het '*allelluja*' der mis - en daarom noemde men ze '*sequentiae*' - bracht men 'vocalisen' ofte nagalmen in. Notker Balbulus († 912) van St-Gallus, zoo wat honderd jaar na het uitvinden dier nagalmen, kreeg het gedacht daar woorden op te zingen. Eerst en door den band was het proza, later wierd het dicht. Welnu met de 'sequentiae' in de kerk vinden we de 'leysen' onder het volk(1)... In dien eigenaardigen kerkzang moeten wij dus den oorsprong zoeken van het eerste volkslied(2).

Dit eerste volkslied, dat nog niets meer dan kerkzang kon zijn, was eenstemmig. Maar met het tweede jaarduizend, rechts als wanneer het volkslied eenen kunstigeren leest krijgt in 't geschal der minnezangers, ontstaat eene nieuwe kunst. Naar hetgeen we zegden in den beginne, willen we hier van naderbij den kerkzang beschouwen in zijne betrekkingen met dit volkslied. Beiden hebben den vooruitgang der deunkunde meêgevolgd, maar de eerste bleef toch altijd zijnen eigen aard bewaren, en dit onder

(1) Vgl. ACQUOY, blz. 37, 38. 'De oudste uitgevers van geestelijke liederboekjes spraken in hun opschrift altijd van Leysen en geestelijke liedekens. Leysen en lofzangen waren van een meer of min kerkdijken aard; de geestelijke liederen daarentegen, waren van louter godsdienstig karakter' 't is te zeggen: min liturgisch ofte wijdienstwezensch.

(2) 'Aan den eenen kant (waren) de hymnen, sequenzen en prozen, op maat gezongene melodiën met het vers verbonden (versmaat) nu eens door godvruchtige christenen op muziek gesteld, dan weer aan bekende wijzen ontleend. De hymnodie was de kiem waaruit de gezongene en gedanste melodie der westelijke volkeren ontsproot.' FL. VAN DUYSE (volgens GEVAERT'S *Histoire et théorie de la musique de l'antiquité*), bl. IV.

de vrijwaring der godsgemeente[1]. Het andere ook, hoewel meer naar de nieuwe deungeaardheid hellend, bleef altijd onder den invloed van den kerkzang. Dit willen we nu den lezer bewijzen.

(*'t Vervolgt*)

Mingelmaren

Een woordeken uitleg

IN '*Archives belges*', 1901, bl. 185, vermeldt de heer B.F.B. de bijdrage, welke wij in 'Biekorf', 1901, bl. 97, lieten verschijnen onder hoofdinge '*Vlaamsch in 't hof van Frankrijk en Fransch in 't hof van Vlaanderen*'. Het weze ons geoorloofd daar een woord van te reppen en eenige opheldering te geven. Boeksteller noemt onze meeninge: dat er misschien aan 't hof van Frankrijk bestendig eenen vlaamschkundigen oorkondsteller zou geweest zijn, '*une opinion aventureuse*'. 't Ware inderdaad wat roekeloos geweest voor ons die gissinge als eene bewezene gewisheid voor te dragen; of zelfs zulks enkel te trekken uit de twee stukken ons door Mirot in gem. bijdrage gegeven, lijk het de heer B.F.B. (ald.) ons schijnt ten kwade te duiden. Maar dit 'n deden wij niet: 't was enkel met een ondervragingsteeken dat wij onze zienswijze uitdrukten, die steunende, niet alleen op de 2 stukken van Karel den VIe, maar bijzonderlijk op den staat der betrekkingen die noodzakelijk tusschen Vlaanderen en zijnen leenheer den koning van Frankrijk bestonden; en ook op de daadzaak dat wij later nog dergelijke stukken vinden. 't Is waar, het kleine getal gekende vlaamsche stukken doet natuurlijk aan eene uitzondering denken (daar is de groote reden waarom wij bij gissingen blijven), maar wie zou er durven beweren dat er nooit geen andere gemaakt geweest zijn? Te vele bewijzen zijn er van verloren oorkonden en te dikwijls reeds, bijzonderlijk in de laatst vervlogen eeuw, heeft men oorkonden ontdekt wier bestaan men niet 'n kende, of welke men als verdwenen aanzag. Hier hadden wij ook kunnen eene vergelijking maken met het Vlaamsch aan 't hof van Spanje; eventwel, daar men het verschil zou kunnen doen opmerken van den toestand van Spanje met dien van Frankrijk tegenover Vlaanderen, lieten wij die aanmerkinge liefst van kante.

(1) We willen laten opmerken, dat hier in 't algemeen gesproken wordt van de middeleeuwen. We moeten bekennen dat de nieuwe deunkunde der 'mensuralisten' ofte maatleeraars, van de XIe eeuw af, bijzonder toch van de XIIIe tot de XVe, eenen beklagensweerdigen invloed gehad heeft, maar zooals we hooger zeiden, 't was enkel een droevig overgangstijdstip: de nieuwe deungeaardheid heeft slechts met Palestrina, de oude eigentijk overwonnen.

Verder 'n hebben wij, naar B.F.B., '*la magistrale étude de Giry*[1]' niet gekend bij 't maken van onzen opstel. Waarom die bemerkinge? Wellicht omdat wij dat verdienstlijk werk in zake van oorkondleer niet aangehaald 'n hebben. Nochtans, naar den aard onzer bijdrage, was die aanhaling van weinig belang. Hadden we over 't gebruik van 't fransch in openbare stukken in 't algemeen gesproken, dan ware de bemerkinge gewis heel gegrond. Immers ald. handelt boeksteller over '*La langue vulgaire dans les documents diplomatiques*', ons toonende hoe het Fransch in verscheidene landen aangenomen wierd voor de openbare stukken. Voor 't Fransch echter in Vlaanderen 'n geeft hij geen andere stukken als deze die wij aangehaald (vgl. *Biekorf* 1901, bl. 99 en 100), en uit andere werken genomen hebben. Dus onnoodig, ons dunkens, hem hier aan te stippen, 't en zij misschien om volledige oorkondschap te geven; en zoo zouden wij er nog vele moeten genoemd hebben. Voor 't gebruik dan van 't Vlaamsch geelt Giry *2 reken en spreekt in 't algemeene zonder eenigeoorkondschap te geven*[2]: dus geldt hier niet voor 't Vl. aan 't hof van Frankrijk. Nochtans zijn wij den heer B.F.B. dankbaar voor zijne bemerkinge; want een nieuw en nauwkeuriger overlezen der aangeduide bladz. deed ons bestatigen dat wij er iets ten minsten hadden kunnen benuttigen. Immers wij zegden op bl. 101, verwijzende naar Funck-Brentano en dezen welken hij aanhaalt, dat wij in Vlaanderen 't fransch vinden voor openbare stukken van graven, wijl men op dat oogenblik in Parijs 't latijn nog bezigde. Hier hadden wij nog kunnen Giry[3] aanhalen die toont hoe eerst '*le dialede provençal*' in openbare stukken gebruikt wierd, en getuigt hoe aangaande 't hof van Frankrijk men 't Fransch niet 'n vindt in 't landsboekhouderschap vóór Lodewijk den IXe (1226-1270)[4].

Voor 't tweede deel der bijdrage, boeksteller 'n zal geene bemerkinge maken, zegt hij[5]. Laat ons alleenlijk doen bemerken dat wij enkel eene korte schets wilden geven en dat, om daar eene volledige verhandelinge over te maken meer dan eene bijdrage zou van doene geweest zijn.

(1) GIRY A. *Manuel de diplomatique*, Paris, Hachette, in-8°, 1894. Het gezegde, waarvan de heer B.F.B. gewaagt, staat bl. 464-476.
(2) Ald. bl. 475.
(3) Ald. bl. 465-467 en 469-470.
(4) PIRENNE: *Histoire de Belgiqué*, I, (1900), bl. 310 rept een woord van de eigenaardigheid der taal in de fransche stukken van Vlaanderen.
(5) Dit doet hij omdat wij hier 'une question si brûlante' aanraken Voor onzen uitleg nochtans over de houding van 't hof der graven in die zake, staan wij 's eens met gekende geschiedvorschers, lijk wij het toonden. Voor het niet fransch zijn van 't volk, ziet nog WAUTERS, *Table chron. ch. dipl.* VI, bl. XXV waar hij zegt dat de gewestelijke overheden uitspraak deden in 't Vlaamsch, wijl de graven 't Fransch gebruikten 't zij in 't maken der keuren, 't zij in de onderhandelingen met hunne onderdanen.

Een dingen nochtans verontweerdigt den heer B.F.B. Op bl. 101 t^{k} 3 stipten wij terloops[1] aan dat Mouskes Gentenaar was, ons steunende op de bewijsvoering van den uitgever zijner rijmkronijk welker inleiding wij aanhaalden. Dat het daar *voor de bijdrage eene nietigheid is*, zal gem. heer ons zeker wel toegeven, hoop ik. Hadden wij tot doel gehad de rijmkronijke te bespreken, dan voorzeker ware het ongeoorloofd geweest iets van weerde niet te kennen dat op gem. werk betrekking had; en zoo niet te weten dat Barth. Du Mortier[2] getoond heeft: dat die Mouskes de zelfde niet is als Flips van Gent, bijgenaamd Muus, later bisschop van Doornik, maar wel een Doorniknaar van Doorniksche ouders geboren, die leefde 25 jaar vóór dat Flips van Gent bisschop wierd van Doornik. Maar, in ons geval, konden wij heel gemakkelijk die bewijsvoering niet kennen, daar zij in niet een der gewone werken van oorkondschap[3] uitdrukkelijk vermeld staat, ofschoon die gewoonlijk de bijzonderste werken geven die de bronnen betreffen. Wij zijn er enkel opgekomen door, na 't lezen der bemerkingen van den heer B.F.B., te gaan zoeken in Ulysse Chevalier[4] welke wij in ons bezit vroeger niet 'n hadden. Zoodus al dat heer B.F.B. wilt over Mouskes! Ons scheelt het niet of hij Gentenaar was ofte niet; wij herhalen het, dat 'n doet niets ter zake.

Dit antwoord weze voldoende!

E.V.G.

(1) Wij stelden ‘Mouskes (Gentenaar).’

(2) Ziet: ‘*Bull. de la commission royale d'histoire*,’ IX, (1844), bl. 112-145, alsook X (1845), bl. 46-48. = B. DU MORTIER.
't Dient hier opgemerkt te worden voor 't gene wij verder zeggen dat Du Mortier, IX 114, aanstipt hoe ‘*un heureux hasard pouvait seul faire connaître la vérité*’. Bijgevolge, D.M. aanveerdt dat de bewijsvoering van de Reiffenberg over 't Gentenaar zijn van Mouskes redematig aan te nemen is, als men zijn (D.M.'s) gevonden stukken niet 'n kent. Wat is er ons dus te verwijten, als wij, lijk wij verder toonen, heel redelijk die bijdrage niet 'n kenden?

(3) PIRENNE H., *Bibliographie de l'histoire de Belgique*, 2e uitg., Gent, 1902.
DAHLMANN-WAITZ: *Quellenkunde der Deutschen Geschichte*, 6 Aufl. bearbeitet von E. STEINDORFF, Göttingen, 1894.
MONOD G., *Bibliographie de l'histoire de France*, Paris, 1888.
Het werk van A. MOLINIER, (leeraar in de ‘École des chartes’) *Manuel de Bibliographie historique*, PICARD, Paris, 1901, 'n is nog daar niet gekomen. Het verschenen deel gaat slechts tot in de 10e eeuw.

(4) *Répertoire des sources historiques du mogen âge*. Bio-Bibliographie, 1877-1886. Supplément 1888.

Oudewetsche Toebakdozen

BIEKORF heeft over een tijd gehandeld over ‘Oudewetsche Toebakdozen’. Welnu, onlangs verscheen dienaangaande in ‘*Annales de la Société d' Archéologie de Bruxelles*’, bd. XV, 1901, blz. 199-231, eene bijdrage van J. Vander Linden. Ze zijn daar beschreven en vele afgeprent met hun gemaaksel en hunnen leest en hetgeen ze verbeelden.

Eenige ervan zijn tondeldozen, maar 't meestendeel zijn toebakdozen. Men komt ze doorgaans tegen in Belgenland, Holland, al de Rhijnstreken en in Beieren. De oudste zijn geëtst, de jongste gegoten in rood of geluw koper. De eerste zijn gemaakt op 't einde der XVIIe eeuwe. Er wierden er nog gemaakt in 't begin der XIXe eeuwe.

Steller heet ze Hollandsche, anderen Friessche Toebakdozen, omdat ze uit die streken herkomstig zijn. Inderdaad, 't zijn meest al wapens van Hollandsche steden, zichtjes uit Holland, gebeurtenissen uit de. geschiedenisse van Holland die er op gedreven staan, met spreuken of rijmreken erom of eronder, zooals:

> Soo lang als son en maan zal staan,
> Soo sal Oranie nooyt vergaan.

Of:

> Prins is op den troon,
> Napoleon is verdreven,
> Hij poetst de laatste schoen.

Er zijn ook verbeeldingen van zinnebeeldigen, huizelijken en godsdienstigen aard. De oudste zijn ongeteekend. Laterhand vindt men er de namen van Giese, Hamer, Keppelman, Becker.

Zelfs de dozen, gemaakt te Iserlohn in Duitschland, gelijken zoowel op de Hollandsche dat ze moeilijk ervan te onderscheiden zijn. Zijn ze gemaakt door Hollandsche uitwijkelingen? of door Duitschers die hun ambacht in Holland gingen leeren? 't Is moeilijk om te beslissen. Een dingen staat vaste, zegt J. Vander Linden, 't is dat in Holland veel dozen gemaakt wierden, met de beeltenissen der koningen van Engeland, Oostenrijk, Duitschland, en bestemd om in die landen gebruikt te worden.

In vele dier dozen zit er smake en kunste; en 't ware jammer, (daarin zijn we 't eens met J. Van der Linden) moesten de overblijfsels dier nederige kunste ongekend blijven of verloren gaan.

V.

Vlaanderens Oorgeschiedenisse
De moerstede van Denterghem

IN ‘*Anaal. de la Soc. d' Arch. de Brux*’ 1901, bd. XV, bl. 182-198, geeft E.H.J. Claerhout een breedvoerige schets over deze zijne vondste. Reeds tweemaal (XI, 80 en XII, 159) heeft *Biek*. gesproken van die delvinge die begon in 1899. 't Is 't

weten woerd hoe zulke delvingen geschieden; dit kan men lezen in bovengemelden jaarboek. Tevens

teekent E.H. Claerhout de ligging af van de gevondene moerstede, wijst op den aard ervan, en vergelijkt ze in verscheidene opzichten met deelsgelijkende woningen uit andere landen.

Alsdan volgt eene opgevinge en besprekinge van bronzen voorwerpen die ook te Denterghem ontdolven zijn. En E.H. Claerhout voelt hem gezind om te besluiten dat onder ons keltisch vóórvolk en dat van Gallenland en Noord-Italen misschien handelsbetrekkingen bestonden.

In denzelfden jaarboek, op bl. 266, wordt nog vermeld dat E.H. Valcke brokskens keivliem en ander zulkdanig gerief gevonden heeft te Assebroucke. Alsmede dat hij daar, in een leegen bilk en langs water, eenen tand van een 'Equus caballus' opgeraapt heeft; Z.E. Claerhout denkt - doch dit en mag nog niet veel vermond worden - dat men daar misschien op nog een moerstede gekomen is. Immers horsentanden liggen te rapen in alle zulke verblijven.

H.

Pottekant

WANNEER men de kantentoogzale van Gruuthuuse te Brugge bezoekt, vindt men daar antwerpsche *pottekanten*. Wat zijn *pottekanten?* Welke is de afleiding van dit woord?

In de begijnhoven van Antwerpen, zegt Mevr. Bury-Palliser, maakte men in vroegere tijden een slag van groeve kanten, welke de vrouwen, die niet meer jong en waren, geerne op hunne mutsen droegen. Die kanten waren van driederhande hoedanigheid volgens hunne fijnheid. Het platwerk ervan stelde altijd bloempotten voor; van daar de naam van *pottekant*.

Hoe kwamen nu op dit kantwerk die bloempotten te stade?

Die bloempotten waren het zinnebeeld van de geheimenisse van 's Hemels boodschap aan de alderheiligste Godsbarige[(1)]. In de oude teekeningen verschijnt de Hemelbode Gabriël met eene lelie in de hand, zinnebeeld van de zuiverheid der Alderheiligste Maagd.

Later stond de bloem in eenen bloempot nevens Maria, zoo men ook al ziet op printen en schilderijen, en de Hemelbode verdween uit den kant. Allengskens verdween ook O.L. Vrouw, en de bloempot bleef alleen over met gelijk welke bloemen daarin. En alzoo kwam de *pottekant* ter wereld in Antwerpen.

Ziet: *Histoire de la dentelle par* Mme BURY-PALLISER, *traduit par M*^{me} *la Comtesse G*^{on} *De Clermont-Tonnerre. Paris, Firmin Didot*, blz. 119.

ANTOON VERWAETERMEULEN

(1) DE DENE, bij DE BO (op ege), schrijft 'Godsbaarsege'. 't Is mis. Het werkw. is God baren; van daar 'het Godsbaren' en 'Godsbarege' op zijn Ipersch, of 'Godsbarige' op zijn Brugsch; in 't Duitsch 'Gottesgebärerin'.
OPMERKING. - In 't eerste deel onzer bijdrage in Biek. XIII, op bl. 25, aanm. 3 is bij misgreep vergeten bij te voegen:
Meer in DE COUSSEMAKER: *Mémoire sur Hucbald et sur ses traitês de musique, suivi de recherches sur la notation et sur les instruments de musique*. Douai, Paris, 1841, in-4°, 216 bl.

[Nummer 3]

Kerkzang en volkslied in de middeleeuwen
(*Vervolg van bladz. 28*.)

BEIDE gezangen, zeg ik, hebben den vooruitgang der deunkunde meêgevolgd. In 997 reeds stelde de gelofteling Lathaldus[1] dat hij den vernieuwingsgeest niet en geerde van sommige deunscheppers uit zijnen tijd, die de ouderen verlieten; tegen hen, zou hij, zijns dunkens, Gregorius' alouden zang weerom in eere brengen, maar als vanzelfs, deed hij niets dan eenige Gregoriaansche zangleesten in de toenmalige deunkunde inlasschen: zoo moest het gaan en zoo heeft ook de kerkzang noodzakelijk alle herleestingen der kunst ondergaan. De oude zang

(1) Vgl. SOULLIER, hoofdst. XI.

wierd min stijf, wierd zachter en welluidender, maar zijn oude stelling, zijn deungeaardheid van vroeger stak nog door[1].

De XIIe eeuw was een bloeitijd: de zang wordt er vrijer, er zit meer drift in, maar meer en meer helt men naar de nieuwe deungeaardheid. Na de XIIe eeuw, begint een droevige overgang tot de droevige 'Renaissance': 't is de tijd van het opkomen der maatleerhoudende deunkunde: deze geeft aan den zang eenen buitengewonen zwier die met den Gregoriaanschen zang in 't geheele niet overeenkomt. De handstukken zelf van vroeger gaan verloren: de afboekers zien er niet meer naar of zij de deunteekens binden ofte niet. Met het orgel van gelofteling Hucbald dat vroeger in de begeleiding alleen, zijne vierden, vijfden, en achtsten had laten hooren, komt nu ook in den zang, tot dan toe altijd eenstemmig, de '*diaphonia*' ofte meerstemmigheid. Daar nu eenerzijds volgens de '*contrapunctisten*' onder de herleesters, ieder klank eene samenstemming moest zijn, en daar men anderzijds, om eene samenstemming te smaken, er lang moet op rusten, werd de zang slepender, hij verloor zijnen '*rythmus*' of voetmaat; de stukken werden veel lenger en moesten afgekleind worden[2].

Ten anderen, voor de wereldlijke deunkunde ook, mocht de bewerking van die nieuwere geaardheid, eene vernedering schijnen. Vast aan den kerkzang als ze was, nam de nieuwe deunkunde als grondgedacht harer deungangen,

(1) SOULLIER, ald. bl. XI, bl. 166: 'Ce n'est plus sans doute le vrai chant grégorien: cependant sous l'influence de notre musique moderne, nous avons quelque peine à saisir la différence'.

(2) Wie daarvan wilt overtuigd zijn, vergelijke den '*liber gradualis*' van Solesmes met de nieuwere boeken onder drukmerk van Pustet. Over de boeken van dien ouden tijd en in sommigen zin over deze nieuwe zegt P. SOULLIER: 'Les notes prirent toutes la même valeur: elles sont devenues ces abominables carrées toutes ressemblantes entre elles, comme les briques qui forment la muraille. Elles font, il est vrai, les délices de nos chantres de village, en leur permettant de montrer la durée de leur haleine et la vigueur de leurs poumons: mais où est au milieu de tout cela le rythme de St Grégoire?'

eenen zang der kerk. Ze verbasterde hem en daardoor zelf geleek zij op niets meer. Samen met dit kerkgezang als grondwijs, deed zij terzelfdertijde, andere wereldlijke gezangen hooren die ten dien tijde bijzonder wel gekend waren[1].

Het is dus duidelijk te zien dat, verminkte de nieuwe deunkunde den ouden kerkzang, zij hem nogtans als grondslag behield. 't Is slechts met de XIVe eeuw en nog later dat zij de bovenhand kreeg[2]. Intusschen kwam de kerk uit al hare krachten op tegen die nieuwigheden. We willen hier de verschillige bevelen niet weêrgeven die Gerbertus (hfds. III) en de Coussemaeker[3] aanhalen. Dit van Paus Johannes XXII, in 1322, weze genoeg[4]. Zonder de meerstemmigheid te verwerpen in de begeleiding van het orgel, en het klankbewerken van den kerkzang, verzet hij hem tegen deze 'die alleenlijk op de maat denken, met nieuwe klanken liederen weêrgeven die hun alleen eigen zijn, ten nadeele van de oudere die zij met hunne halfkleine en nauwelijks vatbare klanken, geheel en gansch verminken. Ze verwijven die zangen met hunnen "*discantus*", mengelen ze met andere zangwijzen en volksliederen, geven met gebaren weer wat ze zingen en denken nooit dat ze naar godvruchtigheid moeten trachten.' Die edele pogingen der kerk hielden nog eenige eeuwen de kerkzangen buiten den invloed van al het uitheemsche. En 'k voeg erbij: ze bekwamen ook dat de kerkzang in het volkslied bleef voortleven.

***

(1) Vgl. *Kalff* ald. *Inl.*, en FL. VAN DUYSE 'de *souterliedekens*' bl. 3; daar vinden we een hst. van Montpellier. Terwijl eene stem zong: 'Povre secours ai encore recouvré, à ma dame que j'avoie servi à volonté' zong eene andere den kerkzang 'gaude chorus omnium fidelium.'

(2) FL. V. DUYSE: *Eenstemmig lied*... 1896, bl. 60.

(3) *Hist. de l'harmonie au moyen-âge*, bl. 258 en vlgg. - Vgl. nog VANDER STRAETEN: *la musique aux Pays-Bas, avant le XIXe siècle*, t. VII, 1885, bl. 81.

(4) GERBERTUS: ald. bkd. II, hfds. III, bl. 93.

Het volkslied, heeft men in geestelijke en wereldlijke liederen altijd onderscheiden[1]. Om die liederen nu, in deunkundig opzicht met den kerkzang te vergelijken, hoeft men noodzakelijk hunne zangwijzen zelf te aanschouwen. Deze hier neêrstellen ware misschien moeilijk: we willen enkel een algemeen gedacht der zaken geven[2].

En eerst ende vooral het geestelijk lied. Een geestelijk volkslied zien we eerst in de kerk zelf ontstaan. Hoewel als liturgisch ofte wijdienstwezensch aangenomen en in kerkzang voorgedregen, nadert het bij 't volkslied omdat het ten gunste van 't volk of in zijne taal gezongen wordt. Daartoe behooren de '*tropi*' en '*sequentiae*' die waarlijk

(1) Over dit onderwerp, vgl. de bovengenoemde werken: dit van heer ACQUOY voor het geestelijk lied, dit van FL. VAN DUYSE over het wereldlijke. Het zijn, ons dunkens, de 2 voornaamste werken. Dit van KALFF dat gewis in zijn gewild opzicht, wel het bijzonderste is, handelt niet of bijna niet van de eigentlijke zangwijs der liederen.

(2) We meenen nuttig werk te verschaffen, met den lezer de richtinge aan te wijzen tot dergelijke beleering. Zoo voor het geestelijk als voor het wereldlijk lied valt er op drie slag van bronnen te steunen: handstukken, gedrukte liederboekskens en mondelingsche overlevering. De handstukken die vermeld staan bij bovengenoemde boekstellers zijn uit den aard der zaak niet talrijk: de oudsten, bewaard door den grooten navorscher der oude liederen, HOFFMANN VON FALLERSLEBEN in zijne *Horae Belgicae* - hier is spraak van geestelijke liederen - dagteekenen uit de XIVe, XVe eeuw. Voor het wereldlijk lied, vgl. KALFF, Inl.: de dagteekening der oudsten is daar omtrent dezelfde. De liederbundels 'devoote ende profijtelijcke boecxkens' zijn uit de XVe eeuw, maar geven toch zekere liederen weer als 'oudt'. De bijzonderste wierden uitgegeven, maar - hoe jammer! - zoo weinig geven de zangwijze bij het lied. We wijzen hier alleen op de bovengenoemde '*Horae Belgicae*' van HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, op WILLEMS' *Oude vlaemsche liederen* (Gent 1848) op de '*Souterliedekens*' van FL. VAN DUYSE en tevens op zijn '*Eenstemmige...*' op oude liedjes die het Davidsfonds in 1889 uitgaf, en de reeks Nederlandsche Volksliederen die PRUDENS VAN DUYSE thans aan het uitgeven is. Voor de mondelingsche overlevering verzenden we den lezer naar de werken der hedendaagsche Volksleeroefenaars b.v. naar bladeren als *Volkskunde, Volk en Taal, Volksleven, 't Daghet in den Oosten* enz., naar DE COUSSEMAEKER'S '*Chants populaires des Flamands de France*' (Gent 1876) en de '*Chants populaires flamands*' van LOOTENS EN FEYS. Wie zal eens uit die laatste werken verzamelen wat nu nog gezongen wordt en dit. vergelijken met hetgeen in de oude liederbundels vermeld staat?

eene volksgeaardheid hadden en waarvan hooger gesproken werd. Daarnevens nog de '*epistolae farcitae*'. JUBINAL, bij MOLTZER[1] aangehaald, bestaakt ze als 'des chants alternatifs du peuple et du clergé, lesquels s'exprimaient l'un en latin, l'autre en langue vulgaire'[2]. Op deze liederen steunen we niet: dit alles was nog niets anders als loutere kerkzang om of door het volk uitgevoerd.

Geestelijke volksliederen nu, die niet of bijna niet wijdienstwezensch waren vinden we in den middeleeuwschen narren- en ezelsblijdag, die, wel is waar, meer tot de Romaansche gewesten behoorde, maar ook bij ons zal ingedrongen zijn[3].

In nauw verband met de '*epistolae farcitae*' staan de welbekende geestelijke spelen uit de middeleeuwen: de '*mysteriën*' en '*mirakelspelen*'. Dat daar ook de liederen onder den invloed van den kerkzang gemaakt waren en zijnen stempel droegen, heeft PIERRE AUBRY, de steller van een onlangs verschenen boeksken '*La musicologie*

(1) *De middeleeuwsche dramatische Poëzie*. Groningen, Wölters, 1875, bl. XI.

(2) Vgl. bij SOULLIER ald. bl. 245, het begin van 't epistel der onnoozele kinderen, zoo het gezongen wierd in Picardiën, in de XIIIe eeuw. De steller zegt: 'Les Epitres farcies se chantaient par 2 sous-diacres. L'un lisait une phrase du texte latin, l'autre ensuite chantait en vers et dans l'idiome du pays la traduction de ce fragment. On poursuivait en alternant ainsi, jusqu'à la fin de l'épitre.'

(3) Vgl. A. GITTÉE: '*Middeleeuwsche godsdienstige parodieën*' in 'Volkskunde' 1890, bl. 185 en SOULLIER, bl. 247 vlgg. 'Van daar, zegt Gittée, dat onze boeren nog heden van den kerkzang profane vertalingen bezitten; van daar dat nog heden godsdienstige handelingen geparodieerd worden. Dit vinden wij b.v. in de "Wilde Vespers" waarvan Rond den Heerd, III, blz. 32.' - Vgl. ook ACQUOY 'Middeleeuwsche geestelijke liederen en leysen'.
Narren- en Ezelsdag, 't waren vermakelijkheden die binnen de kerk zelf voet grepen. Men vierde de kranken. Onnoozelen kinderendag was bestemd voor de missedienders. Het bestgekende der proza's die dan gezongen wierden, was het proza van den ezel. Schoone kerkzang, voorwaar, die maar een nadeel had, te weten: dat hij in de kerk gezongen wierd. Op den zottendag, waar de 'follus' ofte koning der zotten, den priester verving en met den 'baculus' of staf in zijne hand de gezangen opgaf, was het een echte mingelmoes..... in kerkzang toch.

médiévale' (Paris, Welter, 1900) bewezen in de '*Tribune de S*^{t} *Gervais*' 3e jg. t^{k} 5 en 6. En kon het anders, aangezien volgens MOLTZER[1] 'de oorsprong der "*mysteriën*" te zoeken is in het liturgisch mysterie, in den voorstellenden aard van de ritus zelf van de mis, in zijn gebarenspel' aangezien nog de vertooningssteê aanvankelijk geen andere was en kon zijn dan de kerk, aangezien eindelijk het '*mysterie*' eens uit het heiligdom verbannen en buiten gezet, toch nog gedeeltelijk door geestelijken uitgevoerd werd? Hoe kon het anders met de '*mirakelspelen*'? Slechts hierin zijn ze van de '*mysteriën*' onderscheiden, dat zij hunnen inhoud hoofdzakelijk niet aan verhalen uit de godsboeken maar aan boeken van heiligenzeisels en van kerkelijke getijdenzangen ontleenden; daarbij danken velen onder hen hunnen oorsprong aan de bovengemelde '*Epistolae farcitae*'[2].

(*'t Vervolgt*)

Spreeuwen[3]

IN de avondvlugge, vrij,
zie 'k lange lappen spreeuwen
hun veerden gaan omhoog
in wisselende zwaên;
en, krielend in de lucht,
het hemelveld bezeeuwen,
ont, slaglinge omgewend,
in 't bosch ze beeten gaan.

(1) Ald. bl. V.
(2) Ald. bl. XI.
(3) Ieder jaar in den nazomer, krijgen wij hier dat spreeuwenvolk te hooren en te zien. Omtrent den avond vallen ze, 'k mag zeggen met tienduizend spreeuwen, in 't Carroenbosch. Ze houden mij daar zulk een geweldig leven, dat het van een steenworp verre, wonderwel gelijkt op een bruisenden waterval.

In 't bosch nu beeten ze al,
en beiden om hun maten,
die komen aangewaaid
in benden menigvoud;
't moet male zijn of zoo:
het spreeuwt uit alle gaten,
omhooge in 't boomgewaai,
omleege in 't elzenhout.

Het spookt in 't elzenhout,
het spookt in beuk- en berken,
daar spreeuwen duist en nog
een donkermesse doen;
die schetteren, die slaan
eenbaarlijk met de vlerken
en spelen ‘duikske weg’
in 't avondgrauwe groen.

In 't avondgrauwe groen
mij doet het alsof bruist er
een nieuwgeboren bron,
een felle waterval,
die uit de boomen breekt
en storten gaat in 't duister,
den zoom van 't bosch nabij,
aldaar ik sta, in 't dal.

Klits! Kletse! daar, in 't dal,
klabettren doen de kloefen
eens koeiers die, verraads,
dat sperrewerren stoort;
't getoover is gedaan,
de bronne sluit; een zoef! en
de zwarte wolke vaart
naar stiller wijksteê voort.

HEIRMAN

Van de Franschen te Nieuwpoort.

DOOR de welwillendheid van den E.H. Pavot, herder van Lombardzijde, wierd aan eenen vriend een uittreksel gegeven van den doopboek uit den franschen tijd, berustende in 't gemeenteboekhouderschap van dat vlek. Daar het wellicht van nutte kan zijn, 't zij voor de geschiedenis der streke waarvan het gewag maakt, 't zij ook voor de algemeene geschiedenis van den Franschen tijd in West-Vlaanderen, laten we hier de vertaling ervan met eenige ophelderingen volgen(1).

> Ter eeuwige gedachtenis:
> Dit jaar 1794, in deze herdnis of parochie van Lombardzijde stierven 47 inwoners, in de herdnis van Westende 63, te zamen 110. Enkel in de drie maanden, Hooimaand, Koornmaand en Herfstmaand, stierven in deze herdnis 27 menschen, en te Westende 40, dus 67; dit overtreft het gewoon getal der gestorvenen binnen drie jaar; want binst een gewoon jaar sterven in beide herdnissen slechts een twintigtal inwoners. Dit 'n zal niemand verwonderen, als men aanmerkt dat, van den 1^{en} in Hooimaand tot den 19^{en}, de legerscharen van Frankrijk, dat was 18000 man zoo men denkt, in deze herdnissen gelegerd en de grootste hitte en schaarschheid van water geleden hebben, terwijl zij Nieuwpoort omzetteden. Zij traden er den 19^{en} binnen, na de overgave der stad; de krijgslieden der bondgenooten welke ze belegerd hadden, namen zij gevangen ten getalle van 700; ze schooten ook al de fransche uitwijkelingen dood,

(1) In perpetuam rei memoriam.
Hoc anno 1794, in hac parochia de Lombardzijde defuncti sunt 47 et in parochia de Westende 63, in toto 110. Tribus solum mensibus Julii, Augusti et Septembris, in hac obiere 27 et in Westende 40, adeoque 67 quod excedit numerum communem per tres annos, cum anno communi in utraque parochia soleant solummodo mori 20. Nou mirum attendenti quod a 1^{a} Julii usque ad 19^{m} copioe militares natonis gallicoe in his parochiis numero 18000, ut putatur, castrametati fuerint in aestu gravissimo et aquoe penuria, obsidentes Neoportum, quod 19^{a} intrarunt per capitulationem, obsessis foederatorum militibus numero 700 in captivitatem redactis, et omnibus gallia emigratis in et circa civitatem inventis numero 300 sclopeto occisis. Vix ulla hujus parochioe fuit domus, quin tormentorum bellicorum globis e civitate damnum passa sit, pluribus totum destructis. Hoec pastoralis domus per 38 globos 24 ponderum perforata luit, muri hujus horti praterea per 26 et Ecclesia per 28. Morbus epidemica, (ordinaria devastationis sequela) diarrhea tam sanguinolenta quam alia tot parochianos vita eripuit. Gratias Deo, unus solummodo, qui tormento bellico transfixus, absque sacramentis e vita discessit.
Van Maldeghem, pastor ia Lombardzijde.

> die zij in en om de stad ten getalle van 300 vonden. Er was schier niet een huis in deze herdnis, of het had te lijden vanwege de kanonballen die uit de stad geworpen waren: verscheidene werden teenemaal vernietigd. Dit herdelijk huis, werd door 38 ballen van 24 pond doorboord; en de steenen omsluiting van dezen hof door 26, en de kerk door 28. Eene besmettelijke ziekte, (die gewoonlijk op de verwoesting volgt), de bloed- en onbloedige afloop, hebben toch zooveel inwoners het leven benomen. God zij gedankt, slechts éénen, door kogel getroffen, stierf zonder de H. Sakramenten ontvangen te hebben.
> Van Maldeghem, herder te Lombardzijde.

1°/ Eene moeilijkheid ligt misschien in 't getal opgegeven dooden voor Westende. Immers LOD. ALLAEYS[1] spreekt van eenen hoop vrijwilligers die na de overgaaf van Nieuwpoort poogden weg te vluchten, maar te Westende door eene afdeeling dragonders verrast wierden en tot den laatsten man gedood. Dan zou het getal dooden nog merkelijk grooter geweest zijn. Wellicht moeten we aannemen dat Eerw. herder maar deze opgeteekend heeft die op zijn kerkhof begraven wierden of tot zijne onderdanen behoorden. 't En is niet onwaarschijnlijk! Of weet er daar iemand meer van? Waren er misschien maar eenige vluchtelingen? Daar in het algemeen de heer Allaeys maar op het einde van zijnen boek de geraadpleegde werken zonder verwijzingen aanduidt, is het ons moeilijk zijn gezegde op eene bijzonderheid na te onderzoeken. In alle geval is ons stuk voor die vermeldinge zekerlijk een bewijsgrond van gezag, 't komt trouwens van eenen ooggetuige: 't ware maar van het stuk uit te leggen.

2°/ Wat het beleg van Nieuwpoort aangaat, bij Allaeys[2] alleen vonden wij iets over dien aanval, door de Franschen begonnen den 1sten in Hooimaand, den dag zelven dat Oostende in hunne macht gevallen was. Onze boeksteller is het eens met ons stuk over het aanvangen van 't beleg; hij 'n is zoo uitdrukkelijk niet meer, voor 't bestaken van de dagteekening der overgaaf. Immers op bl. 218 geeft hij daartoe den 19en in *Koornmaand* aan: dit is, ons dunkens eene misse van den drukker, want, op bl. 247, zonder dat hij

(1) *Het Westland in den Franschen tijd*. Yper, 1898, bl. 247.
(2) *Het Westland in den Franschen tijd*. Yper, 1898, bl. 246-248.

den dag uitdrukkelijk aanwijst waarop de Franschen de stad zijn binnengetrokken, zegt hij dat men op den 18^{en} in *Hooimaand* de voorwaarden besproken heeft. Dat die maand aan te nemen valt, wordt betoond: eenerzijds door 't stuk dat wij aanhalen, (weswegen het, alles ingezien, ook moet geloofd worden, aangezien deze gebeurtenis door eenen ooggetuige niet kon ontgaan worden); en anderzijds door eene oorkonde van den Heer Allaeys op bl. 246 aangehaald, en waarin wij zien dat de Franschen op den 19^{en} in Hooimaand het zeewater, dat de bondgenooten gesteken hadden, eenen voet lieten afdalen. In deze daad steekt gewis een bewijs: eerst dat de Franschen toen al baas waren; en tweeds dat ze het nog niet lang 'n waren; want dit wateraftrekken zal ongetwijfeld een eerste werk geweest zijn, ingezien de groote moeilijkheid alzoo met hoog water in Nieuwpoort te geraken. Wij meenen dus te mogen den 19^{en} in Hooimaand stellen, als dag waarop de Franschen de stad binnentrokken.

Ze waren aangevoerd door den beruchten moorder en bevelhebber Vandamme die reeds in 1793 onze kusten veel schade had berokkend(1). Na een beleg van 19 dagen dus viel Nieuwpoort, het laatste toevluchtsoord der bondgenooten in Vlaanderen, in de handen der Franschen: nu waren deze overal aan 't bewind. Lijk wij het hooger vermeldden, 'n spreekt men over 't algemeen niet van dat beleg van bevelhebber Vandamme. Zoo b.v. vinden we in BORGNET(2), NAMÈCHE(3), DELPLACE, G.J.(4), VANDEN-

(1) Vgl. ALLAEYS. Ald. bl. 191, 218, 247; alsook eenen oproep der steden van 't Veurnsche, van den 4^{den} in Nieuwjaarmaand 1794, bij hem gedrukt op bl. 324.

(2) *Histoire des Belges â la fin du XVIIIe siècle*. 2e éd. Bruxelles, 1861; II bd., bl. 307 '*Pichegru, ne rencontrant plus de résistance en Flandre*, où Cleyrfait était délaissé sans renforts, avait aisément conquis cette importante province'.

(3) *Cours d'histoire nationale*. Louvain, Bd. XXVII (1891), bl. 414. '*Pichegru* avait achevé *sans combat* la conquête de la Flandre où Cleyrfait était abandonné sans renforts'.

(4) *La Belgique et la révolution française*. Louvain, 1895. Bl. 112. '*Pichegru* achevait, *sans coup férir*, la conquête des Flandres.'

BERGH[1], GORTEBEECK[2], enkel bondig weg dat Pichegru zonder groote moeilijkheden heel Vlaanderen veroverde.

Verder bij MICHAUD[3] lezen we, op den naam 'Pichegru'[4] dat men bijna geenen tegenstand 'n miek in Vlaanderen; ald., op den naam van 'Vandamme'[5], heeft men een woord over zijne werking omtrent Nieuwpoort. Nochtans is het moeilijk om te oordeelen over welk beleg hij handelt: immers, voor den volzin alhier onder opm. 7 aangehaald, spreekt hij van gebeurtenissen uit Zaaimaand 1794; en wat den aldaargestelden uitslag aangaat, alsdat hij zou teruggeslegen geweest zijn, zoo 'n daagt zijn zeggen blijkbaar niet op 't beleg waarvan wij spreken, maar eerder op dat van 1793[6]. Wat gezeid thans over al die aangehaalde boekstellers?[7] Eerst en vooral dat het niet onwaarschijnlijk is dat ze malkaar

(1) *De Fransche overheersching in België van 1792-1815*. Gent, 1900. Bl. 90: 'Jourdan was den 10^{n} Juli te Brussel en trof daar samen met *Pichegru die gansch Vlaanderen had veroverd*'.

(2) *De Fransche overheersching in België van 1792-1815*. Gent, 1900. Bl. 79. 'Generaal *Pichegru* van zijnen kant had *bijna zonder slag of stoot* van Vlaanderen bezit genomen. Den 5^{n} Juli bevond hij zich te Gent'. (Volgens PR. CLAEYS, *Mémorial de la ville de Gand*, kwam hij in Gent, den 4^{n} in Hooimaand. - Vgl. *Bien Public*, 3-XII-1901.)

(3) *Dictionnaire de biographie universelle*.

(4) 'La bataille de Fleurus, gagnée par Jourdan, décida du sort de la West-Flandre, et l'ennemi *n'y fit presque plus de résistance*.'
Door den slag van Fleurus was gewis 't lot van heel Belgenland beslist: de Oostenrijkers moesten het land uit; maar *metterdaad* 'n was Belgenland en Vlaanderen in 't bijzonder nog in hunne macht niet: men bood er ernstig wederstand, lijk we het met ons stuk betoonden.

(5) 'Vandamme contribua également à la prise de Furnes; *il investit Nieuport, mais il fut contraint de se retirer devant des forces supérieures* et perdit une grande partie de son artillerie.'

(6) Vgl. voor 1793, ALLAEYS, ald. bl. 191-192.

(7) 2 andere welke wij geraadpleegd hebben 'n spreken niet of bijna niet van dien strijd in Vlaanderen. Zoo SEVENS TH. *Ons Vaderland tijdens de Fransche overheersching (1792-1802)*, Kortrijk, 1892 spreekt enkel van Fleurus en Brussel, op bl. 54; en SAMYN J., *De Fransche revolutie in Vlaanderen en in 't bijzonder te Thielt (1792-1802)*, Oostende, 1881 (De 2^{e} uitgave 'n hebben wij niet) geeft iets van Pichegru. maar, ingezien zijn doel, is 't bijzonderlijk aangaande 't geen op Thielt betrek heeft, op bl. 73-74.

nagekeken hebben: hunne woorden somtijds zelve schijnen die meeninge te wettigen. Aleventwel zou men misschien kunnen antwoorden: ingezien Pichegru het opperbevel voerde(1) NAMÈCHE ALD. BD. XXVII, BL. 402., konden de werkingen van Vandamme eenigzins aan hem toegeëigend zijn. Wij zeggen: In dezen zin zijn de boekstellers niet te verstaan: bij het verhalen van eenen strijd 'n handelt men gewoonlijk zoo niet. En een beleg van 19 dagen 'n is, meene 'k, zulk geene kleinigheid? Dat men ook niet zegge dat Pichegru Vlaanderen ‘veroverd’ had, en dat het na zijn vertrekken is dat men den strijd gehad heeft langs de kusten. Immers reeds streed men in 't Veurnsche als Pichegru zonder twijfel nog in Vlaanderen was. Maar die heeren boekstellers zullen in 't algemeen gesproken hebben, en daar Pichegru wezentlijk zonder groote moeilijkheden het grootste deel onzer streke veroverd had, 'n zal men dit deel van den strijd, als men het kende, niet in acht genomen hebben. Wat er ook van weze, daar drukken we den vinger op eene leemte; en die leemte diende in onze geschiedenis aangevuld, ingezien de tijdslengte binnen dewelke de strijd te Nieuwpoort, uitwijzens ons stuk, aangesleept heeft.

3°/ Ons stuk schat de bezetting van Nieuwpoort op 700 man, en 't getal gevangene uitwijkelingen op 300 man. Nopens die getallen kon de opsteller gemakkelijker bedrogen zijn dan nopens de andere bevestigingen: daar wij geene andere oorkonden bezitten ter vergelijkinge 'n kunnen wij niet oordeelen. Enkel doen we bemerken dat Allaeys (op bl. 218 en 247) slechts 80 van die uitwijkelingen telt, die, eerst te Pervyse in de kerke opgesloten, en, na eenige dagen, op bevel van Vandamme, te Oost-Duinkerke doodgeschoten wierden. Wie heeft er gelijk? Onsdunkens is ons stuk hier wat overdreven, want Allaeys schijnt er de namen en dus het recht getal van gezien te hebben.

4°/ De aanmerkingen uit ons stuk over het beschoten zijn van Lombardzijde, kunnen ook aanveerd worden. Immers,

toen men aldaar, in 't jaar 1900, het herdershuis herstelde, heeft men in den muur al den kant van Nieuwpoort eenen kanonbal, van nagenoeg het aangeduid gewicht, vinden zitten.

E.V.G.

Eerweerde Overste
(Zuster Stanislas, St Jansput, Kortrijk)

J*UBILÉ* was rust te zeggen,
en den akker vage leggen,
voor een jaar, in 't joodsche land...;
neen, op U en past, eerweerde
Moeder, altijd vruchtbare eerde,
't woord niet wel, na mijn verstand!

Vijf en twintig jaar geslegen
hebt Gij oest en vrucht gedregen;
zoudt gij rusten, en voortaan
al uw werk een jaar verlaten,
- ons ten schade, wien ten baten? -
en ons ledig laten gaan!

Neen! De wilde zielenpakker,
neen de vijand is te wakker,
die bij donker, nachten gaat
zaaiende in de versche voren
onkruid, om het graan te smoren,
dat in ons te groeien staat!

Jubilé der joodsche streken,
die ons komt van ruste spreken,
die onvruchtbaarheid bediedt;
U en is 't niet dien wij kunnen
onze beste Moeder junnen:
zoo en jubileer zij niet!

Maar, na vijf en twintig jaren,
hergekroond, met versche blâren,
versche blommen, versche kracht,
wenschen wij dat z'herbeginne,
jong van herte en jong van zinne,
al dat God van haar verwacht!

Dat zij leve en werke en wake
voor de alleen vereischte zake,
die den Hemel heeft ten doel;
dan zal God, na menig jaren,
haar, van liefde en arbeid sparen
eenen zachten jubelstoel.

Jubilé dan zal het wezen,
- hopen wij, nog lang na dezen, -
na den rechten zin van 't woord:
in eene eindloosheid van rusten,
nooit verzaad zijn, altijd lusten,
in de blijde Hemelpoort!

13/9/1884
G. GEZELLE

Mingelmaren

Het boecxken van de vier Uytersten
(*Vervolg van bladz. 15.*)

- Op bladzijde 6 eene vertalinge in rij me van ‘Dies Irae’. - Lezer kan ze eens vergelijken met die van zaliger Guido Gezelle, en zeggen welke de schoonste is van de twee.

Het oordeel.
(Dies Irae)

Diën Dagh van Straf en Vraken
Sal de Wereldt gansch ontmaken
In het vier, naer Davids stem,
En Sibilla nevens hem.
Wat een grooten Schrick sal 't wezen
Als den Rechter neêr-geresen
Alles strengh in 't Aerdsche dal,
Selven onderzoecken sal!

De Trompet met wonder Thoonen
(Uyt-gespreyt daer dooden woonen)
Sal het All'gemeyne Roth
Dwingen voor den Throon van Godt.
De Natuer en Doodt sal beven,
Als het Schepsel sal herleven,
Om aen d'Hooghste Rechter-schaer
Te voldoen in 't openbaar.

Een geschreven Boeck sal wesen
Aen-gebracht, en voor-gelesen,
Daer geheel sal binnen staen
Waer uyt sal het vonnis gaen.
Soo den Rechter is geseten
Sal-men Alles sien en weten:
Niet sal (tot de minste Saeck)
Achter-blijven zonder Vraeck.

Wat sal ick, Ellendigh, segghen?
Wie sal myn misdaet weêrlegghen?
Mits schier selfs geen rust en heeft
Die rechtveerdigh heeft geleeft.
Koningh, voor wie 't All' moet beven,
Die (in saligheydt te geven)
Saligt maeckt uyt vry Gemoet,
Maeckt my Saligh, Hooghste Goet.

Ghebedt
(vervolgh van 't Oordeel)

Jesu, denckt, dat ick (door zegen)
d'Oorsaeck ben van uwe wegen,
Laet my niet verloren gaen
Als dien Dagh sal komen aen.
Gy socht my (vermoeyt van treden)
g'Hebt verlost, en 't Cruys geleden.
Soo veel aerbeydt en verdriet
Niet zy te vergeefs geschiet.

Rechten Rechter van de Vraeke,
Geeft een gaef (daar ick naer haeke):
Maeckt my los van 't minste dingh
Voor den dagh van Rekeningh.
Ick versucht hier, als Misdaedigh:
Mijn gelaet is noodt en smaedigh
Over myne Schuit, ô Heer!
Spaert my, Godt: Dit bidd' ick seer.

Gy, die quytscheld' hebt gegeven
Magdalêen: en 't Eeuwigh Leven
Aen den Moorder voor uw' Doodt,
Hebt my oock tot Hôop genoodt!

Myn Gebeden' zyn niet weerdigh,
Maer Gy, die zyt goet en veerdigh,
Maeckt dat ick (door deughden hier)
Niet en brand' in 't Eeuwigh Vier.

Wilt aen my een plaetse geven
Met uw' schaepen, naer dit leven.
Scheydt my van der Bocken-kant,
En stelt my ter rechter Handt.
Als gy sult de Boose 't saemen
Tot de bitter Vlammen praemen,
Roept my dan (in diën tydt)
Met die zyn Gebenedydt.

'k Bidd' ootmoedigh en geboogen
('t Hert gemorselt) hebt medoogen:
Sorght dat ick wel eynden magh
In dien alder-lesten Dagh.
Diën Dagh (uyt brand gereden)
Sal een Dagh van traenen wesen,
Als den sondaer op sal staen,
Om syn Vonnis 't hooren aen.

Spaert my dan door jonstigheden,
Jesu, vol Bermhertigheden:
Noodt my tot des Hemels Lust,
En geeft d'Overleden Rust.
Rust, voor altydt, wilt ons geven,
En het Hemels licht daer neven.
Dus zy danck aen U geseyt,
Nu en in der Eeuwigheydt. Amen.

- Volgt dan op eene beschouwinge in rijmreken over de ‘Eeuwigheydt’ op bladz. 9: ‘de Helle’, op bladz. 15 ‘Hemelsche Glorie’.

Verder, bladz. 18.

‘De On- eerbiedigheydt in de Kercke wordt berispt; om, door dese Overtredinge, niet te vallen in de ongeluckige Eeuwigheydt’.

Bladz. 22.

‘Bedrogh der verganckelycke (en Toekeer tot de Hemelsche) Schoonheyt.’ Dat al in dichtreken, daarvan 't slot:

Maledictus Homo, qui confidit in Homine. Jerem. 17.
Den Mensch is van den Heer vervloeckt,
Die Rust en Lust in Menschen soeckt.

(*'t Vervolgt.*)

[Nummer 4]

Kerkzang en volkslied in de middeleeuwen
(*Vervolg van bladz. 38*.)

TOT hiertoe spraken we van het geestelijk volkslied dat binnen de kerk gezongen wierd. En de andere liederen nu? Deze die eerder buiten de kerk, in den dagelijkschen handel en wandel gezongen wierden; deze die ons in handstukken uit de XIVe eeuw en in de latere '*suuverlijcke boecxkens*' als '*oudt*' bekend staan; die de vervulling doorleefd en dus meer dan kerkzang gekend hebben?

Daarover Leer. ACQUOY[1]: 'De geleerden hebben gestreden[2] om te weten of het middeleeuwsch volksgezang oorspronkelijk eene eigene toonschaal heeft gehad of dat het zich van den aanvang af, op de toonladders van den kerkzang heeft bewogen.' Men zou eens waarlijk

(1) Ald. bl. 107.
(2) Hij is nochtans van de tweede meening; voor de andere haalt hij slechts eenen steller aan, en nog is het enkel een ongedrukt werk van Arnold te Elberfeld in 1860.

afvragen of er daarover kan gestreden worden? We nemen aan, met Dr Kalff, dat zang en deungang samen kunnen ontstaan, aardschappelijk weg, als vanzelfs... Maar nog in dit geval zal de zang niet gekeurd zijn op den gewonen kunstzang die 't volk rond hem hoort zingen, vooral zoo we aanveerden dat het volk meestal zijne kunstige liederen aan zijne volksdichters te danken heeft? Hoe kan dus een volk dat in en door de kerk leefde, dat alleenlijk of ten minste bijna niets dan kerkzang hoorde, oorspronkelijk anders gehandeld hebben? Eer dat het nieuwe zangstelsel opkwam, kan niets anders dan kerkzang gezongen geweest zijn. Maar, wat treffender is, 't is dat die liederen die den tijd beleefd hebben van de nieuwe opkomende deunkunde, zoo licht deze niet aangenomen, maar nog binst omtrent vier eeuwen den kerkzang bewaard hebben(1).

Gaan wij tot de steungronden zelf. Wie de '*Souterliedekens*' of de liedekens van het '*suuverlijck boecxken*' van Fl. Van Duyse hoort zingen, kan ze onmogelijk genieten, zoo zijn gehoor alleen naar hedendaagsche, vooral Fransche en Italiaansche deunschap staat. Wie integendeel de edele schoonheid van den Gregoriaanschen zang naar zijnen waren leest heeft leeren kennen, zal ze smaken met een gevoelen van eigenaardig kunstgenot. In de XVe en XVIe eeuw, toen de nieuwe, meerstemmige deunkunde de bovenhand kreeg, toen de deunvinders de wereldlijke liederen reeds gebruikten om er gansche missen op te bouwen, dan nog dreunden kerkzangen buiten de kerk. 'Het zij genoeg, zegt Van Duyse,(2) aan het lied van Here Halewyn te herinneren dat van

(1) 'Ofschoon de toonaard gemakkelijk, ja veel gemakkelijker dan 't gedicht in het geheugen prent, moesten toch op den duur de meeste volkszangen onder den invloed der nieuwe toonkunde, veranderingen in hunnen toonaard onderstaan. Zoo komen in de Coussemaker's "Chants populaires" enkele stukken voor in den ouden toonaard. Doch de moderne tonaliteit straalt in het grootste getal der aldaar opgenomene gezangen door.' VAN DUYSE, ald. bl. 5.

(2) *Souterliedekens*, bl. 4.

de “*Credo*” der “*Missa in duplicibus*” afstamt, aan het uit de hymne “*Creator alme Siderum*” gesproten Reusenliedeken, en aan “*die coninghinne van elf jaren*” die op de melodij van den “*Veni Creator*” gezongen werd.’

Beschouwen we nu den rythmus of voetmaat en de deungeaardheid dier zangen, zoo hebben b.v. de ‘*Souterliedekens*’ de vrije voetmaat van den middeleeuwschen kerkzang; maat die ontstaat uit het nauwkeurig scheiden in den zang van de verschillende deelen van 't lied, ook van de zinsnede of de reek en van de woorden; maat die haren vrijen en aardschappelijken gang gaat, en noch aan tijdsbedeeling noch aan keus van woorden, noch aan 't regelmatig schikken der stembuigingen verslaafd is. Hucbald sprekende over de aanslepenheid der deunen, zei reeds te zijnen tijde: ‘Alle zangwijze moet gemeten worden lijk men het vers meet.’ Zoo we nu in Van Duyse's ‘*Souterliedekens*’ de wijze nagaan waarop steller in onze huidige maat, den zwier van die liederen weergeeft, zien we de tweedeelige maat gedurig afwisselen met 6/8 volgens de wet: Beklemming (arsis) der boekstafgrepen die hoofddenkbeelden voordragen. 't Is waar, daar komt soms - maar toch zelden - een willekeurige klemklank: toch ziet men, en dit getuigt ook Ambros bij Van Duyse aangehaald,[1] dat het volk in zijn lied ware ‘declamatie’ ofte kunstzegging betrachtte, hoewel toen ook, lijk nu, slechte verzen verveerdigd werden. Maar wat daartegen opweegt en geheel en gansch den zwier van den ouden kerkzang weergeeft, 't is dat het vers gewoonlijk den muzikalen ofte deunschappelijken zin eindigt of dat er ten minste eene gewisse rust ontstaat: die rust nu, wordt in de ‘*Souterliedekens*’ door eene verlenging der deunschappelijke weerde op de laatste boekstafgreep van het vers uitgedrukt. En was het ook daar voor den middeleeuwschen kerkzang de groote wet niet van Guido van Arezzo[2]?

(‘*t Vervolgt*)

(1) Ald. bl. 15.
(2) In die oude zangen ook vindt men de oude ‘neumen’ weer ofte deunschappelijke boekstafgrepen.

Ik wist er een die....

IK wist er een die
zijn liedeken zong,
veel nachten ende
veel dagen;
die zong het zoolange
als het maantje blonk,
die zong als het zoete
zonnegelonk
het maantjen uit
kwam vagen.

Hij zong het als 't bla-
kende zonnevier
den aardbodem heet
zat te stoven,
en huilde er een woe-
dende storremgetier,
en danste er de donder
door vlamme en door vier,
nog klonk daar zijn
liedeken boven.

Nog kreunde hij zijn liedeke
als 't winter al was,
maar zoo trage en ocharme
zoo treurig!
en 't liedeken hem
de pijne genas,
in zijn herte, dat toch
zoo verlangende was
naar zijn zonne, en het kloeg
gedeurig.

En als het weeromme nu
zomer wierd,
dan liet hij zijn' liedeken
schallen;

dan heeft hij zijn keleken
uitgetierd
en de bladjes en blommekes
feeste gevierd,
bekommerd om niet
med' allen.

En zingen dat deed hij
zoo luide en zoo lang
dat al die daar krop
had of kele,
ze zweegen en horkten
naar zijn gezang
en ze wouden, daar 't lieke
te schoone klang,
hem zijn wonderlijk stemmeke
stelen.

Maar stelen en konden
z'hem 't stemmeken niet
en het klonk nog veel
luider van toone,
tot dat er daar Eenen
te zwijgen hem hiet
en dien Eenen - ei! dien
weerstaat men niet,
nooit en hoore ik meer
't liedeken schoone!

En zingen doet nu
mijn zanger gewis,
waar dat ze nu zingen
met velen,
de Zonne in 't gezichte en
waar 't duisternis
noch winter, maar lente
en dag altijd is,
bij 't volle geweld
zijnder kelen!

Kortrijk, 27/11/1901.
CAES. GEZELLE

Hans Memlinc

WEEROM heeft de geleerde Engelsche geschiedschrijver, W.H. JAMES WEALE, over den vermaarden Brugschen Schilder, Hans Memlinc, twee werken uitgegeven, t.w. '*1° Hans Memlinc. XXIV and 110 pp. 1 photo-engraving and 39 phototypes, London, 1901, Price*, 5 *s*.' en 2° '*Hans Memlinc, Biography, Pictures at Bruges, Bruges L. De Plancke 1901*.'

Over onze schilderschool en over Memlinc in 't bijzondere schreef hij vroeger reeds; o.a. in '*Journal des Beaux Arts*'[1], '*Le Beffroy*'[2], '*Revue de l'art Chrétien*'[3], '*Repertorium fûr Kunstwissenschaft*[4] en '*R.d.H*.'

In 1871 liet hij eenige bladzijden afzonderlijk drukken: '*Hans Memlinc, zijn leven en zijne schilderwerken. Brugge A. Dezuttere*,' - wat beoordeeld en in vele deelen tegengesproken wierd in *Biekorf* 1893, blz. 6 en volg.

Volgt hier nu een en ander uit het tweede van schrijvers nieuwe werken. (*Biography*, bl. 1 en volg.)

Was Memlinc[5] binst zijn leven gevierd als de bekwaamste en uitmuntendste schilder van geheel de kerstene wereld (bl. 3), later toch, in de 16de en 17de eeuw, was hij maar weinig gekend, bijna zelfs vergeten. Immers Karel van Mander[6] wist maar te zeggen dat Memlinc, *ten zijnen*

(1) WEALE W.H. JAMES 'Documents authentiques concernant la vie, la familie et la position sociale de Jean Memlinc, découverts à Bruges' J. des B.A., III, 21-55 et 196. Brux., 1861.
(2) WEALE. *Le Beffroy*, Bruges, II, 134, 185-192, 209-214, 230-232, 264-268; III, 348; IV, 45; (1865-1872).
(3) WEALE. 'Quelques observations sur le "*Hemling*" de M.L. KAEMMERER.' R. de l'A CH., XII, 130-132, Bruges, 1901.
Vgl. Kaemmerer Ludwig. Hemling, Leipzig, 1899.
(4) WEALE. 'Zu Hemling' Rep. für Kunstw., Berlin, 1901.
(5) Vgl. *Biekorf* IV, 7.
(6) K.v.M. 'Het leven der doorluchtige Nederlandsche Schilders, fol. 204, V. Alckmaer, 1604.' (... een uytnemende meester, die heeft gebloeyt voor den tiit van Pieter Pourbus te Brugge...)

tijde een beroemd meester, vóór Pieter Pourbus leefde (bl. 1).

In Memlincs's levensgeschiedenis is 't altijd een groot punt geweest te weten waar hij geboren wierd.

1°/ Tot in 1753 meende men dat hij Dammenaar[1] was: maar die meening heeft men sedert lang laten varen, (bl 1).

2°/ In 1821 hield een duitsche schrijver[2] staande dat Hans van Constance zijn moest(bl. 1-2). Hij steunde hierop, dat er te Constance eenige huisgezinnen, met name '*Hemling*' gevestigd waren. (bl. 2). Maar in 1861 toonde Weale aan dat Hans' naam met geen *H* (*Hemling*) maar wel met *M* (*Memling*) begon[3]. (bl. 2).

3°/ Eene derde veronderstelling. In 1889 beweerde Eerw. V. Dussart. G.J.[4], steunende op een handschrift van *R. de Doppere*[5], dat Hans van Mainz was[6].

(1) Vgl. WEALE, H.M. Levenschets 1871, bl. 12. - J.B. DESCAMPS, 'La vie des Peintres Flamands I, 12-15, 1753, Paris,' - P. HÉDOUIN. 'Annales Archéologiques, IV, 261, 263. Paris 1857.' - CROUWE J.A. en CAVALCASELLE G.B. 'Les anciens Peintres Flamands, leur vie et leurs oeuvres.' Annoté et augmenté de documents inédits par A. Pinchart et C. Ruelens, II, 12-50, 141, 145, CXLVII-CLXIV et CCXLI-CCXLIV, Brux. 1863-65. - (The carly flemish Painters: Notices of their Lives and Works, 2nd edition, pp. 251-299, London 1872). - WAAGEN G.F. 'Handbook of Painting, The German, Flemish and Dutch schools, X, 96-106. London 1860.'

(2) S. BOISSERÉE, 'Kunstblatt, 1821, n° 11.'

(3) WEALE. 'M. Levenschets' 1871, bl. 9, 10, 11

(4) Soc. d'Em. 'Fragments inédits de Romboudt de Doppere, découverts dans un manuscrit de Jacques de Meyere, publiés par le Père H. Dussart, de la Compagnie de Jésus. Chronique Brugeoise, 1491 à 1498.' Bruges, L. De Plancke, 1892.
Vgl. Biek., 1894, VII. (Waar is H. geboren?)

(5) Biek. IV, 6-7.

(6) Zoo besluit hij omdat R. de Doppere over M. schreef: '*oriundus Magunciaco*' - Daartegen: A. Wauters in 'Etudes sur le lieu de naissance et le nom de M. 1893, An. de la Soc. d'Em. 5e s., IV, 111-133.' = niet te Mainz maar te *Memelingen* op 13 uren afstand ervan. (Vgl. Biek. V, 12-13).
Daartegen: A. Ronse in 'Où M. est-il né?' Bruges, L. De Plancke, 1893: *Oriundus* is toch niet *natus*. (Vgl. Biek. IV, 8, V, 13)... besluit: Oriundus Magunciaco sed natus... *Brugis*. (Vgl. Biek. V, 14).
WEALE in 'M. Levenschets, 1871' M. kan geen Bruggeling zijn om zes redens. (Die redens worden weerleid in Biek. IV, 9, 10.)

Weale treedt die meening niet ten vollen bij, maar hij aanveerdt toch als mogelijk dat Memlinc's maagschap, eer naar Brugge te komen (bl. 2), ievers in 't prinsdom van Mainz zou kunnen verbleven hebben (bl. 3)[1].

4°/ Wat is nu 't gevoelen van Weale?

Volgens dezen steller ware Hans *herkomstig*[2] van Memelinc[3] bij Alckmaer in Holland. Maar Hans' maagschap zoude die stad verlaten hebben in 1426, ten tijde van den inval der Kennemaren, en naar Gelderland verhuisd zijn. Daar ware Memlinc geboren (3).

Me dunkt dat 't de moeite weerd is schrijvers redens aan te halen daarop hij steunende is.

a) Dat de Memlincs *afkomstig* waren van Memelinc is klaar genoeg bewezen door den naam *Memlinc* zelf. Hoogst waarschijnlijk is 't daarbij dat Hans den naam van Memlinc aannam te Brugge aldaar hij eerst gekend stond onder den naam van Hans den schilder[4], of bij zijns Vaders naam: Hans zoon van N... (bl. 3).

b) Hans zelve ware *geboren* in Gelderland. - Vele inwoners verlieten dit, hun hertogdom, en o.a. kwamen er vele uit Duisberg en Deutichem te Brugge wonen[5]. Onder deze uitwijkelingen in onze stad vinden we: Willem Vreelant, een beste vriend van Hans en Dirck van den Gheere die voogd wierd van Memlinc's kinders. Nu 't is geweten dat de voogden altijd naaste bloedverwanten waren van vader en moeder[6].

(1) Oude schrijvers noemden Memlinc. *den Duitschen Hans*, o.a. M. van Vaernewijck (geb. 1518, † 1509) de oudste schrijver van zulke zaken. - (Zie WEALE 'M. Levenschets, 1871. bl. 14'). M. wierd geboren waarschijnlijk tusschen 1430 en 1435: (WEALE, 'H.M. Biography, p. 4.') Vgl. WEALE 'M. Levenschets, 1870, bl, 17-18.'

(2) Memelinc hedendaagsch Medenblick. (Weale in 'M. Levenschets 1871' geeft J. Honnen daaruit de geslachtnamen sprooten rond 1400. Vroeger waren ze nog onbekend.)

(3) Vgl. M. Levenschets, 1871, bl. 17.

(4) Vgl. M Levenschets, 1871, bl. 7-11, 13, 20, 21.

(5) Vgl. WEALE, Levenschets, 1871, bl. 15-16-17.

(6) Om 't nader te weten trok Weale zelve naar Deutichem, om aldaar de handvesten te onderzoeken. Ongelukkiglijk de oudste stukken waren maar van 1524. In een ander boekwerk gevonden in de boekenzaal van M. Bragge te Sheffield was Memlinc's naam ook niet vermeld. 'Biography', pp. 2-3. Vgl. 'Levenschets, 1871. bl. 17.'

***

Met dag en date kan Heer Weale niet zeggen wanneer Memlinc naar Brugge kwam; volgens den steller wellicht in 't jaar 1467 of er voren nog[1] (bl. 5-6-7).

Toch was hij te dien tijde nog geen lid van de St-Lukasgilde,[2] daar hij ongetwijfeld ten dienste stond van Karel den Stoute (bl. 7).

Hans Memlinc leerde waarschijnlijk schilderen te Mainz of Keulen (bl. 4). Binst eenen tijd ook was hij leerling van Rogier Vander Weyden (bl. 4)[3].

Te Brugge woonde hij in 't deel der tegenwoordige St-Joorisstraat, te dien tijde, tot aan ter baillie, genoemd: ‘Strate over de Vlaminc brugghe’[4].

Tusschen de jaren 1470-80 trouwde hij met Anna, dochter van Lodewijk Valckenaere[5].

(1) WEALE in ‘M. Levenschets, 1871, bl. 18’ zegt: ‘Hij was alhier in 't jaar 1478 dat is zeker, waarschijnlijk bewoonde hij onze stad in 1471 of nog eerder...’

(2) Volgens GAILLARD: ‘De ambachten en neeringen van Brugge, bl. 162’ zoude hij in de gilde getreden zijn 't jaar 1479.

(3) Vgl. VASSARI ‘Le vite di piu eccellenti architetti, pittori et scultori Italiani’ Della Pittura, C. XXI - en Vita d'Antonello da Messina. Firenze, 1550.
Guicciardini ‘Descrittime di tutti i Paesi Baesi’ p. 150, Antversa, 1567.

(4) In Weale's werk is er eene kaart (een uittreksel van Marc Gheeraert's van 1562) die de ligging van Memlinc's woonste aanwijst. In dezelfde straat hebben nog andere schilders gewoond, b.v.: Willem Vreelant, Lanceloot Blondeel, Pieter Pourbus, Antoon Claissens, Geeraard David.

In zijn Levenschets van 1871 bewijst Weale dat Memlinc een welstellend burger was, tegen Z.E.H. Kan. Carton die van gedacht was dat hij in 1478 in armoede verkeerde.

(5) Uit dat huwelijk had hij drie kinders: Hans, Cornelis en Clais.
Zijne vrouw stierf voor den 10 Sept. 1487 (vgl. ‘Levenschets, 1871’ bl. 26).

Memlinc[1] stierf den 11^{n} Oest 1494[2] en wierd begraven op St-Gillis[3].

Tot hier het hoofdstuk '*Biography*'. In 't tweede en 't derde hoofdstuk van zijn werk leidt de schrijver ons naar het St-Jansgasthuis (dat hij in 't vijfde hoofdstuk beschrijft) en naar de toogzaal der teekenschool om Memlinc's kunstwerken te toonen en te beschrijven. Zooverre kunnen we hem hier niet volgen[4]. Voordeelig is 't geschreven voor de duizende reizende Engelschen die jaarlijks onze kunstschatten komen bewonderen.

In het vierde hoofdstuk '*Characteristics*', een breeder uiteendoen van 't geen hij vroeger schreef in zijn 'Levenschets' t.w. 'Kenmerken van Memlinc's schilderwerken.'[5] legt heer Weale Memlinc's schilderwijze uit, vergelijkt hem met Jan van Eyck en stelt hem met recht en reden boven dezen laatsten schilder.

J.B.D.

(1) Schrijver geeft opvolgentlijk met datum de werken die M. uitvoerde.

(2) Te St Gillis werden ook begraven: Jan Prevost, Lanceloot Blondeel, Pieter Pourbus, (Weale 'Biography', p. 3. 'Levenschets, 1871', bl. 30-31).

(3) Z.E.H. kan. Rembry in 'de bekende Pastors van St Gillis', bl. 16.
'De wereldberoemde schilder H.M. sterft te Brugge den 11 Aug. 1494, en wordt begraven in St Gillis kerk of kerkhof: Die XI Augusti (1494) Burgis obiit Joannes Memmelinc, quem praedicabant peritissimum fuisse et excellentissimum pictorem totius tunc orbis Christiani. Oriundus erat Magunciaco, sepultus Brugis ad Egidii.' (Uit het handschrift van de Doppere honger vermeld).

(4) In zijn 'Levenschets, 1871, bl. 30-31-33, spreekt Heer Weale over een prtret van Memlinc berustend in de Hof bibliotheek van Weenen, t^{k} 2100. Een sterkwater plaat is't, geteekend door Jac. Van Oost. Alonder daarvan zette die schilder zijn handteeken, al boven schreef hij eigenhandig: 'Effigiis Ioannis Hemmelinck qui sedet in hospitali Sancti Ioannis Brugis.'

(5) Zie 'Levenschets', 1871, bl. 35-40.

Spoorwegmijmering
(naar het Duitsch van *Weber*)

Hij stampt en steent, de Draver, weg...,
nu over 't blakke dellingveld,
Nu, over ruwe bergkim, nu
in zwaaizwier over stroomgeweld;
Nu, uit den zwarten bergkuil, die
hem inzwoig. stookt zijn long en spuwt:
Hermode[1], die naar *Hela* rijdt!
Hij jaagbalt, en zijn ruiter... gruwt.

Nu, waait zijn mane in storremwalm
langs wal en dalbrug heinde en ver:
Ha! door de luchten raast zij heen,
die rampkomete, en duistre ster!
Zij kondigt strijd, als in 't jaar elf,
aan al wat geldend was en stout;
Wat groot was eens, wierd gistren niets;
wat jong was gistren, heden oud.

Een *Daimon*[2] is't, die hem bezielde,
als 't Water, in geheimen nacht,
Ter heerdstee van *Vulcanus*[3] eerst
hem baarde bij der vlammen macht.
't Was spottend, dat hij, buiten ban,
verwoed in 't licht ten hoogen voer,
Toen hem, - den geest, de sterkre geest
des menschen in 't bestaan bezwoer.

Daar krult-steert dreigend hij: *Kolos*,[4]
of zwarte, grollende *Cyklop*,[5]
Die, tusschen toekomst en verleên,
als marksteen, schoof zijn reuzenkop;
Die, breed, op kussens van graniet,
ten Noord' den bronzen nekke vleit,
Terwijl de Zuidzee, writ, heur schuim
in d'hoogte 'em achter d'hielen speit;

(1) *Hermode*, is volgens de Noorsche godenleer, een zoon van *Odin*, en wierd, op Odins ros, naar *Hela* gezonden, om den gestorven broeder *Balder* weder te vragen.
(2) *Daimon*, beteekent bij de oude Grieken meest een wezen tusschen goden en menschen, wiens werking, soms weldoende soms kwaaddoende, maar altijd krachtig is.
(3) *Vulcanus*, is bij de Latijnen, de god van 't vier, die in den vierberg Etna zijne smisse had.
(4) *Kolos*, dit is een standbeeld van meer dan menschengestalte.
(5) *Cyklop*, dit is volgens Gr. godenleer, een overgroot wanschepsel dat maar ééne ooge en heeft, in 't voorhoofd.

Die, schielijk, een metalen net
ringsom de daavrende aarde spant;
En, poorte aan poorte, steden smeedt,
en landen ketent, strand aan strand;
Die, gistren, *Hudson's*[1] sneeuwgans, vlug
in 't vliegen, na- en achtersnelde,
En heden, dol, den jaguar
beschaamt in 't Paraguaysche veld;

Die, brommende, ons gedacht vervoert;
die zwaren berglast vleugels zet;
Die, als zijn drift ontwaakt en gloeit,
zijn juk afschudt, miskent zijn wet,
En woedt, en raast, en maalt, en knerst,
dat heel de wereld schudt en beeft,
Dat, tusschen puinen, bloed en merg
op wreed verwoeste veldvrucht kleeft.

Wie temt den gruwel? Wie bezweert
met tooverwoord zijn overmoed?
Ha! mensch, gij reuze, roept den geest,
en siddert, als hij tegengroet!
Hij slacht; gij, moedloos, delft een graf
dat lijken vangt en veel geweens!....
En toch, de Tijd, die 't al begraaft,
begraaft hem ook, ook hem, wel eens.

'Eens daagt de dag, dat *Ilion*
'verzinken zal in stof en asch!
'Eens daagt hij!' riep er een, die op
Carthago's puinen staande was.
Die dag, hij daagde; en *Ilion* zonk,
en *Rome* zonk: O Niet! Eens daagt
De dag, die, wereld, wat gij bouwt,
hoe hoog het reike, in duigen vaagt!

Waar waait nog *Tyrus*[2] purper aan
den *Cedermast*[3], die bij en ver
Zijn weg eens vroeg aan 't Zuidzeekruis[4],
en aan de trouwe Noorderster?
Waar sluimert *Sidon*'s mannenschaar,
door storm in eeuwenslaap gedouwd?

(1) *Hudson*, voor Hudsonsbaai, eene binnenzee op de noordkuste van N-Amerika.
(2) *Tyrus* en *Sidon*: de twee vermaardste zee- en handelsteden van de oude Phoeniciers, die nu ten dage geheel vervallen zijn. Tyrus was om zijne *purperverwerijen* vooral bekend.
(3) *Cedermast*. 't Cederhout, meest te vinden op de Libanongebergten, dient, om zijne vet- en taaiheid, allerbest tot den scheepsbouw.
(4) *Zuidzeekruis*: eeu gesternte, dat het Zuiden wijst.

Zeg, *Gades*[1], zeg het, *Amberzee*[2],
zeg, *Ophir*[3], dat in 't Zuiden schouwt!

Waar week uw glans, *Minerva*'s stad[4],
uw volk, uw tempel-pracht en vier?
De distel kweelt in 't *Parthenon*[5],
en in de *Stoa*[6] graast de stier.
Waar week de wijsheid, *Obelisk*[7],
die u zoo trotsch heeft opgemaakt?
Spreek, *Sphinx*[8], basalten raadsel, gij,
die steenstom op haar grafstee waakt.

Waar - hij, die in *Upsála* stond,
de gulden stoel van 't *Azendom*[9]?
Ach! eenzaam treurend, over zee
zweeft *Widar, Odin*'s zone, stom.
Waar - *Rethra*'s[10] Pantheongewelf?

(1) *Gades*, of Cadix, langs de spaansche kuste.
(2) *Amberzee*, D.: *Bernsteinmeer*, dit is een deel van de zee langs de Pruissensche kuste, te weten van Pillau tot aan Kranz.
(3) *Ophir*, is de streke uit het Oosten van waar Salomon goud en kostelijk hout te schepe deed afhalen, voor zijne groote gebouwen. Waar zij gelegen was, en weet men met zekerheid niet aan te duiden.
(4) *Minerva's stad*, is Athenen, toegewijd aan *Minerva* of gr. *Athene*.
(5) *Parthenon*, is de tempel van Athene.
(6) De *Stoa*, was de halle van Athenen.
(7) *Obelisk*, is eene zuil, vierkante en uit een steen gekapt, van 20 of meer meters hoogte. Ze waren meest in Egypten te vinden, van waar er vele naar elders (naar Rome o.a.) vervoerd wierden.
(8) De *Sphinxen*, zijn standbeelden in steen, vooral in Egypten te vinden. Zij stellen een wezen voor, hebbende meestal het lijf van een leeuw, den kop van een mensch. Men aanzag ze als schutwezens van goden en dooden: ook vindt men ze meest bij tempels en grafsteden. De Thebeische Sphinx, volgens Gr. mythus, was levende, en stelde aan al die ze naderden, op doodstraffe een raadsel voor, dat eindelijk door OEdipus opgelost werd.
Basalte is de name waarmede men vooral zwartwendig, of toch donker steen beteekent.
(9) *Azendom.* De Azen zijn in de noors. godenl. het machtigste godengeslacht. Zij stammen af van de Reuzen. De eerste Azen waren de zonen van den reuze *Bur*, te weten: *Odin, Wili* en *We*. Onder Odin's zonen telt men *Thor*, den geweldige, *Balder*, den zachtmoedige, *Bragi*, den zang- en spraakveerdige, *Widar*, den zwijgende, *Hod*, den blinde, *Hermode*, den vlugge.
(10) *Rethra* was de godengewijde hoofdstad van Slavoensche volkstammen. Men gelooft dat het gelegen was langs de Duitsche zee, vier dagreizen van Hamburg. Het zou door keizer Otto I in 955 verbrand zijn geweest; doch naderhand hersteld, en andermaal ten gronde vernield door Hertog *Hendrik-den-Leeuw* in 1150.

waar gallemt nog zijn godenlof?
- Met hem, den Sassenleeuw, die brand
in 't heiligdom ontstak, - in stof!

De Tijd, die albegraver, ploegt,
en steekt zijn voren, nimmermoe;
En elke vore legt zijn ploeg
met schellen van tieneeuwen toe.
Ja! over wal en dellingbrugge,
als over veld en roozenlach,
Zal ruischend eens zijn ijzer gaan,
eens daagt de dag, eens daagt de dag!

Misschien - rijst toen een nieuw geslacht,
nabij der wijsheids bronnelicht,
Dat *Isis*(1) donkren sluier weerde,
en schouwde in haar stil aangezicht;
Een driestig *Titanidenvolk*,(2)
dat waagstuk stout op waagstuk metst;
En door de blauwe luchtzee, wild
Op duizend rijke schepen kletst;

Een denkersvolk, dat, hel van oog,
den geest der *Hippogryph's*(3) omlijft;
En, rond Saturnus ring, als rond
een bijgelegen kuste, drijft;
Dat, in den schoot der wereldzee,
elk stofje kent met name en aard;
Uit ieder dropken zonnen schept,
en meet den weg der zonnevaart;

Een dichtervolk, dat, hoog in vlucht,
nog nooit gehoorde klanken slaat;
En in zijn liedren, wonderbaar
't muziek der heemlen hooren laat;
Dat hoort, hoe God in storm en stroom
in erts en kruiden wandelterdt,

(1) *Isis*, is in de Egyptische godenl. de voornaamste godinne, die later ook elders, o.a. te Rome, vereerd wierd. Hier wordt gezinspeeld op 't volgende: Te *Saïs* stond zij verbeeld, gedoken onder eenen sluier, en er-onder stond het opschrift: 'Ik ben het al, het gewezen, het zijn zal: geen sterfling 'n heeft mijnen sluier weggeschoven.'

(2) *Titanidenvolk*. De *Titans* waren in de Gr. godenl. zes zonen en zes dochters van *Uranus* en *Gea*, die tegen hunnen vader opstonden en zijn gezag aan *Kronos* gaven. Toen *Dzeus Kronos* overwon, wierd hij door meer *Titans* ondersteund.

(3) *Hippogryph* is een wezen door Ariost uitgebeeld en door hedendaagsche dichters gebruikt in den zin van Muzenpeerd - (*Pagasos* der Grieken) - Men verbeeldt dat wezen met een arendskop en een peerdenlijf.

En ook in u, en ook in u,
o raadselachtig menschenhert!

Misschien - O Almacht, keer het af!
reeds grolt het uit het Oosten dof,
Het Westen grimt, en grinzen doet
de *Janusdeur*[1] haar grendelschof:
O Gij, die 't lot der volkren weegt,
vergun, gevalt het, ons een graf,
Maar slavendom, Mongolendom,
O God des lichts, keer, keer het af! -

Misschien, dat wijd een wildernis
van de eene zee tot de andere strekt,
Een tuimelveld voor os en hert,
waar grauwe wolf te jagen trekt;
De kievit krijscht in broek en moer,
het korhoen klokt in 't heidekruid;
En boven 't dennenbosch, nog kijkt
het spoor van eene domkerke uit!

Eén tempel nog. Hoe praalt de God
die hier in stof en puinen huist:
Een diervel om de breede borst,
en hoog een strijdbijle in den vuist;
Daar, aan zijn voeten, zieletoogt
een goudgeelharig kind in bloed;
De wij man murmelt een gebed,
terwijl het autaarvier hij boet.

Intusschen dreunt der wouden grond
van wapenklank en krijgsgeweld;
Uit rotsekloof en tente, komt
een ruwe roofzwerm bijgesneld:
Halfnaakt, met boge en pijl en spies,
doch één draagt 't wambuis om de borst,
Heeft zweerd, en helm, en duister oog:
hij is den wilden stam zijn vorst.

Hij wenkt; 't wordt stil. Hij spreekt van een,
zijn' voorvorst, die eens, vro en vrij,
Op gemsen in *d' Altais*[2] joeg,
en 't net wierp in den *Jenissy*[3].
Die westwaarts toog met brand en woord,
en volkren sloeg, en rijken dwong,
Tot dat de zee een kring van bloed
ringsom de ontmenschte landen drong.

(1) *Janusdeur*. Janus is een der voornaamste goden van Oud-Italie. Zijn heiligdom te Rome, had een dubbelen doorgang, die, in oorlogstijd alleen, open was.
(2) *Altai*, een groote bergketen van Siberiën.
(3) *Jenissy*, een groote stroom van Siberiën.

De wilde drom juicht toe, en stormt
ten laatsten slag, die broeders slacht. -
O menschenzin, gij wankt, en raast;
Natuur, uw rijk is vast en zacht.
Geslachten wiss'len, gij houdt stand,
zij worden stof, de tijd u zwicht.
Aan 't nakind lijk aan voorvaâr toogt
gij 't zelfde lieflijk aangezicht.

Ja, allen hecht gij aan uw borst,
ge'n haat niet, gij; ge zijt, gij, recht;
Een eike geldt u als zijn mos,
een vorst als zijner knechten knecht.
't Zij, langs den kruisweg stil ontslape
een speelman, die het land doorzwierf,
Of, tot verdelgingsstrijd gedaagd,
een machtig volk bezweek en stierf,

Gij strooit uw loof op ieder graf;
uw wasem laat, in 't lentopgaan,
In nieuw gewaad en jonge pracht
de dooden weder levend staan.
*Vandalen*woede mag alom
verwoestend blinde tochten doen,
Gij volgt ze lijzig wandlend na,
met bloemensneeuw en bladergroen.

Waar statig *Königsburg*(1) eens zwom,
in glans, en walm van geur en snaar,
Daar zwalpt een meer, daar bruischt een woud
nu stam aan stam, schier duizend jaar...
Het manezilver bibberspeelt
om bosch en boom, om lisch en riet.
Ei! dagend uit haar bad, de lang
verzonken stede wakker schiet,

Met koepels, zuilen, volksgewoel...
doch neen, 't is 't droomen van het meer,
't Is 't walmen van den smoor, 't is 't schuim
der baren, klotsend heen en weer.
Van heel een rijke menschenmacht,
die dronken overmoed verdwaalt,
Bleef slechts een duistre sage, die,
bij nachte, bosch aan biez' herhaalt.

A.D.

(1) *Königsburg*; er zal hier sprake zijn van eene sage aangaande eene stad, die verzonken zou zijn en veranderd deels in een meer (mogelijks *Königssee*, in de Alpen), deels in boschland.

[Nummer 5]

Kerkzang en volkslied in de middeleeuwen
(*Vervolg van bladz. 51*.)

DE deungeaardheid[1] der geestelijke volksliederen was ook deze van den kerkzang. ‘De oudheid, zegt GEVAERT[2] had zeven deungeslachten die niet alleen in den katholieken kerkzang maar nog in de landeigene deungangen der Europeesche volkeren teruggevonden worden.’ En steller dezes bewijst heel wel zijn gezegde voor de ‘*Souterliedekens*’[3]. Daarvan vindt men nog een bewijs in de oude volksliederen die nog heden gezongen worden. Wie de Coussemaeker's en Willem's liederen beziet, vindt dat allen in ‘diatonischen’ of deundoorgaanden aard

(1) Deze staat ons voor wel bestaakt te zijn door de Coussemaeker, als volgt: (bl. XIII) ‘conditions tonales propres à chaque système musical, en raison des intervalles dont il se compose, de leurs propriétés, de leurs fonctions, des modifications dont ce système affecte l'oreille.’
(2) *Hist. de la musique chez les anciens*, I, 129.
(3) Vgl. VAN DUYSE. ‘*Souterliedekens*’, bl. 83, 84.

geschreven zijn en velen de aloude phrygische en hypodorische deunladders als grondslag hebben(1). Lijk de kerkzang zijn ze allen 'homophoon'. Hier richten we ons van eigen tot dezen die wat deunkunstenaars zijn. Anderen zullen allicht geloof hechten aan de bevestigingen der bekwame mannen die we aanhalen(2).

Wat we getoond hebben voor het geestelijk volkslied, dit hadden we ook willen toonen voor het wereldlijk: te weten dat het zelfs nog in de XIVe eeuw, 's kerkzangs zwier en deungeaardheid volgde en dat de nieuwe deunaard met de XIIe eeuw ontstaan, eeuwen lang moest strijden om de bovenhand te krijgen. Hoeveel wonderbaarder dit schijnen kan, toch heeft VAN DUYSE het schoone bewezen(3). Daar tijd en stee ontbreken, en toch meer geestelijke liederen dan wereldlijke gezongen wierden of ten minste bewaard bleven, vergenoegen we ons, de gevolgtrekkingen van dezen boeksteller te geven.

Voor de XIIe, XIIIe en XIVe eeuw beleert hij de liederen der 'trouvères' of 'trobadors' alsook die van hunne dienstmannen, de 'jongleurs' en menestreelen, opvolgers onzer oude barden. De 'trouvères' waren geene maatleerhouders en bekommerden hen niet om de spitsvondigheid dezer leer. Lijk de deunschappelijke stafgrepen van den kerkzang berustte hun lied op de aardschappelijke 'metriek' ofte zwier macht der taal. Een lied haalt de steller aan, in louteren hypophrygischen 'modus' bewaard; en verders over de deunkunde der volksgezangen

(1) Zoo in het Halewynslied dat, zegt WILLEMS op bl. 119, nog in Brabant gehoord wordt, is de aloude phrygische deungeaardheid bewaard.

(2) Benevens GEVAERT, VAN DUYSE, WILLEMS zegt DE COUSSEMAEKER: 'la gamme de nos airs est en général, celle du 1er mode de plain chant. On remarque dans ces chants une volonté très marquée d'exclure la note sensible. Or, dans la musique moderne, son emploi est indispensable à l'avant dernière mesure.'

(3) '*Eenstemmig lied*, enz...' Bezit de lezer de verzamelingen niet waarop ik gewezen heb, hij zal toch gewis het '*Suuverlijck boecxken*' hebben van FL. VAN DUYSE, door het Davidsfonds in 1889 uitgegeven.

handelend spreekt hij: (bl. 46) ‘Wel schijnt tegen het einde der XIIIe eeuw de moderne toonaard in de populaire muziek, zoowel in de melodiën der trouvères als in het eigentlijk volkslied de heerschende te willen worden, maar toch waren de verschillige “modi” der oudheid (deze dus van den kerkzang) bestemd om in het volkslied nog langen tijd naast den modernen toonaard te blijven voortduren’[(1)].

Zietdaar, wel met beknopte woorden, wat de beleering der oude middeleeuwsche liederen ons wijst. We sluiten en vragen: Daar zijn de middeleeuwen van den kerkzang. Hooger hebben we het treurig vervallen geschetst dat na drie eeuwen ten uitersten was, en we zagen de kerk trots alles en altijd naar eigen gezang trachten. Uit de woorden van Paus Joannes XXII, is dit genoeg te vatten. Wat nu echter ons betreft, we verstaan dat ook in de deunschap der kerk vooruitgang en uiteenzetting gevolgd worde: we verstaan dat men soms hedendaagsche gezangen uitvoere, als deze die de grootsche Duitsche deunscheppers - Bach aan 't hoofd - voor de kerk gemaakt hebben. Maar wilt men waarlijk kerkzang uitvoeren, - hetgeen nu, eilaas, maar op de gewone dagen geschiedt, - waarom dezen genomen die, zooals we betoonden, als een ware verbastering, met de XIVe eeuw de bovenhand kreeg? Nemen we dezen die tot dan bewaard wierd, omdat het de aloude is. En waar gaan we hem vinden? Moeten we bij voorkeur tot deze niet gaan, die hem, in de middeleeuwen, bewaard en overgeleverd hebben? Die geleerde deunkundigen waren allen leden van het St-Benedictus' geloftelingschap. Benedictus'zonen waren Paus Gregorius, Aurelianus le Réomé, Remigius van Auxerra, Notker Balbulus, Hucbald van St-Amand, Regino van Prun, Odo van Cluny, Guido van Arezzo, Berno van Reichenau, Hermann Contract, Aribo, Bernardus

(1) Bl. 48 en vgg. bewijst V.D. zijn gezegde door vele voorbeelden; o.a. onder de zangwijzen van de ‘*Renart noviel*’ vindt men 't begin der Antiphona: ‘Asperges me Domine.’

van Clairvaux enz... enz... Gaan we dus, om God's wille, den waren kerkzang halen bij hen die hem bewaard hebben. Wanneer toch wordt de schoone zang van dit geloftelingschap overal aangenomen?

M.D.

Mijn pijken en ik.

Het:

ZEG! waarom mijn herte gloeien,
En mijn kopken zoo verbloeien
Dat ik uitverkanker schier?

Ik:

Ontstaan en
Vergaan, is
Uw lot - door het vier!

Het:

Zeg! Nu wit van kop en kroone,
Sta 'k niet rein genoeg en schoone?
Waarom vlekt gij mijnen steert?

Ik:

Zwart heerdje,
Bruin steertje:
Ei! goud zijt gij weerd!

Het:

Zeg! waarom, bij heele bekken,
Wolken uit mijn longen trekken,
Wijl gij hoofd en ooge spant?

Ik:

Uw kolken-
de wolken
Verheldren 't verstand!

Het:

Zeg! waarom uwe oogen droomen,
Wijl mijn blauwe krinkels doomen
En vervliegen in de lucht?

Ik:

Zoo kwamen,
Zoo namen
Mijn vreugden de vlucht!

Het:

Zeg! ik voel mijn steenen kopken
Schudden onder stil een klopken,
En gij stekt mij bij den nek!

Ik:

Zoo stop ik,
En dop ik
U weer in uw rek!

A.D.

Oude bijgeloovigheid in Veurne-Ambacht

IN de oorkondenkamer van 't Seminarie te Brugge is er een boekske, van een halven vinger dikte, en met de hand geschreven. Op 't eerste blad staat er: *Ex libris G.B. Bollaert, 1717*, en verder dezelfde name en daaronder: *Pastoor in Bulscamp*. Te midden van allerhande aanteekeningen, dichtjes, raadsels, enz., vinden we eenige bijgeloovige gebruiken uit dien tijd. We drukken ze hier over.

***

Op den eersten Reghel van de Superstitiën in het Sermoen van de Missiën van Père le jeune, torn. 3°, serm. 3°, dienen de Cassen die volgen, de w. syn in gebruick in Veurne-Ambacht:

1. Van te gebruicken sekere onbekende woorden ende die te bynden aen den hals van die men wilt genesen, ofte den siecken, gequetsten ofte gewonden persoon selfs te doen seggen, ofte die over hem te seggen met sekere omstandigheden in 't liggen ofte staen.
2. Een stucxken broodt boven de deure leggen om de honden, die verloren zyn, te doen wederkeeren; alsoock omdat de katten niet en souden deure loopen.
3. Een velleken swynen vleesch stelen en leggen in elsen blaederen tegen de cortse op sekere platse.
4. Een stroij-bant te binden aan den boom ende al heiselen deurloopen sonder omme te sien.
5. Item de vensters en de deure opendoen, als oock alle de sloten ontsluiten van g'heel het huis, als iemant in doodsnoot light, om haest verlost te worden, opdat de siele niet en soude besloten syn.
6. Als iemant doodt is in het huis, dat moet in d'oore vande peerden ende andere beesten geseydt syn, omdat sy niet en souden ongemack hebben; insgelyks de byen te wecken.
7. Den meester van het huis overleden synde en magh niet gevoert syn naer de kerke van syne eygene peirden, want daer soundender noch sterven ofte onghemack kommen aen de peirden.

* * *

Op den tweeden Reghel dienen de volgende:

1. De koeyen laeten drooge gaen op sondaegen, om op den dagh te calveren van vrese de onruste 's nachts te hebben.
2. Item niet in dienst te gaen op vrydaeghen ofte particuliere daegen van vrese van deur te loopen.
3. D'asschen niet op te scheppen op vrydaghen ofte andere particuliere daegen van vrese van brandt.
4. Sommige daegen te vluchten in het kerckgaen van de vrauwen.

5. Om het wilde vier te verdryven, moet afgeteeckent worden met een meldtrynck ofte trauwrynck die moet gehouden worden tegen de sonne, ende moet gestreecken worden met het bloedt van iemant die daermede geinfecteert heeft geweest.
   Divinatien.
6. Het is ongeluck seggen, als sy 's morgens uitgaen en eerst eene vrauwe rencontreren, en geluck als sy eerst een man te gemoet commen.
7. De droomen selfs gelooven ende daarop syne wercken te reguleren.

***

Op den derden Reghel worden gereduceert de naer volgende:

1. Om de cortsen te verliesen neghen daegen te lesen negen onse vaders en weestgegroets alle dage een min: als den eersten negen, den tweeden 8, ende soo voorts; als oock het aflesen van de doorne steecke ende peerle op de ooghe.
2. Wywater in een vynger-hoet mede brengen als de vrauwe te kerke gaet, omdat de kynders niet en souden quylen.
3. Als de stoppe die gebruyckt is om de h. olie af te vaegen claer brandt seggen te wesen teecken van gesontheyt ofte erstellinge der siecken; ende als sy duister brandt, teecken van de doodt.
4. Een stuck houdt ofte alderhande groensel gesneden ofte gepluckt op St Jansdagh seggen te wesen dienstegh tegen tooverien en ander quaet.
5. Item op Ste Laureynsdagh tegen het vier: een ander abuys.
6. Dat sy oordeelen dat de vrauwen die niet en syn gekerck-ganckt gelyck syn aan de ongedoopte kynders.
7. De eyeren geleyt op goeden vrydag seggen te wesen beter; ofte te sayen, ofte iet dat men op andere daegen doet seggen beter te syn.

8. Als de boter gekeyrent op S. Barthol. dagh.
9. Als loock te eten op den eersten Vrydagh van maerte.

***

Vervolgh van de superstitien:

1. Twee nieuwe brycken die men heeft gestolen cruyswys in den stal boven de peirden hanghen om die te bevryden van quaede sieckten ende andere ongevallen; ofte maere-stocken boven de deure van den stal steecken opdat de peirden van de maere niet en souden bereden worden.
2. In eene k(er)ke, daer men noyt en heeft geweest syn handt in het wy-water steecken om de worten te doen weghgaen.
3. Op den goeden Vrydagh een cruys maecken op een boom daer d'exters hunne nesten op maecken, opdat se geene jongen en souden voortbrengen.
4. Om muysen en ratten te verjaegen, om peirels en doorens af te lesen, om de vyfve ofte vycke te helpen, eenige gebeden te lesen ofte woorden uyt de h. scrifture.
5. Het ey van den goeden Vrydagh bewaeren tegen donder en blixem, St. Janscruydt gelyck ofte men het noemt nuchteren trecken, en in het dack van 't huys steecken om bevrydt te syn van brandt.
6. Als d'exters styf clappen ten tyde van den oorloghe, oordelen datter soldaeten sullen commen, als er een uyl op het huys sit, ofte eene raeve daer over vliegt en schreeuwen, als er een houdt uylt daervoren, vastelick oordelen dat er in dat huys haest iemant sal sterven, ofte isser iemant doodt, en dat hij huylt in het gebeurte, datter noch meer sullen volgen.
7. D'aenmerckinge van de planete daer iemant onder geboren is, als men uyt sulcke constitutie ofte gesteltenisse van de sterren ofte planeten besluyt dat desen ofte dien mensch sal goedt ofte quaedt syn, geluckigh ofte ongeluckig, ende soo voorts van andere dyngen.

8. Verschil maeken tusschen daegen, maenden ende jaeren, houdende eenige voor geluckigh, andere voor ongeluckigh, gelyck doen die op eenen maendagh ofte vrydagh niet en durven trauwen ofte in hunnen dienst gaen, meynende dat hunnen dienst ofte hun houwelick niet voorspoedigh en soude syn; die den dagh van Ste-Maria Magdalena ofte eenige andere daeghen: als syn de hondtsdaegen, ongeluckig houden om te reysen, die de schrickeljaeren meynen niet goedt te syn om te planten, en diergelycke dwaesheden.
9. Acht nemen op de droomen en daeruyt eenige dyngen besluiten, daer sy noch uyt hun selve, noch door Godts ingeven, noch oock door d'instellinge van de h. kke eenige gemeenschap mede hebben. B.E., als men droomt datter eenen tandt uytvalt, daer uyt besluiten datter een van onse beste vrienden gestorven is ofte haest sal sterven.
10. Vasten ofte eenigh ander goedt werk doen precys op dien ofte desen dagh, een anderen en soude niet goedt syn; en precys soo veele keeren, meer of min en soude niet deughen; seker getal van keirsen ontsteken min noch meer en precys onpaer; een seker soorte van geldt opofferen: B.E. een silveren penninck, 't en magh geen anderen syn.
11. Een sekeren brief over hem altoos draegen, in wat noodt dat hy is. Godt sal hem altydt bystaen.

Sulcken seggen sy te wesen *den brief die den paus leo den 3en aen keyser Carel* soude gegeven hebben, als hy naer den strydt soude ryden, om hem daer mede te beschermen tegen syne vyanden.

Item, *een gebedt dat sy seggen gevonden te syn op 't graf van de h. maghet Maria* en dat van soo groot eene cracht is dat soo wat mensch dit leest ofte doet lesen alle daeghe eens, ofte die het over hem draeght met eene goede intentie en sal van geene haestige doodt sterven, noch int' water, noch int' vier, noch in den strijdt; - die hetselve alle daegen leest sal voor syne doodt drie reysen de gebenedyde maghet Maria sien; - die eenigh ongemack heeft

sal terstont genesen worden; - en oock die het uyt devotie over hem draeght, ende men sal voor en naer het selve gebedt lesen het gelove ofte Credo.

Item, een ander gebedt die sy seggen seer goedt te wesen voor reysenden man; 't is een *gebedt van het cruys Christi*, in hetwelcke datter menighvuldige cruicen worden gemaeckt.

Item, een anderen *mirakeleusen brief* die sy seggen gevonden te syn in een steenplaetse in de kke binnen keulen onder eenen blauwen serck-steen, geschreven met het dierbaer bloedt van Christus Jesus, waerdoor hij ons te kennen geeft dat hij de weirelt sal straffen met eene groote straffe, soo breeder verstaen wordt uit den brief.

Item, *eene schoone openbaeringe* die sy seggen van Godt selve gedaen ofte veropenbaert te syn aen drie hh. vrauwen, maer princepaelick aen de h. vrauwe birgitta, princesse uyt Sweden, welcke openbaeringe iemant by sigh hebbende bevrydt wort van alle de bovenschreven quaelen ende noch meer, met een goedt betrauwen op Godt.

Souvereyne remedie tegen het bloen seggen seer goedt te wesen een cruys van het selve te maecken op het voorhooft, seggende eenige hooghe woorden B.E. *Consummatum est*, ofte andere die van niemant anders als van den duyvel *geinventeert syn*, etc.

daer synder op sekere tyden,
die d'hh. was toewyden
met wat hayr daer ingedaen,
van die is met sieckt belaen.

ander die den siecken leyden,
drie, vier daegen te vermeyden,
voor de claere sonne ryst;
wat dat Satan al bewyst!

maer moeten gekeert syn naer den Oosten, met d'handen gecruist uytgereckt, etc.

Als oock om van sieckte bevrydt te syn, kruyden snyden met een heel nieuw mes dat geen saecke heeft aengeraekt.

* * *

Daer syn noch duisent andere duyvelrien die ick de moeyte niet en vermagh van op te schryven.

* * *

Mijn hoveken!

MIJN hoveken, 't deert mij, als ik u aanschouwe,
daar staan in den regen, zoo eenig, zoo bloot;
gekleed in het kleedsel van winter en rouwe
beweent ge des zomers beklaaglijke dood.....

Waar zijn toch die morgens, waar zijn toch die dagen,
waar ik in mijn oogen het lentelicht vong,
waar ik aan uw bloemkens, uw gers en uw hagen
mijn herte verfrischte en mijn liedekens zong?

Uw gers ligt uiteen, met zijn staalkens in de aarde;
geen bloemken, hoe klein ook, en blinkt er in U,
de struiken, waar menig lief rozeken blaarde,
ze bibbren zoo mager en deerlijk daar nu,

De hagen, die 's zomers uw schoonheid verduiken,
ze toogen uw kaalheid door wisse en door tak;
de boomen, die reuzen, lijk schamele struiken
ze lieten ook rooven het loof van hun dak...

Een beul zijt ge, Winter, met nijpende klauwen
die niets in mijn hoveken acht noch en zwicht,
die zes maanden lang, met uw hemels die grauwen,
uw' vorst en uw' smoor, op ons lochtingen ligt.

Maar neen toch... geen beulman en zijt ge geschapen,
't was Hij die U schiep, die de bloemekens mint:
en 't is in den slaap dien ge beiden doet slapen,
dat bloem en dat blad verschen wasdom herwint.

Jos. VANDEN BERGHE.

Rousselare, den 24sten in Nieuwjaarmaand 1902.

Mingelmaren

IN het tijdblad *Annales de la Société archéologique de Bruxelles*. 1901 bl. 254-262 geeft P. VERHAEGHEN eene bijdrage over '*Le commeree des esclaves en Belgique à la fin du 18e siècle*.' Eerst ontleedt hij eene handmare voortkomende van een Duinkerksch slavenschip, waarin al de omstandigheden der reize dag voor dag zijn opgeteekend. Als bijzonderheid vinden we dat die menschen hunnen onmenschelijken handel onder Gods bescherminge stelden en Hem dank wisten voor den goeden uitval. Het gedacht dat de slavenhandel, verre van onmenschelijk te zijn, eene weldaad was vindt P. Verhaeghen nog, elders in de 18e eeuw.

Verder behandelt de Heer Verhaeghen de vraag of onze wetten dien handel verboden en antwoordt bevestigend. Zoo eene uitspraak van 15n in Grasmaand 1731 besluit tot de vrijheid voor eenen slaaf die in Oostende zijn schip ontvlucht was. Dit en belet echter niet dat verscheidene Belgische reeders onder Jozef II slavenschepen hadden die in Afrika hunne 'koopwaren' gingen halen, om ze dan naar Amerika te voeren, waar zij gewis buiten de wet vielen van ons land. Zoo b.v. een groote reeder, zekere Romberg, had in de have van Oostende 94 schepen uitsluitelijk voor dien handel bestemd, en als Jozef II hem in 1784 edel miek, herinnerde hij hoe vele zijner schepen de reize naar Afrika deden voor den slavenhandel. Op die wijze, zegt P. Verhaeghen vond onze nijverheid eenen uitweg dien haar het 'Barrierenverdrag' ontnomen had voor andere oorden.

Hij eindigt met nog verschillige oorkonden aan te duiden over dien handel die berusten in 's lands handvestzaal te Gent, onder den naam '*don d' Hoop*' tm. 965-983. Hun inhoud is nagenoeg dezelfde als die der handmare welke hij ontleed heeft.

E.V.G.

Recedunt vetera

DE *Patakons* gaan er ook van door! (Vgl. De Bo op 't woord 'patakons'). Zij die zoowel bekend stonden; meest in 't Noorden van Vlaanderen, 'n doet niet? 't Is tien jaar leên, en nog ieder kind in Brugge, bij groot en klein, vond, op Kerstdag of Nieuwdag, een patakonkoeke 's morgend's onder zijn oorkussen. 't Engelke Gabriël zorgde daarvoor. Doch 't Engelke Gabriël begint het op te geven. En geen wonder! Al de vlaamsche engelkens zullen 't weldra alhier opgeven, als wij voort de fransche duivelkens binnenroepen.

Vroeger bakte men patakons te Brugge zelf. Nu moet men er om naar Gent, zeiden me twee drie oude bakkers. 'De nieuwigheid geraakt in 't menschdom, was hun gedacht. Op onzen tijd nu moeten 't al suikerkoeken zijn. De patakonkoeken zijn voor kleenvolk; en kleenvolk en is geen volk... ten minsten als 't op betalen aankomt. 't Zal komen dat men alhier van geen "patekons" meer en hoort: want dat venttje van Gent dat er nog maakt, zit ook al met één been in 't graf!'

'n Is dat niet jammer? Buiten Brugge, te lande, bestaan ze toch nog... maar ze komen uit ‘stad’! En als ‘stad’ geene meer en zal hebben, van waar zullen ze dan komen?

Vroeger was de ‘patakon’ ongemeen gegeerd langs zee: te Blankenberghe en te Heyst b.v. maar hij kwam ook van Brugge! En nu?

En in 't Zuiden? Hoe zit het daar? Ik heb me laten gezeggen dat dergelijk gebak veel omtrent Yper en Meenen bestaat! Zou 't waar zijn?

In alle geval ligt te Brugge de ‘patekon’ op sterven! Ook heb ik gemeend goed werk te verrichten met dien sterveling alhier en aldaar op te nemen, en thuis te bezorgen. Een geheelen hoop heb ik er al! Wat wilt-ge? Is een verzamelinge ‘patakons’ niet even eigenaardig om aan te zien als een verzamelinge ‘oude beddekens?’ Gelooft me vrij, eensdaags zal de geschiedenis van den patakon dienen om de ambachtelijke en huishoudelijke geschiedenis op te maken van de bakkersnijverheid. En op dien gelukkigen dag zal men de liefhebbers de oude bakkerswinkels zien bestormen achter ‘oude patakons’. En ieder oude vlaamsche patakonsteen zal meer gelden als het nog oudere spaansche geldstuk, waarvan hij den naam ontleende; die gold achttien stuivers! En de menschen zullen zoeken en zagen en vragen, alhier, aldaar, maar vruchteloos! De patakons zullen weg zijn en weg blijven! Men spare ze dus!

Ziet! 't Is al wel te lachen: maar 't is toch spijtig van de patakons!

't Is hoogtijd dat iemand eens achter hunne geboorte en levensgevarenissen tale! Eerst of laatst zal men er dienen een lijkrede op te maken... en hunne geschiedenisse erin uit een te doen.

H. VANDEN ZANDE

Het boecxken van de vier Uytersten
(*Vervolg van bladz. 48*.)

- Nu volgen ‘Eenige Byvoeghsels, om in onse Uytersten getroost te wesen’.

Op bladz. 26: ‘Aen-roepinge van den H. Geest voor alle wercken’ (Veni Creator Spiritus) in verzen.

Op bladz. 28: ‘Vyf Bemerckingen op Godt om te verwecken een volmaeckt Berouw’ proza.

Op bladz. 30: ‘Naer dese Bemerckingen zy gegaen tot de Gedachtenissen van de besondere Weldaden: en tot de Passie Christi.

En hierop: dit Gebedt.

(Anima Christi sanctissima sanctifica me.)

Volgt 't gebed in vlaamsche proza.

Daarna:

(ô Deus, Ego amo te.)

O Godt, ick min' U uyt'er Hert;
Dog niet, op dat ick zalig werd':
Oft om dat Gy met d'Helle plaegt

All' wie U hier geen Liefd' en draegt.

Gy hebt, ô Jesu, niet een deel,
Maer my omhelst aen 't Cruys geheel.
Gy hebt geleên de Nagels vreet,
De Lanci, Schand', en menig Leet;
Veel Droefheyt, en veel Ongeval,
Veel Sweet en Persing overal,
En oock de Doodt. En dat voor My!
Een sondigh Mensch op allen Ty'!
Waerom sou ick dan, Jesu soet,
U niet beminnen soo ick moet?
Ick minn' U, sonder dat (tot Loon)
My voor-gestelt wort 's Hemels Croon.
Oock sonder vreese van de Hel
Oft Prys, oft Eygen-baet gequel.
Soo dat (gelyck Gy hebt gedaen)
Ick U beminnen wil voordaen:
Alleen, omdat Gy ('t allen tyt)
Myn Godt en mynen Koningh zyt. Amen.

Doorbladere voort ‘het boecxken der vier uytersten’.

Bladz. 32: ‘Practycke om dagelycks te verwecken de dry Goddeycke Deugden. 't Gelove, Hope, ende Liefde’ (proza).

Bladz. 33: ‘De voor-biechte’ - ‘De naer-biechte’ (proza).

Bladz. 31: ‘Lof-zangen der geboorte Christi, tot beweginge van Weder-Liefde’.

Bladz. 40: ‘Leersaeme Minne-suchten van den H. Bernardus tot Jesum. (Jesus, dulcis memoria)’ (rijmreken).

Bladz. 41: ‘Twaelf groetenissen aen de H. Maget, Ter Eeren van de Twaalf Sterren op haer Hooft. Apoc. 12.’ (rijmreken).

Bladz. 43: ‘Versoeck van Haer H. Voorspraeck, om een Salighe Doodt te sterven’ (rijmreken).

- Zoo eindigt het ‘boecxken.’

DEN SUCHT-WENSCH DER DIGHTER.

Charitate semper *spiritus ardens*.

(IS ALDUS VERVLAEMSCHT)

Ons *Brandt-Geest* t'allen ty', In Liefd' ontsteken zy.

Approbatie: Dit Boecxken van de Vier Uytersten, en eenige By-voeghsels, &c. sal tot profyt der Zielen gedruckt worden. Ghegeven tot Loven, den 12 September 1711.

Hermannus Damen,

Doctor, Regent, Professor Ordinaris in de H. Godtheyt, Deken van St Pieters binnen Loven, ende Boeck-keurder.

Goed-keuringhe: Dit Boecxken, verthoonende de vier Uytersten, sal profytelyck gedruckt worden, als zynde de Gedachtenis der zelve, volgens den Wysen Man, d'eenige Remedie om van Sonden te wachten: Actum binnen Brugge desen 11 December 1715.

P.F. Isenbaert

Archip. & Lib. censor.

Aenroepinge des H. Geest.
(Veni Creator Spiritus.)

Komt Gheest en Schepper metter spoedt:
Besoeckt uw' Dienaers teer Gemoedt;
Vult met een Boven-Grati'-Cracht
De Herten, die g'hebt voort-ghebracht.

Gy die den Trooster wordt geseyt,
Een gaef van d'Hooghste Majesteyt;
Fonteyn die leeft; Vyver; Liefde-soet;
En geestelycken Binne-vloed'.

Gy Zeven-wesig Gifte-Pandt;
De Vinger van Godts Rechte Handt;
Vast toe belooft in 's Vaders Hof,
Verryckende de kêel met Lof.

Ontsteeckt ons Zinnen met uw' licht,
En stort uw' Liefd' in ons Gevricht:
De Slapheyt van ons' Lichaems macht
Versterckende met gansche Cracht.

Den Vyandt verre dryft altyt,
En geeft den Peys met alle vlyt;
Op dat alsoo, als Gy ons leyt,
Wy vlieden alle, Schad'lyckheyt.

Geeft dat den *Vader*, door U zy
Aen ons bekent; den *Soon* daer by:
En dat elck t' allen Ty' belydt
Dat gy den *Geest* van beyde zyt.

Lof *Vader* zy. en *Soon* voordaen
(Die van de Doodt is opgestaen)
En aen den *Trooster* toe-geseyt,
In aller Eeuwen Eeuwigheyt. Amen.

Gebedt.

Sendt uwen Geest, ô Hooghste Goedt
Eu wilt vernieuwen ons Gemoedt;
Opdat de Sonde van ons swicht,
En wy genieten 't Hooghste Licht.
Dus, *Vader, Soon* en *Geest* gheseyt
Zy Lof tot in der Eeuwigheyt. Amen.

Leersaeme Minne-Suchten van den H. Bernardus tot Jesum. (Jesu, dulcis memoria).

O Jesu: Soet is uw' Gedacht,
Die waere Vreugd in 't Herte bracht:
Haer, boven Honig-soetigheyt
Is soet uw' Tegenwoordigheyt.

Niet is' er soeter in den choor,
Niet aengenaemer in 't Gehoor,
Niet Vriendelycker in 't Gepeys,
Als Jesum 't hooren elcke reys.

Jesu, de Hôop aen al die klaegt,
Hoe lief zyt gy aen die u vraegt?
Hoe Goet aen die U soeckt en mindt?
Maer wat all' niet, aen die U vindt?

Noyt Tonge sprack hier van een zier,
Noyt Letter steld'et op Papier;
Hij weet het maer die het beproeft,
Hoe soet dat Jesus Liefde toeft.

Jesu, des herten Soetigheyt,
Fonteyn en Licht der Zaligheyt,
Gy gaet te boven alle Vreugt,
En al wat 's Menschens Hert verheugt.

Al wie u smaeckt is onverzaet:
Al wie U drinckt, noch drinken gaet.
Daer is niet daer men troost in vindt,
Als daer men U, ô Jesu, mindt.

O Jesu, opperste Genucht,
De Hope van een Ziel die sucht,
Tot U verlangt myn teer Gemoedt
Gunt my uw' Liefd' in overvloedt.

Jesu, Bloem van een Moeder Maegt,
Die stadigh tot ons Liefde draegt,
Lof zy aen uwen Naem geseyt,
Nu, en in alle Eeuwigheyt. Amen.

J.

O.-L.-Vrouwzwaluwen

J. Vanden Woude, die in Biekorf, (12de jaar. - tk 20) over *O.-L.-Vrouwdieren en-bloemen* schreef, zal wellicht blij zijn te vernemen, dat er in Duitschland ook *O.-L.- Vrouwzwaluwen* gekend zijn.

Die mij dit vertelde woont al de kanten van Aken en noemde ze: *die Mutter-Gottes-Schwalben*.

't En is nochtans maar aan één slag van zwaluwen dat men dien naam geeft, d.i. aan deze zwaluwen, die eene roode keel hebben.

Ik sprak dan van de zeisels, die in bedoelde bijdrage vermeld staan, maar men wist mij niet te zeggen of er aldaar zulke zeisels bekend waren.

[Nummer 6]

Het Kuipersambacht te Brugge
(*Vervolg van bladz. 366, XII.*)

NADAT wij, uit voorgaande bijdragen, den vernuftigen opsteller van 't handschritt, eerweerden Heer J.B. Dienberghe, wat nader leerden kennen, zal het wellicht voor de geëerde lezers van *Biekorf* niet zonder belang wezen eene en andere wetensweerdigheid te vernemen, die wij, 't zij nopens het ambacht zelve, 't zij nopens de gebeurtenissen van verledene tijden, in die merkweerdige oorkonden aangeteekend vonden.

***

'Over eenige jaren, zoo lezen wij in de '*Annales de la Société d' Emulation*'[(1)], wierden de handvesten van 't kuipersambacht aan eenen Brugschen boekbinder verkocht en door hem vernietigd.

'Eene oorkonde alleen, dagteekenende van 1127, wierd door eenen Gentschen handelaar in oudheden aangekocht.

(1) Tome XIII, 2e série, n°s 2 et 3, p. 142 (année 1865).

Dit stuk, volgens de boekbinder het verklaarde, was in 't vlaamsch opgesteld en handelde over een geschil, ontstaan ter oorzake van 't aanveerden van eenen leerknecht in de nering.'

De oorspronkelijke stukken, tot die handvesten behoorende, vinden wij, in 't handschrift van Eerw. Heer Dienberghe, gerangschikt en beschreven als volgt:

'Inventaris der Archiven competerende kuypers-ambagt.

A) In het kleyn kiste met yser slot.

1) *Accoort van de kuypers van* BRUGGE *met die van* SLUYS.
2) *Octroy van de majesteyd in de fransche taele*.
3) *Dito*.
4) *Waranderen van houpels*.
5) *Sententie van den Raed van Vlaenderen*.
6) *Acte van de gruyte*.
7) *Beset van* CASEN PIERENS *tot St Jacobs*.
8) *Dito St Jan* ANTE PORTAM LATINAM 1502.
9) *Huys op* DUDZEELE *de kuypers van* BRUGGE *competerende* 1525.
10) *Acte van de warandatie van houpels*.
11) *Dito van de houpels*.
12) *Acte dat de kuypers van* SLUYS *moeten betaelen aen den ambagte van de kuypers van* BRUGGE *de helft van de vryheden*.
13) *Octroy in het fransch*.
14) *Accoort tusschen de kuypers van* SLUYS *ende die van* BRUGGE 1380.
15) *Requeste aen tresorie over de calengie der bierfustagie* 1594.
16) *Acten van het gewys van de kuypers van* SLUYS.
17) *Besluyt van thresorie over het voeren van den asyn aen de biervoerders*.
18) *Consent van den ambagte van de kuypers, van den huyse tot* DUDZEELE.

19) *Sententie van proces tusschen keersgieters en kuypers*.
20) *Het huys van* DUDZEELE 1521.
21) *Acte nopende de brouwers en kuypers*.
22) *Accoort tusschen de kuypers en wynstekers*.
23) *Gewonnen acte jegen de brouwers*.
24) *Acte van de gruyte*.

B) Kofferken in 't leer.

1) *Hallegebod jegens de seepsieders*.
2) *Acte van olie te verkoopen*.
3) *Acte over de kuypers van* SLUYS.
4) *Hallegebod jegens de kuypers*.
5) *Attestatie brief van* MIDDELBURG *in Zeeland* 1502.
6) *Acte over het suerbier*.
7) *Acte van de gruyte over het suerbier*.
8) *Hallegebod jegens de seepsieders*.
9) *Acte jegens de oliemart*.
10) *Erfbrief van het ambagts huys*.
11) *Acte van gewys van de kuypers van* SLUYS.
12) *Rente van de huysen agter den baers*.
13) *Ontfang van de gruyte van* GEND.
14) *Acte tusschen de kuypers van* BRUGGE *en* SLUYS.
15) *Acte jegens het kuypers huys*.
16) *Hallegebod jegens de kuypers*.
17) *Acte van den haring te verpakken*'.

Eene aanteekening, daarop volgende, brengt ons ter kennis dat het onderzoek van bovengemelde stukken en hunne schriftelijke opname of *inventaris* ten jare 1800 gedaan wierd, in 't huis van kuiper *Naert*, toen ter tijde *gouverneur* van 't ambacht.

***

Een der aanzienlijkste weldoeners van het brugsche kuipersambacht was het edel gezin *de Gros*. Immers '*op den 24 December 1477, verkreeg de nering, van mynheer Jan de Gros en zyne gemalin Guye de Messey, het altaer, hun toebehoorende, staende in het einde der zuidbeuk*

van St Jacobskerk, mits de voorwaerde er jaerlijks eene solemneele mis te doen zingen; en, na hun overlyden, een jaergetyde.'

Nopens de zoo milde en edele stichters van Sint-Leenaarts kapelle, deelt *J. Gailliard* in zijn werk '*Bruges et le Franc*'[1] ons de volgende inlichtingen mede:

'*Jan de Gros*, ridder, heere van Tardt, Marliens, Crissey en Nieuwlande, was zoon van Jan en Pieternelle van Royen. Geheimschrijver van Philips-den-Goede in 1442; eerste staatsschrijver van Karel-den-Stoute alsook van Maria van Burgondie; ridder van het gulden Vlies in 1473 en, in 1481, schatbewaarder van dezelfde orde, wierd hij nadien huismeester van keizer Maximiliaan. Hij stierf, den 13^{en} in December of Wintermaand 1484, te Dijon, waar hij ter aarde besteld wierd in Sint-Medardus' kerk, binnen de kapelle die zijnen naam voert.

'Jan de Gros was in eerste huwelijk getreden met *Guy de Messey*, overleden te Bergen, op den 23 September of Herfstmaand 1482, en aldaar in Sint-Waudru's kerke begraven. Zij was de dochter van *Willem*, ridder, heere van Messey, Rains, Braigny, Cutray, en van *Johanna Hugonet*, zuster van den kanselier Hugonet, te Gent onthoofd.

'Jan de Gros, die in tweede huwelijk was getreden met *Maria de Chambellan*, dochter van Hendrik, liet te Brugge, op den hoek der Ezelbrugge, het heerenhuis de Gros bouwen, alwaar aartshertog Maximiliaan, in 1488, wierd opgesloten[2].

'Jan de Gros en zijne gemalin Guye de Messey waren groote weldoeners van Sint-Jacobskerke en stichten er

(1) Tome III, p. 42.

(2) Eerst in *Cranenburg* gevangen gezet, wierd Maximiliaan naar '*t huis de Gros* overgebracht, waar hij, gedurende elf weken, opgesloten bleef. Zie '*Bruges en trois jours*, par *Ad. Duclos*, p. 170'.
'Het huis de Gros is ten jare 1764 door Mynheer Dominicus Coppence, heere van Wintsvelde, burgmeester 's lands van den Vryen, van den gronde nieuw opgebouwd,' (*Jaerboecken der stadt Brugge*, IIe deel, bl. 335, nota).

de kapel, aan Sint-Leenaart toegewijd, ze naderhand aan de nering der kuipers afstaande.

'Vóór den autaar, lag er een witten marmersteen, met Jans wapens bekleed, en waarop het navolgende te lezen stond:

A la Mémoire
de Noble homme *Jean de Gros*,
en son vivant
conseiller et trésorier de l'ordre de la Toison d'Or,
de Monseigneur Charles duc de Bourgogne
comte de Flandre,
qui trépassa le 13 Décembre 1484,
et de Damoiselle *Guye de Messey*,
fondateur et fondatrice de cette chapelle
laquelle ils ont cédé
à ceux du métier de cuveleries de cette ville de Bruges,
par lettres passées
devant les magistrats de cette ville de Bruges
l'an de grâce MCCCCLXXVII le XXIV jour de Décembre[1].'

De geuzen die, in 1580, te Brugge de overhand hadden, waren nauwelijks meester of zij gingen aan 't rooven, aan 't plunderen, aan 't beeldstormen. Al de autaren, al de prachtige grafsteden, al de zoo rijk geschilderde vensters, de doxaal werden, in St-Jacobskerke, door de moedwilligheid der onverbiddelijke ketters 'geraseerd ende afgebroken'[2].

Sint-Leenaarts kapelle en de grafzerk van Jan de Gros wierden ook niet gespaard, zoo het klaar schijnt te blijken uit aanteekeningen, in 't handschrift bevat.

(1) In de zelfde kapelle wierd begraven *Ferry de Gros*, zoon van Jan, overleden den 1 Maart (volgens J. Weale, den 1 Mei) 1544, alsook beide zijne echtgenooten: *Philippina Wielant* en *Francisca d' Ailly*. Een merkweerdig praalgraf, heden nog bewaard, wierd er, te hunner nagedachtenis, opgericht. Zie GAILLIARD. *Bruges et le Franc*, T. III, pp. 44, 45. - J. WEALE, *Bruges et ses environs* (3me édition 1875), p. 159-160. - F. VANDE PUTTE, *Notice sur le mausolée de la familie de Gros*. (Bruges, 1842.)

(2) Zie: *Lamentatie van Zegher van Male*. - ALB. DIERICK: *Het Jubelboekske 1498-1898. Broederschap van O.L, Vrouw Presentatie in de Parochiale kerk van St-Jacob binnen Brugge*.

Onder andere, vinden wij er de volgende *Memorie*:

‘*Jcy gist*

Noble homme Jean de Gros en son vivant conseiller et trésorier, etc.

‘*Den onderschreven heer versouckt aen deken ende eedt van den ambagte van de Cuypers binnen Brugge dit bovenstaende te mogen doen stellen op de serksteen van myn Heer Jan de Gros*.

Brugge, den 1 April 1731.

Ondt. F. de Vooght-Wintsvelde.’

(‘*t Vervolgt*)

EDM. DE VOS

Lied

op deun gedicht bij 't vijf en twintigste verjaren van 't klooster der Arme Claren te Nieuwpoort, 1901.

ONTSLOTEN zij het binnenslot!
Ontbonden zij de tong!
Naar hoog en heilig vreugdgenot,
Komt, zusters, oud en jong!
Komt, Brugge, komt, Oostende, bij,
En zingt te samen mede
Het eerste en zilvren jubeltij
Van Nieuwpoort's kloosterstede.

Reeds driemaal had het Moederhuis,
Door Gods genâ gericht,
In 't vrome Vlaandren kerk en kluis
Voor maagdendeugd gesticht;
Doch arme Clara vond haar nood
Te klein in rijke streken,
En wenschte, in 't duinenzand haar brood
Bij arme liên te breken.

Een edel hert begreep heur klacht:
In stille duinenstad,

Nabij de zee, die, dag en nacht
Haar weelied spelt en spat,
Zou dag en nacht 't gebedenwee
Meêmurmlen met de baren,
En stormen over land en zee
Door zegenzoen bedaren.

Het Slot rees machtig in de lucht;
Doch zij, die 't bouwde, o God!
Nam hooger nog haar vroege vlucht
Naar bovenaardsch genot.
Wee! Wie zou in den nood voorzien,
En 't wanklend werk voltrekken?
En hoe, bij schaamle visschersliên,
Een bedeldisch bedekken?

Hij, God, die visch en vogel voedt,
Die alles richt en leidt,
Die, immer voor zijn kinders goed,
Zijn schatten openspreidt!
En kwam geen dag er zonder nood
Binst vijf en twintig jaren,
Geen dag en kwam ook zonder brood
De kluizen bingevaren.

Hij had voor elk met overvloed
Zijn gaven uitgezocht:
Aan de eene schonk hij lichten voet
Tot zwaren bedeltocht;
En zond ze, als noeste bietjes uit,
In Vlaandrens rijke velden,
Vanwaar zij weer met eierbuit
Ter stille cellen snelden.

Aan andre schonk Hij taai geduld
En milde moederdeugd,
Om kinders, wijs en vrij van schuld
Te leiden door hun jeugd;

Aan allen - liefde en ijver, om
In bidden en in boeten,
De goedheid van den Bruidegom
Door nacht en dag te groeten.

Zij de eere van dien *zilverdag*
Aan Hem dan toegezeid!
En 't weze, alwaar men 't hooren mag,
Blijmondig rond gespreid,
Dat Nieuwpoort's slot, gesteund op Hem,
Die alle macht kan dwingen,
Verhoopt eens met nog blijder stem
Zijn *goud*getij te zingen.

A.D.

Het Woordenboek der Nederlandsche taal

IN een opstel *Eenige wenken over het Woordenboek der Nederlandsche taal voorgelezen door D. Claes, werkend lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, in de maandelijksche zitting van 16 October 1901, Gent, A. Siffer, 1901*, heeft D. Claes heel duidelijk en afdoende bewezen dat ‘wil het *Woordenboek* aan zijne bestemming van *Woordenboek der Nederlandsche taal*, naar het inzicht van de Vries beantwoorden, het dringend noodzakelijk is:

1° dat onze Zuidnederlandsche Idioticons, vakwoordenboeken en allerhande woordenlijsten met meer belangstelling en waardeering door eene commissie van Zuid-nederlanders onderzocht en vergeleken, en door de Redactie, uit Noord- en Zuidnederlanders samengesteld, benuttigd worden;

2° dat bij de benuttigde woorden en uitdrukkingen uit die werken geput, de bemerkingen: *Zuidnederlandsch, alleen in Zuidnederland gebruikelijk* en dergelijke beperkende zinsneden achterwege blijven, zooveel te meer, dewijl de voorbeelden uit Noordnederlandsche schrijvers, welke er

doorgaans bij aangehaald worden, negen maal op tien die bemerkingen ongeldig maken.'

We zijn het heel en al eens met den Heer D. Claes waar hij zegt: 'Als men akefietje, amok, bans, barling, bastiaan, bat, bedelbier, bedeisteren, bedwemelen..... en honderden andere bij Kiliaen en in Z.-N. onbekende woorden eene plaats waardig acht, waarom dan gansche reeksen woorden, die bij andere, zelfs Hollandsche schrijvers gedurig voorkomen en hier dagelijks gehoord worden, waarom die doodgezwegen? - Laten dus in hetzelfde schrijn de kleinoodiën van het Noorden en van het Zuiden opgenomen worden, en Noord- en Zuidnederlanders vrij over die kleinoodiën beschikken: dat bevordert de afwisseling zonder de eenheid te verbreken.... waarom andere *verouderd* heeten, als zij in Zuidnederland nog algemeen gebruikt worden, of *Zuidnederlandsch, alleen in Z.-N., alleen in Z.-N. gebruikelijk*, als om de vreesachtigen er van af te schrikken?'

D. Claes geeft menigvuldige woorden op, die in het woordenboek der Nederlandsche taal 'verouderd' heeten, alhoewel ze in Zuidnederland nog algemeen gebruikt worden, o.a..:

'AMMELAKEN, "het laken, waarop men de schotels, nappen, stoopen, kannen enz. plaatste." Dat zegt immers meer dan tafellaken.

BESPIEDER, 2) "heet thans zoo goed als in onbruik," ofschoon er voorbeelden bij opgegeven worden uit Oudaan, J. David, van Lennep, Conscience, en bij het ww. *bespieden*, waar het van afgeleid is, van geene veroudering gesproken wordt.

BESTEKEN, iemand op zijnen feestdag een geschenk aanbieden, heet "in de zuidelijke gewesten (?) nog thans gewoon," ofschoon daar voorbeelden bij aangehaald worden uit Cats, Vondel, Westerbaen, De Decker, Moonen enz. enz.

BESTELLEN (het vee), het vee van voeder voorzien, door Kiliaen geboekt en heel Z.-N. door gebruikt, mag geen Nederlandsch heeten!

BESTIERDER en bestieren, wisselvormen van *bestuurder* en besturen, zijn - in Noord-Nederland thans nog alleen in hoogeren stijl in gebruik -, zoodat de groote hoop der Zuidnederlanders, zonder het te weten, in hoogeren stijl spreken!

BETALENDE SCHOOL wordt gezegd eene navolging te zijn “van fr. *école payante*... van eene school waar de leerlingen betalen”, en op 't gezag van Dr de Vreese wordt de uitdrukking a's eene Zuidnederlandsche gestempeld en *betaalde school* voor beter gehouden, alsof alle school niet op de eene of andere wijze betaald werd. Daarmede is het vonnis gestreken; wie zal er tegen in beroep gaan? Ik ben nieuwsgierig te vernemen, welk vonnis de redactie bij onze *lezende mis, zingende mis, vallende ziekte* e.a. uitwijzen zal.

BEWEEGLIJK, “geschikt om iemand te bewegen, te treffen, te roeren... Thans verouderd”. Dat belet niet dat ons volk er eene zekere voorliefde voor gevoelt.

GERAADZAAM heet “in N.-N. verouderd en door *raadzaam* vervangen, maar in Vlaamsch-België nog heden in gebruik.” Uit de voorbeelden blijkt, dat de Noordnederl. schrijvers vroeger *geraadzaam* schreven; bij ons is het nog springlevend; waarom wordt het dan gebrandmerkt?

GETWEEËN, GEDRIEËN, GEVIEREN en alle dergelijke collectieve telwoorden worden één voor één als *Zuidnederlandsche* gestempeld; *gevelen* (zij waren gevelen) wordt zelfs niet opgenomen.

Bij eenen hoop woorden ontbreekt de eene of andere gangbare beteekenis, als b.v.

Bij AANSLAAN ontbreekt: in beslag nemen: al zijne goederen werden aangeslagen.

BEKORING. “Beproeving, inzonderheid die, waaraan God den mensch onderwerpt; thans verouderd”. Hoe zullen dan de christenen de zesde vraag van het Gebed des Heeren: En leid ons niet in bekoring, moeten inkleeden om modern te zijn?

BEZOEKING, “4) Bezoek; thans verouderd.” Ja, in de

burgerlijke orde; neen, in de kerkelijke. De katholieken vieren nog elk jaar den feestdag der *Bezoeking* van Maria.

BIDDAG, “hetzelfde als *Bededag*, een dag waarop volgens aanschrijving van het burgerlijk of kerkelijk gezag godsdienstoefeningen worden gehouden, waarin gebeden wordt om een gunstigen afloop van bepaalde omstandigheden.” Dat kan overeenkomstig zijn met den hervormden eeredienst in een protestantsch land. Bij de katholieken is de *biddag* de dag, welke in iedere parochie jaarlijks toegewijd is aan de aanbidding van het H. Sacrament.

GEDACHTE, - zn. vr. “voorheen ook onzijdig.”

De onzijdige vorm *gedacht* is geheel Z.-N. door de gewone. Waarom wordt die vorm dan uit al de woordenboeken gebannen? Waarom heeten wij particularisten, als wij hem gebruiken?’(1)

D. Claes heeft dus overschot van gelijk, wanneer hij klaagt over de onpartijdigheid en de vertrouwbaarheid van de opstellers van het *Woordenboek* dat, volgens M. de Vries, ‘bestemd is om volledig, ordelijk en duidelijk al de schatten der moedertaal ten toon te spreiden..., om te getuigen van de eenheid der taal die in beide deelen van het Dietsche vaderland eene zelfde afkomst bewijst, en Vlaamsch en Hollandsch eens vooral moet verbinden tot eene gemeenschappelijke Nederlandsche taal.’

D.

(1) In *Bijdragen tot Taal- en Stijlzuivering* door J. MUYLDERMANS, Mechelen, R. van Velsen, 1893, lezen we op bladz. 86 hetgeen volgt: ‘Van welk geslacht is het nw. *gedacht?* Het *Woordenboek der Nederl. Taal* antwoordt: van 't vrouw., voorheen ook van 't onz. geslacht. - In het Zuiden heeft het w. zijn oorspronkelijk geslacht bewaard; waarom moeten wij het dan opofferen?’
- Verder lezen we op bladz. 97: ‘Over het geslacht van zekere naamwoorden werd al menige pen versneden. Het spraakgebruik van Zuid en Noord is daar niet eens in; maar welken regel gevolgd? Hoeft men slaafs aan te nemen wat de Hollandsche grammatici voorstellen? - Neen! En daarin vallen de beste, onzer Belgische taalkundigen t' akkoord.’
- Uit de *Nederduitsche Spraakleer* van JAN VAN BEERS knipt J. Muyldermans Bijdragen... blad. 97 het volgende: ‘Het dunkt ons dat men het geslacht, *zooals het in België gehoord wordt*. zou moeten volgen in die woorden, welke hier te lande het geslacht behielden dat ze oudtijds hadden.’
Dat is buiten kijf het redelijkste.

Beschrijving van Ouckene

Getrokken uit verscheidene oorkonden door A.L. CAGNEAUX, *onderpastoor der parochie*. Rumbeke, A. Depoorter-Vandevoorde 1901; 64 bl. en een bijvoegsel. Geldt 1 fr.

WE hebben hier een loffelijk volbrengen der hoogstredelijke begeerte aan Z.D.H. Waffelaert: geene merkweerdigheden te laten verloren gaan. Nopens Ouckene heeft E.H. Cagneaux er vele geboekt, maar ook eenige verzuimd. (Vgl. zijn Voorrede): dat Eerw. boeksteller dus zijn zoeken voortzette en hij zal nog aantrekkelijke bijzonderheden aan 't licht kunnen brengen(1).

Laat ons een woordeken reppen van 't gene hij geboekt heeft. Ik zal het hier maar vlakaf bekennen, bij 't lezen van zijn zoo lief werkje, 'n was ik niet voldaan, en menigeen met mij, en waarom? Omdat we er menige merkweerdigheid in gevonden hebben, zonder ooit te kunnen oordeelen of de gezegden gegrond waren ofte niet, d.i. of ze gesteund gingen op gronden die degelijk opgezocht, gewikt en gebezigd wierden. Hoewel bewrocht dus zijn werkske is, had boeksteller, met dezelfde moeite, *veel ernstiger* en bijgevolg *veel nuttiger* werk kunnen verrichten had hij *zorgvuldig* zijne bronnen aangeteekend. Die bemerkinge geldt meest voor zijn ‘Algemeen overzicht’ ofte eigentlijke geschiedenisse. Hier wil ik, omdat het van algemeen nut kan zijn, wat uitweiden over de stukken uitgaande van Lambrecht en Simon, beiden bisschoppen van Doornik (op bl. 10 en 11).

(1) Zoo b.v. over het tienderecht, en zoo over de betrekkingen met vreemde grooten. (Bij D'HERBOMEZ: *Chartes de l'abbaye de St Martin de Tournai*, Bruxelles, 1898, I, bl. 302, staat een stuk van Zomermaand 1223 waarin we zien hoe het tienderecht dat *Sigerus van Kortrijk* op Gulleghem, Rumbeke en Ouckene in leen heeft van den *heere van Yper en Belle* overgaat naar de *St Maartens abdij te Doornik*). - Ook over den invloed op de streek van de heeren van Schardouw of over Ouckenaars die onvermeld zijn en toch vermeld zouden moeten geworden zijn. (Zoo een gewisse *Ghiselinus de Okene* verkoopt aan *St Bertens geloftelingshuis* in Zomermaand 1251 het tienderecht welke hij heeft op Rumbeke. Ziet het stuk bij d'HOOP, *Recueil des chartes du prieuré de St Bertin à Poperinghe et de ses dépendances à Bas-Warnêton et à Couckelare*. Bruges, 1870, bl. 105).

De boeksteller heeft geput uit de handvesten van Rumbeke. Hij schijnt echter te bevestigen dat de benaminge van 3 verscheidene herders in 1116 voor Rumbeke, Ouckene en Cachtem te vinden is in de zelfde oorkonde, waarin het recht vermeld wordt van herdersbenaminge, verleend aan 't geloftelingshuis van St Berten te St Omaars (anders gezeid Sithiu).

Dit stuk op zijn geheel geven 'n ware niet overbodig geweest, aangezien in dat van 1116, dat (waarop boeksteller verwijst, bl. 11, in eene aanmerkinge) uitgegeven is door GUÉRARD(1) en d'HOOP(2) we slechts *één* bedienaar vinden(3). Of steunt Eerw. alleenlijk op eene verhalende oorkonde? Zoo ja, hoe kan een zulke opwegen tegen 't rechtsgeldig stuk der eigentlijke schenking?

Voor 't bestier zijner goederen in West-Vlaanderen gelegen, had Sithiu sinds lange de proostdij staan van St Berten te Poperinghe(4). De abt had er zijnen stedehouder, zijnen 'Stellvertreter ofte procurator' lijk het WARNKÖNING zegt(5). Aldus komt het dat we de oorkonden, die hun zaken in Vlaanderen aangaan, meestal in den 'Cartularium' der proostdij vinden; toch staan ze somtijds ook in dien van Sithiu.

In 1143 is (volgens A.L.C. op bl. 11) aan Sithiu de herdersbenaminge onttrokken geweest door bisschop Simon. Maar in 't stuk bij d'HOOP gedrukt (ald. bl. 16) 'n zegt Simon dat zoo niet, hij zegt dat hij aan Sithiu de kerke van Rumbeke(6) geeft. Tot nu toe, voegt hij erbij,

(1) *Cartulaire de l'abbaye de St Bertin*. Paris, 1841, bl. 229-230.
(2) Bovengem. werk op bl. 9-10.
(3) Immers staat er: 'ita ut *presbyter* ejusdem parochie' (nl. Rumbeke, want de andere 'n zijn maar 'capellae': 'altare de Rumbecke, cum capellis suis, videlicet Calkingehem atque Hocanam').
(4) D'HOOP, Ald. Inleid. bl. XIV.
(5) *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte*, II B., II Abth. bl. 64-66.
(6) Onder Rumbeke verstaan wij Ouckene en Cachtem, zijne 'capellae'. Dat zij ook na 1116 maar *één* uit 'n mieken, is gestaafd door een stuk waarin paus Calixtus de IIe, den 31^{en} in Zaaimaand 1119, Sithiu's bezittingen bevestigt. De woorden immers '*Rumbecca cum capellis suis*' verwijzen gewis op 't stuk van 1116. Vgl. GUÉRARD, ald. op bl. 261; UL. ROBERT: *Bullaire de Calixte II*, Paris 1891, I bl. 128.

hebt gij ze bezeten onrechtstreeks in de ‘persona’ van eenen steêvervanger, nu geef ik ze ‘*absque personatu*[1]’.

En hierin is bij E.H. Cagneaux de misslag gelegen. Immers *personatus* 't n is geen recht tot herders benaminge ofte *patronatus*. Maar 't is het formeel of leestelijk goed, het *benificium* zelf, voorzooveel het toebehoort aan eene ‘supposita persona’. En alsdan ‘een materieel of lijfschappelijk goed geven *absque personatu*’ wilt zeggen: dat het geloftelingshuis of de kerke (aan wie zulk eene gift gedaan is) naar het gegeven oord nen steêvervanger (vicarius) mag zenden om de kerke te bedienen, maar zoodanig nochtans dat de inkomsten van het *personatus* ofte *beneficium* aan 't geloftelingshuis of aan de kerke (niet aan den steêvervanger) rechtstreeks toekomen[2]. Zoo heeft Sithiu na 1143 niet alleenlijk de herdersbenaminge (om wille van *patronatus*), maar voortaan zullen zij rechtstreeks de inkomsten genieten en, na eerst getrokken te hebben, dan zelve betalen wat er aan hunnen ‘vicarius’ en aan den Bisschop of Stiftherder te geven is; dewijl zij voordien naar Rumbeke nen bedienaar zonden, die de kerke zelf eerst voor zijn eigen uitbaatte, indien ik zoo mag spreken. Later wordt die staat van zaken goedgekeurd en bevestigd door de pauzen Lucius den IIe, op den 26^{en} in Bloeimaand, 1144[3], en Eugenius den IIIe, op den 25^{n} in Grasmaand, 1145[4].

(1) ‘.... altare de Runbeecke, *quod hactenus* tu et antecessores tui et ecclesia tua *per supposita m personam tenuerat*, tibi tuisque successoribus et ecclesie tue *absque personatu* deinceps canonice possidendum concedimus et liberum a personatu omnino esse sancimus’.

(2) Vgl. DU CANGE (of zijne voortzetters) *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Uitg. 1833-1887, op de woorden *Persona, Personatus, Junioratus*. Bij de voorbeelden van dien zin door hem aangehaald zou men er nog vele andere kunnen voegen voor de XIIe eeuw. Men hoeft maar de stukken te doorloopen b.v. bij DUVIVIER: *Recherches sur le Hainait ancien du VIIe au XIIe siècle*, Bruxelles 1865, of bij MIROEUS en FOPPENS, *Opera diplomatica*. Gedurig komt men giften tegen ‘liberum a persona’ ‘absque personatu’, ‘impersonaliter concedinius’.

(3) In GUÉRARD Ald. bl. 319-320.

(4) Ald. bl. 320-321 (eenige uittreksels); volledi ger bij MORAND, *Appendice au cartulaire de l'abbaye de St Bertin*. Paris 1867, bl. 66-71.

Wanneer nu eigentlijk Ouckene op zijn eigen bestaan heeft, 'n kunnen wij niet duidelijk krijgen.

Over dit deel hebben we nog al lang uitgeweid! Mochten we hierdoor de aandacht gevestigd hebben op de waarheid dat de bewijsgronden moeten gewikt, en dat de woorden dienen gewogen: om een stuk niet te doen zeggen wat het eigentlijk niet 'n zegt!

Nog iets[1]. Bestaat nog de brief of handmare van 1681 over de gelden door Lodewijk den XIVe geeischt, waarvan spraak is op bl. 18? - Eene verduidelijking 'n ware ook niet ten ondomme gekomen voor 't volgende, staande op eenen grafsteen van 1489 (bl. 14): '*ende 't honderd meersch* ONDER DEN GRAEVE VAN VLAANDEREN'. 't Zijn daar immers dingen die hun belang kunnen hebben voor Vlaanderens algemeene geschiedenis.

Eindelijk de 4 handmaren van Ouckenaars (op bl. 22-27) aangaande de ellende uitgestaan in Napoleon's leger, zag ik liever op het einde afkomen als bijvoegsel. Hoe merkweerdig ook op hun eigen, brengen ze weinig bij tot *de geschiedenis van Ouckene!*

In 't vervolg hebben we, over 't algemeen heel duidelijk, eerst de namen der herders van af 1471, dan die der onderherders van af 1735, getrokken uit de kerkhandvesten van Ouckene. Daarna deze der priesters ofte wijlieden inboorlingen van Ouckene, en een bondig hoofdstuk over 'Statistiek' ofte Talwikschap. Eindelijk tot slot eene 'Tafel van bloedverwantschap van den huidigen bisschop van Brugge, Mgr. Waffelaert met verscheidene inwoners van Ouckene ten jare 1901'!

(1) Op bl. 16 spreekt boeksteller van zijnen voorouder Ferdinand de la Barre. Wat dit hier komt doen 'n kunnen wij niet vatten! Doch, ingezien hij er van spreekt, en dit huis een gewis aanzien had, voegen we hierbij dat bij Ferdinand ook 2 van zijne zonen opgesloten waren: Gijlbrecht, bevelhebber van Aalst en Jan, heer van Acre. Vgl. b.v. DE LA GRANGE: *Note généalogique sur les de la Barre de Mouscron* in Bull. de la soc. hist. et litt. de Tournai, Bd. XXIV (1892) bl. 94-97 en *Mémoires anonymes sur les troubles des Pays-Bas 1565-1580, avec notice et annotations, par* J.B. BLAS, II, 81. Bruxelles, 1860.

Daar hebt ge den inhoud van dit klein werkje met onze bijzonderste bemerkingen! Moge E.H. Cagneaux vele navolgers tellen! Zoo zouden wij eenen goeden voorraad bezitten voor Vlaanderen's algemeene geschiedenis, op voorwaarde nochtans, ik herhaal het; dat ze niet enkel behagen willen, maar vooruit en vooral nuttig zijn en ernstig werk zoeken te leveren. Daarom zij het ons toegelaten te wijzen onder andere op eenige aanmerkingen die te lezen staan in *Dietsche Warande* en *Belfort*, 3e jg., 1e hlfj., bl. 78-82.

E.V.G.

Mingelmare

Van de Franschen te Nieuwpoort

ONDER die hoofding verscheen er, in *Biekorf*, 13de jaar, Tk 3, bladz. 40, eene geschiedkundige bijdrage, onderteekend *E.V.G.* Bij het aandachtig overlezen van dien belangrijken opstel, viel het mij in dat ik onlangs iets dienaangaande vermeld vond. 't Was in een handschrift dat, bij mijne wete, tot heden toe onuitgegeven bleef en, ten jare 1801, door den eerweerden Heer *De Sodt, kapellaan van Woesten*, opgesteld wierd. Het draagt als opschrift: '*Kort verhael van het geene voorgevallen is door de invallen der Fransche Troupen in West-Vlaenderen ten tyde der Revolutie*.' Op bladz. 13, voorlaatste van dit merkweerdig handschrift, klein in-folio, staat het volgende te lezen:

'1794. *In de maendt van* JULIUS *hebben de Franschen Nieuwpoort belegert met vele destructie al den kant van de Recolletten, ende inde* SELVE MAENDT *verovert: het veroveren van Nieuwpoort hebben sy alle de Fransche uytgeweken, dewelke sy daer gevonden hebben, doodt geschoten ende hun doode lichaemen in de zee laten stroomen*.'

Ons dunkens, mag bovenstaande aanteekening, komende van eenen geloofweerdigen schrijver en tijdgenoot, als een stellig bewijsstuk doorgaan dat de meening van den geleerden opsteller E.V.G. alleszins gegrond is, als hij beweert dat het beleg van Nieuwpoort in Juli of Hooimaand door de Franschen begonnen, ook in Hooimaand met de verovering der stad voltrokken en bekroond wierd.

Jammer is 't dat eerweerde Heer De Sodt, zoo duidelijk jaar en maand bepalende, vergat er de dagteekening der overgaaf bij te voegen.

Jammer ook dat, ofschoon er, elders in 't handschrift, meermaals gewag gemaakt wierd van Pichegru, Van Damme en overige Fransche bevelhebbers, hier de naam van den aanvoerder verzwegen bleef.

EDM. DE VOS.

[Nummer 7]

Luchtmaren

OP de Panne is er een luchtmaarwerk ofte ‘Télégraphe sans fil’. Hoe werkt dat? vroeg men mij. Een woordeken dus daarover en niet te veel bijzonderheden; dat zou ons te verre brengen en de geachte lezers misschien vervelen. 'k Zal enkel het grondstelsel trachten vatbaar te maken, waarop geheel die uitvindinge gesteund gaat; en dan beknopterwijze uitleg geven over de tuigen die in dit gerei of toestel gebruikt worden.

Lange reeds waren de uitwerksels van de barnkracht en hare wetten gekend, en nog en wist men niets over haar wezen. De leerboeken van physica of lijfschapkunde zeiden dat ze was: ‘*Iets* dat vele dingen kan voortbrengen en over wiens wezen men *niets* en kent.’

Maar over eenige jaren liet Maxwell, een engelsche geleerde, een wonder leerstelsel kennen waarin hij iets meer over haar wezen wist uiteen te doen: hij hield namelijk staande en bewees op wiskundige wijze dat de

barnkracht, zoowel als het licht, door allerkleinste golvingen wierd voortgebracht. In 1888 wierd dat stelsel door een duitschen deskundige Hertz op eene allerschoonste wijze bevestigd; daarom heet men nu die golvingen ‘Hertzsche golvingen’.

Maar een golvinge, wat is dat? Gij weet wel wat men op zee golven noemt: de zeebaren worden voortgebracht door een achtereenvolgend op- en nêergaan van het water, niet van heel de vlakte maar van eene plek ervan: die golvende beweging van dit deel zet voort tot een ander deel en komt zoo van deel tot deel over het gansche vlak. 't Gevolg is, dat de zee als in rimpels ligt. Om dat te verstaan zullen we den oorsprong der golvingen wat van nader onderzoeken.

'k Veronderstel dat we bij eenen waterput staan, eenen vischvijver b.v., waarvan de vlakte schoone effen ligt. Laten we er een kleen steentje in vallen! We zullen van daar waar die steen in 't water kwam eenen ring zien opengaan, vermeerderen en eindelijk komen uitsterven tegen de boorden: de eerste ring wordt gevolgd door eenen tweeden, eenen derden en nog meer, totdat eindelijk de vlakte weer glad wordt. Aldus hebben we daar eene heele reeks golvingen verwekt. Dit verschijnsel staat maar al te goed bij iedereen bekend, niettemin vraagt het uitleg.

Hoe wordt het teweeg gebracht? Luistert: Als de steen tegen de watervlakte kwam, moest hij erin dringen, 't water wierd op dat deel ingeduwd en liet den steen door. Maar iedereen weet wel, dat, als men den vinger in 't water steekt en dan eruit trekt, er nergens een put in 't water achterblijft, maar dat het vocht den vinger weer vervangen heeft. Zoo gaat het met het water door den steen ingeduwd: het komt weer omhooge; dezen keer echter springt het al te hooge, en 't moet wêer naar omleege; dan wêer op, en nogeens weer neder; ook en is 't maar achter nen tijd dat het effen geraakt. 't Is rechts hetzelfde met den slinger van een tijdwerk: als men

t.o. 98

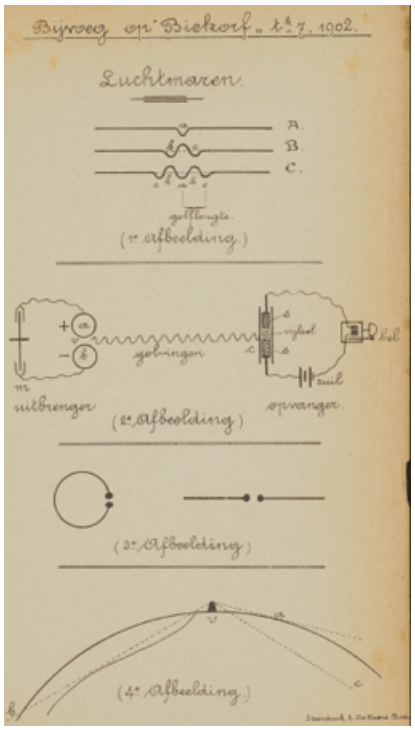
Bijvoeg op Biekorf 1 dl 7 1902.
Luchtsnaren.
A.
B.
C.
golflengte.
(1e Afbeelding.)
+
a
−
b
gebuigen
c
vijfvel
d
Bel
zuil
m
uitbrenger
(2e Afbeelding)
opvanger.
(3e Afbeelding)
(4e Afbeelding.)

den slinger uit den ruststand op kant trekt en weêr vallen laat, dan gaat hij rechts en links voordat hij weêr in ruste valt.

Op 't water nu:

Van waar komen de ringen rondom het middenstip? Hun oorsprong is te zoeken in eene eigenschap der vloeistoffen, te weten hunne veerkracht.

Om dit duidelijk te maken laat ons wijzen op de afbeelding *1. A*., die het ontstaan der eerste ringen vorenstelt. In *A* zien we de watervlakte op het stip *a*, waar de steen inviel, ingeduwd: 't is daar dat we de eerste golving zien ontstaan; maar dit deel *a* en wordt niet alleen in beweging gesteld. 't Water dat er onmiddellijk bij ligt wordt ook meêgesleept en gaat ook naar omleege; dat tweede deel trekt insgelijks 't volgende omleegewaard en zoo voort; en als 't eerste deeltje water, (te weten daar waar de steen viel,) weêr opwaarts klimt, dan rijzen ook weêr de volgende deelen. Moeste dat verschijnsel nu in één oogwenk over heel de vlakte geschieden, dan en zouden wij nog geene ringen zien ontstaan, maar alleenlijk een op- en neêrgaan van geheel de vlakte ineens. Maar 't en gaat alzoo niet! Immers er is tijd noodig om dat op- en neêrgaan van *a* op *b* en *c* voort te zetten, en alzoo is 't, dat de beweging van de verdere waterdeelen ten achteren is op deze van het middendeel *a*. Alzoo, (1^{e} afbeelding *B*) als 't water in 't middendeel *a* voor de eerste maal weêr omhooge gekomen is, dan zal het water op eenigen afstand van daar, b.v. op 2 cm. verte in *b* neêrwaarts zijn; het zal eenen ingedogen ring uitmaken van 2 cm. straal, ringsom de hoogte van *a*. Alsdan als *a* weêr zinkt (1^{e} afbeelding *C*), is de eerste neêrwaartsgaande beweging (die in *a* ontstond) nog twee cm. verder gekomen in deel *c*, en de holde ring heeft nu een straal van 4 cm.; integendeel, daar waar te voren in *b* de holde ring was van 2 cm. straal, is het water geklommen en vertoont eenen nu bolden ring, omendom het middenstip *a*, dat rechts weêr holde is. 't Is te zeggen dat binnen denzelfden tijd dat 't water in 't middenstip *a*

eene volledige golving uitbrengt, (ééns op- en neêre gaat), die beweging in de bijzijnde waterdeelen tot op 4 cm. afstand voortgezet is, te weten van *a* tot *e*. 't Is 'tgene we de *golflengte* noemen, te weten de afstand tusschen twee inzwakkende of opzwellende deelen: bier is dus de golflengte 4 cm. Wat noemt men nu de *snelheid* der golving? 't Is de hoeveelheid van tijd waarbinnen één volledige golving invalt, of wat 'tzelfste is: 't is de lengte langs dewelke de beweging voortzet in eene ‘seconde’. Veronderstellen wij dat na één ‘seconde’ de buitenste ring, dus de eerst verwekte op 40 cm. van 't middendeel *a* gekomen is, (dat is tienmaal de golflengte), dan zal men zeggen, dat de snelheid der golving van 40 cm. in een ‘seconde’ is, ofwel ook nog, dat éene golving in 1/10 van eene ‘seconde’ invalt, want het middenstip *a* is tien maal op- en nedergegaan binst die eene wijle.

Zoo de lezer in al deze golvingen niet en verdoolt, dan zal hij gemakkelijker over onze elektrische of barnkrachtige golvingen kunnen meêhandelen.

('*t Vervolgt*)

Goêmorgen!

GOÊMORGEN! tiert het zongeweld
door 't klaren van den mist;
Goêmorgen! dat 't weertintelt aan
de winternaakte sprieten
der nessche najaarsboomen, die 't
alom vol stralen schieten
uit klaren dauw. - ‘Goêmorgen u!’
‘Sint Maartens zomer is 't!’

Het vier berst door de wolken, en
de zonnebalken stoomen
omhoog, omleeg den hemel uit
en zetten de eerde aan 't doomen.

't Goêmorgent, daar de grimme mist,
lijk stressen sneeuwwit haar,
twee voeten boven grond vaart en
de zonne schiet ernaar.
De weêrhaan op zijn toren blinkt:
'Goêmorgen!'. Op de daken
de morgengroet der zonne straalt
in glinsterende vlaken.
Vol sproeten staat de diepe lucht
vol bladjes, die 't geweld
nog staan liet van den najaarswind,
en is voorbijgesneld.

En 't water in liet zongelaat
zoo geluwgoud te blinken staat.

'Goêmorgen!' dreunt het al met eens
uit honderduizend monden
van verschontwekte volk en vee
en wakkerschietend' honden.
Ze baakren in het vier dat wel-
doend hun de lenden streelt
en met een lichten laai van goud
om hunne wezens speelt.
Goêmorgen! galmt het lang en luid
en 't helder zonnelonken
aan 't gisten stookt het levenssap,
giet mensch en dieren dronken.

Och! en zoo zal 'Goêmorgen!' eens
hierna mij tegenklinken,
alom mij wederblinken,
in 't groeten eener zon die rijst
en immer, altijd morgen wijst.
'Goêmorgen!' eeuwig, overal.
Dier zonne die dan rijzen zal
hoelang zal nog geborgen
haar licht mij zijn? - Goêmorgen! -

Kortrijk, 15/11/1901.
CAESAR GEZELLE

Wat men zegt over 1302
De slag van Groeninghe

BEELDT UI. hem in:

De Vlamingen staan bachten de Groeninghebeke, met de Leie links en langs achter, en de (Grootebeke of) S. Jansbeke rechts. De Waalsche schotters zakken af langs de Groeninghebeke tot aan een ondiepte, trekken erdoor, en komen vóór de S. Jansbeke. De Vlamingen, gedwongen heel hunne legermacht derwaarts te keeren d.i. langs den weg van Gent, worden aangevallen en wijken. De Fransche ridderschap wilt de eere van de zege. Ze springt vooruit, werpt haar voetvolk overeinde, stormt op met woede maar in verwarring, brengt de Vlaamsche scharen herhaaldemalen leed toe,... doch eindigt met zelve verdreven, vertrappeld en vermoord te worden. Dit gebeurt driemaal. Ondertusschen hebben de Ieperlingen de mannen van 't slot in bedwang gehouden. Het Fransche voetvolk zet het daarna op een vluchten!

Deze slag heeft van eigen de Vlamingen doen zwellen van geluk, en de Walen doen bersten aan de schaamte.

Van 's anderendags, kunt ge denken, deed elk zijn gedacht uiteen, hoe 't spel gekomen was. En die de geschiedenis ervan opstelden, waren gewis ook min of meer genegen om den roem van hun eigen volk te verheffen of te vrijwaren.

Daaruit verstaat men hoe moeilijk het is uit hun gezegde wijs te worden. Hedendaags[1] bestaat ten anderen nog

(1) OORKONDSCHAP. De verzamelingen van niet verhalende gronden, en bezonderste werken over den slag vindt men in J. FREDERICHS, *De slag van Kortrijk, naar het Hoogduitsch van Gener. Köhler uitgebreid en gewijzigd, met een plan van het slagveld* (Gent, Hoste, 1893, van 8 in 't vel; - uit het Ndl. Museum, 1893-4. III, bl. 257-295) bl. 9 en 10; en in FRANTZ FUNCK-BRENTANO, *Les origines de la guerre de cent ans, Philippe le Bel en Flandre*. (Paris, Champion, in-8°, 1897, XXXII-709), bl. 404(3).
De belangrijkste, min of meer gelijktijdige, verhalende gronden staan in J. FREDERICHS, *ald*. bl. 8; en zijn besproken in H. PIRENNE, *La version flamande et la version française de la bataille de Courtrai* (Com. roy. d'Hist. bull., 4-XVII, 1890. en 5-II, 1892; alsmede in FR. FUNCK-BR. *Memoire sur la bataille de Courtrai*. (Mém. présentés par divers savants à l'académie des inscriptions et belles-lettres, 1-X, 1891) op bl. 11-73.

die volkseigenliefde. De Franschen zeggen: ‘Er is verraad geweest!’ De Belgen antwoorden: ‘Er en is geen verraad geweest! En omdat gij zegt dat er verraad is geweest, laat ons onderzoeken wie, onder de geschiedenisopstellers, spreekt van verraad en wie niet. Ge komt uit met “verraad” omdat bijna alle tijdgenootelijke verhalen, Vlaamsche en Waalsche, gewagen van grachten waarin de Walen bleven steken. Doch grachten zijn grachten, en verraderlijke grachten zijn iets anders! Welaan ziet toe: ge zult vinden dat buiten twee trouwe verhalers van den slag, al de andere geschiedenisopstellers den volksdrift ondergingen. In dien geweldigen drift wilden aan den eenen kant dezen, die den Waalschen volkszeg overnamen, de Vlamingen inderdaad beschuldigen van verraad: maar ze 'n komen niet overeen in de beschuldidiging! Een op drie, *Guillaume Guiart*, spreekt van onbeschoftheid en onheuschheid bij de Vlamingen, eerder dan van hinderlagen met grachten. Aan den anderen kant, bij dezen die den Vlaamschen volkszeg aankleefden: een, *van Velthem*, weerlegt de beschuldiging van 't verraad met grachten; en de andere, de *Gentsche minderboeder*, en roert er niet van!’

Zulke dingen en ander dergelijke zegt H. Pirenne, hoogleeraar te Gent, tegen Fr. Funck-Brentano, handvestwaarder te Parijs.

't Is immers geweten: sedert een aantal jaren was over de geschiedenisse van den guldensporenslag een lijvige boekschap ontstaan. Goethals-Vercruysse en Voisin, Moke, La Fons-Melicocq, Ad. Duclos, Köhler waren over den slag doende geweest. Dan kwam een wijle rustens! Maar in 1890 herbegon een twist onder geleerden: niet aangaande handvestelijke, maar aangaande verhalende geschiedenisgronden.

Dien twist willen we doen kennen.

Volgende, en min of meer steunende op de ruchtbaarste onder de werken van voornoemde opstellers, op H.G. Moke[1] en op G. Köhler[2], stak in 1890 H. Pir. het vier weer aan de gedachten met zijn opstel '*La version fl. et la vers. fr.*' (z. boven). Twee slag van verhalen, zegt hij daarin, zijn over de zege ontstaan, daarvan een slag nog onderverdeeld kan worden. 't Eene slag verhaalt koel en voorwerpelijk weg wat er gebeurd is. 't Ander eigent hem meer 't gebeurde toe, is meer van onderwerpelijken aard, en weêrkaatst de gevoelens van 't Vl. of 't Fr. volk. Hierin zit, wat hij noemt 'la version flamande et la version française'. Aldus verdeelt hij ze:

I. De meer onderwerpelijke verhalen.

A. Bij de Walen: om de Walen te verontschuldigen.

a) een eerste reeks, die het ongeluk toewijt aan 't bestaan van aardschappelijke of verveerdigde grachten.

- *Chronique Artésienne* (opgesteld omtrent 1304) door eenen Atrechtenaar, eenen krijgsman die, naar 't schijnt, meê was in 1304.
- *Geoffroi de Paris* (1313-1317), een burger die vertelde wat hij had hooren zeggen.

b) Een tweede, die de nederlage aan de snoodheid van de Vlamingen dankt.

- *Guillaume Guiart, Branche des royaulx lignages* (1304-1307). 't Was een wapenman uit 1304 die aleenlijk zijn makkers hoefde te ondervragen.

c) Uit *A a*) en *A b*) is een derde reeks ontstaan, die enkel maar die twee eerste samenwerkt en begint in:

- *Récits d'un bourgeois de Valenciennes* (1346-1365).

(1) H.G. MOKE, *Mém. sur la bataille de Courtrai*, (Mém. de l'Acad. de Belg., in-4°, bd. XXVI, 1851), op bl. 1-63.

(2) G. KÖHLER, *Die Entwickelung des Kriegswesens u. der Kriegführung in der Ritterzeit*, te Breslau, (l886-'89, 5 bd. van 8 in 't v.), Bd. II, 1886, op bl. 216-249.

Deze Waalsche overlevering zet voort op den vreemde.

A c) steekt in *Ottokar van Stiermarken's Steirische Reimchronik* (+ een weinig na 1309) en van daar in *Joh. von Winterthwr* (-1348);

A a) zit in *Villani's Istoria fiorentina* (-1348); en ook in den voortzetter van *Martin von Troppau* (XIV) die heel de middeleeuwen door het hooggezag voerde.

De Waalsche overlevering kwam zelfs in de Nederlanden: in Holland bij *Guillielmus Procurator* (1324-1333) een gelofteling die *A a*) volgt; ook in 't Luiksche bij *Hocsem* (1347-1348) die meer *A c*) weêrgeeft; nog in 't Henegouwsche bij *Gilles le Muisit* (1347-1353) die met *A a*) meêdoet; en ja in Vlaanderen met de andere helft der XIVe eeuwe, bij de opstellers van de *Istore et Chroniq. de Fl.*, van de *Chronica van Bern*, en van de *Rijmkroniek van Vl.*, waarin we *A a*) terugvinden; en ook nog bij *Jan van Dixmude* die afstamt uit *A c*) en voortzet in de *Excellente Cron.* in *Despars* en in *Meyer*. Deze laatste heeft ook nog met Villani te doen gehad.

B. De oorspronkelijke Vl. overlevering, die of van geen verraderlijk gedelf en gewaagt, ofwel daartegen zelfs opkomt, is aleenlijk te vinden in:

- *Lodewijk van Velthem's Spiegel historiael*, bk. IV, (1316-), van den stichtenden dorpsherder;
- en in de voortzetting uit Clairmarais der *Genealogia comitum Flandriae* (1329-1347), die we aan een koelen welingelichten gelofteling te danken hebben.

II. Dan de meer voorwerpelijke verhalen, waarin meer de bloote waarheid gezocht wierd:

- *Guill. de Nangis*' 1ste voortzettinge (1301-1310).
- *Annales Gandenses* (1308).

Heel die verdeelinge kan voorengesteld worden als volgt:[1]

I. Onderwerpelijke verhalen:

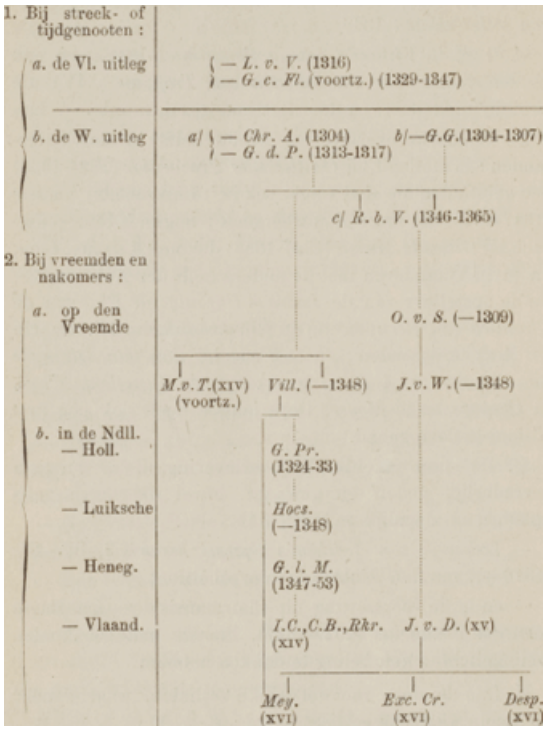

II. Voorwerpelijke verhalen:

- *G.d.N.* (voortz.) (1301-1310)
- *A.G.* (1308).

(1) Een doorgetrokken streep (-) beteekent overneminge van de bewoordingen eens vorigen werks. Een gestippelde streep (.....) beteekent overneminge van aleen de overleveringen, die in dat vorig werk onder gelijk welke bewoordingen aangenomen staat.

Bij deze laatste, de voorwerpelijke, moet het trouw verhaal van den slag gezocht worden. Onder de eerste, de onderwerpmatige gronden, bemerkt men, zooals we zeiden, een tweezijdige overleveringe; waarvan elkeene den tegenovergestelden kant tracht te minderen, om haar eigen kant en volk te loven of te verschoonen.

Aanstonds na den slag ontstaat ze langs beide kanten. De Vlaamsche zeg is even zeiselachtig als de Fransche. Geen van de twee is volstrektelijk te gelooven. Van elk moet men het zelfzuchtige afdoen om tot de waarheid te komen. B.v. De Fransche zeg beschuldigt van ‘verraad’: verraad kan er geweest zijn, doch niet eenvoudiglijk omdat het de Fransche overleveringe leert. Want blijkbaar wierd daarover van den eersten dag getwist met de Vlamingen; en die twist aleen wijst reeds dat het verraad betwistbaar was, en dus niet blijken en kan uit het bloote ja- of neenzeggen van eenen van de twisters.

Om voort te doen: de Fransche overlevering spleet nog verder in verscheidene reeksen die: de eerste zoo, en de tweede anders, en de derde met het zeggen van de twee eerste samen, de Franschen van de schande witwasschen.

Op een of anderen leest geschoeid zet het Fransche volksverhaal voort. Te weten door toedoen van vreemde krijgsliên uit 't Fransche leger, die ze ten hunnen huize overbrengen; of ook uit reden van andere betrekkingen, 't zij huishoudelijke 't zij boekstafkundige, waardoor Duitschland of Italiën of ook sommige deelen van de Nederlanden (Dietsch- en Walenland) aan Frankrijk verbonden zijn. Zoo is 't reeds van de eerste jaren uit de XIVe eeuwe af. Meer, tot weer in Vlaanderen woekert de Fransche overleveringe binnen: de hooge invloed van 't uitsluitend Fransch hofleven helpt daartoe; en in de XVe, XVIe eeuwen en verder, geraken er de Vlaamsche overleveringe en ja ook het voorwerpelijk verhaal gansch vergeten.

't Is te zien: H.P. werkt bij vergelijkinge van gronden, steunende op den landminnenden drift van elken grond

om ze allen te onderscheiden. 't Was gewis niet kwalijker geweest, had hij meer de tijd-, de streek-, de levensomstandigheden der verschillige opstellers ingezien. Ook mocht wel hier of daar een meeninge aangewezen worden (b.v. deze van G. le Muisit) die een belangrijken stand inneemt tusschen H.P.'s twee uitersten.

Geen keure, of had F.-BR. het schoone om tegen die bovengemelde stellingen op te komen. Hij deed het in zijn '*Mém. sur la bataille de Courtrai*' (z. boven). F. onderzoekt meer diezelfde gronden op hun eigen gevat: de ooggetuigen eerst (geene), de tijdgenooten dan, in Vlaanderen (*G.G., A.G., L.v.V., G.I.M.*) en elders (*G.d.P., O.v.S., Vill.*), en de nakomers (...). In 't algemeene en wil hij van die verdeelinge tusschen den Vlaamschen en den Franschen zeg niet hooren: een Vl. uitleg van den slag, d.i. een uitleg die de Vlamingen schoonemaakt van verraad en ontreffelijkheid, en bestaat er volgens hem niet. De zoogezeide vertegenwoordigers van de Vl. overleveringe: ofwel bevestigen onrechtstreeks, ofwel verzwijgen oneerlijk weg, ofwel loochenen zonder te mogen geloofd worden het verraderlijk daarzijn of althans het daarzijn van verveerdigde grachten. 't En is niet te betwijfelen, meent hij: de zoogezeide Fr. overleveringe is nopens dit opzicht, aleene in de waarheid. Overleveringe en is ze niet; maar geschiedenisse. De grachten bestonden, gedolvene te weten. 't Staat vast; 't is 't eenigste dat zoo vaste staat. Allen bekennen 't! Dus, moeten we gelijk geven aan dezen die er bijvoegen, wat de anderen schuldiglijk achterlaten, 'dat er daardoor verraad is geschied'.

Aldus sprak F. vierkantteweg tegen P. Deze en mocht het niet laten liggen. De twist was echter heusch. In eenen bijvoeg (*CRHb.* 5-II, 1892, bl. 85-123) aan zijn eerste zeggen, heeft P. geantwoord. Al had F. goed werk verricht met de verhalende bewijsgronden naar tijd en oord te wikken, niettemin blijft P. zijn verdeelinge en besluiten gestand. Toch ietwat geeft P. toe: de daareven genoemde 'voorwerpelijke gronden' sluit hij, meer als voordien,

glad van de zeiselachtige of onderwerpelijke gronden af. Die voorw. gronden moeten staan volstrekt buiten een verdeelinge, die maar en draait op eenen twist over hinderlagen. Men ziet het, P. wilt hoffelijk zijn, en ten minsten hierin F. voldoen, die hoegenaamd van zulk een verdeelinge niet en moet weten. Alsdan, eens te meer zegt hij, dat de grachthinderlage niet aannemelijk en is. En 't is aleen uit vaderlandsliefde, uit drift en zelfgenoegen dat beide overleveringen ervan spreken: de eene om ze af te liegen, de andere om ze staande te houden. De verhaalmaren door Filips den Sch. zelven opgesteld, en door F. als nieuw bewijs aangehaald, en zijn dienaangaande niet beter als de andere Waalsche verhalen.

'Zege!' kraait daarop F. in een verslag over dit P's tweede werk, alsof had P. hem alles toegestaan. (*RCrit* 2-XXV, 1892, bl. 375 vgg.). Elk ziet of hij te recht of ten onrechte dien kreet uitriep.

Als besluit van dien eersten stoot en wederstoot, meenen we te mogen aannemen:

- Eerst dat P. over 't algemeene gelijk heeft met zijn tweederhande volksche overleveringe. Maar toch dat over houding, gezag en zin van een of ander verhaal in 't bezonder, er nog zou kunnen gestreden worden.

- Tweeds, dat de list der Vl. legerwendinge om de Franschen van den oever in den dijk te helpen, hoegenaamd niet en is 'wat het minst betwijfelbaars voorkomt in heel de geschiedenisse van den slag'. F. zegt dat, maar gaat daarin te verre. P.'s gedacht is hoogst waarschijnlijk; F.'s echter onaannemelijk[1] Daarom nu, en na dezen eersten redetwist, en is 't niet toegelaten te stellen dat meer als hoogstwaarschijnlijk, ja dat bijna voorvast de list niet bestaan en heeft. P. en F. en hebben ten anderen daar

(1) Den waarom onzer besluiten trekken we uit den indruk dien 't lezen van beider bewijsredenen ons overliet. Nieuwe stellingen te bewijzen en zoeken wij niet. Slechts maar uiteendoen 'Wat men zegt over den slag van 1302' dat is 't wat we willen. Elk die 't begeert, kan zelfde redenen van F. en P. lezen en betwisten.

maar een deel bewijsgronden voorhanden. Andere gronden, onvoorziene vondsten, dingen die men elders besproken vindt, ook diepere beredeningen kunnen eens bovenstaande besluit komen staven of omverrewerpen.

('*t Vervolgt*)

Mingelmaren

Volkszeg en Volksgebruiken

AL snuisterende in mijn dagboekske, vinde ik een en ander, dat, meene ik, in *Biekorf* zal welkom zijn.

Allerzielendag

Te Brugge bestaat nog het gebruik (maar 't is ook al aan 't uitsterven), dat zelfs de armste menschen op Allerzielen een tien, soms een twintig keerskens ontsteken. Geheel het huisgezin moet ondertusschen geknield blijven bidden. Want: ‘Zooveel keerskens ontstoken, zooveel zielkens geholpen’.

Anderen branden een keersken voor ieder zielken waarvoor ze willen bidden.

Sint-Huibrechtsdag

- We gaan dit jaar nog een keer vele hooren van razernij.
- Waarom dan?
- Omdat Sint-Huibrechtsbrood niet op Sint-Huibrechtsdag zelve gewijd en is.

Gehoord te Brugge.

Inderdaad verleden jaar (1901) viel St-Huibrechtsdag op een Zondag en dan en mag het brood maar den Maandag gewijd worden.

Kerstdag

Al wat op Kerstdagnacht buiten gelegen heeft en kan niet bederven. Mijne moeder bewaart alzoo, sedert jaren reeds, in de lâ van haar spellewerkkussen, een sneê brood die op eenen Kerstnacht buiten gelegen heeft.

't Zijn ook veel menschen die op slag van den twaalven buiten gaan knielen en een kruisgebed lezen. Trouwens ‘op dien oogenblik gaat Gods zegen door de lucht’.

Zieltjeskoeken

V*OLKSKUNDE* XIV, (1901-1902) bl. 133 en vlgg. geeft eene merkweerdige bijdrage over '*Allerzielen*'. A. De Cock vindt, dat die heiligdag een verchristelijkt overblijfsel is van de oude heidensche

zielenvereeringe. Een bewijs daarvan onder andere, is dat de aloude doodenmalen heden nog voortleven in 't eten van *zielebrood* of *zieltjeskoeken*, dat op verscheidene plekken in Vlaanderen nog in zwang is, waar menigeen nog gelooft dat ‘zooveel zielebroodjes men eet, zooveel zieltjes men verlost uit 't vagevier.’

Wat *Brugge* aangaat, daar en is dit gebruik niet gekend, alhoewel Havard ievers geboekt heeft dat er te Brugge arme lieden zijn die van huis tot huis trekken, waar ze voor nieten zieltjeskoeken te eten krijgen en dat er hun bovendien nog wat geld in de handen wordt gestopt. A. De Cock heeft daarover drie, vier Bruggelingen ondervraagd en hij kreeg tot antwoord, dat te Brugge ‘niemand iets weet van bedoelde zieltjeskoeken, noch van koekeneters-zielenverlossers.’

Weten onze lezers daar niets van? Weten ze ook niet van *Ieperen*, dat daar op Allerzielenavond de kinders een beeldeken met een luchtje zouden voor de deure zetten en bij de voorbijgangers schooien ‘om koeken te bakken voor de zieltjes van 't vagevuur’?

Andere dingen nog in dien aard, verneemt men er, dienen geboekt.

G*HEESTELIJC Harpenspel van den lijden ons Heeren*.... dat is de naam van een klein doch merkweerdig boeksken, dat door E.H.J. Valckenaere aan den godsdienstigen en taalminnenden Vlaming aangeboden wordt.

Het is een eigenaardig werksken uit de jaren 1400, vol innige diepgevoelde en soms hooge dichterlijkheid. Het wordt uitgegeven in zijn oorspronkelijke taal en spelling, doch door aanteekeningen en woordenlijst opgehelderd.

Wilt ge de reden van den name van dit boeksken weten? Luistert naar zijne eerste bladzijde:

Sitara een herpe es een soet snaerspel, ende is ghemaect van houte en bedudet dat lijden Cristi in den cruce.

Den bodem inder herpen dat is dat harde hout des cruces.

Die dinne dekkene dat is dat dootlijke lichaem Cristi dat tot desen bodeme is gevestet.

Die vele gaten inder herpen dat sijn dije vele wonden Cristi.

Die ijseren sloetelen inder herpen dat sijn die ijseren naghelen.

Dat recken der snaren beteykent dat Cristus gherect wert met groten reepen aen dat cruce beide in die lancte ende in die breete.

Die snaren maect men van lammes daermen, dat sijn die aderen des onsculdighen lammes dat Johannes bewijsede ende sprac: siet dat lam Gods dragende alder werelt sonden.

Die grote gaten inder harpen, dat sijn die heylige vijf wonden daer alle soeticheyt uut vloyet.

Uuter wonden des rechteren voets vlietet dye olye der barmherticheit.

Uuter wonden des luchteren voets vloeyet den wijn der boetvaerdicheit.

Uuter wonden der rechter hant drupet den honichseem der godlijker lieften.

Ende uuter wonden der luchter hant loept dye melc der menschelijker wellust.

Uuter alre edelster side vlietet die alre edelste balsem der eewiger vrolicheyt.

O! du innige siele edel creatuer laet di lusten te spelen op deser herpen! Och siet se toch met innicheyt aen.

Grijpt toe met minnen, dructse aen dijnen borste ende spele daerop mit groten vlyte, want si is vol alre soeticheit.

Leghet dit herpenspel in dijn herte, dat es dat gebenedide lyden Cristi; ende wanneer di lijden toe coemt dan loept te ghemoete met uutgherecten armen ende spreket:

O! weest willecome mijn alre lyefste vrient.

O! mensche ende ynnighe siele, leert spelen op dit soete herpenspel ende biddet om hulpe van den heylighen Gheest, die is die meester die di hier op mach leeren spelen. Oeffent dit dicwil met vlite so wortstu te hant een groot meester der godlijker lieften.

O! hoe lieflijcke speelde onse lieve Here op den stillen vrijdach, doe hij die snare toech op dat alder scarpste, doe hi seyde: Vader vergheeftet hem want si en weten nyet wat si doen...

Hoort nog hoe de opsteller spreekt tot den Zaligmaker stervend aan het kruis:

O! lyeve here, of ic di doch een weynich mochte troesten ende verlichten in dijnre droefheid.

Oft ic mochte afwasschen die soete tranen van dinen heiligen oghen ende dat gestolen heilige bloet, ende den iammerlijken soeten sweetsdoec: ende den onreynen spekel der Ioden met een reyn siden doeck.

Och! ofte ic mochte een sacht sijden kussen leggen onder dijn heilige hoeft dat so iammerlike nederhanget metter sware doerne crone.

Och! oft ic een weynich mochte laven dijn droghe herte ende dijn heilige tonghe met soeten wijne.

Och oft ic mochte dijne godlike heilige oren vervollen met soeten troestelijcken woerden.

Och oft ic mochte dijn godlijcke herte troesten ende verlichten dat nu van groter persen, pijnen ende bangicheit nu wil breken, om mi arme sondige siele.

O! lieve mensche en loept nu dit doch niet haestelic over, als die hane over tcoren; maer merket doch en siet hertelike an wye die ghene es die dus ellendelijke voer di hanget vervollet met bitterheyt.

Dat is de enighe ende ewighe sone Gods, dije daer alsoe stervet dat hem gheenen troest en geboert van den hemel noch vander aerden....

Het boeksken kost 1 frank en is te verkrijgen bij den uitgever, onderpastor te Moorslede.

Dit werksken zal ons nog eens te meer toogen hoe onze ouders spraken, en welke innige, weldenkende en diepvoelende christenen zij waren!

C.D.L.

[Nummer 8]

Kroning van 't beeld van O.L.V. te Dadizeele

GEHEEL West-Vlaanderen dóór en verder op, wierd de blijde mare verspreid en geestdriftig onthaald van de aandoenlijke plechtigheid die, op Zondag, 20sten in April of Grasmaand, feestdag van Sint-Josephs Bescherming, het bevoorrechte heiligdom van Dadizeele gaat te beurt vallen. Op dien heugelijken dag, zal Zijne Doorluchtige Hoogweerdigheid Gustavus Josephus Waffelaert, de ievervolle bisschop van Brugge, het wonderbeeld, aldaar van overouds bewaard en godsdienstig vereerd, krachtens bijzondere vergunning, hem, op zijn dringend verzoek, door onzen H. Vader Leo XIII, Paus van Rome, goedgunstig verleend(1), in naam van Zijne Heiligheid, met eene gouden kroon plechtiglijk versieren(2).

(1) *Vastenbrief van 20 Januari 1902*.
(2) Uit zuiver goud geslegen en met kostbare edelgesteenten bezet, is de kroon, voor Maria's beeld bestemd, een prachtig kunstgewrocht. De vorm is lief en zwierig, en de uitvoering echt meesterlijk.

Menigvuldige beweegredenen mochten het zienlijk Opperhoofd der H. Kerk aanzetten die ongemeene hulde aan O.L.V. van Dadizeele te bewijzen; doch wel voornamelijk de voorouderlijke eeredienst, waarvan dit wonderbeeld, door alle tijden heên, het voorwerp bleef; het onbegrensd betrouwen en de innige godsvrucht der duizende en duizende bedevaarders, die er jaarlijks kwamen toegesneld, om, door de alverkrijgende voorspraak der hemelsche Koningin, troost, hulp en sterkte in lijden en strijden te bekomen; de talrijke wonderen, die dit gezegend toevluchtsoord zoo dikwijls verheerlijkten, en eindelijk de onschatbare voorrechten, waarmede Pausen en Bisschoppen het, in den loop der tijden, verheerlijkt hebben.

Overbodig, zoo niet nutteloos, ware't, daarover bijzonderheden aan te halen; verscheidene schrijvers[1] hebben ons nopens Dadizeele, zijne heiligdommen, het aloude Maria's beeld en de stichtende betoogingen van eerbied en betrouwen, waarvan het getuige was, volkomene inlichtingen medegedeeld. Het oog dus alleenlijk gevestigd op de aanstaande plechtigheid, die, daar valt niet aan te twijfelen, eene ontzaggelijke menigte geloovigen, van allen rang en staat, niet alleen uit alle steden en dorpen van West-Vlaanderen, maar ook uit alle gewesten van België en

(1) Zie: *Kort begryp van de Historie en Mirakelen van Onze Lieve Vrouwe van Dadizeele, opgedragen aen Z.H.J.J. Faict, bisschop van Brugge, door* L. GERVOSON, *Pastoor van Dadizeele, ten jare 1866. (Twaelf de uitgaef)*. Brussel, H. Goemaere, drukker en uitgever, 1866. Dit kort begrijp wierd eerst in druk gegeven in 't jaar 1618, en, op liet dringend verzoek van weledelen Heer Martin de Croix, heer van Dadizeele, enz., opgesteld door den zeer eerweerden heer LODEWIJK DE HUVETTERE, kanonik van St Maartens te Yper, met de toestemming van Z.H. den bisschop van Yper. Achtervolgens merkelijk verbeterd en vermeerderd, wierd dit volksboeksken menigmaal herdrukt. De tiende (1851), de elfde (1860) en de twaalfde (1866) uitgaven heeft men te danken aan de zorg van voornoemden heer L.P. GERVOSON, die ook, onder den titel van '*Notre Dame de Dadizeele*,' een boeksken in 't fransch liet verschijnen.
Geschiedenis van Dadizeele en zijn mirakuleus beeld van O.L.V. Maria, door A.M. COULON. (Brugge, Houdmont, 1889.) Van dit werk bestaat ook eene fransche uitgave.
Omzendbrieven van HH. Hoogw. J.B. MALOU *en* J.J. FAICT, *bisschoppen van Brugge*.

Noord-Frankrijk, rond het wonderbeeld zal scharen, hebben wij belangwekkend geoordeeld, tot stichting en onderricht der lezers van *Biekorf*, eenige vragen, nopens die plechtige kroning of wat er mede in nauw verband staat, voor te stellen en op te lossen.

***

En vooreerst wat is eigenlijk de kroning van een beeld, en welke plaats neemt die godsdienstige plechtigheid of CEREMONIE *in het christelijk leven?*

Meesterlijk wierden beide deze vragen opgelost door den uitmuntenden leeraar en diepbetreurden kerkvoogd van Gent, Hoogeerweerden Heer *H. Lambrecht* zaliger, in zijne wonderschoone aanspraak, gehouden bij de plechtige kroning van O.L.V. van den Oudenberg, te Geeraardsbergen, op den 31^{n} in Juli of Hooimaand 1887[(1)].

De godsdienstige week van Vlaanderen geeft ons de nauwkeurige samenvatting dezer leerzame aanspraak als volgt[(2)]:

'Om die vraag te beantwoorden, is het genoegzaam ons te herinneren wat de Heiligenbeelden voor ons zijn. Het zijn werktuigen der godsvrucht, die zooveel mogelijk ons het leven der Heiligen voor oogen stellen, gelijk de afbeeldsels van vader en moeder onze dierbare ouders in ons geheugen doen herleven. Om die heilvolle gedachtenis, doen wij voor die beelden wat wij voor de Heiligen zouden doen, die zij ons voorstellen, en de Heiligen van hunnen kant gebruiken de beelden als gemeenschapsmiddelen, om voor ons te doen wat zij persoonlijk zouden verrichten, indien zij wezenlijk zich bij ons bevonden. Vóór de beelden, ter eere van de voorgestelde Heiligen, bidden en knielen wij, aansteken wij licht, brengen wij bloemen en sieraden bij; en door de beelden schenken ons de Heiligen, uit wederliefde, allerlei gunsten en zegeningen, die zij, waren

(1) Alsdan was Hoogeerweerde Heer H. Lambrecht titelvoerende bisschop van Gerra en hulpbisschop van Mgr Bracq.

(2) *Godsdienstige week van Vlaanderen* (verschijnende te Gent bij *H. Vanderschelden*), 20ste jaar, N° 14, 5 Augustus 1887.

zij nog op aarde, ons met eigene handen zouden uitdeelen. Uit het gebruik dat de Heiligen, en vooral O.L.V., van hunne beelden maken, om door dezelve ons te beschermen, bij te staan en te vertroosten, zijn de benamingen gekomen van O.L. Vrouw van den Oudenberg, van Kerselaar, van Lede, van Halle, van Scherpenheuvel, van Lourdes, van Dadizeele, van Assebrouck, enz.

'Alle vereerde beelden brengen echter niet evenveel gunsten bij, en niet door allen storten God, Maria en andere Heiligen de volle maat hunner weldaden uit. Onder duizenden, zijn er maar eenige, waardoor de hand des oppersten Weldoeners zich geheel opent, om de schatten zijner genade uit te deelen. De Heer verkiest bevoorrechte heiligdommen en beelden, om het christen volk volgens zijnen heiligen wil te leeren handelen, en van zijne gunsten de belooning der gehoorzaamheid te maken. Zoo wil hij de geloovigen in bedevaarten doen verbroederen, het betrouwen en de godsvrucht zijner vroomste dienaars aanmoedigen, en de openbare belijdenis van den godsdienst bevorderen en uitbreiden.

'De bevoorrechte beelden worden met alle reden gekroond, omdat zij inderdaad boven alle andere de kroon spannen en de eerste plaats bekleeden. Wil men aan die vereering allen mogelijken luister bijzetten en ze tot eene openbare, algemeene betooging verheffen, dan behoort men het gezag in te roepen van den Paus, aan wien alleen, als aan den Hoofdman, den Bestierder, den geestelijken Vader en den Opperherder der geloovigen, het ambt toekomt te verklaren welke, onder alle andere, de beelden zijn die, om de bijzondere gunsten aan hunne vereering verbonden, als ware hoofdbeelden door God aangeduid zijn, en bijgevolg boven alle andere verdienen gekroond te worden.

'De kroning van een wonderbeeld is dus:

'1°/ De plechtigste, de vereerendste en de verhevenste erkenning van de geestelijke weerde en van het gansch buitengewoon merkteeken, die aan het beeld eigen zijn.

Bij de kroning, is de Paus tegenwoordig door de bijzondere macht aan Zijne Hoogweerdigheid den Bisschop toegestaan, om, in naam van het Opperhoofd der H. Kerk, de plechtigheid te verrichten. Die kroning bevestigt het aloud en algemeen gevoelen dat dit beeld, boven vele andere Maria's beelden, de kroon spant; dat de Allerheiligste Maagd door dit beeld de volle maat van hare weldaden uitstort; dat O.L. Vr., dáár voorgesteld, eene ware fontein is van tijdelijke en geestelijke gunsten, waartoe wij allen gedurig zijn uitgenoodigd.

'2°/ De volmaakste akte van eerbied en dankbaarheid jegens O.L. Vr. De kroning is het grootste teeken van eerbiedige erkentenis, omdat de kroon het schitterendste zinnebeeld is der majesteit en heerlijkheid. Hoe grooter echter de weerdigheid is van hem die de eer bewijst, hoe grooter de vereering is. Geene huldebetooging gaat dus de kroning te boven, welke door den Paus of in zijnen naam en door zijnen afgeveerdigde geschiedt; want de Paus is, als Christus' stadhouder, de hoogste overheid hier op aarde.

'3°/ De kroning is nog de grootste akte van onderwerping. Als wij O.L. Vr. kronen, onderwerpen wij ons aan haar, als rechtzinnige onderdanen aan hunne koningin, als gewillige dienaren aan eene machtige en beminde meesteres.

'Gelijk Maria in den hemel, middenin de toejuichingen en vreugdegalmen der Engelen en der Heiligen, om de volheid van hare verdiensten door de H. Drievuldigheid werd gekroond, zoo, op deze gezegende plaats en in dit bevoorrechte beeld, kronen wij haar, namens den Paus, om de volheid van hare goedheid en genade. Wij erkennen haar als de volmaakte moeder van bermhertigheid en de bron van gedurigen bijstand; wij danken haar voor al de weldaden, sedert zoovele eeuwen, hier uitgestort; wij verheffen hare almogende voorspraak en onuitputbare milddadigheid; wij beloven haar meer en meer als onze meesteres te dienen en wij stellen ons vol betrouwen onder hare weêrgalooze bescherming. Ook zal Maria die erkenning,

dien eerbied, die dankbaarheid en die onderwerping gunstig aannemen en, uit wederliefde voor de kroon die wij haar aanbieden, aan allen, die hier vereenigd zijn, de onsterfelijke kroon der gelukzaligheid verzekeren.'

***

Hoe geschiedt de plechtige kroning van het Maria's beeld door den Kerkvoogd, daartoe door Zijne Heiligheid den Paus bemachtigd?

Laat ons vooraf bemerken dat de godsdienstige plechtigheid twee deelen bevat: 't wijden der kronen, en 't kronen der beelden.

De wijding der kronen, het bevoorrechte beeld bestemd, wordt gedaan als volgt: Zijne Hoogweerdigheid, in bisschoppelijk gewaad, met den mijter op 't hoofd en met eene witte koorkap bekleed, treedt, vóórgegaan door de geestelijkheid en de kerkdienaren, naar den autaar toe, dien hij, na eerst het kruis door eene diepe buiging vereerd te hebben, beklimt. De kronen, aldaar neêrgelegd, zegent hij met ontdekten hoofde en, nadat hij het '*Sub tuum praesidium confugimus*' smeekend ten hemel heeft gestierd, stort hij een vurig gebed, waarin hij den almogenden en eeuwigen God en zijne oneindige Majesteit dringend verzoekt de kronen, voor Jesus' en Maria's beelden verveerdigd, genadig te zegenen en te heiligen.

Na dit gebed, worden de kronen door den Kerkvoogd met wijwater besproeid en bewierookt.

De wijding der kronen is voltrokken, nu gaat Zijne Hoogweerdigheid over tot het kronen der beelden.

Aan den voet van den autaer teruggekeerd en dáár nederknielende, heft de bisschop het '*Regina Caeli*' aan. Terwijl de zang door de geestelijkheid statig wordt voortgezet, staat Zijne Hoogweerdigheid recht en, met den mijter op 't hoofd, beklimt hij de trappen van den troon, waarop het beeld berustende is. Vóór dit beeld legt hij den mijter af, treedt vooruit en, ééne der kronen in de hand, versiert hij ermede het hoofd van Jesus' beeld, zeggende: '*Gelijk gij, hier op aarde, door ons eigenhandig gekroond*

wordt, mochten wij aldus verdienen door u in den hemel met eer en glorie bekroond te worden.' Alsdan, na de tweede kroon ontvangen te hebben, stelt hij ze op 't hoofd van Maria's beeld, onder 't uitspreken der volgende woorden: '*Gelijk gij, hier op aarde, door ons eigenhandig gekroond wordt, mochten wij aldus verdienen, dank aan u, in den hemel met eer en glorie door Jesus Christus, uwen Zoon, bekroond te worden*.'

Het beeld wordt, vervolgens, aan den voet van den autaar, driemaal bewierookt door den bisschop, die, naderhand, de onderstaande zielroerende dank- en smeekgebeden opzegt:

V. Een gouden kroon prijkt op haar hoofd.

R. Waarop het teeken der heiligheid staat uitgedrukt, een heerlijk sieraad, en een keurig werk.

V. Gij hebt haar gekroond, o Heer.

R. En gij hebt haar gesteld boven het werk uwer handen.

Laat ons bidden. Verleen, bermhertige Vader, door de aanroeping der Moeder van uwen eenigen Zoon, onzen Heer Jesus Christus, dien gij voor de zaligmaking van het menschelijk geslacht, Maria's maagdelijke zuiverheid ongeschonden behoudende, de menschelijke natuur hebt willen doen aannemen, dat, door de gebeden van dezelfde Allerheiligste Maagd, alwie deze Koningin van bermhertigheid en onze allergenadigste Meesteres, vóór dit beeld, smeekend zal trachten te vereeren, én van de tegenwoordige gevaren verlost worde, én, vóór 't aanschijn uwer goddelijke Majesteit, vergiffenis bekome over het bedreven kwaad of verzuimde goed, alsook voor het tegenwoordige de genade verdiene te bekomen, die hij verzoekt, en voor het toekomende de eeuwige zaligheid met uwe uitverkoren moge genieten. Door denzelfden Christus onzen Heer. Amen.

***

Wanneer kwam het gebruik in voege de beelden van O.L.V. te kronen?

Nopens dit belangrijk vraagpunt staan er, in de '*Précis*

historiques'[1], eene menigte van wetensweerdigheden geboekt, waarvan wij de bijzonderste overnemen, om ze den lezer aan te bieden.

Nergens staat het bekend, zoo lezen wij daar, of het gebruik van de beelden der Heiligen met prachtige kronen te versieren ingebracht wierd vóór 't jaar 731, toen Gregorius III, als stadhouder van Christus, het roer der H. Kerk in handen nam. Eerst van allen, zoo 't schijnt, bewees hij die ongemeene hulde aan het O.L.V. beeld, berustende in de kapel, die hij, Maria ter eere, binnen de stad Rome oprichten deed. Willende, als 't ware, verzet inteekenen tegen de wraakroepende gruwelen, door de beeldstormers toen ter tijde gepleegd, en eenigerwijze de oneer herstellen, de Moeder Gods en de Heiligen aangedaan, deed hij voornoemde beeld met gouden kroon, rijkversierden halsketen en kostelijke oorslingers versieren.

In den loop der navolgende eeuwen, wierd dergelijke blijk van eerbied, dankbaarheid en onderwerping jegens de Allerheiligste Maagd, meermaals aan hare beelden betoond.

Ten jare 1597, gaf Paus Clemens VIII, aan de kerk van Maria-de-Meerdere, te Rome, twee kronen, deels in goud, deels in zilver, ten geschenke, om ze te laten prijken op de hoofden van O.L.V. en 't Kindeken Jesus, verbeeld op de prachtige schilderij, aldaar vereerd en aan Sint Lucas toegeschreven. Op den feestdag van Maria's Bezoeking, kwam de H. Vader, in gezeide praalkerk, het H. Misoffer opdragen; doch men denkt niet dat er, ter gelegenheid der kroning, andere plechtigheden plaats grepen. 't Was de goudsmid van het pauselijk hof die gelast wierd beide kronen op de schilderij vast te hechten.

Naderhand, en wel voornamelijk in de jaren 1600, toen de kroning der beelden van Jesus en Maria meer in gebruik geraakte, wierd zij door *ceremoniën* of godsdienstige plechtigheden opgeluisterd.

Den 10sten in Mei of Bloeimaand 1815, plaatste de Paus Pius VII, met ongemeenen luister, eene gouden kroon op

(1) *Précis historiques*, tom. IX, Bruxelles 1860, bladz. 244 en vlg.

't hoofd van 't marmer beeld van O.L.V. van Bermhertigheid, niet verre van Savona opgericht.

Met niet min plechtigheid kroonde Z.H. Gregorius XVI, op 15sten Oegst 1837, nogmaals in de kerk van Maria-de-Meerdere, de beelden van de Allerheiligste Maagd en van haar goddelijk Kind, om aan den hemel zijnen dank te betuigen over de verdwijning van de vreeselijke kwaal, de *Cholera*, die ontelbare slachtoffers ten grave sleepte.

De diepbetreurde Paus Pius IX en de tegenwoordige Stadhouder van Christus, de alomgevierde Leo XIII, lieten menigmaal, door hunne afgeveerdigden, beelden van Maria kronen, en, meer dan eens, viel dit uitstekend en hoogvereerend voorrecht ons geliefd vaderland ten deele.

***

Welke bevoorrechte beelden van O.L.V. wierden er, in België, namens Zijne Heiligheid den Paus, luisterlijk gekroond?

Ordelijkheidshalve zullen wij, tot oplossing van dit laatste en niet min belangwekkend vraagpunt, de verschillige Bisdommen, waaruit België bestaat, afzonderlijk beschouwen.

I. IN HET AARTSBISDOM VAN MECHELEN, geschiedde, namens Onzen H. Vader den Paus, de plechtige kroning der alomvermaarde beelden van:

1o/ *O.L.V. van Scherpenheuvel*, door Z.D. Hoogw. *Victor Dechamps*, aartsbisschop van Mechelen, op den heugelijken dag der algemeene en vaderlandsche bedevaart naar het drukbezochte heiligdom, namelijk op Zondag, 25sten in Oegst of Koornmaand 1872. De plechtige Mis wierd door Z.D. Hoogw. Carolus Anthonis, bisschop *in heidenis* van Constantia, wijbisschop van Mechelen, gezongen, waarop eene korte doch indrukmakende aanspraak, door Mgr Dechamps tot de samendrommende bedevaarders, en de plechtige kroning, onder den blauwen hemel, volgden(1).

(1) Zie omstandig verhaal in de *Godsdienstige week van Vlaanderen*, 1872, bladz. 142.

2°/ *O.L.V. van Hal*, door voornoemden Hoogeerweerden Heer *Dechamps*, op Zondag, 4den in October of Zaaimaand 1874, in de tegenwoordigheid der bisschoppen van Namen, Doornik en Luxemburg, benevens den wijbisschop van Mechelen. Ter herinnering, dient hier vermeld te worden dat de prachtige gouden kroon, voor Maria's beeld bestemd, door Onzen H. Vader Pius IX ten geschenke werd gegeven, en dat de diepgevoelde toespraak van Z.D. Hoogw. den Aartsbisschop, herhaalde malen, door de godvruchtige toehoorders onderbroken wierd met het geestdriftig geroep van: 'Leve O.L. Vrouw van Hal! Leve Pius IX(1)!'

3°/ *O.L.V. van Hanswijck, te Mechelen*, door Z. Em. Kardinaal *Petrus Lambertus Goossens*, aartsbisschop van Mechelen, op den 30n in Juli of Hooimaand 1876. De plechtige kroning, opgeluisterd door de tegenwoordigheid van Z. Exc. den pauselijken gezant bij het Hof van Brussel, en van HH. Hoogw. de bisschoppen van Doornik en Luik, greep plaats op het Raghenoplein Na de kroning en eene allerschoonste gelegenheidsrede door Z. Em. den Aartsbisschop, wierd het vermaarde Maria's beeld, onder 't geleide van eenen prachtigen stoet, naar de rijkversierde hoofdkerk gedregen, waar de pontificale Mis door Z.H. Mgr Anthonis, wijbisschop van Mechelen, gezongen wierd(2).

4°/ *O.L.V. van Neêr-Waver*, door de handen van hoogergenoemden Kardinaal *Goossens*, bijgestaan door Z. Exc. den pauselijken gezant en HH. Hoogw. de bisschoppen van Doornik, Luik en Namen. De plechtigheid geschiedde op den feestdag, van Maria's Geboorte, 8sten in September of Herfstmaand 1897(3).

5°/ *O.L.V., vereerd in de kerk van O.L.V. te Antwerpen*. De plechtige kroning wierd nogmaals door Z. Em. den Kardinaal *Goossens*, aartsbisschop van Mechelen, gedaan op O.L.V. Hemelvaartsdag, 15sten in Oegst of Koornmaand 1899, en greep plaats in de hoofdkerk, om

(1) *Godsdienstige week*, 1874, bladz. 190.
(2) *Précis historiques*, 1876, bladz. 507 en vlg.
(3) *Godsdienstige week*, 1897. bladz. 184.

5 ure 's namiddags. Antwerpen vierde alsdan met ongemeenen luister de 500ste verjaring der O.L.V. processie(1).

***

II. IN HET BISDOM VAN GENT, wierden gekroond de bevoorrechte beelden van:

1°/ *O.L.V. van Vlaanderen*, vereerd in de kerk van de Residentie der EE. Paters van de Societeit Jesu, gezeid *Oost-Eekloo*, te Gent. 't Was de eerste maal dat, in België, aan een Maria's beeld de eer te beurt viel, door eenen afgeveerdigde van den Paus en in zijnen naam, gekroond te worden. De luisterlijke plechtigheid wierd gedaan, op 9sten in Mei of Bloeimaand 1860, door Z. Exc. *Mgr Gonella*, aartsbisschop *in heidenis* van Nieuw-Cesareën en pauselijken gezant bij het Hof van Brussel, in de tegenwoordigheid van HH. Hoogw. de bisschoppen van Gent en Brugge. 't Was, bij die plechtige kroning, dat Z. Hoogw. Mgr Delebecque, bisschop van Gent, neêrgeknield aan den voet van het vermaarde Maria's beeld, zijne bisschoppelijke stad en zijn bisdom aan de Koningin des hemels en de machtige Beschermster van Vlaanderen toewijdde(2).

2°/ *O.L.V. van den Oudenberg, te Geeraardsbergen*, door Hoogeerw. Heer *Henricus Lambrecht*, titelvoerenden bisschop van Gerra en coadjutor van Z.D. Hoogw. Henricus Bracq, bisschop van Gent, dien hij verving bij deze plechtigheid, op den 31sten in Juli of Hooimaand 1887 gevierd. De pontificale Mis wierd door den bisschop van Gerra gezongen op den prachtigen rustautaar, dien men ter marktplaats van Geeraardsbergen had getimmerd. Na de wonderschoone aanspraak, waarvan wij de samenvatting hooger mededeelden, en na de plechtige kroning van Maria en het Kindeken Jesus, wierd het wonderbeeld naar de vermaarde kapel van den Oudenberg teruggedregen(3).

3°/ *O.L.V. van Lourdes te Oostakker*, door gemelden

(1) *Godsdienstige week*, 1899, bladz. 111.
(2) *Précis historiques, tom.* IX, Bruxelles 1860, bladz. 305 en vlg.
(3) *Godsdienstige week*, 1887 bl. 107.

Hoogeerw. Heer *Lambrecht*, bisschop van Gent, op den 5^{den} in Oegst of Koornmaand 1888. Na de pontificale Mis, in de ruime en rijkversierde kerk van Vlaamsch Lourdes, door Z.H. den bisschop gezongen, en vooraleer het alomvermaarde beeld te kronen, richtte de geleerde kerkvoogd, vol hertroerende godsvrucht en met diep bewogene stem, verscheidene korte smeekgebeden tot Maria, beurtelings door de duizenden aanwezigen geestdriftig herhaald. Nauwelijks had Zijne Hoogweerdigheid, namens Z.H. Leo XIII, de prachtige kroon op het verrukkend beeld gezet, of een schoon kroningslied wierd op meesterlijke wijze en met geestdriftige godsvrucht uitgevoerd(1).

4°/ *O.L.V. van Kerselaar, bij Oudenaarde*, door Z.D. Hoogw. *Antonius Stillemans*, bisschop van Gent, op den 11sten in September of Herfstmaand 1892. 't Was de aloude stad van Oudenaarde, die getuige was van het prachtig schouwspel der kroning van dit vermaarde Maria's beeld. Op de ruime marktplaats, die de samendrommende volksmenigte moeilijk bevatten kon, wierd door Z. Hoogw. den bisschop de pontificale Mis gedaan en het wonderbeeld gekroond, dat vervolgens, eerst naar Pamelekerk, binnen Oudenaarde, gedregen, 's namiddags, onder 't geleide van eenen allerprachtigsten stoet en ontelbare scharen van bedevaarders, naar het heiligdom van Kerselaar, in zegetocht, wierd teruggebracht(2).

***

III. IN HET BISDOM VAN DOORNIK, wierd, door Z.H. den Paus, het uitstekend voorrecht toegestaan, in zijnen naam, te kronen het beeld van:

O.L.V. te Tongres-Notre-Dame, op den 8sten in September of Herfstmaand 1881, feestdag van O.L.V. Geboorte. Die plechtigheid wierd voltrokken door Z.D. Hoogw. *Isidorus Du Roussaux*, bisschop van Doornik, en bijgestaan door HH. Hoogw. Mgr Gravez, bisschop van

(1) *Godsdienstige week*, 1888, bl. 115.
(2) *Godsdienstige week*, 1892, bladz. 154.

Namen, en Mgr van den Branden de Reeth, bisschop *in heidenis* van Erythrea en wijbisschop van Mechelen. De pontificale Mis wierd, in opene lucht, door laatstgenoemden Hoogeerw. Heer van den Branden gezongen, en nadien hield Mgr Cartuyvels, onder-rector bij de katholieke Hoogeschool van Leuven, eene hertroerende gelegenheidsrede, waarin hij den oorsprong van 't heiligdom verhaalde, en de redenen opgaf, die 't volk van Tongres en de geloovigen van Henegouwen aanzetten moeten hunne vurige lof- en dankbetuigingen aan Maria op te dragen. Daarna wierd het aloude beeld, sedert 1081 bestaande, gekroond door Mgr Du Roussaux, onder het geestdriftig zingen van den lofzang '*Te Deum*', door duizende monden aangeheven(1).

***

IV. IN HET BISDOM VAN LUIK, wierd er, namens Z.H. den Paus, overgegaan tot het kronen der Maria's beelden als volgt:

1°/ *O.L.V. van Hasselt*, aldaar gediend onder den eerenaam van '*Roede van Jesse*.' 't Was op O.L.V. Hemelvaartsdag, 15sten in Oegst of Koornmaand 1867, dat, na de plechtige Hoogmisse, in het vermaarde heiligdom opgedregen en door eene ontelbare en ingetogene menigte bijgewoond, de luisterlijke kroning op de groote markt te Hasselt, in naam van Z.H. Pius IX, gedaan wierd door Hoogeerw. Heer *Franciscus Xaverius graaf de Merode*, aartsbisschop *in heidenis* van Mytilène en kanonik van St Pieters te Rome.

2°/ *O.L.V. van Tongeren*, onder de aanroeping van '*Oorzaak onzer blijdschap*.' vereerd. De zielroerende plechtigheid, die in luister, godsvrucht en volkstoeloop alle verwachting overtrof, geschiedde op den Zondag, 31sten in Oegst of Koornmaand 1890, door Zijne Hoogw. *Victor Josephus Doutreloux*, bisschop van Luik, in de aanwezigheid van Z. Em. Mgr Goossens, kardinaal aartsbisschop van Mechelen, van Mgr Boermans, bisschop van

(1) *Godsdienstige week*, 1881 bladz. 165.

Roermonde, en van de gemijterde abten van Achel en Averbode. Na de pontificale Mis, door den bisschop van Roermonde gezongen, wierd het wonderbeeld stoetsgewijze gedregen naar de voorbehoudene kroningsplaats, rechtover het stadhuis en de kerk gelegen. Wanneer de aanwezige bisschoppen en de dienstdoende geestelijkheid op het fraaigetooide verhoog plaats hadden genomen, wierd eene vlaamsche en gloedvolle aanspraak tot de opeengepropte volksmenigte gericht door den welsprekenden redenaar, Mgr Rutten, vikaris generaal, thans bisschop van Luik. Daarop volgden de kroningsgebeden en, terwijl Zijne Hoogw. Mgr Doutreloux de schitterende kronen plaatste op de hoofden der H. Maagd en van haar goddelijk Kind, wierd een allerschoonste feestlied door meer dan honderd vijftig uitmuntende stemmen meesterlijk gezongen. Grootscher en aandoenlijker schouwspel dan die godsdienstoefening, had het grijze Tongeren nooit bijgewoond(1).

3°/ *O.L.V. van Verviers*, onder den eeretitel van '*Moeder van Bermhertigheid*' aanroepen. Met ongemeenen luister en onbeschrijvelijken geestdrift vanwege de feestvierende bevolking, wierd de plechtigheid der kroning van dit wonderbeeld voltrokken door Zijne Hoogw. *Mgr Doutreloux*, bisschop van Luik, op den heugelijken dag van den 16sten October of Zaaimaand 1892.

4°/ *O.L.V. van La Sarte* (bij Hoei). Andermaal mocht voornoemde Hoogeerw. Heer *Doutreloux* de eer en 't geluk genieten, dit lieve Maria's beeld, namens Z.H. Leo XIII, eigenhandig te kronen. Onmogelijk is 't, de blijdschap, de geestdrift en de godsdienstigheid der ontelbare menigte priesters, kloosterlingen en geloovigen te beschrijven, aanwezig bij die plechtigheid, gevierd op den 29sten in Juni of Zomermaand 1896. Dit wierd overigens ook zeer gepast uitgedrukt door het schoon latijnsch jaarschrift, luidende als volgt:

DIVA VIRGO SARTENSIS, CUNCTIS EXULTANTIBUS, MERITO CORONATUR.

(1) *Godsdienstige week*, 1890, bladz. 148.

5° *O.L.V. van Cortenbosch* (bij St Truiden). Twee honderd en vijftig jaren waren vervlogen sedert de plechtige wijding van Maria's wonderbeeld, aldaar, onder den eertitel van *O.L.V. van Bermhertigheid*, godsdienstig vereerd; vijf en twintig jaar ook was het geleden, dat de bisschop van Luik, Mgr de Montpellier, zaliger gedachtenis, O.L.V. van Cortenbosch als bijzondere Beschermheilige van Limburg had uitgeroepen. Beide zoo roemvolle gebeurtenissen wilde men door godsdienstige en luisterlijke feesten herdenken, en, op den Zondag, 1sten in Mei of Bloeimaand 1898, wierd het alomvermaarde beeld, in naam van Z.H. Paus Leo XIII, door zijnen afgeveerdigde, *Mgr Doutreloux*, bisschop van Luik, plechtig gekroond, in de tegenwoordigheid van twaalf bisschoppen of gemijterde abten. Onder hen bemerkte men: Z. Exc. Mgr Rinaldini, pauselijken gezant in België; Mgr Van den Bosch, aartsbisschop van Agra; Mgr van den Branden de Reeth, titelvoerenden aartsbisschop van Tyr; Mgr Van der Stappen, titelvoerenden bisschop van Jaffa en hulpbisschop van Mechelen; Mgr Heylen, prelaat van Tongerloo, thans bisschop van Namen. 't Was in eene groote weide, nabij de kerk gelegen, dat de autaar opgericht stond, en 't was daar dat de pontificale Mis door Mgr Rinaldini plechtig wierd gezongen[1].

***

V. IN HET BISDOM VAN NAMEN telt men één Maria's beeld, namens Z.H. den Paus plechtiglijk gekroond, en 't is het vermaarde beeld van: *O.L.V. van Walcourt*. Op Zondag, 11sten in Juli of Hooimaand 1875, stond het lief steedje Walcourt in feestgewaad gehuld en als in een lustprieël van vlaggen en wimpels, van loover en bloemkransen, herschapen. Het gold immers de kroning van zijn alomvereerde Maria's beeld. Na de pontificale Mis, en eene hertroerende aanspraak door Z.E. Heer Maton, kanonik van Doornik, wierd de aandoenlijke plechtigheid,

(1) *Godsdienstige week*, 1898, blz. 7.

op de markt, voltrokken onder de oogen der ontelbare en samengeperste menigte, waaronder de stad Namen alleen zes honderd afgeveerdigden telde. 't Was Z.H. *Mgr Theodorus Gravez*, bisschop van Namen, die, bijgestaan van Z. Hoogw. den bisschop van Doornik, de prachtige kroon op 't hoofd van O.L.V. van Walcourt plaatste[(1)].

***

VI. IN HET BISDOM VAN BRUGGE, zal, namens Z.H. Leo XIII, Paus van Rome, plechtiglijk gekroond worden het vermaarde wonderbeeld van *O.L.V. van Dadizeele*, aldaar, sedert onheugelijke tijden, met steeds aangroeiende godsvrucht vereerd en gediend. De plechtigheid der kroning, vastgesteld op Zondag, 20sten in April of Grasmaand 1902, feestdag van Sint-Josephs bescherming, zal verricht worden door Z.D. Hoogw. *Gustavus Josephus Waffelaert*, bisschop van Brugge.

Groote toebereidsels worden gedaan om die godsdienstige plechtigheid, O.L.V. van Dadizeele ter eere, tot eene der luisterlijkste te maken, die West-Vlaanderen ooit bewonderde. De Vlamingen hebben te recht den naam van trouwe dienaars en minnende kinderen van Maria te zijn. Dien naam en die faam zullen zij getrouw blijven. Aan den oproep van den Opperherder van 't Bisdom van Brugge edelmoedig beantwoordende, zullen zij, in overgroot getal, naar het alomvermaarde heiligdom van Dadizeele toesnellen, om dáár, in die prachtige praalkerk, ter eere der Onbevlekte Maagd opgericht, en vóór dit wonderbeeld, door Zijne Hoogweerdigheid plechtig gekroond, aan Maria, die Vlaanderen bemint, beschermt en bewaakt, te betuigen hunnen eerbied, hunne wederliefde, hunne dankbaarheid en kinderlijk betrouwen, haar smeekende eenen vloed van zegeningen neêr te storten op Kerk en Vaderland.

EDM. DE VOS

Brugge, O.L.V. Boodschap, 1902.

(1) *Godsdienstige week*, 1875, bladz. 94.

[Nummer 9]

Luchtmaren
(*Vervolg van bladz. 100.*)

ZULKE golvingen komen voor in al de deelen der Physica of Lijfschapkunde. 't Geluid wordt door niets anders veroorzaakt dan door 't trillen van luidende voorwerpen, en die trillingen of golvingen worden voortgezet door 't golven van de lucht die 't luidende voorwerp omringt. Die deungolvingen zijn dus te vergelijken met onze watergolven: de steen is hier vervangen door het luidende voorwerp; ons oore doet hetzelfde werk als de grashalmen die op den boord van 't water staan, en door de watergolvingen gewiegd worden.

Ook zoó is het met licht en warmte: ze worden door trillingen en golvingen veroorzaakt en verspreid; en nog zoó zou het zijn, althans volgens 't stelsel van Maxwell en Hertz, met de barnkracht.

Maar in die gevallen van licht, enz., wat zet er de golvingen voort? 't En is voorzeker 't water niet. Is het de

lucht? Ook niet, immers licht-, warmte- en elektrische of barnkrachtelijke golvingen zetten zoowel voort waar geen lucht is, als daar waar er is. Wat blijft er dan nog over? Iets dat door de lijfschapkundigen wierd ondersteld: de ‘ether’ die alles doordringt en de diepste ruimten vervult. De ‘ether’ is iets dat we niet en kunnen gewaar worden; is eene ontastbare, onweegbare middenstoffe, die uitermate veêrkrachtig zal zijn, daar ze dient om heel kleine golvingen met overgroote snelheid voort te zetten. De ‘ether’ staat tegenover de barnkracht gelijk water tegenover onze bovenvermelde golven.

Als er dus ergens, op welke wijze ook, barnkrachtelijke trillingen voortgebracht worden, spreiden deze uit ringsom die plek in de ruimte met overgroote snelheid; en wel door 't golven van den ‘ether’, om zoo te zeggen lijk golvingen in 't water[1]. Hier lijk voor 't water, worden uit oorzake der overgroote veêrkracht van den ‘ether’ die golvingen van stip tot stip voortgezet, totdat zij eindelijk door iets tegengehouden worden ofwel verflauwen en eindelinge uitsterven. Om een gedacht te geven van die nieuwe golvingen moet ik nog zeggen dat hunne golflengte ondereen nogal verschilt: zoo is zij b.v. van omtrent een meter bij de eenen tot omtrent een millimeter bij de anderen, en nog min. De snelte dier golvingen moest, volgens Maxwell, rechts dezelfde zijn als die van licht en warmte; inderdaad Hertz en andere vakmannen hebben ervaren dat Maxwell de waarheid had gezeid. De barnkrachtelijke golvingen zetten voort langs omtrent 300,000 kilometer in een seconde; 't is te zeggen dat zij in dien tijd meer dan 7 keeren de reize om de wereld zouden doen.

Volgens de bevindingen van Hertz en andere deskundigen hebben de barnkrachtelijke golvingen nagenoeg dezelfde

(1) De vergelijking tusschen de watergolvingen en de barnkrachtelijke golvingen is verre van algeheel te zijn: ze kan niettemin dienen om die moeilijke zaak op eene eenvoudige wijze vatbaar te maken.

eigenschappen als de lichtgolvingen. Zij worden op effene ertsvlakten weêrkaatst lijk het licht op schaduwglas, maar eene van hun bijzonderste eigenschappen is de doordringendheid. Lijk het licht door het glas gaat, zoo dringen onze barnkrachtige golvingen door alle lichamen die de barnkracht niet en geleiden; ze worden uitgedoofd door geleidende stoffen zooals erts; ze worden ook uitgedoofd door de aarde en door groote bergen, maar dringen door het water.

Op dien grond nu steunt de inrichting van het luchtmaarwerk. Instêe van ertsen draden te bezigen om barnkrachtelijke waarschuwingsteekens over te brengen, zal men daartoe liever de barnkrachtelijke golvingen van den ether benuttigen.

Maar nog iets is er noodig. 't En is niet genoeg den ether te hebben om de golvingen over te zenden, wij moeten eerst die golvingen teweegbrengen, en daarenboven ze kunnen opnemen en ontleden.

Hoe brengt men dus zulke golvingen teweeg? Op menigvuldige wijze. De toestellen die daartoe gebruikt worden zijn groot in getal, en 'k en wille de lezers van Biekorf niet bezighouden met einde- en nuttelooze beschrijvingen. Nog eens zal ik maar den grond der zake uiteendoen. Iedereen weet, dat wanneer men zijn vinger te na van een voorwerp steekt dat met barnkracht beladen is, er eene sperk uit springt tusschen vinger en voorwerp; iedereen weet ook, dat er toestellen bestaan om zulke sperken te doen springen tusschen de uiteinden van twee geleiders b.v. tusschen twee koperen bollen: zoo zijn de barnkrachtelijke kunstwerktuigen. Welnu, die sperken zijn het die ons golvingen zullen verschaffen. Maar hoe? Veronderstelt (zie 2^{e} afb. links van den lezer) twee koperen bollen *a* en *b* op eenen afstand van een of twee cm. van malkaar en verbonden met een barnkrachtelijk kunstwerktuig *m*. Laden we ze bij middel van dit werktuig met barnkracht van verschillenden aard (+ en -, of glas- en harsklacht). Die twee aarden van kracht zijn geneigd

om samen te verbinden, en die neiging vermeerdert naarmate de hoeveelheid kracht toeneemt. Zoo komt er een oogenblik dat de trekking groot genoeg is om den tegenstand van de lucht tusschen de bollen te overweldigen; dan zien we opeens eene vonk ontstaan tusschen hen in *v*, en de bollen zijn ontladen. Dit verschijnsel en is zoo eenvoudig niet als men 't wel bij 't eerste opzicht zou denken: die ééne vonk is samengesteld uit eene heele reeks vonken die overhands van den eersten bol naar den tweeden en van dezen weêre naar den eersten springen; met andere woorden, we hebben daar barnkrachtelijke slingeringen voortgebracht. Eene ontlading die in zulke omstandigheden voorkomt, noemt men een geslingerde ontlading (*décharge oscillatoire*). Laden we nu de twee bollen gestadig maar voort, dan kan dit verschijnsel zoolang aanhouden als we willen. Zoo hebben we dus een middel aan de hand om barnkrachtelijke golvingen te doen ontstaan: immers die geslingerde vonk zet den ether in beweging; de ether gaat alsdan aan 't golven en die golven worden ringsom ons toestel verspreid en voortgezet[1]. 't Ware heel hetzelfde, moesten we op ééne dezelfde plekke, een hoeveelheid steentjes laten één voor één in 't water vallen: dan zouden we op 't water de golvingen zien aanhouden zoolang alsdat wij steentjes laten gaan. Met eenige verbeteringen eraan, ware ons stelsel van twee bollen geheel hetzelfde als hetgeen nu tot uitbrenger gebruikt wordt bij het luchtmaarwerk. 't Wierd samengesteld door Righi. Met het stelsel naar zijnen zin te volmaken, kon Righi golvingen uitbrengen van 2 centimeter golflengte: hij bekwam alzoo omtrent 15,000,000,000 slingeringen in één seconde.

Er blijft ons over, die golvingen op te vangen en ze gewaar te worden; anders gaan ze verloren lijk het licht voor den blinde. God en gaf ons geen bijzondere oogen

(1) Die golvingen en zetten niet alleen voort op een kimrecht vlak, maar in alle richtingen, zoowel omhoog als omleeg, totdat zij uitsterven of uitgedoofd worden.

om zulke golvingen te ontwaren; daarom moeten we zelf een middel zoeken. Een stelsel wierd eerst gevonden door Hertz, het bestaat als volgt: 't is een groote koperen ring (3^{e} afbeelding) die ieverhands doorgebroken is en wier uiteinden met knoppen voorzien zijn. Of ook nog twee koperen staven, met knoppen, die op eenen kleinen afstand van elkander gesteld worden; zoodanig dat de eene als de verlenging is van de andere. Als er nu dwars door den ring of loodrecht op de staven barnkrachtelijke golvingen voorbijkomen, dan zien we tusschen de twee bollen kleine vonken spetteren, die zoolange aanhouden als dat de golvingen voorbijgaan; houden die laatste op, dan verdwijnen ook de vonken. Maar men ziet wel dat zulk een toestel niet bruikbaar en is; dat het maar goed en kan zijn tot waarnemingen van weinig tijd. Ook wierd er welhaast een ander en veel beter middel gevonden om de barnkrachtelijke golvingen gewaar te worden.

Dit toestel steunt op eene ontdekking van Branly. Om dit wel te doen verstaan, zal ik eerst eenige woorden uitleg geven over het verschijnsel van den ‘tegenstand’. De stroom van barnkracht loopt niet even gemakkelijk langs onverschillig welke draden: een koperdraad van één millimeter dikte laat hem veel gemakkelijker door dan een koperdraad van een halven millimeter; ook gemakkelijker dan een ijzerdraad van één millimeter. De reden daarvan is te zoeken in den tegenstand dier geleiders: koper biedt min tegenstand dan ijzer, en in draden uit hetzelfde erts vermeerdert de tegenstand naarmate de dikte vermindert. Zoo komt het dat een stroom om zoo te zeggen niet meer voort omloopt langs eenen geleider waarvan de tegenstand groot genoeg is. Bij voorbeeld als we één der draden, die uit een barnkrachtelijke zuil (*pile électrique*) naar eene bel gaan, doorsnijden, en daar eene kleine hoeveelheid ertsvijlsel tusschen de uiteinden insluiten, zoodanig dat de stroom verplicht is door het vijlsel te gaan, dan en zullen we geenszins de bel kunnen doen klinken: immers de tegenstand van dit vijlsel is veel te groot om nog den

noodigen stroom te laten doorgaan. Branly nu heelt bevonden dat de barnkrachtelijke golvingen de eigenschap hebben dien grooten tegenstand te verminderen, zoodanig dat sommige vijlsels, b.v. nikkelvijlsels, weêrom den stroom laten doorgaan zoohaast zij door die golvingen getroffen worden.

Daarop steunde hij om een toestel te maken dat kon dienen om barnkrachtelijke golvingen op te vangen. Hij sluit dit vijlsel in eene glazen buis (zie 2^{e} afbeelding rechts *c*) en duwt het ineen door twee ertsen stampertjes *s* waaraan hij de twee uiteinden van den doorgesneden draad vastmaakt. Dat noemt men eenen ‘Coherer’ of ‘Radioconducteur’ of straalgeleider van Branly.

't Is dat stelsel dat nu gebruikt wordt in het luchtmaarwerk tot *opvanger*, en dat verbonden wordt met eene barnkrachtelijke zuil en eene bel. Als er op eenigen afstand van dit toestel barnkrachtelijke vonken ontstaan, die golvingen teweeg brengen, dan begint de bel te klinken. Maar de bel bleef voortklinken, zelfs als de golvingen reeds opgehouden hadden! Men moest dus een middel vinden om de bel stil te leggen, zoohaast als de golvingen ophielden. Anders was er geen nut uit te trekken om barnkrachtelijke taalteekens te verzenden, die bestaan, lijk iedereen weet, uit eene reeks lange of onlange merken die, naar gewisse wijze geschikt en verbonden, instêe van boekstaven gebruikt worden. Branly heeft waargenomen dat, als men het vijlsel schudt of op de buis klopt, de tegenstand wêer vermeerdert en de bel diensvolgens ophoudt te klinken zoohaast de golvingen niet meer terecht en komen op het vijlsel. Alzoo wierd het toestel bruikbaar: van zoo gauw als dat er golvingen ontstaan, vermindert de tegenstand, de bel klinkt en ter zelver tijde klopt een hamertje op de glazen buis. Houden de golvingen op, dan, door het geklop van 't hamertje, bekomt het vijlsel seffens weêr zijnen vorigen tegenstand, de krachtstroom en kan niet meer door en de bel valt stille. Hetzelfde zal herbeginnen als er opnieuw golvingen voortgebracht worden.

('t Vervolgt)

Onuitgegeven gedichten van Guido Gezelle

GELOOFD zij Jesus-Christus! Amen.

† Ter dierbaar- en zaliger gedachtenisse van Lodewijk-Karel-Maria-Joseph van Caloen, zoon van Weled. Heer Ernest Baron van Caloen bij Mevrouw Margareta van Caloen de Basseghem, geboren te Brugge, den 11sten in Lentemaand 1890, en godvruchtig overleden te Sint Michiels (Steenbrugge) den 12sten in Slachtmaand 1897.

Hoe hebt gij losgedaan
de liefdebanden,
die u en ons, o kind,
te zamen spanden?

Hoe hebt ge uw vrienden al,
hoe ons verlaten,
die, naast u nêergeknield,
te bidden zaten?

Wie deed u henengaan,
wie deze ontloopen,
die wilden duizendmaal
u 't leven koopen?

Hoe, onder menigen,
moest gij het wezen,
die geen gegif en zou,
geen kunst genezen;

dien geen mirakelen,
God afgebeden
door onze ellendigheid,
ooit hulpe en deden...?

Gij gingt het leven in;
wij blijven sterven
en niet gestorven zijn,
van u te derven!

Van daar gij henen voert,
op ons zie neder,
tot dat, gestorven wij
u vinden, weder.

En gij, die ook verloost
uw Teerbeminden,
Maria, helpt ons hem
eens wedervinden!

G.G.

Wat men zegt over 1302
De slag van Groeninghe
(Vervolg van bladz. 110.)

ONDERTUSSCHEN had allemans aandacht gespannen gestaan op tale en wedertale van die geleerden (vgl. VANDER HAEGHEN in *Messag. Sc. hist, de Belg*, van Gent, 1892, 485-487, met een verslag over dezen woordentwist).

G. KÖHLER (*Ergänzungsheft, die Schlachten von Tagliacozzo* (op 23-VIII-1268) *u. Courtrai betreffend, zu dem Werke Entwickelung*...., Breslau, Köbner, 1893, 8°, 27 S.) was al vroeger eens tusschen de kampers ingevallen. Hij deed het nogmaals, maar wederom meer als krijgsman; hij was minder thuis in 't ontvorschen van geschiedkundige gronden.

W. WATTENBACH (*Neues Archiv*, XVIII, 1893, op bl. 706, Nachrichten t^k^ 120) nog een Duitschman, en vreemd dus aan onzen volkstrots, had P.'s bijvoeg ‘überzeugend’ gevonden.

Ook G. KURTH (*Hist. poét. des Mérov.*, Paris, Picard, 1894, op bl. 365-366) was daar om te doen bemerken dat ‘een hinderlage met bedoken grachten’ oude zeiselklap is. De Frankische heldensagen spraken ervan reeds in de VIIe eeuw!

Nu sprong menigeen bij om nog verder een handtjen toe te steken. Wijlen leeraar JUL. FREDERICHS scherpte zijn wapens: hij gaf uit, in 1893, den '*Slag van Kortrijk*...' (z. boven). Zijn 'slotsom' luidde: 'zijn alleen geloofbaar: Guiart voor de draaiende beweging (der Fr. vóór den slag), de Fr. bronnen voor den aanval der infanterie, Velthem voor de aanvallen der ridders; verder de Annales Gandenses, de Geneal. c. Fl., en Nangis voor den slag in 't algemeen; eindelijk de Fr. bronnen, maar daar alleen waar zij *niet tegenstrijdig* zijn met de bronnen of gedeelten van bronnen die wij daar even genoemd hebben.' (Ald. 43). J. FR. doet meê met P.

Alsdan waagde het J. FR. om meer rechtstreeks mee te spreken in den twist van P. met F.-BR. Hij liet een opstel drukken, dat heet '*Les dern. travaux sur l' Histoire et l'Historiographie de la bataille de Courtrai*. (Gand, VdHaeghen, 1893, 8°, 31 bl. - uit den *Mess. sc. hist. de Belg.* bd. LXVII, 1893). Met P. aanveerdt en staaft hij de zake der tweezijdige volksoverleveringe. Met P. strijdt hij alle gedacht van verraad af. Wat P. en F.-BR. niet en deden, dat doet hij nu, met in *v. Velth.* een onderscheidinge te doen zien tusschen 'gracht' (de S. Jansbeke) en 'grachten' (die wij nu niet meer en weten, maar die toenmaals alleman wist liggen). In iederen aanval, al optrekkende komen de Fr. ruiters over den gracht, doch al vluchtende (dat is tegen Köhler) geraken ze erin, of worden door de woeling in de ongedolven (tegen Köhler) grachten gedreven.

Van toen voort gerocht de geschiedkundige twist op het gebied van kleenigheden. In den grond hielden de beide eerste gezindheden van P. en F.-BR. stand.

Nieuwe mannen kwamen vooruit. LOUIS NAVEZ in zijn *Courtrai ou la bataille des Éperons d'or*, avec une carte topographique des environs de Courtrai (Brux., 1897, 8°, 54 bl.), loochende 't bestaan der Groeninghebeke, alsook het waarzijn der Fr. aanvankelijke legerwendinge. Hij deed dat echter ongeschikterwijze, zoodanig dat hij

met zijn meeninge verstoken wierd (= F. in *Rev. de l'instr. publ. en Belg.* bd. XLI, 1898, op bl. 366).

En de oude kampers streden voort.

F.-BR. gaf zijn '*Philippe le Bel en Flandre*' uit in 1897. Aldaar (op bl. 404) ([3]) zegt hij bij zijn eerste gedacht te blijven, en geeft inderdaad van den slag (op bl. 409-410) een verhaal dat zooniet onaanneembaar dan toch nogal mottig is! 't Ligt hem opperst!

In zijn uitgave der *Chronique Artésienne* (Paris, Picard, 1899, op bl. 46) ([1]) komt hij er nogmaals op weêr, herhalende dat al de verhalende bewijsgronden de nederlage aan eenen list toewijten; en ditmaal er bij voegende, dat zelfs de eenige die wilt anders spreken, d.i. *v. Velthem*, anders niets en doet dan dit gevoelen bevestigen.

Daarop springt nogmaals P. in den zadel. Nu is 't een '*Note sur un passage de v. Velth. relatif à la bataille de Courtrai*, (*CRHb*. 5-IX, 1899, bl. 202-222). Met nieuwen moed gaat hij een derde maal 't eerste zeggen van F.-BR. te lijve. Dat er grachten waren! Wat geeft dat? Zelfs dat grachten zouden gedolven geweest zijn uit noodweer en oorlogskunde. 'n Is dat geen recht? 't Is zelfs een kunste. Dát misschien, ten hoogsten dát, laten die 'eensgezinde' verhaalgronden kennen. Maar van oneerlijkheid, bedrog, verraad, hinderlage, zoodat de zege noch roembaar noch schandig en was, daarover zijn diezelfste verhaalgronden verre en zeer verre van ''s eens'. Inzonderheid 'n kan deswegen uit *v. Velth*. geene bevestiginge getrokken worden. En P. bewijst het.

Zoodat in 't algemeen ook P. bij zijn gedacht aangesloten blijft. En werkelijk, hij heeft het doorgedreven in zijn *Geschichte Belgiens* I (1899, Gotha, Perthes) en in dezer vertalinge. Zooveel te sterker staat hij, omdat de mindere werkskens over den slag, die meê- en nadiengekomen zijn, voort zijn gezegde staven of toch niet omverre en krijgen.

Inderdaad. Op krijgskundig gebied hebben we na Köhler: MAURICE DE VIENNE, een krijgsoverste: '*La bat. de C. d'après les comptes de la Ville de Bruges*' (Rev. Quest.

hist., 1898, 2-XX, bl. 480-489). Deze zoekt te bewijzen dat 't VI. leger grootendeels uit ruitervolk bestond. Hij doet het echter op al te onhandige wijze om aanhoord te worden (vgl. *Pir. H. de Belg.* I, 1902, bl. 391)[(1)]. Hij en is F.-BR. niet ongenegen.

MAUR. DE MAERE D'AERTRYCKE, ook een krijgsoverste, eerst in *Recherches concernant quelques questions controversées à propos des batailles de C. et de Rosebecque* (Annal. intern, d'hist., Congres de Paris, 1900; - Paris 1901), en dan in *Campagnes flam. de 1302 el de 1304 ou gloire militaire de Bruges au XIVe s.* (Gand, Siffer, 1901, 8°, 192 bl.) liet eenige krijgskundige beschouwingen volgen, doormengeld met geschiedkundige beredeningen. Ook aan hem heeft men verweten dat zijn werk, anders dan in krijgskundig opzicht, mislukt was (vgl. *Arch. Belg.*, 1901, III, t^k 40 en 212).

Alsdan weer op geschiedkundig gebied liet V. FRIS verschijnen: '*Les Flamands à la bat. de C.*' (Soc. hist. arch. Gand, bull. 1901, VIII, 339-374), waarin hij de getalsterkte en de samenstellinge uitrekende van 't Vl. heir (= een 25000 man, waaronder stede- en lande- en kustevolk, tegenover een 50000), en hun hoofdmannen met de beruchtste strijders en vanen afschetste. In zijn opstel hebben we meer mannen, en elk van hen sterker en steviger doch minder lief afgeschilderd dan in F.-BR.'s *Phil. le B.* Beide boekstellers zijn te dien opziene te raadplegen.

Is de strijd onder de geleerden daarmeê uitgestreden?[(1)] Gewis neen! Men snakt naar adem. Reeds is

(1) Slechts de meest wetenschappelijke werken hebben we willen aanraken. De verdiensten van andere, werken, als dit van THEOD. SEVENS. *De slag van K. in 1302* (2^e uitg. te Antw. bij den Ndl. Bhdel, 1902, 96 bl. van kl. 8 in 't vel) en willen we niet voor nietig doen doorgaan. B.v. in dit vernoemd boeksken vindt men helder uiteengedaan meestal de voortaan aangenomen uitslagen nopens dit deel onzer VI. geschiedenisse. 't Is te verstaan dat we maar van den slag en spreken. Jammer dat TH. S. zoowat alles dooreensmijt, de gronden lijk de opzichten. Sommige algemeene beschouwingen over voorgaande en nakomende gebeurtenissen slaan mis bij hem. Betreffende den slag in 't bezonder is hij van weerden: nl. ten voordeele van menschen die de ligging van 't slagveld, alsook den uitslag van sommige ontdelvingen willen leeren. Th. S. heeft danig vele gelezen; ziften kan hij minder wel.
't Ware een belangwekkend werk, wilde iemand eens alle dergelijke kleine uitgaven bespreken. Hij zou er vinden in dag- en strooibladen. Hij zou er tegenkomen die vóór en andere die tegen zijn; sommige (van Franschen meest) die zeggen dat de slag een nietsbeduidend gevecht was maar die dolen tusschen 'la bataille des Éperons d'or' en 'la Journée des Éperons' (te Guinegatte op 16-VIII-1513)! (Vgl. *Le XXe siècle* 11-11-02). Anderen die zeggen dat de winnaars uitsluitend stedelijke (ja socialistachtige) handwerkers waren. Zulks is bezonderlijk de zong van W. DES MAREZ, een begaafd man, maar die daarin verblind is. (Vgl. *A. Belges*, IV, t^k 7). Die meeninge zullen we later bespreken.
De kunste ware: nit die verzamelinge eens den indruk af te schetsen dien de slag van Groeninghe laat op de gemoederen van onze ingewikkelde hedendaagsche wereld.

(1) Slechts de meest wetenschappelijke werken hebben we willen aanraken. De verdiensten van andere, werken, als dit van THEOD. SEVENS. *De slag van K. in 1302* (2^e uitg. te Antw. bij den Ndl. Bhdel, 1902, 96 bl. van kl. 8 in 't vel) en willen we niet voor nietig doen doorgaan. B.v. in dit vernoemd boeksken vindt men helder uiteengedaan meestal de voortaan aangenomen uitslagen nopens dit deel onzer VI. geschiedenisse. 't Is te verstaan dat we maar van den slag en spreken. Jammer dat TH. S. zoowat alles dooreensmijt, de gronden lijk de opzichten. Sommige algemeene beschouwingen over voorgaande en nakomende gebeurtenissen slaan mis bij hem. Betreffende den slag in 't bezonder is hij van weerden: nl. ten voordeele van menschen die de ligging van 't slagveld, alsook den uitslag van sommige ontdelvingen willen leeren. TH. S. heeft danig vele gelezen; ziften kan hij minder wel.
't Ware een belangwekkend werk, wilde iemand eens alle dergelijke kleine uitgaven bespreken. Hij zou er vinden in dag- en strooibladen. Hij zou er tegenkomen die vóór en andere die tegen zijn; sommige (van Franschen meest) die zeggen dat de slag een nietsbeduidend gevecht was maar die dolen tusschen 'la bataille des Éperons d'or' en 'la Journée des Éperons' (te Guinegatte op 16-VIII-1513)! (Vgl. *Le XXe siècle* 11-11-02). Anderen die zeggen dat de

aangekondigd (Soc. bist. arch. Gand, bull. 1901, bd. IX, bl. 364-370) een werk van V. FRIS[7]. '*La bat. de C.*' Aan 't hooren neemt hij, aangaande 't gezag van de verhaalgronden, de besluiten aan van J. FRED. *De slag v. K.* op bl. 43 (z. boven). Hij en kan het echter niet opkrijgen dat F.-BR. niet afkomen en wil van zijn eerste stellingen. V. FR. heeft aanleg; en is ten anderen meer als iemand thuis in de VI. verhalende geschiedenisgronden. 't Is te hopen dat zijn werk zal deugdelijk mogen heeten.

Of het zal afdoende zijn? Althans of het bij elkendeen als afdoende zal aanzien worden? Daarvoor en lei ik mijne hand in 't vier niet.

Ondertusschen is de algemeene onbevooroordeelde roep tegenwoordig (gelijk in den tijd van Ad. Duclos) dat de Vlamingen grootelijks door hunne dapperheid gezegevierd hebben.

Ge kunt dat zien in vele van de bovengemelde boeken.

Hoort eens naar de klacht van den rechtzinnigen Franschen krijgsman M. DE VIENNE (ald. op bl. 489):

winnaars uitsluitend stedelijke (ja socialistachtige) handwerkers waren. Zulks is bezonderlijk de zong van W. DES MAREZ, een begaafd man, maar die daarin verblind is. (Vgl. *A. Belges*, IV, t^k 7). Die meeninge zullen we later bespreken.
De kunste ware: nit die verzamelinge eens den indruk af te schetsen dien de slag van Groeninghe laat op de gemoederen van onze ingewikkelde hedendaagsche wereld.

(7) V. FRIS geeft zijn werk uit in 't Fr. 'omdat de Fr. uitgaven over den slag, om zoo te zeggen nog altijd blijven staan bij den ouden Moke van 1851.' Daarmee zijn de Vlamingen weêr getroost. Wanneer zal iemand een uitgave bezorgen in 't Engelsch of in 't Russisch? De Engelschen en de Russen, en nog veel andere volkeren, en hebben zelfs nog Moke niet!

‘Kortrijk, zucht hij, schrikkelijke dag! Laat niettemin onze vaderlandsliefde erop terugschouwen! Ze en moet geen verschooninge zoeken in eenig vertelsel. Wettige voldoeningen zijn op dit slagveld te vinden. Eere aan den moed die geen geluk en kende! Eere aan de milde slachtoffers die door hunne dood onvermijdelijke misslagen moesten betaald zetten!’

Een kreet galmt daarop tegen: De bewonderingskreet van den onbevooroordeelden geschiedkundige, van PIR. *Hist, de Belg.* I, 1902, op bl. 390.

‘Tegen alle verwachtinge in, zegevierde het VI. leger. Het zegevierde, ja omdat het onder het geleide van eerste krijgslieden stond; ja ook omdat het op een veld vocht dat doorsneên lag met grachten en voor een ruitersstorm ondienstig was; nog omdat Robrecht van Artesiën, met zijn ongeduld, zijn scharen al woelende op den vijand liet vliegen; maar ook omdat het in de ziele wist dat het streed om zijn zelfbehoud. Onwrikbaar stelde het een bage van speren tegen de ruiterschap op; niemand en kwam uit 't gelid, niemand en hield gevangenen. Zooals te Brugge, wierd al die Fransch sprak verpletterd. Robrecht van Artesiën zelf, met een ongemeen getal graven en hoogedele vrijheeren, bleef eronder. Nooit had men een dergelijken slag gezien, waar de winners het losgeld verstootten van ontzadelde ridders. De adel, gewoon zijn steke te staan tegen ridderscharen, was uit zijn lood bij 't zien van het gruwelijk geweld en de woestheid van een volksleger. Een wilde schrik viel op de drommen; een ontzettend uiteenspatten was het einde. En 's avonds zag Gilles le Muisit de vluchtelingen bij de vestingen van Doornijk; ze waren geradbraakt van de vermoeienisse, dwaas van den honger, halfdood van den schrik, en ze verkochten aau de poorters hunne wapenrustingen tegen een snede broods!’

Ze moeten 't lange onthouden hebben.

Ge ziet, ze spreken er nog van!

L. VAN POTTELBERGHE

Mingelmaren

VAN een vriend uit Indenland ontving ik dezer dagen de volgende aankondiging:

Sermons from the Flemish. Translated by a Catholic Priest. With episcopal approbation. Now ready, the third edition, newly revised. 30,000 volumes sold already.

Dat is: *Leerredenen uit het Vlaamsch vertaald door een katholieken priester, met bisschoppelijke goedkeuring*.

Gereed om te verschijnen; derde herziene uitgave; 30000 afdruksels zijn reeds verkocht.

Deze *Sermons from the Flemish* zijn de vertaling van werken onzer Westvlaamsche geestelijken, zooals kanonik Tanghe, Vendrickx, De Vloo, enz.. 't Moet zijn dat hunne innerlijke deugdelijkheid eene vertaling weerd is, overmits ze ten derden male uitgegeven en bij dertig duizend verkocht zijn.

De beoordeeling zoo gunstig en zoo vleiend van vreemde bisschoppen, van Iersche en Engelsche dagbladen, strekt ongetwijfeld ons vlaamsche volk, zijne geleerdheid en redenaarskunst ter eere.

De liefhebbers nu die met de *Sermons from the Flemish* nader willen kennis maken, die laten de mare aan B.X. Furtado et Bro., Bombay.

Hier volgen eenige beoordeelingen over dit werk:

Die bewonderensweerdige sermoenenverzameling is van het allergrootste nut voor de geestelijkheid.

† J. Grimes, S.M. Bisschop van Christchurch, Nieuw-Zeeland.

Zulke leerredenen zullen zeer dienstig zijn voor onze overlaste geestelijkheid.

† Arthur Riddell, Bisschop van Northampton.

'k En weet niet of er betere sermoenen zijn als deze.

† Dr Rigg, zaliger, bisschop van Dunkeld.

Dit zijn de beste sermoenen die wij ooit te zien kregen.

Irish Ecclesiastical Record.

Deze leerredenen zijn beter als gelijk welke, in onze taal verschenen. Voor de priesters is 't eene zending van Godswege.

The Tablet.

't En is niet mogelijk er te veel goed van te zeggen.

The Catholic Times.

Om de priesters te behelpen in het opstellen van hun eigen sermoenen, worden deze boeken gehouden voor de beste die ooit in 't licht kwamen. Een priester schrijft ervan als volgt: Ze zijn wonderbaar in alle opzichten: De verhandeling is klaar, het onderwijs deugdelijk; ze zijn doelmatig en toepasselijk op al de noodwendigheden van elke streek, van eiken stand en ouderdom. Ze zijn kort, doeltreffend en godsvruchtwekkend.'

C.D.L

OP een zerk die onlangs gevonden wierd onder den ouden vloer in St-Niklaaiskerke binnen Veurne, en sedert in eenen muur gemetst te zien blijft in dezelfde kerke, staat liet volgende grafschrift te lezen:

D.O.M.
Hier begraeven
verwacht d'algemeene verrijssenisse
den Eerw: P^{r}
Alexander van Veurne
(Salmon de La Baere)
Ov. l. den 30^{en} April 1762
oudt 64 jaer
religieus 46 priester 41 jaer

Die rijcke was van weireldsch goed,
Die rijcke was van edel bloedt,
Die rijcke was van vrienden,
Heeft (om de liefde Godts) d'armoed
Vercooren onder die, ge voedt
Van Godt, Hem alleen dienden.
Francisci kindt is hij geweest,
Gehoorsaem, suijver, arm van geest
In 't slot der Capucinen
Godt maeck hem rijck in s' hemels feest
Van t' eeuwig goedt op 't aldermeest,
Bij d' edel Seraphinen.

Bidt dat hij magh in vrede sijn
en 't eeuwigh licht over hem schijn
Amen.

Hier volgt nu het testament van denzelfden E.P. Capucijn, gemaakt vóór zijn profes, dit is vooraleer burgerlijk ofte ‘civillelick’ af te sterven.

Testament van overleden.

Den onderschreven frater Alexander jegenwoordigh novicie jn het clooster vande eerweerdighe paters Capucijnen tot Belle:

Declareert bij forme van testament ofte uijtersten wille dat sijne apparête hovis soude geven sijn weerelicke beste cleet met sijn mantel aenden oudtsten grave met name Guilliamus:

Ende jnt requiert van sijne andere cleederen ende lijnwaet voor aellemousse aende andere graeve, ter dispositie van vrouw Anne Marie Proventier douairière van jo^{r} Allexander de Salmon heere van Labarre, sijne moeder:

Voorts gheeft aenden oudtsten soone van jo^{r} Alexander Louis de Salmon heere Labarre sijn paer silveren schoebeuckels tot eene memorie:

Heeft gejont eene voole, ter discretie van sijne moeder, aen Onse L. Vrauwe heelt staende bij de sacristie van Ste-Nicolais tot Veurne:

Ende gheeft eenen alven patacon voer den aermen van St-Nicolais.

Actum date desen 26^{en} Maerte seventhien hondert achthiene jn het clooster vande EE. paters Capucijnen tot Belle.

Onderteekent:

F. Alexander van Veuren, nov: cap: onw.(eerdigh).

Getrokken uit den ‘staet ende voordeel ten sterfhuijse van jo^{r} Antoine Ignatius,-fjs jo^{r} Alexander Antoine de Salmon heere van Labarre burghmeester ende lanthouder van de comune der stede ende casselrie van Veurne, - overleden civillelick door middel van sijn profes jn het couvent van paters Capucijnen tot Belle den 23^{en} April 1718’.

Onkruid onder de tarwe

UIT een opstel van *Dietsche Warande en Belfort* die nagenoeg veertien bladzijden druks beslaat en als hoofding draagt Electra van Pérez Galdós, 2de jaar, n^{r} 12, bladz. 597, zanten we de leelijkste schuimwoorden op:

Dit soort *silhouet, humanitaire* verdraagzaamheid, *stadium* van *skepsis*, knal van *anarchie, utilitaire* begrippen, Galdós had *talent*, een *populair* schrijver worden, de *serie* van zijn *historische romans*, den *publieken* smaak, een *actueel* zeden*roman*, *thesis-romans*, het *debiet* van zijn boeken, begon aan *réalisme* te doen, *versobert* zijn *intrigue*, schildert hij *maniakken, psychologische studie, romanlitteratuur*, zware *bagage*, gedurige *spéculaties*, even *autocraat, geniaal* pratend, geprikkeld tot *hysterie*, de *testamentaire* schikking, naar de kloosters *georiënteerd*, niet heel *sympathiek*, na de *crisis* de kalmte, was een fictie, voorbeeldige *techniek, dialogen*-weelde, mannen van *cyfers en formulen*, als *specimen*, 't *problematische*, de *expositio*, als iets *aetherisch*, de vordering van *fusie*, nieuw *stadium* in het zielkundig *proces*, in het *historische* land van de ‘*coups de théâtre*’, *logische* gevolgen, driedubbel hoera voor 't *genie, dramatische* snij*machine, objectieve* beschouwingen, een *iota* van zijn eigen meening, volop *sympathiseeren*, bij *furie* der *demagogie*, den *daemon* der *populariteit*, Riego's *hymne*, benijdenswaardig succes, *succes, satanische* streek, *vulkaan*, de muitende *massa's*, zoo'n *ovatie*.

Hoe jammer dat vlaamsche bieën uit zulk vreemd onkruid hunnen honing zuigen: 't is een bewijs van verdorven smaak.

E.D.

TERECHTWIJZING. Ten onrechte wierd Z. Em. Kardinael *Goossens* aangeduid als afgezant van Z.H. den Paus, bij de plechtige kroning van *O.L.V. van Hanswyck*. 't Was nogmaals Z. Em. Kardinaal *Dechamps*, die het wonderbeeld kroonde. Gelieve de lezer van *Biekorf* dien misslag te verbeteren op blz. 122 hierboven.

EDM. DE VOS.

[Nummer 10]

Luchtmaren
(Vervolg van bladz. 134.)

NU hebben we alles wat noodig is om het luchtmaartoestel op zijn schik te krijgen. Ten oorde vanwaar we berichten willen uitzenden, moeten we dus een stelsel hebben om krachtelijke golvingen uit te brengen. Daarvoor wordt gewoonlijk een tuig gebruikt dat wel gelijkt op 't gene wij boven beschreven hebben; men noemt het ‘l'oscillateur’ of 't slingeringwerk van Righi. Integendeel, daar waar we de maren willen opvangen, moeten we onzen opvanger stellen. We kunnen in dien opvanger de bel vervangen door het druktuig, dat hedendaags in het draadmaarwerk gebruikt wordt om de teekens op te nemen.

Daarmêe is het gerei veerdig: en nu gaan we erop los om eens een teeken te zenden van een gewis oord naar een ander. We doen tusschen de bollen van onzen uitzender eene reeks vonken springen die barnkrachtelijke golvingen

teweegbrengen. Deze golvingen, gelijk wij hierboven zeiden, loopen ringsom den uitbrenger, in alle richtingen; dus ook in de richting van den opvanger: ze komen toe op het vijlsel, verminderen zijnen tegenstand en laten den barnstroom door; hetgeen maakt dat de bel begint te klinken en zoolange klinkt alsdat de uitzender golvingen voortbrengt. Verschillende meer of min lange teekens, samen verbonden, zullen, zooals wij van te voren overeengekomen zijn, zulken of zulken boekstaf beteekenen, rechts lijk het de gewoonte is voor de draadmaren; de verschillende zulke teekens maken woorden uit, en zoo kunnen wij van verre 't een of ander bericht oversturen.

Daar hebt ge, eenvoudig uiteengedaan, de werking van het nieuwe maartuig. 'T is waar, met zulk een eenvoudig stelsel als het onze hier, zouden wij niet verre loopen; maar gewoonlijk worden er bij die noodwendige bestanddeelen andere gevoegd, die ten doel hebben de verzending op grooteren afstand gemakkelijker en gewisser te maken. 't Ware nutteloos al die stelsels uiteen te doen, en daarom ook zal ik maar ophouden; nu hiermêe kan iedereen, hoop ik, ten minste de werkinge van de luchtmaren verstaan[1].

Maar, zei er me iemand: 'k en kan niet verstaan hoe dat 't mogelijk is op eenigen afstand die golvingen op te vangen, als de toestellen binnen gesloten zijn; want de muren zullen ze uitdooven? Menige lezer zou hetzelfde denken, ware het niet dat hij boven vernomen heeft, dat die golvingen uitermate wel door sommige lichamen dringen; zooals bij voorbeeld door muren en huizen, als er ten minste niet te veel erts in den bouw gesloten en is. 'k Moet nochtans zeggen dat de golvingen bij hunnen doorgang wat verflauwd worden.

(1) Die nadere inlichtingen begeert over de samenstelling en de werkinge van de uitzend- en opvangstanden zal met veel nut de voordracht lezen door den heer Van Waesberghe gehouden in de Hoogeschooluitbreiding van Antwerpen, over: '*De Draadlooze Telegraaf.*' (0,25 fr. in den Nederlandschen Boekhandel, te Antwerpen.)

En tot hoeverre zou men kunnen de golvingen zenden, en aldus mare doen? Hier moet rekening gehouden met de gedaante van de aarde. We zeiden boven, dat de barnkrachtelijke golvingen door de aarde worden uitgedoofd; en, ingezien de bolde gedaante der aarde, zullen die golvingen enkel in een gewissen omtrek kunnen opgevangen worden. In afbeelding 4 zien wij op *v* eenen uitbrenger staan: de golvingen die voortzetten, raakstrepig met de aarde, volgens de reek *va*, kunnen opgenomen worden: stellen wij dus eenen opvanger in *a*, dan komen de golvingen nog eraan, maar verder niet. Immers om verder toe te komen zouden ze moeten door de aarde dringen; en dit kunnen zíj niet. Zoo worden de golvingen volgens de reek *vc* uitgedoofd. We zien hier ook, dat het op zee mogelijk is verder de teekens op te vangen dan ten vastelande: aldus komt het dat we op de zeevlakte, in *b*, de golvingen nog goed ontvangen; ze zetten trouwens voort volgens de reke *vb*, die raakstrepig is met den bodem der zee.

Aan wien nu zijn wij die schoone uitvindinge verschuldigd? Gewoonlijk staat Marconi als de uitvinder bekend. Niet heel en al terecht nochtans. Immers, lijk we gezien hebben, zijn de verschillige deelen van 't werk aan verschillige deskundigen te danken: zoo ontdekt Hertz de golvingen, die ongetwijfeld het grootste spel spelen; Righi maakt het stelsel van uitbrenger dat nu over 't algemeen gebruikt wordt; Branly doet de eigenschap kennen van 't vijlsel, en deelt ons zijnen ‘Coherer’ of opvanger mede. Tot nu toe komt Marconi niet te voorschijn; hebben wij hem dan niets te danken? Ja wel! want hij is 't die in 1896 eigentlijk al die deelen te zamen bracht om er een geheel van te maken, en ons liet zien dat het mogelijk was die instellinge tot het uitzenden van teekens en berichten te benuttigen. Ook sedertdien 'n houdt hij niet op, te zamen met vele anderen, verbeteringen aan zijn eerste stelsels te brengen; hetgeen hem toelaat zijne stelsels op groot eren afstand te gebruiken.

Des te beter! Als 't nu maar al voordeelen zijn die we eruit halen.

Voordeelen, zeg ik: ja, maar hier en daar is er ook een mishand aan, zoolang als men niet iets beters gevonden heeft.

Lijk iedereen gemakkelijk verstaan kan, is een der grootste voordeelen van dit stelsel rechts gelegen in 't wegvallen van geleidende draden, met hun bijbehoorte en onderhoud.

Een ander voordeel is de verporrelijkheid van de uitbrengen opvangstanden; ge ziet seffens dat het luchtmaarwerk uitermate geschikt is om te waarschuwen op of over zee tusschen twee schepen, tusschen schip en kuste, in oorlogstijd, bij ontdekkingsreizen enz. Dit voordeel komt hieruit voort, dat de barnkrachtelijke golvingen, gelijk we zeiden, niet alleen in één richting voortzetten, maar omendom het? ‘slingeringwerk’ verspreid worden lijk de golvingen van t water om het midstip. Daaruit volgt, dat de opvanger mag gesteld worden in gelijk welke richting en dat het niets ter zake en doet als hij van plek verandert - b.v. als hij staat op een schip.

Nochtans van diezelfde eigenschap hangt het grootste nadeel af. Ten eersten de betrekking tusschen twee plekken en kan niet geheim gehouden worden. Immers, zijn er in den omtrek van den uitzender verschillige opvangers geplaatst, dan zullen ze allemaal het verzonden bericht opnemen en kenbaar maken. Een tweede nadeel volgt uit het eerste: te weten dat iedereen die betrekkingen kan verhinderen met de waarschuwingen te vervalschen en onverstaanbaar te maken. Laat ons in den omtrek van eenen opvanger twee uitzenders stellen. De eene wilt iets doen kennen aan den opvanger; te zelfder tijde doen we den tweeden ook werken; wat zal daaruit volgen? De opvanger neemt zoowel de teekens van den tweeden uitbrenger binnen als die van den eersten; die twee berichten worden zoodanig dooreengemengeld dat het niet meer mogelijk en is iets daarvan te verstaan. Dat

hebben de Engelschen maar al te wel ondervonden in Transvaal.

Andere nadeelen kunnen nog aangewezen worden; enkel van de voornaamste heb ik willen spreken. Vindt men eens 't middel om die twee nadeelen te doen verdwijnen of althans te verminderen? Dat kan heel wel gebeuren, en Marconi heeft reeds laten hooren dat hij 't middel vast heeft, maar 't blijft nog in 't geheim. Laat ons dus hopen.

R. HUYSMAN

Mijn Moederspraak
(*vrij naar Klaus Groth - in zang gezet door Peter Benoit*).

MIJN moederspraak, hoe wonder boeit
Uw zoetheid mijn gemoed,
En dringt, uit vlaamschen mond gevloeid,
Door merg en been en bloed!

Uw streelen is een lentewind,
Die om mijn wezen zweeft;
Een moederzoen, die 't al verwint
Wat liefde en zoetheid heeft.

Gij toovert mij het heden weg
Met 's werelds zwervend leed:
'k Herga den ouden woningweg;
'k Herneem het kinderkleed;

Toen onder moeders monkelmond,
Mijn, zwakke onmondigheid
Hare eerste klare klanken vond
En ‘moeder’ achterzeid';

Toen, handenvouwend, ik geknield
Aan hare zijde zat,

Met reine lip en reine ziel
Den ‘Onze Vader’ bad.

De manskracht zie 'k zoo zacht gestoord,
In 't vaderlijk gemoed,
Toen, trillend, hij, en trotsch, aanhoort
De stemme van zijn bloed.

Zoo zoet en zingt geen vedelsnaar,
Zoo zoet geen nachtegaal,
Als gij, die 'k eeuwig trouw bewaar,
Mijn lieve moedertaal!

A.D.

Oude Bijgeloovigheid

IN *Biekorf* (XIII, 69-75) worden ons eenige bladzijden Bijgeloovigheid opgediend uit een ongedrukt boekske van Eerw. dorpsherder *Bollaert* (1717). Deze bijdrage dunkt me belangrijk omdat we daarin een gedacht vinden van den geestestoestand in dezen tijd, en vooral omdat ze tot grond moet dienen voor latere opstellinge over dergelijke zaken.

Hier heb ik ook eenen boek vóór me liggen, met zedespreuken, dichttjes, raadsels, bijgeloovigheden, enz... 't Is ‘*Den nieuwen Spiegel der Jongheyd, of gulden ABC*... in Rym vertoont door den Eer weerden Heer *Ferdinandus Loys*, Priester en in zijn leven Prior in het klooster van den H. Guillielmus tot Peene. Gedrukt tot Brugge, bij Cornelis De Moor, in de Philipstok-straet, 1788.’

Mijn boekske is dus gedrukt, ja *herdrukt*; immers op de laatste bladzijde zien we tot den herdruk eene ‘Approbatie’ staan, gegeven ‘den 9 April 1772, door A. Van Tienevelt, Archid. Lib. Cens.’ Op de bl. 113, 114 en 115, vinden we een reesem bijgeloovigheden vermeld die ik hier eerst en vooral late volgen onder talmerken die ik zelve bijvoege:

1/ Om de korts en pyn der oogen
Haest te zien van ons vervlogen,
M' hangt een briefken aen den hals
Is een middel 't welk is valsch.
2/ Stroy-banden aen hoornen binden,
't Zij aen eyken of aen linden,
Met geld en wat brood daer by,
Maekt u van de kortzen vry;...
3/ ... Ander die ook naemen schryven,
Om het bloed der neus te styven,
't Gen' men op het voorhoofd doet
Met het uytgeloopen bloed.
4/ Ander die gaen verre streken
Zonder iemand aen te spreken,
Maeken een Autaer op 't land,
Alwaer zy doen offerhand.
d'Eerste die men zal ontmoeten
Zonder spreken, zonder groeten,
Moet het opgeofferd geld
Wezen in zyn hand geteld.
5/ Veel zyn' er die maeken banden
Van groen' bladeren aen d' handen,
Geplukt 's avonds voor Sint Jan,
Anders geen vrugt hebben kan.
6/ Daer zynder op zeker tyden,
Die d'Heyligen wasch toewyden,
Met het hayr daer in gedaen
Van die is met ziekt' belaen.
7/ Ander die den zieken leyden.
Dry, vier dagen te vermeyden,
Voor de klaere zonne ryst,
Wat dat Satan al bewyst.
Gekeerd zynde nae den oosten,
Of ten zoud u niet vertroosten,
d'Handen gekruyst uytgerekt,
Moet dit wezen niet begekt.
8/ Eenig' Davids Psalmen spreken
Tot genezing der gebreken,
En wasschen in 't water klaer
d'Handen van den zieken; maer
9/ Veel die om verscheyde pynen
Met een zwyne-scheel verschynen,
In den naem van caetera,
Van de reste raed' er na.
10/ Daer zyn' er die kruyden snyden,
Om van ziekt' hun te bevryden,
Met een heel nieuw mes gekogt,
Dat geen zaek heeft aengerogt....
11/ Daer zyn 'er die kruyssen smeden
Op Goed-Vrydag tegen reden,
Als den Priester in de Kerk
Doet aen Godt een zuyver werk,
Van nagels die op de straeten
Van de peerden zyn gelaeten,...
12/ ... Ander, onzen Vaders lezen
Zeker dagen; maer 't moet wezen

Altyd een min in 't getal,
Tot 'er maer een blyven zal.
13/ Veel die woorden ook gebruyken
Om de sloten te ontluyken,
En weder te sluyten toe;
Maer den duyvel die weet hoe.
14/ Andere die alle dagen
Hooge woorden by hun draegen,
Waer door schynen t'allen tyd
Zekerlyk te zyn bevryd
Van kwetzuren, kappen, kerven,
Dat zy noyt en zullen sterven,
In wat land, in wat kwartier,
Nog door water, zweerd, nog vier...
15/ ... Honderd middels zult gy lezen
Om de peerden te genezen,
Die een slegten smid gebruykt,
Waer door hy zyn botheyd duykt.
Zy vraegen van wat coleuren
Dat de peerden zyn die treuren,
Als 't coleur hun is bekend,
Zy jaegen de ziekt' ten eynd.
't Peerd, dry uren op die stonden
Word aen eenen boom gebonden,
Den welken is vrugteloos,
't Zyn werken des duyvels boos.
16/ Veel genezen, zonder faelen,
De beesten van vele kwaelen,
Met water en gerste-graen
In een glazen pint gedaan....
17/ ... Daer zynder die ratten, muyzen
Doen vergaen nae ander huyzen,
't Schynt een treffelyk secreet,
't Gen' men van den duyvel weet...
18/ ... Men spreekt woorden hoog van taele,
Veel die aflezen de kwaele,
Dus aenmerkt eens deze daed
Die door duyvels loosheyd gaet.
't Gen' m'afleest van slegte peerden,
Valt op die van grooter weerden,
(met) 't Gen' hy afneemt van een vrouw
Hy stelt eenen man in rouw.
't Gen' men zal een oud man weeren,
Dat zal aen een jongman deeren,

En is 't dat hy anders doet,
't Is hy zelfs die 't lyden moet...
19/ ...Maer 't vervloekste kwaed der kwaeden,
Is waerzeggers vraegen raeden,
Om te weten voor gewis
Waer dat ied verholen is.
't Zy door kaerten, teerelingen,
Of door 't zeveken te springen,
Of door ander instrument,
Maeken zy den dief bekent...

Vergelijkt nu deze bijgelovigheden met die welke ten gemelden oorde van Biekorf op bl. 69 en vlg. aangehaald zijn, en ge zult algauw bemerken dat er 8 gevallen in beide stukken deelsgelijkig opgegeven worden. Is hier dus eene tweede bevestiginge, een nieuw bewijs dat deze 8 bestaan hebben? - Zoo haastig niet: als ge toeziet, zal het u treffen dat de rijmreken op bl. 74 van Biekorf op end op de zelfste zijn als deze die ge leest onder mijne talmerken 6 en 7. Heeft de eene steller den andere afgeboekt, of hebben ze beiden de woorden van eenen derde, den waren vinder overgenomen?

Wie van de twee zou den andere afgeboekt hebben? 't Spreekt vanzelfs: deze die de jongste boekstelling uitgaf. Wat doorgaans uit de jongste boekstavinge te herkennen zal zijn. Welnu Loys' boekstavinge is meer nieuwerwetsch maar in den grond ouder dan deze van Bollaert (die teekende 1717); immers mijn ABCboekske in 1788 gedrukt, is, zooals ik zeide, een herdruk geweest: en hoort van wanneer.

Op de 8ste bladzijde staat eene '*Waerschouwing*' die laat hooren dat deze '*gulden ABC.*' 'noyt voorheen in deze stad (Brugge) gedrukt is geweest'... en, zegt de uitgever (wie?), 'terwijl ik bemerke, dat de *voorgaende Drukken* van dezen Boek opgestelt zijn volgens de oude spellinge, die tegenwoordig weynig in gebruyk is: zoo is 't dat ik, tot meerder gemak der leergierige jongheyd, geoordeelt hebbe ten uyttersten noodzaekelijk te zijn, dezen nieuwen Druk op te stellen volgens de nieuwste en gebruykelykste spellinge' enz...

Naar de bl. 51 kunnen we al verre schatten hoe oud die eerste Druk kan zijn en wanneer Vader Loys zijne gedichten opgemaakt heeft: daar hebben we een 'Lykdigt

over.... Ferdinandus van Renynghe, hebbende verscheyde reyzen bedient het Ampt van Burgemeester in de stad van Poperinge.... op den dag zijnder Begraevenisse, wezende den 15 September 1699, door Ferd. Loys, Priester, &c.' Hier komt Vader Loys reeds als wij man en schald voor in 1699, bijna eene eeuwe vroeger als dat de laatste druk van zijnen boek verscheen!

Misschien weet iemand meer over de voorgaande drukken, en misschien bestaat er nog een oudere druk(1)? Mogelijk ook dat men in Poperinghe nauwkeurige wetensweerdigheden zou vinden over het leven van Ferd. Loys? Zegge in Poperinghe: alles verraadt immers dat hij Poperinghenare was: zijn 'Lykdigt' aan den burgemeester van Poperinghe, de 'opdragt' van zijnen boek aan diens zoon, Loys' eigen 'zwager' (vgl. bl. 4), zijn gedicht over den 'Key'(2) van Poperinghe (bl. 47) enz...

't Blijkt onderwijls dat onze twee boekstellers al verre uit denzelfden tijd zijn: B. wrocht in 1717, en L. omtrent 1700..

B. kan uit L. afstammen, maar ook L. uit B.

Wie is dan de oorspronkelijke in 't vermelden van bovengezeide bijgeloovigheden?

Acht gevallen zijn dezelfste, of omtrent, in de twee opgaven:

a) Het uitspreken of bewaren van onbekende woorden: L. (Biek. XIII, 69-75) bl. 70, t^k 1. - B. (hier) t^k 13 en 14.

b) Het binden van strooien banden aan de hoornen: L. bl. 70, 2. - B. t^k 2.

c) Het lezen van een hoop Onze Vaders al één daags achterlatende: L. bl. 71, 4. - B. t^k 12.

(1) Wij hebben hier een anderen afdruk ervan voor ons liggen: doch de eerste bl. tot bl. 17, zijn eraf. Onmogelijk is het ons te zeggen waar en wanneer hij gedrukt is. De 'Approbatie', die op de laatste blz. staat, is ook geteekend 1772. Het 'Lijkdigt' staat op bl. 49 insteê van 51, de 'Key' op bl. 45, insteê van 47; de bijgeloovigheden die hier aangehaald worden, staan op bl. 109-111, instêe van bl. 113 en vlgg.
B.

(2) Het boeksken van E.H. OPDEDRINCK '*Poperinghe et son Caillou*' 'n hebbe ik niet.

d) liet verjagen van muizen en ratten: L. bl. 72, 4. - B. t^k 17.

e) Het maken met uw bloed van een kruis op 't voorhoofd: L. bl. 74. - B. t^k 3.

f) 't Bezigen van was met haar ingedaan: L. bl. 74. - B. t^k 6.

g) 't Buitenleiden van den zieke 's nuchtends: L. bl. 74. - B. t^k 7.

h) 't Snijden van kruiden met een nieuw mes: L. bl. 75. - B. t^k 10.

Bemerkt: de *vier laatste* gevallen *efgh* volgen elkaar bij B. op, 't zijn de laatste zijner opgave, ze zijn ongetalmerkt terwijl al de vorige getalmerkt zijn, ze hebben veel meer gelijkenis met hunne weêrsplete in den '*gulden ABC*' als de vier andere *abcd*: 't zijn de zelfste woorden, ten minste voor de drie laatste gevallen *fgh*.

De talmerken van *efgh* in B. (3, 6, 7, 10) volgen elkaar op lijk in L. geschikterwijze: 't is alsof had B. eerst 3 opgeteekend uit L., dan 4 en 5 geschrikkeld, 6 gepakt, 7 ook, 8 en 9 laten staan en eindelijk 10 aangenomen: dit alles in een voortgaande lezinge. De vier eerste integendeel *abcd* liggen in B. (bl. 70, 70, 71, 72) verscheen en getalmerkt tusschen enthoeveel andere. Bij L. volgen *abcd* evenmin opeen; ze verspringen van achter naar vooren en weêrom van achter: vgl. t^k 13 en 14, 2, 12, 17. En vooral: de afbeelding dier bijgeloovigheden verschilt geheel en gansch bij de twee boekstellers.

Dit alles zou willen bedieden dat B. vier of toch drie gevallen, dit is *efgh*, uit L. geknipt, en er drie van woordelijk afgeboekt heeft.

Onmogelijk immers is 't dat L. die bij B. afkeek!

1°) Bollaerts werk 'n is niet gedrukt; een handstuk van eenen *tijdgenoot* 'n zal men niet licht onder oogen hebben (en vooral niet afboeken vooraleer het gedrukt zij).

2°) Waarom staan bij B. *al met eens*, na al die onberijmde bijgeloovigheden, acht rijmreken lijk in L. om twee andere bijgeloovigheden te vermelden; en daarachter nog een

zinsnede die de nog volgende rij nareken van L. in 't nauwe bevat, maar onvolledig, met eenen ‘etc’?

3°) De vervolgschikkinge ware door L. geheel geschonden geweest, ook voor de vier laatste gevallen (*efgh*), die L. zou afgeboekt hebben: hij zou hier eentje ingelascht hebben, dan wat verder nog eentje, enz... Waarom zou L. ze dan niet al achtereen overgenomen hebben?

4°) Ten anderen, de rijmreken zelve schikken veel te goed met den bouw en den gang van geheel 't stuk uit onzen *ABC*, om niet oorspronkelijk van L. te zijn - en B. zou het wel moeten getroffen hebben om op voorhand 2 schokskens voor den schald L. te hebben gereed gemaakt!

't Ware overbodig hier nog op te werpen: ‘L. en B. hebben beiden hunne ware van eenen derde afgenomen, aangezien zij dezelfde gevallen, doch meestendeels met andere woorden en andere bijhoorigheden opgeven.’ Reeds uit hoogere redenen blijkt dit eene nuttelooze en zelfs moeilijke veronderstellinge te zijn. Wij zagen 't: de vier eerste bijgeloovigheden *abcd* komen niet in aanmerkinge: 't is gansch bij toeval dat B. er, onder andere, vier vermeldt die ook, hier en daar, bij L. met andere woorden en zinsneên te vinden zijn. Eerw. Herder Bollaert had een ‘Sermonaire’ van ‘Père Lejeune’, en op de drie ‘Reghels van de Superstitiën’ in het ‘3de sermoen’ van dien eerw. Vader, heeft hij de meestgebruikte bijgeloovigheden uit 't Veurne-Ambachtsche en elders opgezocht en toegepast. Daarbij voegde hij nog een ‘Vervolg van de Superstitiën’ om dezen te volledigen, en ook getalmerkt; en 't is op 't einde van die reeks, dat hij in V. Loys' boekske gekeken heeft om er nog drie, vier bijzondere uit te kiezen en over te nemen: ‘de duisent andere en vermogt hij de moeyte niet van op te schryven’.

Ben ik mis in mijne beredeninge? Ik 'n denke 't niet. - Al is de zake wat lang getrokken, en al is ze zonder groot belang, ze kan misschien dienen om hier of daar eenen haastigen jongen boeksteller te doen nagaan dat

twee getuigenissen elkander niet altijd 'n versterken, en nog min dat ze altijd *twee* geschiedgronden uitmaken. In ons geval ware 't bestaan der vier eerste bijgeloovigheden *abcd* in elk van beide stukken als onafgeboekt vermeld, dan ook meer bewezen als dit der vier of toch drie andere (*efgh*) die door B. bij L. afgeboekt zijn, en bijgevolg op L. 's getuigenisse alléén kunnen steunen.

J. VANDEN WOUDE

Aan onzen Eerweerden heer Pastor

LEO's kerke staat er toch,
bruin van steen en breed van bogen,
schielijk in de lucht gevlogen
maar hoe lange wacht gij nog,
lang verlangend prochievolk,
naar den bisschoplijken zegen,
naar gebed en gratieregen,
naar gezang en wierookwolk?

Leeft, Heer Pastor, kloek en snel,
leeft voor ons, en moge 't leven
God u lang en lijdzaam geven;
past op uw gezondheid wel,
tot dat eens, uw kerk gewijd,
Gij, het volk daarin vergaderd,
en, door u, tot God genaderd,
Gij eens waarlijk Pastor zijt!

Leo, uw Patroon voortaan,
Leo, uw Patroon moet helpen
al onz' kleene mosselschelpen
neffenst uw groot schip te gaan;
door den storme en door den wind,
door 't geweld der diepe baren
van de kwade zee te varen,
die zoo menig schip verslindt.

‘God moet helpen’, Pastor, dat
spreekt gij ons en leert ons daaglijks,
‘of vergeefs is 't en beklaaglijks
voort gewrocht aan Sion's Stad!’
Plicht is ons dan, plicht en schuld
biddend rondom u te blijven,
't zij welk jaar de boeken schrijven,
dat Gods wille eens zij vervuld!

tot dat wij - Och haast u, tijd -
in uw' kerke u mogen feesten,
van de minsten tot de meesten
zeggend dat ge ons Vader zijt;
zingend, altijd blij en mooi,
zingend: Lang moet Leo leven,
oud en grijs, maar zonder beven
staande aan 't roer van Sint-Eloy!

S. Leo's feest 1884.
G. GEZELLE

Mingelmaren

Vlaamsche kunstweverij

VERLEDEN jaar verscheen bij Van de Weijer te Utrecht een ‘*Bijdrage tot de Geschiedenis der Middeleeuwsche Kunstweverij in Nederland*’ door JAN KALF, op LVIIe blz., van 2 in 't vel, niet verscheidene onuitgegeven oorkonden als bijlagen en een twaalftal afbeeldingen. (‘Overdruk uit het verslag van St. Bernulphusgilde over 1900’.)

Tot hiertoe, zegt J. Kalf, was het algemeen aanveerd dat Vlaanderen, en Brugge in 't bijzonder, een groot aandeel heeft gehad in het maken der opgetooide stoffen, waarvan er ons uit de middeleeuwen zoovele zijn bewaard gebleven. Hij wilt onderzoeken in hoeverre die meeninge waar is. De gronden waarop hij steunt zijn: weefsel versieringen in de schildergewrochten van Dietsche kunstenaars uit de XVe eeuwe; stoffen die ons uit dien tijd zijn bewaard gebleven; en beschrijvingen in boedelschappen en rekeningen. Hij komt tot het besluit dat de getooide weefsels die alhier, van de XIIIe tot de XVIe eeuwe, in zoo groot aantal werden gedregen. niet in Dietschland gemaakt en zijn, maar uit het Oosten en uit Italiën werden ingevoerd.

Nochtans, reeds vóór de XVIe eeuwe is de kunstweverij en de zijdenijverheid, in het Zuiden ten minsten, begonnen.

Kortrijk schijnt de eerste Vlaamsche stad, waar de kunstweverij beoefend wierd. Men wrocht in 't damast of eenvervige bloemenzijde en in 't getooid linnen. (Laatste vierendeel der XVe eeuwe.)

Te Brugge, wel is waar, is er in 1447 sprake van gewissen Pieter Goddiin, die ‘raeuwe zyde’ invoert om ze ‘te verwerken en te verven’; doch, 't en is maar in 1496 dat de zijdewerkers genoeg in getal zijn om eene gilde uit te maken, de ‘Satynreeders en Satynwevers’. Deze Brugsche nijverheid vervalt in 't laatste derdedeel der XVIe eeuwe, tengevolge van 't namaken in de andere steden.

In IJperen ook schijnt de zijdehandel in dien tijd van kleinen inhoud te zijn geweest.

In het Noorden en was 't maar omstreeks 1600 dat het kunstweven ontstond, omdat in Vlaanderen de invoer van ‘raeuwe zyde’ vroeger en in ruimer mate geschiedde.

De redenen van de late vestiginge dezer nijverheid in onze steden zijn: de schaarschheid en de dierte van grond- of rauwstoffe, - de moeilijkheid van 't werk, - 't verbod van uitvoer in de vreemde weverijsteden, - en de bloei der wollenweverij.

In de ‘*Bijlagen*’ vinden we een negental oorkonden uit Brugge, Gent en Antwerpen, tot heden meestal ongedrukt.

Opgezant te Thielt

ONS leven is voorbij lijk de feeste van Eename. - Hij is weg en deure lijk de braambeziën.

Oud Gebed

KRUISKE, kruiske, goe begin:
den heiligen Geest in mijnen zin,
'k bidde onze' lieven Heere,
dat ik wel mag leeren;
'k bidde onze lieve Vrouwen
dat ik wel mag onthou'en;
Jesus, Maria, moeder zuiver en...
laat mijn herte en ziele
toch altijd zuiver zijn!

Opgeteekend te Ruysselede door G. GEZELLE

De Azoren of Vlaamsche eilanden.

DE bewering dat 't Vlamingen zijn die de Azoren ontdekt hebben, Wordt verworpen door JULES MEES, *Histoire de la découverte des íles Açores et de l'origine de leur dénomination d'iles Flamandes. Gand, Vuylsteke, 1901*. Deze eilanden zouden eerst ontdekt zijn door Catalanen omtrent de jaren 1400 en later teruggevonden door de Portugeezen. De Vlamingen nochtans hebben in ruime mate mêegewrocht aan hunne ontginninge, voornamentlijk in 't eiland Fayal; van daar de benaminge van *Vlaamsche eilanden*. De zoogezeide ontdekker, Josuë Van den Berg, en zou nooit bestaan hebben.

TER blijde gedachtenisse der professing van Zuster Maria Bernarde, in de wereld Jufvrouw Emiliana Celina Demonie, van Iseghem, te Brugge gedaan, op 20 April 1899, in het klooster der Eerweerde Zusters Capucienessen der Bouveriestraat.

Zoo dikwijls hebt gij 't graangewin,
- In Zomerzon bedegen, -
Geschoofd, geschelfd, gedorschen, in
De blijde schuur gedregen.

Nu helpt uw hand, met zuster vlijt,
Omkneden en bezorgen
Het offerbrood, dat, ingewijd
De Godheid houdt verborgen.

En daar uw bede en boetgetraan
In 't klooster zijn verdoken,
Uw lichaam wordt als edel graan
Gemalen en gebroken.

Doch laat! De ziel daar God in waakt
Blijft vrij van dood en wonden,
En wordt, wanneer de Maaier naakt,
Ter Schure goed gevonden.

A.D.

TER blijde gedachtenis van den vijftigsten verjaardag van Eerw. Moeder Scholastica 's intrede, in 't klooster der Zusters van Liefde, tot Iseghem, 1818-1898.

‘Gelukkig die zijn kruisken draagt,
En wandelt op mijn schreden,’
Dit heilwoord schiep haar kloostermaagd
Nu vijftig jaar geleden.

En, onvoldaan met 't eigen kruis,
Zoo zocht zij, vol van liefde,
Al waar in rijk of arrem huis,
Een kruis de herten griefde.

Haar liefde hield het snijden af
Van 't kruis op kranke schouders;
En spreidde haar geur tot op het graf,
En troostte kind en ouders.

De wereld, om haar deugd geraakt,
Roept dankend haar vandage:
'Die andren 't kruis heeft licht gemaakt,
Zij, 't KRUIS VAN EERE drage.'

De dood, die 't werk der menschen stoort,
Moge eens dit KRUIS u rooven;
Lang groeit uwe EERE op aarde voort,
En, onverwelkt, hierboven!

Iseghem, 21 Juli 1898.
A.D.

TER blijde gedachtenis der Eerste Communie en Vorming van Joseph Aelter in 't Klein Seminarie te Rousselare, den 27 Juni 1900.

Nog nooit heb ik van naderbij
Tot mijnen God gesproken,
Dan als Hij eerstmaals kwam in mij
In voedselschijn verdoken.

Terwijl mijn hert op 't Zijne sloeg,
Zoo voelde ik mij ontvonken:
Mij docht, dat alles wat ik vroeg
Mij minzaam wierd geschonken!

Ik, weezekind, ik bad om kracht,
En 't was als hoorde ik spreken:
Ben Ik met u, geene booze macht
Kan ooit uw broosheid breken!

Kwam vroeg uw vader weg tot Mij,
Een Vader en Behoeder
Blijf Ik, mijn kind; heb moed! Blijf, gij,
'De vreugde van uw moeder!'

Dan smaakte ik een genoegen, dat
Mij nooit nog wierd gegeven,
En, als mijn rijkste zieleschat,
Mij troosten zal door 't leven.

A.D.

[Nummer 11]

Gebruiken op Cinxen

I. Godsdienstige

GE hebt nog wel in sommige kerken die reke sterregaten belet in 't gewelf, en dan, soms boven den kruisbeuk, soms boven den hoogen choor, een dat veel wijder is dan de andere. Die sterregaten, meestal gevuld door gebeitelde versieringen, dienden om lichters vast te hangen en allerhande gerief op en af de vaute te halen; het wijd sterregat was bestemd om de klokken door te laten. Welnu, het christen volk, dat in zijne eenvoudige godvruchtigheid in alles een godsdienstig zinnebeeld zag en stofte vond tot stichtinge en onderwijs, bekende daar den weg naar den hemel. En inderdaad, niet zelden was die openinge overtrokken met eene schilderij die den hemel verbeeldde. Sommigen beweren dat dit eene navolginge zoude zijn van de openinge die te zien is in de Hemelvaartkerke op den Olijfberg te Jerusalem: wat men ook deed, zoo vertelt men, nooit en kon men er,

boven de voetprente van den Zaligmaker, eene koepel bouwen[1]. Wat er ook van zij, 't volk zag er enkel de verbeeldinge van den hemel. Daar was 't dat ze op de plechtige wijdagen de oogen plachten te richten, als de H. Kerke de groote geheimenissen uit het leven van den Zaligmaker vierende was, en wier bediedenisse ze zorgde aanschouwelijk te maken voor de oogen harer kinderen.

Daar was 't dat op O.H. Hemelvaart, de Verlosser ten Hemel klom: een Christusbeeld werd van beneden met eene koorde door de openinge opgetrokken en verdween aan 't zicht der geloovigen[2]. Van daar ook zou hij tien dagen later zijnen Trooster en Genadegever zenden.

't Is Cinxen. De geheimenisse van onze heiligmakinge wordt gevierd; het groot spel van 't ‘Daelen van den heiligen Gheest’ wordt gespeeld in de kerken. 't Volk heeft ernaar verlangd, de kinders worden er mêe bly gemaakt. Vooraleer de Hoogmesse te beginnen was 't ‘ommegang rond de kerke’ en ‘de processie ghecomen zynde in navi ecclesie voor de hooghmisse (begon men) te

(1) *R.d.H.*, V, 217 vg.

(2) *R.d.H.*, V, 217 vg.

- X. VAN DEN STEEN DE JEHAY, *La cathédrale de S. Lambert à Liège*, 2e éd., 1880, bl. 132. Op O.H. Hemelvaart werd een Christusbeeld opgetrokken door 't gewelf der kerke; 't was omringd van eene menigte engelkens met brandende lichtjes. Ondertusschen zong de priester: ‘Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum’ en de choor antwoordde: ‘Deum meum et Deum vestrum, alleluia.’ Als het beeld verdwenen was, vielen er bloemen en hostiën van allerhande verwen uit het gewelf naar beneden. Dit gebruik was door eenen canonic ingebracht en wierd in den loop der XVIe eeuwe door 't capittel afgeschaft.
- GILLIODTS-VAN SEVEREN in zijn *Inventaire de la ville de Bruges. Introd.* bl. 109 deelt Kirchmaïer's gedicht mede (XV, E.) over dit gebruik op O.H. Hemelvaart:

Truncus ibi, qui tempus ad hoc, est visus in ara
In summum trahitur demissa fune...
.....
Post haec dejicitur panis, quem barbara turba
Nuncupat oblata, cui saepe admixta papyrus
Imponit pueris; finiunt magno omnia risu.

singhen die hymne: veni creator spiritus'[1] en dit 'met schitterende trompetgeschal om 't gedruisch na te doen van den stormenden wind, dat weleer 't Cenakel vervulde, en op de vaute deed men 't geruchte na van den donder, en op dienzelfden stond schoot de hemel, waar alle oogen gericht stonden, weg van voor de gewelfopeninge[2] en men liet 'van boven nederwaert daelen met een coorde een snee witte duve versiert met bloemkins, met bede de vlercken ghebonden by een stropkin, in representatie van den H. Gheest[3]' die onder die gedaante, nederkwam over 't hoofd van den Zaligmaker in de Jordane[4]. Meteen liet men uit het gewelf brandende stoppe ofte werk vallen, ter verbeeldinge der tweede nederdalinge van den H. Geest over de Apostelen in 't Cenakel onder de gedaante van vurige tongen[5], en uit al de sterregaten daalden over het volk huwels en papieren stroolingen verschillend van verwe, en rooze- en pijljoenbladjes om den overvloed te bedieden en de verscheidenheid der gaven van den H. Geest[6]; of volgens anderen 'ad denotandum gaudium et diversitatem linguarum' tot teeken van vreugde en van de menigvuldigheid van talen op dien dag aan de Apostelen geschonken[7]; of nog: die roode roozebladjes verbeeldden de vierige tongen, 'qui descendirent dans le cénacle sur chacun des 120 disciples, comme les pétales effeuillées de la rose divine qui répondait l'amour et la plénitude de la grâce sur l'Église naissante'[8]. En de geloovigen aanzagen ieder van die bladjes als een zegen uit den hemel, en ze vongen ze op; de kinders

(1) Uit een Hs. bewaard in de handvesten van 't groot Seminarie te Brugge en herkomstig uit de abdij van Zonnebeke.
(2) *R.d.H.*, VII, 202, en 1, 195.
(3) Uit bovengemeld Hs.
(4) DOM GUERANGER. *Année Liturg. Temps pasc.*, III, 335.
(5) DURANDUS, *Rationale divin. offic.,* VI, c. 107.
(6) WEALE, *Doyenné de Dixmude*, aangehaald bij GAILLARD, *Gloss. fl.*, bl. 441.
(7) DURANDUS, (z.h.).
(8) DOM GUÉRANGER, (z.h.).

grepen er naar, en ze bewaarden ze zorgvuldig tusschen de bladen van hunnen kerkeboek tot 't volgende jaar[1].

De kerken ook waren versierd en in 't groen bekleed:[2] de vloer was bestrooid, met ‘gleye, garze’, de vensters, pilaren, autaren, waren behangen met ‘rosine hoeden ende meyen’ en met ‘Sinxenblommen, Sinte Janscruut ende palmen’[3]. Dat gaf de kerken een feestelijk uitzicht, een uitzicht van jeugd en vernieuwd leven op dien blij dag, daar men de vernieuwinge viert van ons geestelijk leven.

't Is om reden van die versieringe en van dat nederlaten van roozebladjes dat Cinxen ook den name draagt van: Pascha rosarum, Bloeifeest, Bloemoosteren, Paques des fleurs, Paques des Roses[4].

***

Men en moet eventwel niet denken dat deze feestvieringe overal zoo plechtig en zoo volledig geschiedde. Dit hangt waarschijnlijk af van de gewichtigheid en den rijkdom der bidsteden.

In S. Jans gasthuis te Brugge, bij voorbeeld, zal dit in vollen luister geschied zijn, daar men leest ‘eenre witte duve,’ van huwelen, blommen en allerhande groen[5].

Voor de Cathedrale van S. Donaes vindt men meldinge van de witte duive en van de processie[5].

In S. Jacobs kerkrekeningen is er in 1419 nog sprake van ‘werke’ die men vlammende nederliet, ook van de duive en de huwelen[6]. Insgelijks voor

(1) *R.d.H.*, II, 218, VI, 209.
(2) SCHAYES, *Essai historique sur les usages, croyances et traditions des Belges*, Louvain, 1834, bl. 213-214.
(3) Uit de kerkrek. van de jaren 1420, 1428, 1450, enz. aangehaald bij GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Invent., Introd.*, bl. 82. 4e aanmerkinge.
(4) GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Ibid.*; in DOM GUÉRANGER (z.h.).
(5) *R.d.H.*, V, 217.
(5) *R.d.H.*, V, 217.
(6) Kerkrek. van S. Jacobs te Brugge voor de jaren 1400 en 1500. ‘Van 1599 tot 1603 wierd de duive nedergelaten in een huseken; daertoe dienden XI vamen dikke coorden. 't Worden ook 50 vamen coorden vermeld, die waarschijnlijk dienden om den ‘hoogen choor te behanghen,’ hetgeen ook gedaan wierd op den ‘kermisdach’. 't Was de ‘clocluwer’ die gelast was met 't leveren van de duive en de huwelen, ‘metgaders den arbeit vander ghereetscepe te maken en 't huuseken te anghen en nere te laten.’

S. Gillis[1], Coolkerke[2], Oostkerke[3]. Maar wat voor Oostkerke wonder is, de huwelen en worden niet meer geworpen over de geloovigen, maar uitgedeeld achter de kerke. Dit *uitdeelen* van huwelen geschiedde nog elders, zoo bijv. te Dixmude[4].

Doch nergens gewis en wierd ‘t daelen van den H. Geest’ zoo plechtig gevierd als in de rijke abdijen. Alzoo in de oorkonden der abdij van Zonnebeke vinden we het volledig beschreven daaromtrent zooals het hooger gegeven is. Deze geplogentheid gaf er zelfs aanleidinge tot twisten en moeilijkheden. 't Was daar immers de gewente dat de duive nederdaalde ‘tot in de handen van den abt ofte officiant, die alsdan disponeerde van zelver duve naer hun beliefte. Daeraf waeren die van 't Couvent van Zonnebeke in passibele possessie’, toen in 't jaar 1551, Jan de Cocq, kerkmeester, daar aanspraak wilde opmaken, zoodat er een geding ontstond en Jan de Cocq door den abt aangeklaagd *wierd als* ‘perturbateur van 't daelen van den H. Gheest’.

***

Aangezien we in de weinige oorkonden, die we aan de hand hadden, dit gebruik zoo dikwijls vermeld vinden, mogen we besluiten dat het in de 15de en 16de eeuwe hier ter streke wel gekend en overal in voege was.

Ook buiten Vlaanderen. P. Papebroeck in zijne ‘*Annales Antverpienses*’ vertelt dat men, in zijne jonkheid, in

(1) *R.d.*H., I, 195.
(2) *R.d.H.*, VI, 2 vg.
(3) Kerkrek. van Oostkerke, berustende te Oostkerke en in Spermaillie te Brugge.
(4) WEALE, *Doyenné de Dixmude*, aangehaald bij GAILLARD, *Gloss. fl.*, bl. 441.

de Cathedrale van Antwerpen, gekomen zijnde aan 't Capitulum der eerste Vespers van Cinxen: et factus est repente de caelo sonus,' de wolken wegschoven die 't dak van de kerke dooken, en dat men op de vaute groot gedruisch miek en een balvormig kraam liet nederzinken, waaruit vierige tongen, en eindelijk een witte duive daalden[1].

Te Luik bestond hetzelfde gebruik onder andere in de Cathedrale van S. Lambrecht, en in de kerke van N.-D. aux Fonts tot in de 18e eeuwe[2].

Te Thienen, zoo zegt de vertellinge, en konden ze hunne duive niet opleeren tegen Cinxen, en ze deden 't met een aande die in 't nederdalen aan 't kwekken ging. Sedertdien dragen de Thienenaars den spotname van: 'Kwekkers'[3].

Te Atrecht in Frankrijk stond dit gebruik nog bekend in 1773[4]. Te Parijs in S. Jacobskerke[4] en te Roanen[5] was 't niet alleen de duive, maar eene menigte vogelkens, die losgelaten wierden in den choor, met huwelen aan hun pootjes en dit duurde van aan den 'Veni Creator' voor de Messe tot aan 't Evangelie.

In Duitschland, onder andere in Sassen, daalt heden nog de duive, omringd van een zilveren krans en vroeger vielen papieren snipperlingen naar beneden, waarnaar de kinderen mochten grijpen. In Schlezien, in Thüringerwald worden de kerken op Cinxen met berken versierd, de banken en autaren met berkgroen behangen en de vloer bestrooid met kalm[6].

(1) R.D.H., VII, 202.
(2) VAN DEN STEEN DE JEHAY, *La cath. de S. Lamb.*, bl. 131.
(3) SCHAYES, *Essai hist. sur les us., croy., et trad, des Belges*, bl. 213.
(4) NORTH, *Der Festkalender*, Stuttgart, 1847, bl. 945 vgg.
(4) NORTH, *Der Festkalender*, Stuttgart, 1847, bl. 945 vgg.
(5) DUCANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, op t w.: 'Nebula'.
(6) *Zeitschrift des vereins fur Volkskunde*, V, (1895), bl. 387, VI, en X, 249.

Dat 't dalen van den H. Geest een aloud gebruik is blijkt hieruit, dat 't reeds vermeld en beschreven staat in 't ‘Ordinarium’ der kerke van Luxeuil dat dagteekent uit de XIIIe eeuwe[1], en bij Durandus die eveneens leefde in de XIIIe eeuwe.

***

(*'t Vervolgt*)
E.V.

Te lande

WAT zwieren toch te lande vrij
langs 't veld en door de boomen
die gulle zwepen zoelen wind
die van zooverre komen.
Wat spant de lucht er eindloos wijd
en diep en blauw zijn bogen,
zijn bodemlooze bad, en zie 'k
er zat in beî mijne oogen.
Het wolkgevaarte rijdt er vrij
door 't blauwe veld zijn voren
en nooit geen stinkend stoomgeweld
dat komt zijn wegen storen.
De kele los, in 't luistrend hout,
de vogels hier hun slagen
aan 't slaan zijn, nooit en komt hen hier
't gewoel van stad verjagen.
Van stad! en ach! van stad ben ik
een kind! Zoo gulzig dronken
kwam' drinken ik zoo dikwijls mij
aan zielsgenot hier; schonken
mij stad en al wat stadsch is niet
het brood! En bleef mijn leven
met geen zoo zware kluisters aan
de straat haar steenen kleven,

(1) DUCANGE, *Ibid.*

hoelang, hoelang al had ik mij
aan 't angstend mij omsmachten
dier koude muren losgerukt,
en aan de halve-nachten
die dag men noemt daar! 'K schame mij,
want, ieder van de trekken
mijns ademhalens moet onrein
de reine lucht hier vlekken.
En toch, mijn hert zet uit hier, 't zwelt
aan stukken al de banden
die, 't smachtend, stadsvernependhêen
er één voor één om spanden.
Geen dolle jacht hier, geen gejoel,
geen angstigend misbaren,
noch 't dreigen, noch 't geweld van op-
geruide muiterscharen.
Geen halfgeloken oogen die
u, kwaadgezind, beloeren
langs de ongebaande wegen, waar
u stout uw stappen voeren.
Geen tongen gaan hier!... Landsche rust
en landsche onstoorbaarheden,
of wilt gij immer vluchten mij
onwillig kind der steden?

'k Heb rust gezocht, en vond ze niet,
'k zocht stilte en vrije wegen
en nooit en kwam ik anders iets
als drukkende onrust tegen.
Bij U is rust! - Of zijn 't alwêer
slechts beelden uit mijn droomen,
die smelten en in niet vergaan
zoodra ze nader komen?

13/5/02
C. GEZELLE

Het Kuipersambacht te Brugge
(*Vervolg van bladz. 86.*)

HET staat onze lezers bekend dat, in vroegere eeuwen, de gilden en ambachten verplicht waren den autaar of de kapel, die zij in eene of andere kerk verkregen, met eigene penningen te onderhouden, te versieren en van het noodige te gerieven.

Nauwelijks had de verzoening der stad Brugge met haren wettigen vorst, Philips den II^{de}, koning van Spanje, op 20 Mei of Bloeimaand 1584, een einde komen stellen aan de schandige gruweldaden, door de geuzen gepleegd, of men zag de Heeren Pastor en kerkmeesters van Sint-Jacobs, terstond en ieverig, hand aan 't werk slaan om het verwoeste heiligdom te herstellen. Daar Sint-Leenaarts kapelle, aan roof en vernieling ten prooi, in deerlijken toestand verkeerde, was het kuipersambacht belast en gehouden zijnen eigendom '*in behoorlijke refectie te stellen*.' Ongelukkiglijk de noodige geldmiddelen ontbraken bij de nering die, tegen wil en dank aan hare verbintenis te kort blijvende, de kapelle van langst om meer liet vervallen. Intusschen rezen bittere klachten op vanwege de Heeren Pastor en kerkmeesters tot dat eindelijk, in 1634, '*om zulks te remedieren en t'excuseren diergelyke clagten toegeschreven sulk een oudt en notabel ambagt*' er besloten wierd in dien beweenlijken toestand te voorzien. De raad van 't ambacht wierd bijeengeroepen, en wat er in de vergadering beraamd en beslist wierd staat in 't handschrift te lezen als volgt:

> 'Memorie. Alsoo door den drouven tijdt en de benautheyd der selver es commen te declineren het welstand van den ambagte van de Cuypers binnen de stede van Brugge, dat by faute van middelen quaelyk konnen onderhouden worden de edificien ende capelle der voorseyden ambagte in proprieteyt toebehoorende, dat over sulkx groote klagten gecomen waeren van wegen den heer pastor van de parochie van St-Jacobs ende andere notabele parochiaenen van dat de capelle voorseyt die staende es binnen de kercke voorseyt teenemael es geworden caduyck ende ook dat den dienst der capelle niet en waeren volbragt gelyk over in voorleden tyden gecostumeert

was van doene by de voorgaende dekens in voorledene tyden; sy omme sulkx te remedieren ende t'excuseren diergelyke dagten toegeschreven sulk een oudt en notabel ambagt hebben deken ende eedt midsgaders de ouderlingen van den selven ambagte deser onderteekent hebbende over hem selven ende uyter naeme van alle de gemeene supposten van den voorschreven ambagt provisioneel de naer volgende poincten ende artikelen die strekken sullen tot voorderynge van de eere Gods ende welvaert geluk en prosperiteyd van den selven ambagte. In den eersten dat niettegenstaende de cleene middelen van den ambagt voorseyd sal de voorseyde capelle gestelt worden in behoorlyke refectie opdat men aldaer dagelykx mag doen de exercitie van de H. Kerke. Dat voorts alle ende gelykelyk de supposten van den selven ambagte schuldig sullen wesen te compareren in propren persoon ter voorschreven capelle om te hooren de Messe ofte sulke andere diensten die naer gelegentheyd van den tydt ofte feestdag sullen worden gerequireert op de naervolgende dagen daertoe alvooren by den deken gedagvaert synde, te weten op den vercoren maendag op alle sielmessen voor de overledene gildebroeders ende uytvaerden ofte begraevingen vande selve gildebroeders ende dat op de boete van ses grooten telken reyse, te converteren d'een helft tot reparatie van de selve capelle ende d'ander helft tot proffyt van den deken van de gilde ofte den gonen die de selve boeten innemen ofte ontfangen sal, daer van jaerlykx de rekeninge gedaen sal worden ten tyden gecostumeert. Aldus geresolveert by den onderschreven die belooft hebben al 't selve te onderhouden inne toecomende tyden, t' oorconden 12 Meye 1634. by my JOORIS UYTHOVEN, PYETER ROMELAERT; by my FULIBERT NEYTS, JAN VANDERBURGH, ADRIAEN VAN BLOMMEGHEM: by my MAXIMILIAEN BIERBLOCK, by my JAQUES GHYSELINCK; by my CHRISTIAEN DRYSON by my SALOMON SCHERPELYNCK gouverneur, by my PER COUCKE.'

***

De verdere herstellingen en voornaamste veranderingen, aan Sint-Leenaarts kapelle, in den loop der tijden toegebracht, schrijven wij hier, uit de verschillige *memorien* van 't handschrift, over:

In 't jaar 1695, wierd de kapelle overwelfd en een zitbank aan de zuidkant van den autaar geweerd.

'Memorie. Alsoo d'heeren pastor ende kerkmeesters van St Jacobs te Brugge hebben geraedig gevonden te vauctieren de capelle van Sinte Lenaert aencommende den ambaghte vande Cuypers ende binnen de selve capelle laten weiren eenen sitbanck gestaen hebbende aen de suydsyde van den autaer aen de voorseyde capelle af te setten met syn marbel parquementen ende de daer toebehoorende schilderyen, tot secours van welck vauctieren die van den voorschreven ambagte hebben gecontribueert aen de kerke de somme van vyf en twintigh ponden grooten courand geld en alsoo uyt diergelycke acten die van

de kercke somtyds eenig recht souden konnen pretenderen raekende de selve capelle soo ist dat tot eviteren van alle geschillen d'heeren pastor en kerkmeesters mids desen verclaeren dat alles is geschied met volle kennisse ende gedoogsaemheyd van die van den voorschreven ambaghte, soo dat d'heeren pastor en kerkmeesters door 't gone voorschreven geensins en pretenderen t'impeteren het regt het gone die van den voorschreven ambagte aen deselve syn hebbende, maer dat sy alles syn laetende op den voet en in der manieren, gelyk het voor date van de voorschreven gedoogsaemheid in 't regard van de voerder proprieteyd van de selve capelle is geweest. Act urn 18 8bre 1695 ons t'oorconden.
Ondt. C.S. NOLLET, past. St Jacobs Brugge.
H: S: VLEYS. C: ROELOF.
PHILIPPE VAN TOERS, JUSTO BLOM,
PETER ADR. L'ESPÉE, J. DE VOOGHT.'

Uit voorgaande memorie moeten wij, ter loops, den lezer doen opmerken hoe bezorgd en waakzaam de gilden en ambachten in vorige eeuwen waren om hun recht van eigendom ongeschonden te bewaren, alsook wat voor zorgen men al nam, zelfs als men met eerlijke en treffelijke, ja gezaghebbende lieden te doen had, om naderhand alle betwisting of krenking van dit recht te vermijden.

***

In 't jaar 1735,

'is den autaer schilderie vermaekt door den vermaerden VISCH[1] en betaelt lb. 1.15.0.'

(1) *Visch* (*Mathias De* -). Geboren te Reninghelst in 't jaar O.H. 1702, kwam hij vroegtijdig het schilderen aanleeren te Brugge, waar hij, in 1721, in stads kunst- en schilderschool als *Primus* bekroond wierd. Om vollediger kennissen in zijn vak op te doen, verbleef hij, nadien, merkelijken tijd te Parys, en doorliep de bijzonderste steden van Italië. Na eene afwezigheid van negen jaren, te Brugge teruggekeerd en aldaar gehuisvest, wierd hij, in 1739, als leeraar in stadsschilderschool met eenparige stemmen gekozen. Onder de meesterstukken die hij voortbracht, bewondert men twee tafereelen, die de kerk der Eerw. Paters Ongeschoeide Carmelieten versieren en verbeelden het eene t'offer door Elias in tegenwoordigheid van koning Achab den Heere opgedregen, en het ander 't offer van Abraham en Melchisedech. Voor Sint-Leenaarts capelle in Sint-Jacobs, miek de begaafde en vermaarde meester eene schilderij, de gebeurtenis tusschen Agar en Ismaël in de woestijn voorstel lende. Hij ontsliep in den Heer, op den 25sten in April of Grasmaand 1765, en zijne stoffelijke overblijfsels wierden in St-Jacobskerke ter aarde besteld. *Biographie des hommes remarquables de la Flandre occidentale*, TI p. 131 sq.

In 't jaar 1746,

‘is gemaekt een nieuwen autaertrap.

Autaertrap	lb. 4. 7. 7.
Orduyne voet	1. 1. 2.
Yserwerk	0. 1. 8.
	5. 10. 5.’

In 't jaar 1777, wierd aan de nering een nieuw glasvenster gejond voor hunne kapelle.

‘Memorie. Op den 208bre 1777 heeft den deken en eedt ontfangen van mynheer OUTRYVE, heere van MERKEM etc. over mejoffrouwe SUSANNA COPPENCE vrouwe van WYNTSVELDE BAVYNCHOVE etc. en ISABELLA COPPENCE haere suster mevrouwe van MERKEM jegenwoordige naestbestaende van Mher JAN DE GROS en de proprietarigen van de capelle van den heyligen Leonardus in de parochiale kerke van St Jacobs in Brugge de somme van sesthien pond sesthien schellingen courand tot het maeken van eenen nieuwen glasvenster in hunlieden capelle voornoemt met recommandatie van de oude wapens van hun familie te laeten dienen en het ambagt heeft de voorder oncosten gedregen hetgone nader kan gesien worden in de rekeninge van 1778.’

***

Eindelijk, in 't jaar 1803, wierd de zitbank van Deken en Eed van 't ambacht uitgebroken, om door eenen biechtstoel vervangen te worden. Daar zulks geschiedde op bevel van de heeren Pastor en kerkmeesters van St-Jacobs, doch zonder voorafgaande aanvraag en toestemming van de nering, kwam de zaak vóór den vrederechter. De noodige stukken, om 't recht der kuipers te bewijzen, wierden hem ter hand gesteld; maar welk vonnis de rechtsdienaar over die zaak uitsprak, wordt ons in 't handschrift niet bekend gemaakt:

‘Memorie. Meye 1803. Hebben pastor en de kerkmeesters der parochiale kerk van Sint-Jacobs' geordonneert het zitsel van Deken ende eedt van den ambagte van de kuypers uyt te breken om in des selfs plaetse te stellen den biegtstoel eender pastor der collegiale en parochiale kerke van O.L.V: sonder wete of kennisse der selfs capelpatroonen waer over een regts-consulte den 24 dito ten huyse van den heer vrederegter LARUE oud greffier en pensionnaris deser stad door de voormelde patroonen gehouden is met het overslaen der stuks geteekend J: B: D:

***

Nu een woord nopens de kapellegoederen. In 't jaar 1720, op den 17 December of Wintermaand, wierd de staat of *inventaris* dezer goederen opgemaakt, en de zorge ervan aan zekere *Rosa Creteurs* toevertrouwd, luidens onderstaande *memorie*:

'INVENTARIS

gemaekt op den 17 X^{bre} 1720 van alle de ornamenten, juweelen ende andere goederen de capelle van Sint Leonardus in St Jacobs-kerke binnen Brugge jegenwoordig syn toebehoorende ter presentie van den lieer Deken en de eedt van het ambagt van de Cuvpers binnen dese stede van Brugge alwaer deselve goederen ende Capelle syn toebehoorende gedaen ter presentie van Jo^{e} *Rosa Creteurs* die dese naervolgende goederen overgenomen ende sorge aenveert heeft van de Capelle te pareren ende dat voor de somme van een pond thien schellingen courant 's jaers die sy ontfangen sal van den gouverneur ende nog agtthien schellingen die sy ontfangt van den deken van de gilde en de syne sorger van de capelle op St Leonardus avondt:

2 witte autaerkleeren van fyn selvergoudt met goude blommen en 2 bancken.
2 idem roodt een van cant en een van rood syde damast met 2 etc.:
1 idem wit met groote goude blommen met 2 etc.:
1 idem violet met 2 etc.;
6 beselverde candelaers.
4 metaele candelaers.
3 crucifixen 1 beselvert 1 swart met eenen coperen god met coper beslegen nog 1 swart in het cappeleken.
1 seynsel in christalyne glas met selver beslegen met de reliquien van den II. Leonardus en een houten casse met een bulle van aflaeten op fransyn geschreven gegeven van den bisschop Dyaneyn(1).
2 beselverde engels hoofden.
1 stuck goud leer.
6 mandekens met bloemen en blokken.
2 kussens om op den autaer.
2 corrycobyen met bloemen.(2)
2 groote beselverde bloempotten met syn bloemen.
2 sibyllen geschedt.(3)
10 vergulde en beselverde bloempotten met syn blommen.
14 gleyersche bloempotten niet 4 pittestaelen.(4)
1 coper lyste om op den voet van den autaer te leggen.
1 om voor de autaer cleederen te stellen.

(1) Hoogeerweerde Heer ROBERTUS DE HAYNIN, gezalfd tot bisschop van Brugge, op den 22 October of Zaaimaand 1662, en overleden den -10 December of Wintermaand 1668.
(2) *Corrycobyen* (fr. Corbeilles) mandekens of gevlochten korfjes.
(3) *Sibyllen geschedt.*?? misschien wel oudwetsche schettewerk.
(4) *Pitte staelen*, pedestalen (fr. piédestal) voetstuk, voetzuil.

3 canons van de messe.
1 copere croone met 12 candelaers daeraen die hangt in onse capelle met de wapens van DE GROS daer op.
1 yser staende croone.
1 tapyt om op den voet van den autaer te leggen.
2 keersedompers.
2 banckens met ons wapen daer op.
2 engels gekleedt met een lelyetack in hun handt.
1 vuylbak.
1 yser hamer.
1 bustel.
2 lange dwaelen.
4 korte dwaelen.
15 antdoecken.
5 selver offerhanden.

ondt: ROOSA CRETEURS.'
(*'t Vervolgt*)
EDM. DE VOS

Zouavenlied

Op de wijze: *en avant*!

LAAT de trommels slaan!
Op! de wapens aan!
Wij zijn de zonen der zouaven!
Onder Pauzenvaan
In 't gelid gestaan!
Wij eeren heldengraven,
En wij gaan
Hunne baan!

I.

Zij hadden eed gezworen:
Wij zijn Pepijus geslacht!
Geen voet en valt verloren
'Van Pius koningsmacht!'

II.

Lombarden toen herleefden
Den strijd van vroegere eeuw;
Mentana's bergen beefden
Bij 't brieschen van den Leeuw!

III.

Moge onrecht bovenwegen!
Hunne eere bleef gestand!
Die leefden wonnen zegen,
Die sneefden - 't Vaderland!

IV.

Zij blijven eeuwig leven
Naast Pius, hunnen Vorst:
Hun' daden staan gedreven
In 't goud der vlaamsche borst!

V.

Wilt nog, gij, were en wapen,
O Vorst en Vader, moed!
Hier in uw vlaamsche knapen,
Nog bruischt er leeuwenbloed!

A.D.

Mingelmaren

GEDACHTENIS der H. Geloften uitgesproken in het klooster der Zusters van Liefde te Gent den 15 December 1898 door Jeannette Clément, Zuster Maria Juvenalis.

Het beste deel, naar Jesus woord,
Is niet 't genot der boozen,
Dat doornen in de ziele boort,
Al praalt, het hoofd met rozen;

Maar 't geen Gij, Juvenalis, koost:
Te rusten aan de voeten
Van Hem, die alle weedom troost;
Met liefde 't kan verzoeten.

Bij 't bedde, waar een lijder zucht,
En 't scheiden voelt genaken,
Daar is Hij; vlieg in vrome vlucht
Ga troosten, bidden, waken.

Geen wereld kan, geen hel, geen nood,

U van dit deel onterven:
Al sloeg uw liefde zelf U dood,
Ge vindt ‘Uw Liefde’ al sterven.

A.D.

LIJDE gedachtenis der Eerste Communie van Joseph Faict, gedaan in de kerk van Slype, den 1^{en} April 1900.

O Joseph, wat, en voelt gij niet,
Dat God vandaag een' gunste u biedt
Nog schooner kan het wezen,
Dan Hij aan uw' patroon eens schonk,
Hoe rijk hij ook in deugden klonk,
En heilig wordt geprezen?

Hij, arme timmerman, vermocht
Wat immer vruchtloos wierd gezocht
Door vorst of wereldwijzen:
Den menschgeworden Een'gen Zoon
Beschutten in zijn schaamte woon,
En eigenhandig spijzen.

Tot u kwam Jesus ook; Hij viel
Als mannaspijze in uwe ziel,
En bleef daar gevensveerdig
Voor u, en al die gij bemint.
Gij wierdt des Heeren voesterkind:
O! blijf dit voedsel weerdig!

A.D.

TER blijde gedachtenis der heilige eeremisse, den Allerhoogsten opgedragen op Zondag 6 September 1891, in de parochiale kerk van Zerkeghem, door den Eerw. Heer Aloysius Defevere, priester gewijd te Pont-Château, den 29 Juni 1883, door Zijne Hoogweerdigheid Mgr Bélouina, bisschop van Hieropolis; Pastor te Marmelade in West-Indiën (America).

't Was oud'rendroefheid en getraan
Toen ik ten Westen vaarde,
En, sterk op God, vaarwel zei aan
Mijn Vaderland op aarde.

Een volk vond ik, mij onbekend,
En 'k sprak hem van gelooven.
En 'k leerd' hem eenen Vader end'
Een Vaderland hierboven.

En zie! Gods werk is wonderbaar!
Die kind en ouders spaarde
En mij nog eens terug leidt naar
Mijn Vaderland op aarde.

Nog eens vereend, na zooveel jaar!
O! God is hoog te loven
Tot dat hij ons vereene, dáár,
In 't Vaderland hierboven!
A.D.

[Nummer 12]

Gebruik op Cinxen
(*Vervolg van bladz. 167.*)

't IS wonder om nagaan hoe dit gebruik, dat in de oudste tijden met zooveel plechtigheid geschiedde, langzamerhand afnam en uitstierf.

Alzoo bijv., 't gebruik van brandende stoppe neer te werpen zal allereerst opgehouden hebben. 't En zijn maar de oudste getuigen die er van gewagen. In de kerkrek. van S. Jacobs te Brugge, is er in 1444 nog sprake van ‘werke’ maar van toen voort niet meer, noch daar noch elders, uitgeweerd de abdy van Zonnebeke. En dat is te verstaan om reden van 't gevaar en de opschudding hierdoor onder 't volk tewege gebracht.

't Afwerpen van echte huwelen over 't volk heeft waarschijnelijk opgehouden in den loop der 16e eeuwe. Zegge *echte* huwelen(1). Trouwens, huwelen waren

(1) Ziet GAILLARD, *Gloss. fl.* op 't w. ‘Nieuwel’. Nieuwel, Nuwel, Noelen, Huwelen, Ouwelen, zijn al één en 't zeilde. 't Komt van lat. ‘Nebula’. ZIET DUCANGE, op dit w.; 't komt ook dikwijls voor onder den name van ‘hostiën’.
We komen dikwijls dit woord tegen te zamen met een ander: ‘oblatae’, ‘nebulae et oblatae’. Oblatae alhier ‘oblietjes’ geheeten, waren ook een slag van gebak, dat vroeger in kloosters en onder 't volk uitgedeeld wierd op wij dagen en kermissen. 't Moest wel trekken op onze ‘macarons’ die al Antwerpen nu nog ‘oblewitjes’ heeten. (Ziet DE BO, *Idiot.* op 't w. ‘macaron’).

Te Parijs in de 14e eeuwe, bestond er eene gilde van Oblietjebakkers die elk iederen dag duist oblietjes mochten bakken; ze gingen ermee strate in strate uit, en verspeelden ze met teerlingen op hunnen bak, net gelijk de macaronverkoopers nog doen op de kermisdagen. - Tegen hostiebroodjes die dienen om slechtsmakende geneesware daarop in te nemen, zegt men nog in Frankrijk ‘Oublies’ en in Duitschland ‘Oblaten’.

eigentlijk lekkere gebakjes, of ten minsten gebakjes van water en bloem. Geen wonder dan, alswanneer ze over 't volk nedergeworpen wierden, dat de menschen er gretig naar grijbelden en aldus een onbetamelijk gewoel verwekten in de kerken, en dat KIBCHMAIER uitroept: *Finiunt magno omnia risu*.' 't Is te denken dat, om die reden, 't gebruik van huwelen te werpen, verdween, en, zoo de huwelen nog in voege bleven, ze uitgedeeld wierden binnen of buiten de kerke. Misschien zal men ze, om hunne beteekenisse te behouden, alsdan vervangen hebben door papieren strooilingen.

Weldra, zullen stoppe en huwelen en papier en bloemen achtergebleven zijn, en 't neêrlaten van de duive zal alleen voortbestaan hebben, daar 't eenvoudig was en gemakkelijk en toch duidelijk de feeste van den dag beteekende.

Hetgeen dit gebruik een grooten knak gaf, was de geuzenwoelinge in den 2^{den} helft der 16de eeuwe.

Den Zaterdag, 6^{den} in Zomermaand, 1579, daags vóór Cinxen, besloot 't Capittel van St. Donaas dat s'anderdags de processie zou gaan *binder* kerke, daar latende de statie in den beuk van de kerke en andere geplogentheden, dit voor 't tegenwoordige jaar, om reden van den slechten tijd en 't onbetamelijk gedrag der kinderen,[(1)]. 't En was

(1) *R.d.H.*, VI, 209, 'oh temporis malitiam et puerorum insolentiam.' *R.d.H.*, (we en zien niet waarom) verstaat hier door 'pueri' de paternosterknechten.

maar zes jaar daarna, den 5^{den} in Zomermaand 1585, dat 't Capittel opnieuw besloot dat op Cinxen de gewone plechtigheden, processie, enz. zouden geplogen worden ‘Cum immissione albae columbae,’ met 't neerlaten der witte duive[1].

Zoo heeft het elders waarschijnlijk ook gegaan. Daarbij ge kunt wel denken dat, door 't toedoen der geuzen, die alle kerkelijke plechtigheden zochten bespottelijk te maken, de eenvoud en de smaak der vorige eeuwen deerlijk te lijden hadden. Hebben die gebruiken op vele plekken blijven voortbestaan, elders toch hebben ze toen voor goed opgehouden. We en hebben 't maar kunnen nagaan voor Oostkerke, omdat we slechts daarover voldoende oorkonden aan de hand hadden. Welnu, in de kerkrekeningen zien we jaarlijks dezelfde uitgave terugkomen: ‘Betaald voor eene duve up den Synxendach. iiii s.p.’ Nu, in 1576, dus in vollen geuzentijd, voegt men erbij dat dit geschiedt ‘naar costumen’ als om een reden te geven tot 't behoud ervan, tegen deze die er onverschillig aan wierden of er tegen opkwamen.

In 1579, is er nog sprake van de ‘oude usage’ van krakelingen te deelen op witten Donderdag, maar van de duive op Cinxen niet meer.

't Volgende jaar en van toen voort blijven de krakelingen op witten Donderdag en de duive op Cinxen voor goed dood en begraven[2].

Daar waar ze behouden wierden, zijn die eeuwenoude gebruiken verdwenen tijdens de Fransche Omwentelinge, hier ten minsten en in Frankrijk; in Duitschland, is dit gebruik, ten deele toch, nog in leven.

***

Vooraleer te eindigen, kunnen we nog een onderzoek doen over den aard en 't ontstaan van die Cinxengebruiken.

(1) *R.d.H.*, V, 217.
(2) In de kerkrek. van S. Jacobs binnen Brugge worden de ‘duve en de ostyen’ laatst vernield in 1630.

Gelijk ge weet, er zijn er, sedert eenige jaren van hier, die in *ieder* christen gebruik *moedswillig* eene vertolkinge, eene voortzettinge vinden van oude Heidensche zeden. Wij, we nemen dit aan voor *sommige* gebruiken, en bewonderen daarin de wijze en heilzame handelwijze der Kerke, die de wildste woestheid der heidensche geplogentheden deed verdwijnen, met die gebruiken te behouden en hun een christen zin te geven, om alzoo de christen beschavinge en den waren godsdienst te gemakkelijker te verspreiden. Zij, ze zien enkel daarin een bewijs van hun zoogezeid ontwikkelingstelsel in zake van godsdienst. Voor hen zou de christen godsdienst eene uiteenzettinge zijn van den heidenschen eeredienst der natuur; de christen godsdienst zou een nieuwe, voorbijgaande leest zijn, die den ouden eeredienst heeft trachten te overweldigen zonder er in te lukken, want, t'heidensche blijft overal doorstralen. Zoo vertelt ook NORTH[1]. Hij beweert dat onder andere het dalen van den H. Geest op Cinxen eenvoudiglijk een heidensch gebruik is. Ge zult gaan hooren hoe hij zijn gezegde staaft. Op Cinxen, zegt hij, is er een ander gebruik algemeen in zwang onder 't volk, ten minsten in Duitschland, te weten: het wedschieten. Welnu, het doel in die schietingen en is geen gewone gaai, gelijk op andere dagen van 't jaar, maar wel eene duive. Nu, die duive en kan toch den H. Geest niet verbeelden: hoe zou 't volk er ooit aan gedacht, en de Kerke 't ooit geduld hebben? Daarmede, volgens hun, staat in verband het nederlaten der duive in de kerke, zoo dat die Cinxengebruiken wel wereldsche volksgebruiken zijn, en voortkomend van de aloude vereeringe der duive bij de heidensche volkeren, die de duive aanzagen als een goddelijken vogel. En hij spreekt van eene godinne bij de Indische volkeren, de godinne der onschuld, die de gedaante had van eene duive; en diezelfde vereeringe zoekt hij terug te vinden bij de Grieken, de Romelingen, de Germanen. Eu vraagt men hoe het komt

(1) *Festkalender*. Ziet *Inleitung, 1 Mai, Pfingstere*.

dat die eeredienst samenvalt met onzen Cinxen, dan antwoordt hij: 't Is dat de zonne in haren jaarlijkschen ommegang door den dierenkreits, in Bloeimaand overgaat in 't gesternte der duive, van daar die duivevereeringe in Bloeimaand en laterhand op Cinxen, dank de tusschenkomste der Kerke, die het dalen van den H. Geest ermede heeft versmolten.

Men tast met de elleboge dat die mensch draait en wringt om te komen daar waar hij tevoren reeds besloten was te komen. Op wat gronden die duivevereeringe in 't heidendom gesteund gaat, we en kunnen er niet over oordeelen. Een dingen weten we, 't is dat de sterrekundigen leeren dat het gesternte der duive, voor 't einde der 16^{e} eeuw, als dusdanig nog niet gekend en was en dat die benaminge toen eerst ingebracht wierd door Portugeesche zeevaarders, die verdoold zijnde, gelukkig aan land kwamen dank aan dit gesternte, dat hun, gelijk weleer de duive aan Noë, het einde wees van hunnen dwaaltocht op het water[(1)]. 't Ware dus van daar dat de name van dit gesternte zou komen; zoodat we verre zouden zijn van eene duivevereering uit Indiën. Maar, laat ons nog die duivevereeringe aannemen, laat ons zelfs aannemen dat dit gering gebruik van naar een duive te schieten daarmede in betrekking is, wat laat er toe te besluiten dat het nederlaten eener duive in de kerken noodzakelijk even nauwe daaraan verbonden is?

Alzoo ziet men hoe moedwillig sommige lieden te werke gaan en doordien gevaar loopen van te missen.

En is 't niet redelijker en waarschijnelijker hier eene dezer godsdienstige voorstellingen te zien, die, gelijk deze van O.H. Hemelvaart, van ‘Ons heren Verrysenisse’, van de ‘de dry Coninghen’, van O.L.V. Boodschap, gelyk deze der goê weke, en zoo menige andere (of zijn dit ook al verchristelijkte doeningen uit 't heidendom?)

(1) CAMILLE FLAMMARION, *Les étoiles et lès curiosités du ciel*, Paris, 1392, bl. 541 vgg.

lang vóór de 13e eeuwe, in verschillige landen van Europa in de kerken op de hoogtijden werden opgevoerd, en waaruit de mijsterie- en mirakelspelen, en later het wereldsch tooneel en de rederijkkamers ontsproten zijn.

We kunnen nu al die gebruiken aardig vinden, maar, ze vielen in den smaak van 't eenvoudig middeleeuwsche volk en waren voor hem iets stichtend. De H. Kerke wrocht mêe, omdat ze daarin een uitmuntenden middel zag om te voorzien in de diepgevoelde behoefte van aanschouwelijk onderwijs. Te dien tijde, toen slechts het kleinste gedeelte des volks lezen en schrijven kon, verving het godsdienstig tooneel met het beeld- en schilderwerk der kerken, het boek en soms het geheele schoolonderwys(1).

***

't Zou ons moeilijk zijn met zekerheid te bepalen waar en wanneer die gebruiken eerst ontstaan zijn. We en vinden ze hier maar aangestipt van af de jaren 1400 terwijl ze in Frankrijk reeds beschreven staan in de *XIIIe* eeuwe. Misschien moeten we daar den oorsprong zoeken, en waarschijnlijk in de voorname kerken en vooral in de abdijen. Dank aan de gestadige betrekkingen die tusschen de abdijen van verschillige landen bestonden, dank aan de gretigheid waarmede zulkdanige geplogentheden toen overal door 't volk overgenomen wierden, zullen ze weldra van de eene streke tot de andere zijn overgegaan. In Luik zouden ze ingebracht zijn uit Duitschland door de vorsten van 't huis van Oostenrijk en Beieren.(2) Wellicht zijn ze uit Luik tot hier of uit Frankrijk tot hier ingedrongen.

(1) MOLTZER, *De Middelnederlandsche dramatische Poëzie*, Groningen, 1875, bl. V, VI. P.P.M. ALBERDINGK THYM, *Spiegel van Nederlandsche letteren*, Leuven, 1877, I, 42 vlg.

(2) Zoo ten minsten beweert het VAN DEN STEEN DE JEHAY. Jammer dat hij niet nader en bepaalt door wie en wanneer, en dat hij geen bewijzen bij en brengt.

't Ware welgekomen, wist er ons iemand nog 't een of 't ander mêe te deelen 't zij over "t daelen van den heiligen gheest', 't zij over (II) VOLKSGEBRUIKEN OP CINXEN, waarover we een anderen keer zullen handelen.

E.V.

Gesnoeid

DE boomen staan te krijschen, och!
zoo deernisvolle tranen,
onthoofd, ontarmd, verminkt, verdaan,
in endelooze lanen.

Hun takkentuig ligt wijd verwaaid,
hun wissewerk in brokken
heeft strate en weg vol stokgestriep,
- vol rünen - zwart getrokken.

De tranen - wonderdadig ding -
langs kop en stam aan 't leken
doen hier en daar uit 't lamme lijf
een jeugdig botje breken.

Ei, zonne lieve, winterwers
staat op en doet de boomen
in 't blarenkleed en laat me allicht
van lente en leven droomen.

Van lente en leven, blomme en blad,
van klanken klare en lichte,
die duizend duizend vogels uit
hun blijde kele zichten.

1^{en} in Lentemaand 1902

F. DE JONGHE

Het Edelhert

HET hoogste van Belgenland, gelegen in het Luiksche en op de grenzen van Duitschland, 674 meters boven de zeevlakte, is Baraque Michel. Benoorden den heuvel, in de 7000 hectaren bosch, het Hertogenwald genoemd, krielt het van allerhande wild, inzonderheid van edelherten. Honderd hectaren jonge boomen vernielen zij, met de nieuwe scheuten en de jeugdige schorse af te peuzelen. Een grondeigenaar van Jalhay schoot er, over eenigen tijd drie en veertig, enkel op een jachtgebied van honderd hectaren. Het staatsbestuur schijnt welhaast korte rekening te willen maken met die kwapertige geweidragers. Wij integendeel zullen het edelhert een beleefd bezoek afleggen.

De hertachtigen (Fr. cervides of cervidés) behooren thuis bij het roowild en, uitgeweerd het rendier, en het Canadeesch elandier, - het grootste en het leelijkste onder alle hertachtigen, - geven zij den mensch weinig bate en veroorzaken vele schade. Bij alle hertachtigen, het rendier nog eens uitgenomen, draagt het manneke alleen een gewei; het wijveke blijft er altijd van beroofd. Het gewei met de lente valt weg en wordt vervangen door een nieuw.

Het edelhert, *cervus elaphus* in de wetenschap, *cerf élaphe* in het Fransch, *kron-hiort* in 't Zweedsch, is onder alle hertachtigen het edeldrachtigste. Daar gelaten dat het de jonge hoornen en de koornstukken verwoest, is het, zegt Jooris le Clerc, die meer gekend is onder den naam van graaf de Buffon, een argeloos en zachtmoedig dier, door God geschapen om de eenzaamheid der bosschen, die lustwaranden der natuur, te bezielen en schoonheid bij te dragen.

Het eerste jaar van zijn bestaan is het een allerbevalligste huppelende diertje en draagt den naam van hindekalf (Fr. faon); het tweede, dien van spieshert (daguet); het derde, vierde en vijfde jaar heet het gaffelhert (jeune

cerf), ieder tak van zijn gewei gelijkt immers op eene gaffel. Het zesde jaar, noemt men liet zesender (cerf de dix cors jeunement); het zevenste en achtste, achtender (cerf de dix cors). Als het God zal believen, zal het geraken tot de elde van veertig jaar, en dertig jaar lang en meer den naam dragen van oude hert! In zijnen ouden dag verlaat het de hertenwereld en wordt eenzater, zoo de duivel pleegt, zegt een volksprookje. Of wordt het misschien van de hertenwereld verlaten? ‘Dats my onkont’[1].

Het edelhert, zegt Buffon, is eenvoudig, doch zeer nieuwsgierig en tamelijk slim. Schuifelt ge, of roept ge het van ver, 't zal blijven staan, en u starlings en nieuwsgierig aanschouwen. Hebt ge bij u noch honden noch wapens, 't zal statig en gerust voortstappen: voor den mensch en is het niet schuw, voor honden wel. 't Luistert geern naar de schalmeien en de fluiten der herders. Ons edel dier eet op zijn eeuwig gemak, en kiest keurig zijne brokskes, zoo edellieden plegen. Als het buikske vol is, zegt het spreekwoord, dan zoekt het hertje rust; na wel gesmuld te hebben, gaat onze edelman rusten en herkauwen in zijn legerstêe. Zijn voedsel verschilt volgens de jaargetijden. Uitgemergeld door den bronsttijd in den herfst, zoekt het de botten van het groen hout, de heidebloemen, de blaren van distels, enz. In den winter wanneer het sneeuwt, pelt het de boomen en eet de schorsen, 't zoekt en eet ook mos; als het weder verzacht, loopt het de koornstikken af, tot spijt van de boeren; in 't begin van de lente knapt het de katjes af van espenboom, teenwilg en hazelaar. In den zomer heeft het menigerhande keus van voedsel, doch roggekoorn is hem het liefste.

In den winter drinkt het weinig, veel min in de lente: het bedauwde gras en loof geven hem vocht genoeg om

(1) *Biekorf*, loopende jaar, blz, 20, leest men: dat mij onkont. Leest: dats (dat is) my onkont = dat is mij onbekend.

voort te leven. Maar laat de heete zomersche dagen komen, dan zoekt het water in plasschen, beken en bronnen. In den bronsttijd is liet hert zoo dorstig, dat het, niet tevreden met water te zoeken al waar het maar en kan, in 't water springt om zijnen gloed te blusschen. Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, zegt de koninklijke profeet David. Deze onblusschelijke dorst benevens de snelheid in het loopen en zijne schuchterheid maken van het edelhert een menigerhande zinnebeeld.

De eerste christenen stelden zijn afbeeldsel op hunne gedenkteekens als zinnebeeld van Christus, die dorstig naar onze ziel, uit de hemelzalen is nêergedaald om ons te verlossen. Bij de HH. Ambrosius, Hieronymus en Beda is het hert het zinnebeeld der Apostelen, der zendelingen en der leeraren van de H. Kerk, die snel en gezwind de leering van Christus alom gaan verkondigen. De HH. Ambrosius en Tertulianus zien in het schuchtere dier het zinnebeeld der kristene ziele, die de wereld en hare ergenissen vreest en vlucht.

Op de doopsteenen en in de doopzalen wordt het edelhert zeer dikwijls atgemaald als zinnebeeld der begeerte naar het heilig Doopsel.

In het leven der heiligen en vrienden Gods verschijnt het somwijlen op wondere wijzen. Placidus, meer gekend onder zijn christenen naam van Eustachius, romeinsche veldoverste, gaat op jacht. De man alhoewel heiden, was zeer liefdadig. Een groot en trotsch edelhert verschijnt aan den jager; het draagt in zijn gewei een schitterend kruis. De goddelijke gekruiste spreekt den jager aan:

‘O Placidus, waarom vervolgt gij mij? "Voor u is het dat ik verschijn op dit dorstig dier. Ik ben Christus dien gij vereert zonder mij te kennen. Uwe weldadigheid is tot mij opgeklommen; ik kom mij dan aan u vertoonen, om u te vangen in de strikken mijner bermhertigheid. Het en is niet billijk dat hij, die mij zoo lief is om zijne goede werken, langer in de strikken des duivels gevangen blijve. Zoo gij mij hier gekruist ziet, zoo ben ik aan

het kruis gestorven voor de zaligheid van het menschdom.'

Eustachius niet vrouw en kinderen stierven bloedgetuigen van Christus. Zou men niet zeggen dat onze Zaligmaker zelf heeft willen zijn zinnebeeld heiligen?

Dergelijke verschijning wordt verhaald in het leven van den H. bisschop Hubertus. Daarom wordt hij aanroepen als beschermheilige der jagers.

De H. Regulus, bisschop van Senlis, wordt afgebeeld tusschen een edelhert en eene hinde, omdat deze lieve dieren, gedurende verscheidene jaren hunne bosschen verlieten en op zijn graf den blijdag vierden van zijn zalig overlijden. Zijn leven lang was hij een dorstig hert geweest naar de zielezaligheid van zijnen evenmensch.

Bij het gehucht Gandelen in Brie, in het bisdom van Meaux, binnen het bosch, omtrent eene groote waterbron, zaten twee heilige eenzaters te spreken over Gods grootheden. Het waren de twee stichters van de orde der H. Drievuldigheid voor het afkoopen der christene slaven, te weten: de H. Felix de Valois en de H. Joannes de Matha. Hun verschijnt een wit edelhert met een kruis, rood en blauw, in het gewei. Het was een vermaan dat zij hun orde in aller haast zouden stichten tot troost van zooveel christenen die zuchtten in de slavernij der Turken.

(*'t Vervolgt*)

MEDARD VANDE POELE

De Vlamingen en de Vlaamsche Eilanden

Meermalen reeds in reisverhalen, in aanteekeningen van geschieden aardrijkskundigen aard, had men gehandeld over de VLAAMSCHE EILANDEN en het deel dat de Vlamingen in hunne ontdekkinge en ontginninge genomen hebben. Die er laatst mede bezig geweest hebben, t'onzent ten minsten, zijn, naar mijn weten, EM. VAN DEN BUSSCHE[1]

(1) *Mémoires sur les relations... entre les Flamands de Flandre - particulièrement ceux de Bruges - et les Portugais*. (La Flandre, IV *en V*).

en JOHAN WINKLER[1]. Doch sedertdien is menige tot nog toe ongekende oorkonde en landteekeninge voor den dag gekomen, hetgene H. JULES MEES[2] heeft toegelaten nieuw licht te spreiden over deze belang- en roemvolle daadzake.

't Was Abraham Ortelius die eerst - God weet waarom, - in 1595 liet drukken dat de Azoren ofte Vlaamsche Eilanden[3] *ontdekt* geweest hadden door Vlamingen en wel nog door Brugsche kooplieden. Dank 't hoog gezag dat Ortelius de wereld door genietende was, wierd deze meeninge alom verspreid en aanveerd, en weldra wist Guthrie, een Engelschman (1708-1770) - nog eens en weet er iemand hoe of waarom, - den eersten ontdekker met name en toename aan te duiden: 't zou volgens hem een Vlaming geweest zijn, een Joos Van den Berghe. Welnu, J. Mees vindt dat louter verzinsel of ten minste een ongegrond gezegde, en hij toont, met bewijzen in de hand, dat de Azoren gevonden geweest hebben door Catalanen of Italianen en later van her gevonden in den eersten helft der XVe eeuwe door den koning van Portugal, en Hendrik den Zeeman en zijne mannen. Deze begonnen nu eerst voor goed deze onbewoonde eilanden te bevolken en te bewerken. In de *ontdekkinge* dus en is Joos Van den Berghe, zoo hij wel ooit bestaan heeft, nog gelijk welke Vlaming ooit tusschengekomen.

't Is tot 't *bevolken* en 't *ontginnen* der Azoren dat de Vlamingen eerst en meest hebben bij gebracht en daardoor hun land en hun volk beroemd hebben gemaakt.

Hoe de Vlamingen daar gerocht zijn? 't Was al lange dat Vlaanderen en Portugal met elkander in betrekkinge stonden. In 1147,[4] hadden Vlaamsche kruisvaarders, aldaar voorbij reizende, mêegevochten met den koning van Portugal tegen de Mooren en Lissabon helpen ontzetten. Tot belooninge kregen ze land in bezittinge en velen bleven er voor goed wonen. Aldus ontstonden er handels- en huwelijksbetrekkingen. Zoo wordt een vorst, Ferrand van Portugal, grave van Vlaanderen door zijn huwelijk met Johanna van Constantinopel en in 1430 treedt onze grave, Philip de Goede in echt met Isabelle van Portugal. Door tusschenkomst van deze vorstinne zijn verschillige Vlamingen naar de Azoren uitgeweken. Trouwens 't was toen slechten tijd in Vlaanderen. Brugge en was Brugge niet meer van honderd jaar tevoren, handel en nijverheid gingen te niete en werkloosheid, armoede en ziekte overvielen het land. Omtrent dien tijd wierden de Azoren ontdekt: de lucht was er goed en de grond vruchtbaar. Ook, op aanraden der Vlamingen in Portugal gevestigd, en vooral van gravin ne Isabelle, die de zuster was van Hendrik den

(1) *Vlamingen op de Wester-eilanden en de Vlaamsche kapmantels*. (Rond den Heerd, XXIII, 82-86).
(2) *Histoire de la découverte des iles Açores et de l'origine de leur dénomination d'Iles Flamandes*. Gent, 1901, vgl. *Biek*. XIII, 159.
(3) De Friesche en Hollandsche zeelieden heeten ze *Wester-Eilanden*, de Engelschen *Western-islands*.
(4) Vgl. *Biek*. XII, 120.

Zeeman, verlieten velen onzer landgenooten hunnen vadergrond om ginder een beter bestaan te zoeken.

Het eerste eiland waar we Vlamingen ontmoeten, is *Terceira*. De eeste *capitâo* ofte bevelhebber was een Bruggeling, Jacome de Bruges. Hij had sommige diensten bewezen aan den koning van Portugal, die hem 't bezit en 't bevelhebberschap schonk van dit eiland. Dit was in 1450. Deze kwam af met andere landgenooten, stichtte eene vlaamsche volkszettinge, en, knappe landbouwers als ze waren, wisten ze weldra rijke vruchten op te doen. 't Staat hier en daar nog een name geboekt, onder andere die van Diego Flamengo, en van Fernâo Dulmo (Van den Olme?), die capitâo was van een deel van Terceira, nl. het deel van Quatro Ribeyras (Vier Rivieren) waarvan er eene heden nog heet: *Ribeyra dos Flamengos*.

Een andere, Willem Van der Haeghe, (in de tale der streke Vandaraga, da Silveira,) geboren te Brugge en afkomstig uit Maestricht, was de eerste ontginner van 't eiland SAN JORGE. Na vruchteloos werken stak hij over naar Fayal, maar keerde later terug naar San Jorge, waar hij groote grondeigenaar wierd en stamvader der nog bestaande edele maagschap der *Silveiras*.

Dit alles komt uit oude chronicken die in kleinigheden wel kunnen missen, maar voor den grond toch waarheid spreken.

't Is in 't eiland FAYAL dat de vlaamsche volkszettinge talrijkst was en bloeiendst: ook wierd het van den beginne reeds '*Nieuw Vlaanderen*', '*Eiland der Vlamingen*' geheeten. De eerste ontginner was ook een Bruggeling, *Joos de Hurtere* (*Dutra, de Hutra*.) Hij diende in 't leger van Philips den Schoone. Na de ontdekking der Azoren, wierd hij door Isabelle van Portugal aangespoord om deze eilanden te gaan bewonen. Zij, ze deed dit waarschijnlijk op 't aanvragen van den koning van Portugal. Joos de Hurtere trok dan op met andere Vlamingen, en landde aan op Fayal, waar hij bezitter wierd en hoofdman. Hij stierf in 1495, na zijn land tot een hoogen voorspoed te hebben gebracht. Het hoofdmanschap bleef onder de de Hurtere's drie vier geslachten verre. Willem Bersmacher, Tristâo Vernes van Brugge, Antonio Brune, enz. telden onder de eerste ontginners van Fayal.

Aangetrokken door den bloeienden toestand dier gewesten kwamen de Portugeezen ook hen alginder vestigen. En alzoo, door ineenmenging met deze vreemdelingen en bij gemis aan andere inwijkingen van Vlamingen, verloren onze landgenooten aldra hunne tale en hun zuiver Vlaamschen aard.

Deze eerste volkszettingen moeten wel gewichtig geweest zijn, aangezien die eilanden van eersten af den name gedregen hebben van '*Vlaamsche Eilanden*'. Reeds in 1494 staat hij geboekt. Heden nog, doen menige namen van vlekken en dorpen denken aan 't verblijf en den invloed der eerste ontginners. In Terceira vinden we nog de *Ribeyra dos Flamengos*, in Fayal, nabij de hoofdstad Horta, een dal en dorp dos *Flamengos*. Daarbij, de vlaamsche aard en ging niet geheel en al verloren. Honderd jaar daarna, mocht Jan Huyghen van Linschoten, die Fayal bezocht had, getuigen dat van de

Neerlanders ‘noch een groote afkomste en geslacht ghebleven is, die alle in 't wesen ende personen ende van haar Neerlanders gelijck zijn’. Ook H. Simroth schreef in 1887 dat heden nog eene bijzondere wijze van kaasbereiding en sommige bijzonderheden in de volkskleederdracht herinneren aan de Vlamingen van de jaren 1400.

Na dit alles, verwondert het ons te zien dat J. MEES de belangrijkheid van deze Vlaamsche volkzettinge wilt verminderen. En dat hierom: omdat geen een oorkonde hier in Vlaanderen, en geen een chronieke en gewaagt van talrijke uitwijkingen naar de Azoren. Dat kan aardig schijnen, maar mogen we daarom besluiten: ze en gewagen van geen uitwijkinge, dus 't moet zijn dat ze niet belangrijk en is?

Laat ons zien. Drij schrijvers vermelden 't uitwijken van Vlamingen. Eerst twee die al gindsche gewesten geleefd hebben en ermede in onderhandeling waren: Martin Behaim en Valentin Fernandez, die beiden leefden op 't einde der XVe eeuwe, dus toen de eerste volkzetters nog in leven waren. Welnu de eerste spreekt van 2000 Vlaamsche uitwijkelingen, de andere stipt aan dat *Joos de Hurtere Brugge* verliet met 15 *ambachtslieden*. J. Mees en wilt niet steunen op die gegevens, omdat, zegt hij, men maar weinig en mag voortgaan op de gestalten die in de chronijken voorkomen. Daarna wendt hij hem tot onze Vlaamsche chronijkschrijvers. Ziet hier wat hij vindt bij Romboudt de Doppere, op 't jaar 1494, (dus 30 jaar na de uitwijkinge). ‘De nakomelingen van de Hurtere van Brugge hebben een eiland beboerd, Ille de Madere....; van daar zenden ze wijn naar Brugge....’ 't Is al. En J. Mees roept uit: we zijn dus verre van de 2000 man door Behaim op gegeven! de Doppere en spreekt maar van éen gezin! Dus onze Vlaamsche volkszettinge en is niet zeer gewichtig! Maar bemerkt dat de Doppere spreekt bij toeval over die eilanden (misschien ter gelegenheid van 't aankomen van wijn uit Fayal) en dat hij spreekt van éen gezin, waarschijnelijk omdat hij ze kende die de Hurtere's, die gelijk hij Bruggelingen en van aanzien waren. Is 't dat de Doppere noch andere chronijkschrijvers van niet meer uitwijkelingen en gewagen, 't kan zijn omdat ze geen andere en konden aanstippen of 't niet noodig en meenden ze aan te stippen.

Dus, is 't dat er geen stellige bewijzen en zijn om 't getal uitwijkelingen vast te stellen, aan een anderen kant vinden we dat we uit 't zwijgen der tijdgenooten niets en mogen besluiten tegen de gewichtigheid dier volkszettinge, zooveel te meer dat 't zelfde aan te stippen valt voor de vlaamsche uitwijkingen naar Duitschland in de XIIe en XIIIe eeuwe.

Daarbij hebben we redenen om de tegenovergestelde meening te behouden: de deerlijke toestand waarin ons land toen verkeerde, het welgelukken en de rijke vruchten die de ontginninge der Azoren voortbracht, 't aanvragen der Portugeezen, in 't bijzonder van gravinne Isabelle, en 't voorbeeld en 't opwekken der reeds uitgeweken Vlamingen, dit alles moet de anderen meêgesleept hebben; en dan als we bedenken dat de namen van ‘Vlaamsche Eilanden, Nieuw Vlaanderen’ zoo vroeg en zoo lang algemeen gekend zijn, en dat heden nog oord- en maagschapnamen, overleveringen en gebruiken aan de Vlamingen herinneren, zoo vinden we 't geoorloofd vast te

houden aan de oude meeninge, te weten dat de Vlaamsche volkszettinge op de Vlaamsche Eilanden, zoo voor 't getal uitwijkelingen als voor de uitwerksels, waarlijk belangrijk mag heeten en een roemrijke daadzake is in de geschiedenisse van Vlaanderen.

V.E.

Mingelmaren

Boekennieuws

AAN de inteekenaars van *Biekorf* wordt de lezing warm aanbevolen van Om. K. De Laey's dichtwerk ‘Ook Verzen’ dat onlangs bij Victor Delille te Maldeghem verschenen is.

Om. K. De Laey dient ons wat nieuws op: hij gaat buiten het vak van velen onzer hedendaagsche verzenmakers die, wanneer ze langs 'n rogge- of haverveld gaan wandelen, door de negen zanggodinnen meenen vergezeld te worden en, ‘na korte jaren, zoo met rijmen en geduld, hemel, zonne, wind en bombast, menig blad papier gevuld’ hebben, goed voor de scheurmande!

Een eigenaardigheid bij hem is, dat hij zijn lezers lot lachlust weet op te wekken en zo gemoedeliik dwingt om zijn verzenbundel, in éénen trek, van de eerste tot de laatste reek toe, te lezen.

Lang en is het werk niet, inteekenaars van Biekorf. Leest ‘Ook Verzen’ en ge zult eenige aangename stonden gesleten hebben.

Onkruid onder de tarwe

D*ietsche Warande en Belfort*, 1902, t^{k} 5, blz. 540, drukt als volgt:

‘E.D., in 't eerste Meinummer van *Biekorf*, klopt onzen meewerker J. Persyn op den duim omdat hij schuimwoorden bezigt. Niet gansch zonder reden. Sommige dier vreemde woorden konden vermeden worden.’

Niet alleen wordt daarmee erkend, dat Biekorf's medewerker E.D. gelijk had, hetgeen bijzaak is; maar daarenboven wordt het beginsel gehuldigd, dat al de waarlijk vermijdbare vreemde woorden in onze taal dienen vermeden. En dit is van allergrootst belang.

Omtrent de vraag, welke schuimwoorden al of niet vermijdbaar zijn, kunnen weliswaar de gevoelens tamelijk wijd uiteenloopen. Doch, indien het overgroot getal van dezen die nu uit slordigheid, gemak- en praalzucht met allerhande schuimwoorden voor den dag komen, enkel wilden hun best doen om dergelijke woorden te vermijden *telkens* als de vermijdbaarheid ervan *vrij algemeen* erkend wordt, hoe machtig veel ware daarbij voor de moedertaal gewonnen!

Tezelfdertijd zouden die mannen het niet met leede oogen aanzien, wanneer anderen, die nog grooter liefde voor eigen taal overhebben, met oordeel en

voorzichtigheid een verdietsching wagen voor tot dusver onvermijdbare schuimwoorden. Is de verdietsching goed, dan zouden ze dit gereedelijk toegeven, ook al wachten ze nog om zelf het woord te bezigen. Is de verdietsching daarentegen slecht, dan

zouden ze daarover niet blijde zijn zooals velen tegenwoordig doen, maar liever openhertig zeggen waarom het woord niet deugt, en daarmee misschien op het spoor helpen van een beter.

Daarom zijn we Dietsche Warande dankbaar voor bovengemelde uitspraak.

Doch hetzelfde tijdblad neemt de gelegenheid te baat, om op zijn beurt *Biekorf* op de kneukels te geven.

Dit doet het echter op heel onhandige wijze. Het neemt eenige verdietschingen in Biekorf voorgesteld, zet die buiten alle zinsverband nevens malkander, en roept uit: Wie verstaat me dat!

Sommige meewerkers aan Biekorf streven er naar, om voor de onverdietschte vreemde woorden die ze anders zouden moeten aanwenden. een goede verdietsching te vinden. Zoo iets werd gedaan door alle eeuwen heen; anders waren duizenden inheemsche benamingen, die nu elkendeen in den mond heelt, nog altijd ongeboren. Daarom laat Biekorf die meewerkers begaan, te meer omdat veel andere tijdbladen eerder de tegenovergestelde richting leeren volgen en naar nieuwe schuimwoorden uitzien. Dringt Biekorf daarom die verdietschingen aan andersdenkenden op? Geenszins. Keurt hijzelf allemaal die verdietschingen goed? Volstrekt niet, Enkel laat hij toe, dat ze onder de aansprekelijkheid van hun bewerker ter beoordeeling en verbetering van bevoegde vakmannen worden voorgesteld.

Nu spreekt het vanzelf, dat een nieuwe verdietsching, vooral de eerste keeren, op zulke wijze moet ingeleid worden, dat de zin ervan althans uit den samenhang vatbaar is. Wanneer B.V. Stijn Streuvels zegt in *Lenteleven*, blz. 206: ‘De tog kwam eindelinge heel zoetjes binnengereden’, dan versta ik uit den samenhang, dat het Dietsche *tog* hier het Fransche *trein* vervangt. Misschien wordt zulke voorzorg in Biekorf somwijlen verwaarloosd. Zoo ja, dan had Dietsche Warande hiervan mogen een verwijt maken. Doch dit zou nog niets bewijzen tegen de verdietsching als zoodanig, maar enkel tegen den voorsteller ervan.

Dat echter een min of meer nieuw woord, op zijn eigen en buiten alle zinsverband beschouwd, onduidelijk en dikwijls onverstaanbaar voorkomt, wie zal daarover verwonderd zijn? Het kan bijna niet anders. Twintig jaar geleden verstond niemand het w. *gouwhuis*. Nu heeft het geen opheldering meer noodig. Weinig tijd nadat Douwes Dekker het w. *buitenissigheid* gemaakt had, wie zou het, tenzij misschien uit den samenhang, verstaan hebben? Nu is 't in de woordenboeken opgenomen. Hetzelfde geldt van honderden andere benamingen. Want alle woord is eenmaal den eersten keer door één mensch uitgesproken of geboekt geworden.

De schicht, door Dietsche Warande afgeschoten, treft dus geen doel.

Maar wil gezegde tijdblad *bewijzen* dat de gewraakte woorden niet deugen, dan zal Biekorf hem dankbaar zijn; en nog veel meer, indien het ons kan een beter verdietsching aan de hand doen.

Ten slotte wordt door Dietsche Warande gewezen op eenige woorden uit Biekorf, die Duitsch zijn. (Dat ook het w. *boekstaf* Duitsch is. zooals door Dietsche Warande beweerd wordt, is echter onwaar).

We zeggen niet, dat wij al die woorden zouden bezigen. Maar dat we aan een Duitsch Germaansch schuimwoord de voorkeur geven boven een Fransch, daarover kan alleen zulk een mensch verwonderd staan, die niet weet dat ook wij Germanen zijn.

BIEKORF

[Nummer 13]

Hoe ik rijk wierd

WIJ zaten met drieën, in eene kleine kamer, te klagen over de wederweerdigheden van ons leven.

‘Zonder geld en kan men niets verrichten,’ zei Joris; ‘al ware ik van zin eene zaak te ondernemen die eenen Rotschild tot eere zou strekken, nog en zou ze niemand zijne aandacht weerdig achten, omdat zij van een armen duivel als ik aangevat wordt.’

‘Ik,’ zei Albrecht, ‘heb nu een werk afgewrocht dat mij, als schrijver, eenen naam zou verwerven, vond ik maar eenen boekhandelaar om het te koopen.’

‘Ik heb aan mijnen overste opslag van loon gevraagd,’ riep ik uit, willende ook mijne stem in dat koor van klachten mengen; ‘en hij antwoordde mij dat hij, voor veertig goudstukken 's jaars, meer dienstlieden kon krijgen dan hij er vandoen had.’

‘Arm zijn en is zoo erg niet’ zei Joris, in gedachten verslonden, ‘maar er arm uitzien, dat is erger. Kon men toch maar gelooven dat iemand van ons rijk is.’

‘Waartoe helpt de schijn eener zaak als de zaak zelf ontbreekt?’ vroeg ik.

‘Tot alles,’ zei Albrecht; ‘ik stem in met Joris, de schijn brengt somtijds het zijn bij. Het beste achter kapitaal is crediet.’

‘Vooral$_r$, hernam Joris, ‘de naam van een goed vermogen te bezitten. Heeft niemand van ons een rijken oom in Indenland?’

‘Over tijd van jaren,’ zei ik eenvoudig weg, ‘is een mijner kozijns overgesteken naar het eiland Jamaïka of Martinika, - 'k en weet nu niet meer naar welk een van de twee, - en hij en is nooit teruggekeerd.’

‘Opperbest! dat is al wat wij begeren,’ riep Joris uit; ‘wij zullen dezen onzen kozijn weer in 't leven roepen - of zouden wij hem niet kunnen doen sterven? Ja: Jaak Meran, van Martinika, is gestorven en heeft aan zijnen welbeminden kozijn Lodewijk Meran, uitgestrekte suikervelden, een honderdtal negers en eene geldschap van honderd duizend pond goud achtergelaten.’

Wij loegen met de grap en ik dacht er niet verder aan; maar Joris en Albrecht, een weinig opgehitst door de dampen eener flesch punch die ik hun gezonden had om eer te doen aan den erflater, verloren geenen tijd en maakten aanstonds met groote zorg geheel den staat op der fortuin die mij ten deele viel, en lieten hem naderhand in 't plaatselijk nieuwsblad verschijnen.

's Anderendaags kwamen onverwachts verscheidene vrienden mij gelukwenschen. 't Spreekt vanzelf dat ik ze trachtte te ontgoochelen, maar zij en wilden aan mijn gezegde geen geloof echten. Te vergeefs verzekerde ik hun dat het een uitvindsel was: 't en kon al niet baten. Vele lieden herinnerden zich heel wel mijnen kozijn Jaak, en hadden hem te Nantes gezien vooraleer hij inscheepte in 1769. Onder anderen kwam ook mijn kleermaker, bij wien ik eene geringe som schuldig stond, die ik voor 't oogenblik niet al te gemakkelijk kon betalen. Ongetwijfeld had 't gerucht van mijn kozijns dood zijn geheugen

ververscht. Ik verwenschte mijne twee vrienden naar een oord dat ik maar liever niet en zal noemen.

‘Goeden dag, mijnheer Mayer; waarschijnlijk zijt gij om wille van die vijftig frank gekomen?’

‘Gij denkt toch niet, Mijnheer, dat ik kom voor zoo eene nietigheid? Neen, Mijnheer, ik ben gekomen om uwe bevelen voor een volledig rouwgewaad te ontvangen.’

‘Een rouwgewaad?’

‘Ja, mijnheer, de rouw van uwen kozijn: donkergrauwe frak voor morgengewaad, een zwarte broek en onderlijf.’

‘Voor 't oogenblik, mijnheer Mayer....’

‘Ik hoop, Mijnheer, dat ik niets gedaan heb om uwe bescherming te verliezen?’

‘Maar ik herhaal dat ik in 't geheel geen geld ontvangen heb.’

‘Ik hoop, Mijnheer, dat gij van zulke zaken niet meer zult spreken; er is daar hoegenaamd geene haaste bij,’ riep de kleermaker uit, terwijl hij neerstig bezig was mij de maat te nemen met papieren bandekens.

Nu, in mijne kleerkas waren er toch eenige stukken te kort en ik sprak er niet meer op.

‘Mijn goede Heer,’ zei de volgende bezoeker, ‘ik moet u om eene groote gunst smeeken: koop mijn huis. Gij zijt zeer rijk; gij moet op den uitkijk zijn naar zekere en winstgevende gelduitzettingen. Zestig duizend frank is niets voor u - een klein deel van uw inkomen. Met mij is het anders gelegen. Ik dacht dat mijnheer Felix besloten was mijn gedoe te koopen en nu verneem ik dat hij van gedacht veranderd is. Wat zal er van mij geworden! Ik heb groote schulden te betalen, en 'k en weet niet waar het geld zal vandaan komen.’

‘Ik, uw huis koopen? Hoe, het zou uitzinnig zijn daar ooit op te denken.’

‘Uitzinnig? neen alzoo niet; nergens zoudt gij beter uw geld kunnen uitzetten. Binnen twee jaar zal het huis, met onbeduidende herstellingen, de dubbele weerde van nu hebben; nooit meer en zult gij zoo eene goede gelegenheid vinden. Zeg dat het wel is, en ik ben weg.’

En hij was weg zonder mij den tijd te laten daar een woord op te antwoorden.

Twee uren later kwam mijnheer Felix in; misnoegen stond op zijn aangezicht te lezen.

‘Waarlijk, Mijnheer,’ zoo begon hij, ‘ge hebt mij daar geheel onverwachts beet gehad. Dat huis en kan ik niet missen; ik rekende er op alsof het 't mijne geweest ware, en bood slechts vijftig duizend frank, omdat de eigenaar in 't nauw zit, en ik was zeker dat hij dien prijs gereedelijk zou aanveerden. Met u, mijnheer, is het anders gelegen; daarom kom ik u vragen mij het huis voor vijf en zeventig duizend frank over te laten.’

Vijftien duizend frank, die zoo al met eens in den zak van eenen armen duts slierden, die hard te werken had om jaarlijks acht honderd frank te verdienen! Ik kon moeielijk mijne ooren gelooven.

‘Voor 't oogenblik, Mijnheer, en kan ik u geen bescheid geven,’ zei ik, ‘maar zoo gij u de moeite wilt getroosten om vijf uur weer te keeren, zal ik zien wat ik doen kan.’

***

Een kwart vóór vijven verscheen mijnheer Felix; ik sprak hem openhertig.

‘Ik zou u moeten bekennen, Mijnheer, dat ik hoegenaamd niet van zin was het huis te koopen, vooraleer de eigenaar er mij toe aanzette. Ge zegt dat ge 't huis noodig hebt; om 't even welk ander zal mij even wel passen; zoo, ik aanveerd uw aanbod.’

‘Voor 't beloop der som zult ge eenen wissel op Parijs ontvangen, die binnen veertien dagen vervalt,’ wedervoer mijnheer Felix al buigende; en hij verliet mij schijnbaar verheugd over mijne manier van zaken te doen.

Een wissel op Parijs! Het geval scheen mij zoo buitengewoon, dat ik dacht hem te moeten naar Parijs zenden om uitgewisseld te krijgen. Ik schreef dus naar de heeren Flauges en Bergeret, het eenig bankhuis dat ik daar kende. Gewoonlijk ontvang ik door hunne tusschen-

komst de kroozen eener geringe som, die een oom mij achtergelaten had. Ik berichtte hen dat, daar ik geld beschikbaar had, ik inlichtingen begeerde nopens de beste manier van uitzetten.

De beteekenis van het woord ‘geld’ verandert veel volgens den naam en den levensstand van deze die het gebruikt. Het gerucht van mijne erfenis had Parijs bereikt; wanneer ik dus van ‘geld’ sprak, was het klaarblijkend dat ik eene aanzienlijke som bedoelde. Ten bewijze daarvan diene de volgende brief:

‘Mijnheer, - wij hebben uwen geëerden brief van den 17 dezer ontvangen. Hij kwam ons toe, juist na 't toeslaan der laatste leening door de Spaansche kamer aangegaan, in welke leening ons huis een aandeel heeft. Daar wij begeren dat onze handelsvrienden de gelegenheid zouden hebben om deel te nemen in een geldbelegging die wij voor winstgevend aanzien, zijn wij zoo vrij geweest twintig duizend piasters op uw inschuld in rekening te brengen. Mocht die som te hoog schijnen, zoo laat het rijzen dier weerden u toe, ze met winst te verhoogen.

Wij blijven, mijnheer uwe dienstveerdige, FLAUGS et A^{n}.’

Daaronder stond een nabericht, door den overste zelf geschreven:

‘Wij hebben met genoegen vernomen dat eene groote fortuin onzen ouden handelsvriend ten deele gevallen is, en wij hebben de eer hem onze diensten aan te bieden, als het gelegenheid geeft.’

Twintig duizend piasters! Verschrikt en bedwelmd liet ik den brief vallen. Hoe groot en zou mijne verwondering niet geweest zijn, ware ik meer te huis geweest in handelsuitdrukkingen en had ik meer gelet op de bijgevoegde openstaande rekening; dan zou ik bemerkt hebben, dat, wat ik voor de hoofdsom nam, slechts de jaarlijksche kroozen uitmaakte! Zonder tijd te verliezen schreef ik naar

den bankier dat de som veel te veel bedroeg. - ‘Ik heb geen geld ontvangen van Martinika,’ zei ik, ‘en het zou mij onmogelijk zijn mijne schulden uit te keeren.’

Met de eerste briefuitdeeling kwam een antwoord.

‘Wij hebben met spijt vernomen dat ge mistrouwig zijt over de Spaansche leening. Volgens uwen wil hebben wij de helft uwer weerden verkocht, hetgeen u reeds eene zuivere winst van tachtig duizend frank opbrengt. Wat uwen eigendom in Martinika aangaat, we weten te wel hoeveel tijd er noodig is om erfgiften, zoo ver afgelegen, in zijn bezit te krijgen, om maar één oogenblik te denken dat ge onmiddellijk in bezit van uw erfgoed kunt gesteld worden; maar uw handteeken alleen zal voldoende zijn om u al 't geld te verschaffen dat ge intusschen zoudt kunnen begeren. Wij nemen de vrijheid uwe aandacht te vestigen op het voordeel dat er in gelegen is, intijds uw geld uit te zetten, want als de wettelijke schikkingen zullen genomen zijn, zult ge moeite hebben hooge kroozen voor zulk een groot kapitaal te bekomen. Hopende dat gij mogelijk van de Duitsche weerden een beter gedacht zult opvatten dan van de Spaansche, overhandigen wij u eenen prospectus voor het oprichten van een bank te Grünningen. Gelief op te merken, Mijnheer, dat geene bewaargeving vereischt is, en dat, daar men slechts na lange tijdruimten betalingen vraagt, het u gemakkelijk zal zijn uwe aandeelen te verkoopen, indien gij moest van gedacht veranderen, zonder dat het noodig zij de minste betaling te doen. Wij hebben er vijftig op uw inschuld in rekening gebracht en hebben de eer te blijven,’ enz.

Tachtig duizend frank! 't Beloop dier som was iets geheel onbekend voor mij; zonder twijfel had de bediende eene misgreep in de cijfers begaan. Mijn toestand begon netelachtig te worden. Gelukwenschen kwamen van alle kanten binnengestoven; bijzonderlijk als ik te voorschijn kwam van top tot teen in 't zwart gekleed. Het ‘*Journal des gobe-mouches*’ vond goed eene levensschets van mijn kozijn te laten verschijnen en de uitgever schreef mij om

nadere bijzonderheden. Vrouwen, ijveraarsters van alle soort van genootschappen, vroegen dat mijn naam op hun inteekenblad zou mogen gevoegd worden; en 't geld dat ik voor vrij merken te betalen had was iets onrustbarends. Om aan dezen stortvloed van vragen te ontsnappen, vertrok ik in der haast naar Parijs. Ik reed er regelrecht naar toe, ging mijnen bankier vinden en wierd daar ontvangen zooals mannen, die eene groote fortuin bezitten, onthaald worden.

***

(*'t Vervolgt*)

Het Edelhert
(*Vervolg van bladz. 187.*)

HET en was geen verschijnsel in 1767, het edelhert dat wandelde door de straten van Gent, gevolgd door eene bende jagers. Het en was ook geen levend hert, maar een kunstmatig, bekostigd door de vleeschhouwers; immers de stoet van den 'Jubilé' ter eere van den H. Macharius stapte vooruit. Daags te voren was de Godsdracht wandelende door de stad gegaan; nu was het de beurt van de 'Reuzenprocessie'.

Noch opschrift, noch zang, noch samenspraak en ruiten of muiten om ons de bediedenisse van het afbeeldsel uiteen te doen. Waarom toch waren het de vleeschhouwers, niet een andere nering, die een hert hadden bekostigd? Gewis toen niet om den welbekenden drinklust der vleeschhouwers te bedieden?

Beter worden wij onderricht door den Brugschen stoet van 1749. De Brugsche stoet en was ongetwijfeld zoo prachtig niet als de Gentsche. Vooreerst Gent in dien tijd, gelijk nu nog, was een veel aanzienlijker stad dan Brugge. Ten anderen, Vlaanderen was in 1749 uitgeput door den vierjarigen oorlog tusschen Maria-Theresia en Bodewijk den XV^{en}. De maarschalk van Saxen, toen ten dienste van Frankrijk, en de intendant de Séchelles hadden Vlaanderen

om zoo te zeggen uitgezogen tot den laatsten druppel bloed, door ongehoorde belastingen. En nochtans was de ‘reuzenprocessie’ van 1749 nog prachtig. Om voor het oogenblik maar te spreken van de vertooning van het edelhert, wierden de toenmalige aanschouwers beter onderricht nopens de bediedenis der afbeelding, dan 18 jaar later te Gent. Hoe werden de aanschouwers te Brugge onderricht? Door rijmreken zonder kunst of dichtergloed, gezongen door een enkele vrouwestem, op de zangwijze van het een of ander welbekend Fransch of Vlaamsch liedeke. Hoe kunsteloos dit was, gevoelt men er toch een innige voldoening in, onze voorouders van de achtiende eeuw te zien het zinnebeeld van het edelhert opvatten gelijk de eerste christenen het hadden opgevat: het hert zinnebeeld van onzen lieven Zaligmaker.

‘Den Hert, gegeven door de schoenmaeckers, swarte leertouwers, zeembereyders en de handschoenmaeckers.

Eene amazone, sittende op een Hert, singht op de voys, Liefde dreygt ons met haer schichten.

G'Lijck een Hert sig komt te spoeden
Om te laeven sijnen dorst
Aen de koele waeter-vloeden
Tot verquicking van sijn borst,
Soo quam Jesus, om te laeven
Onse zielen met zijn Bloedt
O wat liefde in overvloedt’.

Gelijk onze Zaligmaker, dorstig naar onze ziel, tot ons is gekomen, zoo is het billijk dat wij, dorstig naar zijne genade, ons spoeden tot Hem.

‘Spoeyt u dan met ongemeyne
Dorst, en Liefde erkentenis
Tot Heer Jesus de Fonteyne
Die vol levend' water is,
Siet sijn Wonden die staen open
Als een onwaerdeerbaer goedt,
Om uw doode ziel te koopen
Door verdiensten van sijn Bloedt.

Was de suyver Bruydt der Sangen (het Hooglied)
Als een Hinde dorstig om
In den daegeraedt 't ontfangen
Haeren zielen Bruydegom,
Den Verlosser is oock even
Dorstig als een vluchtig Hert
Om uw Ziel te geven 't leven
Door sijn Dierbaer Bloedt en smert.'

Maar ten tweeden, het hert is een afbeelding bekostigd door de neringen der schoenmakers, zwartleertouwers, zeembereiders en handschoenmakers. Neen! hier en zal onze rijmelaar over den weg niet kunnen zonder nek, armen en beenen te breken. Insteê van te leeren, dat bovengemelde neringen het edelhert verkozen en bekostigd hebben, den blijdag van het H. Bloed ter eere, b.v. omdat geen ander dier aan hunne neringen een vel verschaft, waar fijner, zachter en plooibaarder leder kan van getouwd worden, zal hij ons.... of beter luistert naar de samenspraak welke hij de twee geleiders in den mond legt. De twee geleiders zijn, zoo het behoort, twee jagers met schicht en boog in de hand, en schichtenkoker op den rug:

I Jaeger.

Dit maegdeken zingt als of zij waer verblydt
Maer dorstig als den Hert daer sy op rydt.
Misschien vermits sy haer quam te vermoeyen,
Als sy haer ging zoo edel-moedig spoeyen
Om 't vluchtig Dier met hare boog en pyl
Te volgen op.

De amasonne.

Beteugelt u een wyl,
Gy treft geen wit waerop ik kom te doelen:
De liefde Gods die moet mijn dorst verkoelen
Vermits die naer de ziel verstaen moet zyn:
Het dierbaer Bloedt, dien kostelijcken wijn,
Die is gevloyt uyt mijn Verlossers wonden,
Bedwijngt my om dees Lof-zang te verkonden,

Nu men vandaeghe viert de gedachtenis,
Dat dezen schat alhier geschonken is
Geleên den tijdt van ses mael hondert jaeren;
Waerom de schoen-maeckers niet en spaeren,
Dat eenigsints vergrooten kan het feest
Der jubilé, en gunstighlijck dit Beest
Hier geven, opdat yder sig vermaecke.

I Jaeger.

Als 't soo is, dat is een heel ander saecke.
Maer hoe past doch den Hert aen dese styl (ambacht)
Die vluchtig loopt als een geschoten pyl.'
Nu gaat de katte te koore om geheel het spel te ver-
brodden

II Jaeger.

Heel koecke-goedt. De snelheydt is 't aanmercken
Soo van den hert, als die schoenen wercken;
Bezonder by de lamp oft 't keirsse-licht
Vermidts het Turks en Spaensche-leer heel dicht
Genaeyt moet zijn, en sulckx verheyst snelle oogen;
't Is hun oock lief dat de jaegers jaegen mogen
Om sulck een Dier den oorlog aan te doen:
Vermidts sy dan verslijten vele schoen.

I Jaeger.

Op soo een wys, soo is den Hert hun eygen
Verbeeltenis, om sig tot vreugd te neygen
Op 't kermis-feest, en d'algemeene vré (van 1748)
Die dubbel lust veroorsaeckt in de sté.

Ziet ons daar nu deugdelijk onderricht. De schoenmakers en andere lederverbruikers hebben een kunstmatig edelhert bekostigd tot pronking van den stoet in 1749. Waarom? Ten eersten, omdat het edelhert een snel dier is, en de schoenmakers snelle oogen moeten hebben om Turksch en Spaansch leder te naaien! Ten tweeden, omdat de jagers veel schoenen verslijten, en de schoenmakers goede daghuren laten winnen.

Al die mooie dingen zijn onderteekend met den ‘rhetoriekschen’ deknaam: ‘Liefde verwint alles.’

MEDARD VANDE POELE

Het Kuipersambacht te Brugge
(*Vervolg van bladz. 174.*)

NOPENS 't vergaderhuis der kuipers, dat door de nering, in 't jaar 1429, aangekocht wierd, en in de Vlamingstraat, op den hoek van 't bezemstraatje stond, schrijven wij uit 't belangwekkend handschrift de volgende wetensweerdigheden over.

***

Ten jare 1712 verkeerde het ambachtshuis in zulken ellendigen staat dat het dringend noodig wierd er aanzienlijke herstellingen en merkelijke verbeteringen aan te doen: de kelder, die, ter strate uitkomende, dreigde in te storten, moest overwelfd, en 't achtergedeelte van 't huis, geheel vervallen, afgebroken en heropgebouwd worden. De nering, die daardoor ging ‘*beswaert worden met een lastelijk slot van hondert seven thien ponden*’, was ongelukkiglijk ‘*onvoorsien van eenige penningen*’. Om uit dien neteligen toestand te geraken, vond men geen anderen uitweg dan aan Burgmeesters en Schepenen der stad Brugge toelating te verzoeken ‘*om tot betaelen van de melioratien, te mogen ligten ten intreste in advenante van den penninck vier en twintig courant de capitale somme van twee hondert ponden grooten sterk wisselgeld ende te hypothequeeren op het selve ambagtshuys*.’

Gunstig wierd het verzoekschrift onthaald, en de gevraagde toelating verleend in dezer voege:

> ‘Schepenen gehoort 't rapport van den heer burgemeester van de commune,
> Schepenen consenteren in de versogte ligtinge, mids de jaarlyksche

intresten betaelende uyt 't ordinaire incommen van den ambagte. Actum in camere den 29 July 1712. My present en was ondt.
J.B. VILLEGAS.'

In 1769 wierd er in den raad der nering andermaal beslist zekere werken, tot nut en verfraaiing strekkende, te laten uitvoeren in de keuken en in eene der kamers van 't vergaderhuis. Daartoe had eene aanbesteding plaats, waarvan de voorwaarden, benevens de naam van den aannemer, in 't handschrift vermeld staan als volgt:

'CONDISJE van temmerwerck op welke men sal aanbesteden van wegens deken en eedt benevens de oude dekens van den ambagte van de cuypers binnen Brugghe het nieuw kuecken van eenig temmerwerck in het ambagtshuys ende ambagtscamer op de artikelen als hiervolgt:
Ten 1. Sal den aennemer moeten becleen vier onderwerken van fransche schauwen met syn pylasters volgens het matsemend en die te maeken van greynen hout(1) conforme die uyt de camer ter straete van het ambagtshuys.
Ten 2. Sal den aennemer moeten maeken een casken in den muer van de bovenstaende camer, met syn sambarans(2) en een paneelduere in syn cleenhoudt(3) en boorden, met het leveren van alle de noodige nagels.

Ten 3. Sal den aennemer moeten becleen het onderwerk van de schauwe van de ambagtscamer volgens het matsemend en de teekeninge daar af synde, met de leverynge als vooren.
Ten 4. Sal den aennemer moeten maeken een casken in den muer van de selve camer met syn sambarans, leverynge als voren.
Ten 5. Sal den aennemer moeten maeken twee canten van de camer met bancken van greyne verva deilien met syn blocketten(4) van eecke vier duym rebbe, ende de leverynge als vooren.'
Den onderschreven bekent aengenomen te hebben dese bovenstaende temmerwerken tot ter somme van twalf pondt thien schellyngen corand geld. Actum den 17 Meye 1769.
Onderteekent. CAREL DE SAN fil: Charles:'

* * *

(1) *Greinenhout*. Bij timmerlieden, hetzelfde als *Deel, Noorsch dennenhout*. Zie DE BO *Westvlaamsch Idioticon*.
(2) *Sambarans*. Verminkt woord uit 't Fransch *Chambranle*, lijstwerk rondom eene deur.
(3) *Cleenhoudt*, Kleenhout, Houten Kervieter, bij Kramers vensterroede genaamd p. *Croisillon*. Zie DE BO, *Westvlaamsch Idioticon*.
(4) *Blocketten*. Bloket. Kleen vierkante stuk hout op wijze van eene brike, die men in eenen muur metselt, om er dan een kram, een duimijzer of zoo iets in te slaan. *Ald*.

Meermaals wordt er in 't handschrift gewag gemaakt van het verpachten van 't ambachtshuis. De pacht geschiedde voor eenen termijn van 6 jaren, en de huurprijs, die in 1712 en 1731 de jaarlijksche somme bedroeg van *twintig ponden grooten courant geld*, rees in 1769 *tot negen-en-twintig*, in 1775 tot *een-en-dertig*, en eindelijk in 1781 tot *twee-en-dertig ponden grooten*. Onder de pachthouders vinden wij aangeteekend de namen van '*Jacob de Joncheere, Lowys Tersoete* en *Antonius Loys*.'

***

De Fransche omwentelaars, niet tevreden met de goederen van kerken en kapittels, kloosters en abdijen, weezen- en ouderlingsgestichten, gods- en gasthuizen te verbeuren en in te palmen, sloegen ook hunne roovershanden aan 't goed der ambachten en neringen; ja zelfs, ontbonden deze zoo nuttige genootschappen en vernietigden de gildekeuren, ware meesterstukken van volksrecht en volksliefde.

Ook het beroemde kuipersambacht vond bij dit hatelijk gespuis, geen genade, en 't vergaderhuis, 'onder de valsche leuze: *Vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid!*' door de hatelijke roovers willekeurig aangeslegen, wierd, o schande! door eenen Brugschen inboorling gekocht. Hoe zeer zulke verraderlijke handelwijze het hert van meesters en gezellen griefde, hoe diep de verachting was en hoe onbedwongen de spijt was die zij veroorzaakte, blijkt uit de volgende aanteekening:

> 'NOTA. Het ambagtshuys is vry en onbelast verkogt geworden door de Fransche republyke aan den landmeter M...., valshaert van style die wilde het gebanquerotiert huys van syn vaertje opregten met den ondergang van de alderschoonste corporatien en der eerlykste lieden, niettegenstaende dat hy veel pampiers gebruykt heeft. Maer God sal hem loonen. Naer de verkoopinge syn de meubelen en archiven gevlugt en versteken in het Capucyne klooster ten bywesen van prost, deken en schildraeger.'
>
> 'NOTA. Een jaer naer de verkoopinge van het ambagtshuys is den kooper ongelukkiglyk dood geschoten van synen makker S..... in eene herberge op Oostcamp van de jagt komende.' R.I.P.

***

Een ander huis, in 't Pluimstraatje gelegen, behoorde insgelijks 't kuipersambacht in eigendom toe, volgens wij het te recht besluiten uit onderstaande *Memorie:*

> 'Memorie. Den onderschreven P^r^ VAN WYNSBERGHE, FRANS DE BREUCK, Pr BROUCKMEESCH, MARTINUS VERVISCH, ANTHONE DELROY, JAN DE NEYN, JAN MASSENHOVE, Pr HOORENBEKE ende GEERAERT LAUWERS, deken ende eedt van den ambagte van de cuypers deser stadt van Brugge bekennen soo zy doen by desen wel en deugdelyk verpagt te hebben aan LAUREYNS VAN DYCKE die insgelykx bekent gepagt te hebben een huis met syn toebehoorten staende binnen dese stadt in het pluymstraetken by de heurders jegenwoordig bewoont. Welken pagt is ingegaan den vyfthienden ougst 1731 dat voor en de omme de somme van vyf ponden grooten 's jaers.... Actum den 22 X^bre^ 1731.
> Ondt. LAURENS VAN DYCKE my als present. ADRIAEN DE NOLF.

***

Wij meenen hier een woord te moeten bijvoegen nopens de godshuizen DE MOOR, waaronder er drie aan de nering der kuipers, ten behoeve en ten dienste hunner armen, toegekend wierden.

Op den 14^den^ van Koornmaand 1480, zoo vernemen wij uit andere bronnen(1), stichtte Heer DONATIANUS DE MOOR en zijne huisvrouwe ADRIANA DE VOS dertien woonsten voor arme lieden. De stichting geschiedde in 't bijwezen van *Athone De Badelaere*, meester van St. Juliaans gasthuis; *Adriaan*, deken der timmerlieden; *Cornelius Thielman*, deken der metsers, en *Karel Juets*, deken der kuipers. De vier eerste huizekens, al den kant der Bouveriepoort, wierden aan den meester van St. Juliaans gesticht afgestaan, de drie daarnevens aan de timmerlieden, de drie volgende aan de metsers en de drie laatste aan de kuipers.

(1) J. GAILLIARD. *De ambachten en neringen van Brugge. II Deel*, bladz. 121.
ARNOLDUS OCKET. *Gedenkstukken raekende de parochiale kerk van St. Salvator in de stad Brugge*, bladz: 322. Dit handschrift wierd, in den zoogenoemden *besloten tijd* (*cum esset in latebris propter gallicanam persecutionem*). opgesteld en eigenhandig geschreven door Eerw. Heer Ocket, terwijl hij pastor was van de eerste of gouden portie van bovenvermelde kerk. Eerw. Heer Ocket, geboren te Oostende den 27sten van Wintermaand 1763, overleed, als pastor te Oedelem, op den 7^den^ van Lentemaand 1812.

De inkomsten der goederen, voor deze godshuizen belast,[(1)], moesten gebruikt worden tot onderhoud der gebouwen en tot eene uitdeeling, naar evenredigheid der baten, aan de vruchtgebruikers.

Viermaal 's jaars moest er in de kapelle van St. Juliaan een jaargetijde gedaan worden, waarin voorzeide vruchtgebruikers moesten tegenwoordig zijn en aan wien alsdan, na 't goedvinden der voogden en toezienders dezer stichting, eene milde aalmoes gejond wierd. Bovendien waren zij nog verplicht met de drie dekens en de voogden het jaargetijde, in St. Jacobskerk gedaan, bij te wonen. De *fundatie* stond onder 't bestier van den meester van St. Juliaan, gelast met er jaarlijks aan dekens en voogden, als toezienders, rekening van te geven, waarover hij ontving lb. 0.14.0 gr. c^t en ieder deken en voogd tot lb. 0.2.0 gr. c^t.

In 't handschrift van Eerw. Heer Dienberghe ontdekten wij, aangaande de godshuizen *De Moor*, slechts een stuk van den volgenden inhoud: Op dagteekening van 8^n Oegst verzoeken '*de Raeden fiscaelen van Vlaenderen*', deken en eed van het kuipersambacht '*in naeme van syne Majesteyd de plaetsen der fondatien aen ul. dispositie inde voorvallen occasien te geven aen de oude geëstropiëerde ende uytgeleefde soldaetevrouwen gelyk ook de vrouwen ende weezen vande militaire in het generael*.'

't Afschrift van het oorspronkelijke stuk laten wij hier ter inzage volgen:

> 'Aen Deken ende eedt van den Ambagte van de Cuypers als collateurs van het godshuys DE MOOR in Brugge.
> Myn heer,
> Alsoo de oude geëstropiëerde ende uytgeleefde soldaete vrouwen gelyk ook de weduwen ende weezen van de militaire in het generael uyt den hoofde van de diensten die de respective mans ende vaders

(1) Deze goederen bestonden: 1^e) in eene hofstede gelegen op Westcappelle, groot 93 gemeten en 80 roeden (en niet 95 gemeten zoo Sanderus en anderen zeggen) en verpacht 130 ponden grooten 's jaars, 2^e) in eene rente van 1. 15. 0 gr. bezet op 18 gemeten land, gelegen te Meetkerke. Deze goederen zijn belast met acht losrenten te zamen bedragende 8 ponden grooten als ook met een lijfrente van 8 p. gr. 's jaars, gelijk ook met 1 p. gr. over vier jaargetijden in St. Juliaans gasthuis ter intentie van de stichters.
(Handschrift van Ocket.)

van dese ongelukige persoonen ten allen tyde aen het vaderland hebben gedaen ende nog altyd bereyd syn te doen met het selve te verdedigen ende te bewaeren tegen alle onverwagte ruïneuse ende verderfelyke aenvallen, ten minsten soo veel aendagt ende regt hebben bekomen als de weduwen ende weezen van de andere inwoonders om deelagtig gemaekt te worden van de fondatien ten faveure van de aermen binnen dese provintie gestigt.
Soo ist dat wy voldoende aen de ernstige begeerte van syne Majesteyd Ul. op het alderkragtigste versoeken van in consideratie der pregnante redenen hiervooren opgehaeld de plaetsen der fondatien aen Ul. dispositie in de voorvallen occasien te geven aen de geseyde vrouwen, weduwen en weezen.
Wy mogen Ul. versekeren dat het werkstellig maeken van dese regtmaetige menschlieventheyd in het regard van persoonen, welkers mans en vaders soo dikwyls dese fondatien hebben helpen mede behouden niet sonder telkens hun bloot te hebben gestelt aen 't vergieten van hun bloed ende het uyterste gevaer van hun leven, voor een zeker bewys by syne Majesteyd sal aengenomen worden van aenkleventheyd aen synen dienst en dengonen van het vaderland, waer op hy eene particuliere attentie sal nemen om aen deze collateurs ende fondatien syne besondere protectie ende gunst in de noodige gevallen toe te staen.
Blyven
Myn Heer
Ul: oodmoedige ende onderdaenige Dienaeren de raeden fiscaellen van Vlaenderen:
L: B: DE HAVESKERCKE
L: MAROUX D'OPBRAKEL.'

(*'t Vervolgt*)
EDM. DE VOS

Mingelmare

Vlaamsche kunstenaars in Spanje

WIE weet er in Belgenland, dat de beroemde hoofdkerk van Toledo een gewrocht is van een Vlaamschen bouwkunstenaar? Het is nochtans zoo.

Een Brusselaar, Jan Van der Eycken, maakte er de teekening van, en zijn zoon Hendrik bestierde den opbouw.

Jan Van der Eycken had een medewerker, Jan Was, een anderen Brusselaar. Vlaamsche beeldhouwers versierden het gebouw, onder andere Jan Aleman.

Niet alleen de hoofdkerk van Toledo heeft Spanje aan Jan Van der Eycken te danken. Het Sancta-Cruzgesticht te Valladolid, en vele andere gebouwen te Granada, Sevilla, Malaga, Saragossa en Segovia behooren ook tot zijne werken.

Een geleerde Duitscher, Carl Justi, in zijn werk over den kardinaal Don Pedro-Gonzalez de Mendoza, den grooten kardinaal van Spanje, doet de werking

uitkomen van die kunstenaars der XVe eeuw, waarop Vlaanderen te recht mag roemen.

(*Le XXe Siècle*, 23-5-02.)

[Nummer 14]

Hoe ik rijk wierd
(Vervolg van bladz. 199.)

‘**J**AMMER’ zei mijnheer Bergeret, ‘dat gij zulk een slecht gedacht van de Spaansche weerden hebt; zij zijn veel gerezen; nochtans en hebben wij maar de helft van uw deel verkocht.’

‘Zoudt ge de goedheid willen hebben mij te zeggen welke de huidige weerde van het overblijvend deel is?’ vroeg ik.

‘Zekerlijk, Mijnheer: tien duizend piasters weerden aan zeventig, (de piaster aan vijf frank, vijf-en-dertig centiemen gerekend); en die som is reeds betaald. - Indien ge vandaag uitverkoopt, zoo zult ge, met de opbrengst van den eersten verkoop, van twee honderd en tien- tot twee honderd en twintig duizend frank winst hebben.’

‘Zeer wel. Hebt ge niet gesproken van een Duitsche bank?’

‘Ja, de Staat heeft wat moeielijkheden gemaakt om

voorrechten te verleenen; maar het is nu eene afgemaakte zaak, en de aandeelen die ik u beloofd heb, zijn veel gerezen.'

'Kan ik ze uitverkoopen?'

'Ja zeker, gij hebt er vijftig en op ieder eene winst van vierhonderd vijftig gulden, dat zal u omtrent zestig duizend frank opbrengen.'

'Zonder eenige uitkeering te moeten doen?'

'Zonder de minste.'

'Dat schijnt mij zonderling, maar zonder twijfel zijt ge goed ingelicht. Ik zou eene veilige uitzetting willen vinden voor die sommen; zoudt ge de goedheid willen hebben mij te zeggen welke de beste zou zijn?'

'Gij kunt niets beters hebben dan onze rente aan vijf ten honderd. Ik ken er geene die meer zekerheid opleveren; aan den huidigen prijs van die schuldbrieven bekomt ge zes ten honderd voor uw geld. Ik kan gemakkelijk verstaan dat zulke kleine nietigheden als deze u zouden vervelen: welhaast zult ge voor grootere sommen te zorgen hebben.'

'Nu, moest ik de gezamentlijke opbrengst van mijne Duitsche en Spaansche schuldbrieven uitzetten op de Fransche aan vijf ten honderd, wat zou ik jaarlijks trekken?'

'Laat zien - driehonderd duizend frank - weerden aan tachtig - negentien - twintig - ja, twintig duizend frank jaarlijks.'

'Ah! twintig duizend frank jaarlijks! En wanneer kan ik het geld uitzetten?'

'Morgen uchtend, wel te verstaan indien ge ons huis toelaat de zaken te regelen.'

'Zeker, op wien immers zou ik beter mijn betrouwen kunnen stellen?'

De bankier boog beleefd.

'En nu,' zoo ging ik voort, 'zou ik u dankbaar zijn, indien ge mij eenige goudstukken wildet verschieten daar ik wat kort in geld zit.'

‘Mijn brave heer, al het geld dat ik bezit is te uwen dienste. Hoeveel hebt gij er vandoen - tweehonderd - vierhonderd?’

‘Dank u, vijftig zal reeds genoeg zijn.’

‘Mag ik hopen’ voegde de bankier er bij, toen ik opstond om afscheid te nemen, ‘mag ik hopen dat ons huis voort met uwe bescherming zal vereerd blijven?’

‘Ja zeker,’ wedervoer ik.

Daar zijn weinig stonden in mijn leven die ik mij met meer genoegen herinner dan deze die ik genoten heb binst mijne onderhandeling met mijnheer Bergeret. Ik zou getwijfeld hebben of ik wel aan de jaarlijksche twintig duizend frank mocht gelooven ware het niet geweest van die vijftig Napoleons.

Middelerwijl waren mijne twee vrienden verschrikt om den bijval van hun verdichtsel en zij en waren niet weinig ontsteld om mijne schielijke reis naar Parijs, die door anderen als eene reis voor erfzaken uitgeleid wierd. Joris en Albrecht begonnen dan te vreezen dat ik waarlijk geloof sloeg aan de echtheid van 't uitvindsel dat zij samen beraamd hadden.

Drie dagen na mijne terugkomst kwamen zij mij bezoeken al een aardig gezicht trekken.

‘Mijn goede Lodewijk,’ zoo begon Joris, ‘ge weet dat uw kozijn niet dood is?’

‘Daar en kan ik niet zeker van zijn,’ antwoordde ik, ‘want ik en ben hoegenaamd niet overtuigd dat hij nog leeft.’

‘Ja, maar gij weet toch dat zijne erfenis slechts een verdichtsel is?’

‘Om u de waarheid te zeggen, ik geloof dat wij de eenigste zijn die alzoo denken.’

‘Wij hebben heel slecht gehandeld met zulk een uitvindsel op touw te zetten: wij zijn er waarlijk spijtig over.’

‘Integendeel, ik ben u hoogst dankbaar.’

‘Maar het is onze plicht ons woord te herroepen en te bekennen hoe gek wij gehandeld hebben.’

De waarheid kan niet lang verdoken blijven: men begon verwonderd te zijn dat er geen nieuws van Martinika afkwam; de wijze en voorzichtige lieden schudden veelbeduidend hun hoofd toen zij mijnen naam hoorden uitspreken.

‘'t Belachelijkste van geheel die zaak,’ zei er een, ‘'t is dat hij geëindigd heeft met zelf te gelooven dat zijn eigen uitvindsel waar was. Wat mij betreft, ik moet zeggen dat ik altijd een weinig achterdochtig was over die erfenis.’

‘En ik ook’ zei mijnheer Felix, ‘niettegenstaande het mij vijftien duizend frank gekost heeft.’

Toen ik op zekeren morgen eene dozijn brieven op mijne tafel zag, vermoedde ik dat de zeepbal opengeborsten was. De inhoud was veelal dezelfde: zoo bij voorbeeld:

‘De groeten van mijnheer Mayer aan mijnheer Meran, en daar hij groote betalingen te doen heeft, zal hij met dank eene kasaanwijzing (check) ten beloope van de bijzittende rekening ontvangen.’

Mijne antwoorden deden allen twijfel nopens mijn goed betaalvermogen verdwijnen:

‘Mijnheer Meran bedankt mijnheer Mayer omdat hij eindelijk zijne rekening ingediend heeft, en voegt hier eene kasaanwijzing bij voor 't bedrag der rekening.

Mijne kalme en onverschillige handelwijze wekte nog eenige dagen de nieuwsgierigheid op.

‘Wat een lukkeboone!’ zei de eene.

‘'t En is hier geen zake van geluk,’ zei een andere, ‘hij heeft zijne kaarten wel gespeeld en 't spel gewonnen,’

Een of tweemaal, ik moet het bekennen, voelde ik gewetenswroeging, maar een stond overweging was genoeg om mij te overtuigen dat mijne eigene daden geen deel in 't bewerken van mijn geluk hadden en dat ik alles verschuldigd was aan de algemeene aanbidding van

't gouden kalf en aan de waarheid van Albrecht's gezegde: ‘het beste achter kapitaal is crediet.’

Oorspronkelijk vertaald uit het Engelsch van K. Dickens.

R.D.

Gerrepuiden!
Aan A.D.P.

VERGIFTIG en
vol galle slaan
er tongen ron-
dom ons, die gaan
ons daaglijksch doen begekken.
't Zijn gerrepuiden
ongeacht
van iemand, in
hun eigen gracht,
hun goeste aan 't gerrebekken.
Dat laat ons wat
we zijn, mijn man,
en z' hebben zij
't genoegen van
toch iets aan stuk te trekken;
Och! wist gij hoe
dat volk verschiet,
den top van u-
wen neuze als 't ziet,
en hoe z' hun schenen rekken,
om, keerwijs-om
en diepe door
het dikste van
het puidengoor
in hunnen gracht te stekken!

1-6-1902.

CAES. GEZELLE

Koekoet-éénzang en Vlaschaard

‘**K***OEKOET-ÉÉNZANG*’ zoo zegt het volk, om iets te bedieden dat éénluidend, dikwijls herhaald, en vervelend is.

Dat één en dezelfde *koekoet* (koekoek, koekuit) 't zelfste deuntje roept, dat geve ik geren toe; - maar dat *al* de koekoets *zuiver gelijk* roepen, dat is wat anders.

Immers 't gebeurde mij soms den koekoet af te luisteren, in 't open veld, als hij ieverst van verre uit èn eisen hage of uit èn hulleke boomen, zijn twee volle en luide klanken deur de lucht smeet.

Nu, 'k hebbe den koekoetzang waargenomen:

a/ in groote 3 - (tierce majeure).
b/ in kleine 3 - (tierce mineure).
c/ in groote 2 - (seconde majeure).

't laatste zelden nogtans.

Ja 'k heb er *duidelijk* en *herhaalde maal* opgelet, niet bij denzelfden koekoet, maar denkelijk bij verschillige, en op andere stonden; - 't en is niet waarschijnlijk dat die wijziging uit dezelfde kele komt, want hier is sprake van vasten *zang*, en niet van die menigvuldige klanken waarmede de veugels hun veugelherte lucht geven; 't vroolijk slaan van de vinke verandert in noodkreet, als er èn katte onder den boom komt, waar, tusschen twee spillen, de nest met jongskes, verborgen bleef; horkt op de musschen, of sperlingen, ze razen en schelden, en vliegen malkander in 't haar, terwijl er ginder op èn zinken dakgote e verlatelingske deerlijk en treurig zit te smeeken achter eten. Den hane, die schielijk geruchte hoort, roept al met eens 't luide ‘wacharm’ als vermaan voor zijn hennen; hij lult en praat ook welgezind, als hij daar, in de groene weê, met zijn huisvolk op den wandel trekt; hij kraait, antwoordt op ander gekraai, en stapt trotsch vooruit, al kroppen omdat hij het laatste woord heeft.

Dat hanegekraai, 't zelfde bij denzelfden hane, verschilt soms ook bij andere. Sommige hanen halen hun klanken zuiver op, zenden ze snijdend naar omhooge, zakken, zoetjes en vaste tot op den ondersten grondklank, en slooven 't af met den welbekenden *pneuma* of *nagalm*. Andere 'n kunnen 't maar half zoo schoone, en daar zijnder, die met heesche en schravende kele entwat uitbrengen dat niets 'n beteekent. 't Hanegekraai verschilt dus, en de koekoetzang ook; maar 't verschil bij den koekoet is merkelijk minder, doch duidelijk genoeg om te kunnen gehoord worden.

Liefhebbers schaft er ne keer op.

VLASCHAARD of VLASGAARD? Heer RENÉ DECLERCQ, in zijn onlangs verschenen boekwerk, gebruikt *vlasgaard*.

't Dient ongetwijfeld *vlaschaard* te zijn.

1/ GAARD, (gaert, gart) met zijn nevenwoord GAARDE (gaerde, garde), Duitsch GARTEN, 'n staat nievers bekend als *open veld* of *akker*, maar wel als *omsloten ruimte, tuin, hof, lochting*; - we hebben 't nog bijv. in *boomgaard, wijngaard* (eertijds omsloten druivenveld), *roozengaard, diergaarde*, (dierentuin) (Kramers). *Wonnegaarde* (lusthof, paradijs). (G. Gezelle).

Vandaar nog bijv. 't oude *gardener, gardenaar* of *gaardenier* = hovenier, tuinman; - *gaerdekyn* - hofken; *gaerdelant* (tuinland); werkwoord *gaerden* = hovenieren, (VERDAM); - 't Fransch *jardin, jardinier* komt uit het Germaansch, en van 't oud-fransch *gardin* kwam 't middelengelsch *gardin*, (nieuw-engelsch *garden* = hof, lochting). 'tEngelsch heeft ook *yard*[1] = omsloten ruimte: (church-

(1) In 't begin van 't woord, in stede van de Engelsche *y* die ontstond deur 't Middel-engelsch uit Angelsass. *g, ge*, hebben we ook met de Duitschers meest altijd de *g*, bijv. YARD, M.E. *yerd*, A.S. *geard*, (ons *gaard, gaarde*, (tuin, enz.). - YESTER(day), M.E. *Yisterdai*, (ons *gisteren*, dag van gister). - YELLOW, M.E. *yelwe, yelu*, A.S. *geolo, geolu*, (ons *geel, geluw, geelwe, geelv*); - in sommige woorden hebben we de *j*, en 't Noordsch staat al eens zonder; bijv. YEAR, A.S. *geár, gér*, (ons *jaar*), Islandsch *ár*, Deensch *aar;* YUNG, A.S. *geong, giung*, ook *iung*, (ons *jong*), Islandsch *ungr, jungr*, Deensch en Zweedsch *ung*. YEA, A.S. *geá*, (ons *ja*). 't Engelsch *yes*, is behouden uit *geá su*, ja zoo, 't zij zoo. Vroegertijds bij ons wierd I, (Y), ook dikwijls als voorvoegsel gebruikt; 't is 't zelfde als *ge*, voor een VERL. DEELW. Heden nog in 't *Ypersch*, in 't *Poperinghsch*, in 't *Veurneambachtsch*, en in *Fr. Vlaanderen* is 't *e* (met herhaalden medeklinker): *ekkregen, ekkomen*; *ezzien* (gekregen) niet te verwarren met de lidwoordgedaante bijv. *ekkleed* (e kleed), *ewwuif* (e wijf), *ebberg* (een berg), enz. In 't Middelnederlandsch vinden we *yeloven* (gekloven), *idragen, idaen;* ook *ynoech* (Eng. enough) *genoeg* (W. Vl. ennoeg); ook voor ZELFST. NAAMWOORDEN; *ydenkenesse* (gedenkenisse), *ymac* (gemak), *ymoedicheit* (gemoedigheid, enz.). Ziet nog ander voorbeelden bij VERDAM.

yard = kerkhof, kerkgaard,) en *farm-yard* = om sloten hofruimte, neerhof. - *Gaard, gaarde* = tuin, enz. niet te verwarren met èn ander oud woord *gaerde, garde, gerde, geerde, gaert.* (Ziet bij VERDAM), en dat beteekent: *a/ tak, twijg, rijs; b/ stok, roede, stang* (ook geeselroede, spitsroede), nog aldus bij V. DALE: de *garde* krijgen, verdienen; door de *garden* (spitsroeden) loopen, (bij krijgslieden); *c/* roede als LENGTEMATE of LANDMATE, en dat in dien zin beantwoordt aan 't Engelsch *yard*, èn ander woord ook als 't bovenvermelde *yard*. 't Eerste GAARD, gaarde, Eng. *yard*, tuin, hof, Fr. *jardin*, is verwant met *gorden* (omgorden), Latijn HORTUS en Grieksch CHORTOS. Het tweede GAERT, *gaerde, garde*, twijg, roede, mate, is insgelijks in 't Engelsch *yard*, dat verwant is met Oudhoogd. *gart*, Yslandsch *gaddr*, Gotisch *gazds*, Engelsch *goad* = spitsstok, en verwant met Latijn *hasta*.

II. Voor ons *vlaschaard* geven de woordenboeken *vlasveld, vlasakker*.

III. Bij ons heeft het woord vlas *twee* gedaanten; - *vlas* en *vlasch:* Oudhoogd. *flahs*; Middelhoogd. *vlahs*; Nieuwhoogd. *flachs*; Engelsch *flax*.

Vergelijkt ook ons *plasch* en *plas, plasschen* en *plassen*, eigenname *Plasschaert; - wasschen* elders *wassen* (laver) *flasche, flesche*, elders *flasse*, (*flasselke, flesseltje*), (flesje), enz.

KILIAEN en DE BO geven de twee gedaanten *vlas* en *vlasch*; verders ziet: *vlassen* en *vlasschen* baard; werkwoord *vlassen* en *vlaschen* (wollig worden, pluizen). Dus,

VLASCHAARD aanzie ik als ontstaan uit *vlasch*, met het uitspreken der *ch*.

Het tweede deel is AARD = *akker, veld* (verwant met Latijn *arare*), en niet *gaard* (tuin, enz.).

Vergelijkt *koornaard* (eigenname Coornaert), *boonaard*, *terweaard, hooiaard*. Dat woord *aard, aert*, zit ook in ander Germaansche talen:

AARD (aert), beteekent nog aanlandingsoord, los-oord langst waterloopen, voor pannen, tichels, kolen, enz.

AARD (aert) beteekent ook MARKT; te Gent t'oude *Koornaert - Koornmarkt*.

Ziet bij DE BO, VERDAM en SCHUERMANS.

IV. In 't land van Aelst zegt men duidelijk *vlas*AARD (SCHUERMANS), daar is *vlas* in zijn eerste gedaante, zonder *ch;* 't tweede deel komt dus geheel zuiver uit als AARD, en niet als GAARD.

TOEMAATJE: Bij *Kiliaen* staat *vlaschaerd*, niet met de beteekenisse van *vlasveld*, maar als *pannus villosus* = ruig laken; 't is dus èn ander woord, bestaande uit vlasch- en geweunen uitgang *aerd*; daar is vlaschaard = *laken* dat *vlascht*, dat wollig is - vergelijkt *manckaerd* (Kiliaen), = die mankt; *dibbaard*, (die dibt, dubt, dobt); en *bruischaard* = wijn die bruischt, enz. - voor *bruischaard*, ziet 5de, laatste en volledige uitgave van 'GUSTEN' 1902.

Uit Aertrycke, 1/7/1902

A. MERVILLIE.

Verzen

EERWEERDE Heer Caesar Gezelle, een onzer ieverigste medewerkers, leeraar van dichtschool in 's heiligen Amands gesticht te Kortrijk, en neef van den zoetgevoisden vlaamschen vinder Guido Gezelle zaliger gedachtenis, komt te bewijzen dat de dicht- en kunstgeest in zijn achtbaar verwantschap nog niet uitgestorven is. De heerlijke dichtgave van zijnen oom heeft hij in hert en geest weten

op te vangen, te koesteren, en nu heeft hij, met Bloeimaand, de eerste, bloesems ervan tot eene geurige kroone samengevlochten, en ze aan zijne vrienden ter bewondering ten beste gegeven.

Papier, druk en schikking zijn goed verzorgd en doen eere aan den drukker, al wordt zijn naam zorgvuldig verzwegen.

Al is de hoofding van het werk, *Verzen*, wel nederig, al is het te betreuren dat de uitgave van het werk maar op 100 afdruksels getrokken wierd, en dan nog in den handel niet te verkrijgen en is, toch zal iedereen, die dichten en dichtkunst een weinig verstaat, bij de eerste lezing begrijpen dat hij, niet enkel met eenen begaafden rijmelaar, maar met eenen echten dichter, bij Gods genade, te doen heeft.

Dit werkjen is opgedregen,

> 'Aan u die mijne vrienden zijt'

met deze nederige rijmreken:

> Het is mijn arme wedergunst,
> voor al die, mij genegen,
> de goedheid van uw hert mij biedt,
> van uw goedheid tegen
> te zingen, - beters heb ik niet -
> zoo goed ik kan, mijn lied.

Het beslaat 36 bladzijden, en bevat twintig dichtstukken waarvan er reeds een tiental in *Biekorf* verschenen, en de aandacht der kunstminnaars gaande gemaakt hebben. Behendige teekenaar, en kunstige schilder, teekent de dichter ons met vaste greep, en schildert hij met strenge maar welgepaste kleuren, liefst de edele vlaamsche natuur.

Kijkt rond in zijne toogzaal en bewondert zijne schilderingen.

Hier hangt een dikke '*Smoor*', die door '*Onhebbelijke sneeuw*' ons tot den '*Winter*' leidt; daar stappen wij met '*Goe morgen*' door 't '*Schaduwrijke woud*' om de Zon hare '*Zotternie*', haar '*Lied*' en haar '*Laaiende vuur*' te bewonderen; verder naderen wij vol ernst in de

schaduwe van ‘*Varende wolken*’, en van overdekt geluchte, langs de ‘*Zonnezuchtige Leye*’, al den zwarten ‘*Maaier*’ bewonderen, door ‘*Nachtrust*’ en ‘*Avondvrede*’ met ‘*Verlijden*’ en ‘*Betreuren*’ tot de rust van het leven de ‘*Dood*’ en het ‘*Herdenken*.’

En boven de uitgangdeur hangt een schets naar het leven geschilderd, van een ‘Blikkenbedelaar’, aan wien wij met den dichter alle ‘Geluk’ toewenschen:

Is Caesar Gezelle een natuurschilder, hij is ook een man van een stuk onbekwaam om zijne gedachten en zijne innige overtuiging voor den vijand te verduiken. Vroom en vrank laat hij de christen kunstvaan wapperen in den wind, onbevreesd wat schichten of schampen andersdenkenden er mochten naar schieten; want het gaat er edel en fier in zijn tweede stuk:

> Gij dichters van het kwaad, die wilt in teedre zielen,
> waar nog de hoop in straalt, die blijde hoop vernielen,
> die ons geloof, dees baken in de zwarte twijfelnacht,
> met al 't vermogen eener helsche kunst versmacht,
> laat af! Geen lijden, geen gewilde weemoedstranen!
> geen anstig dwalen op gezochte doolaardsbanen
> naar een geluk dat men met starren zin verstoot!
> Na leven zonder troost, geen troostelooze dood!
> Vaart onze lucht voorbij, gij, nachtsche lijdersschimmen,
> uw zijn wij niet. Daalt neêr - daar wij den berg beklimmen -
> in 't nachtelijke dal, waar immer tranen zijn,
> gij zoekt het. Wij gaan op, omschitterd met den schijn
> dier zon die eeuwenoud en immer nieuw gerezen,
> heeft den geslachten steeds een' vasten weg gewezen,
> het heiligend geloof dat in een dageraad
> van zaligende liefde en hoop te stralen staat.
> U laten wij, daar gij ze wilt, uw lijdend dolen,
> uw wanhoop en uw haat: laat ons dus ongestolen
> ons licht en levenslust, ons liefde en lijdt dat wij
> in wat gij noemt ons ‘waan’, gelukkiger dan gij,
> den moed nog hebben om aan plichten te gelooven
> en te getuigen van een hemel in 't hierboven!

Ja! zulk eene geloofsbelijdenis is weerdig van eenen priester en van eenen Gezelle! *Sursum Corda!* Leven en werken voor de kunst en de kunste voor God tot spijt van die 't benijdt!

Tale, maat en rijm zijn den dichter drie onderdanige kinderen die hij gedwee weet te plooien naar den eisch van kunst, gedacht en beeld; maar hij en vergete niet, dat al wie een kunstgewrocht mag lezen, meer helderheid vereischt als dezen die het gevoeld en geschapen heeft.

Sedert eenige jaren hebben wij in onze taal menige dichtwerken weten verschijnen, die edele en verhevene gedachten en gevoelens voorstelden, prachtige tafereelen en diepe bespiegelingen voor den geest deden schitteren, maar die, door eene uiteenloopende langdradigheid in de opvatting, of door jammerlijke zorgeloosheid in den opstel, als volslegen en afgewrocht kunstwerk niet kunnen aanveerd worden.

Onze jeugdige dichter en is van dit slag niet, want alles bij hem is streng en kieschkeurig uitgelezen. Hij weet de dichterlijke zijden van ieder zijner natuurschilderingen te grijpen, ze met nauwgezet kunstgevoel af te werken, en ze op een gouden snoer tot een schitterend pronkjuweel samen te rijgen.

Ik zoude hier stukken willen ontleden en voorbeelden geven, maar dat zoude ons te ver leiden, ten andere, zoo gij de gelegenheid vindt, leest en herleest deze *Verzen* en gij zult het ten overvloede ondervinden.

In het stuk waarmede het werk begint, heeft, mij dunkt, de dichter zijn eigen beeld en gevoelen afgemaaid. Hier volgt er het laatste deel van:

> ..... Vol kracht als 't leven zelf
> woelt *hem* de wilde vloed
> van 't hert op naar de mond;
> ter lippen uitgedreven
> stort hij in pereldans,
> waarin de liefde of haat,

de blijdschap of het wee
lijk zonnestralen beven!
Dat 's dichten, dat alleen,
dat is die gunste Gods,
en zoo ons die bezielt,
waarom niet losgelaten
den slaanden gorgel dan,
de vrije luchten in
hoog boven 't ijl gezwets
van die beneên daar praten.
Zingt niet de nachtegaal
in 't zwartste van het woud
met God daar gansch alleen
en 't stille van de nachten?
wat raakt al 't zeggen ons?
Ons leven is ons lied,
en zoo wij 't kroppen, zal 't
ons vroeg of laat versmachten.

Hij die zoo dichten kan, moge roem behalen op allerhande gebied maar hij gedenke steeds dat het dichten zijn beste vak moet blijven. Zijn leven zij zijn lied, en verre van het te verkroppen, hij late het galmen en wederhelmen zijne christene vlaamsche stambroeders ter eere. Hetgeen wij nu genieten mochten, weze enkel eene voorloopende golving van eenen machtigen stroom die volgen moet, en waarin wij al de heerlijke schoonheden van onze vlaamsche natuur, ons vlaamsche land en ons vlaamsche volk bewonderen mogen.

Uit Nieuwpoort, den 21^{n} in Hooimaand 1902.

C. DE LAERE

Het Mimodrama van Groeninghe[1]

DE eerw. Heer G.H. Flamen is een der leerlingen van den eerw. Heer L. De Bo zaliger, wiens lof hij uitsprak te Poperinghe, ter gelegenheid der plechtige inhuldiging van het praalgraf, den schrijver van het West-Vlaamsch Idioticon, door zijne vrienden opgericht.

Te Brussel geboren maar te Brugge onderwezen en opgegroeid, heeft de Eerw. Heer G.H. Flamen, van jongs af, ons oude Vlaanderen bemind en bewonderd. Tijdens dat hij te Kortrijk en te Rousselare professor was, trilde hij toen men hem van Brugge en Damme, van Breydel en Maerlandt kwam spreken. Immers, binst zijne studiejaren had M. Flamen te Brugge gewoond, bij eene zijner moeien, maar hij was ook zeer dikwijls te Damme, waar zijn oom, Dr Flamen zaliger, burgemeester was. Ja, Damme met zijne prachtige kerk, zijnen machtigen toren, zijne schilderachtige Halle, zijn middeleeuwsch gasthuis; Damme, met de gedenkenissen van zijne haven en handel, van zijne macht en rijkdom; Damme, waar weleer 1700 oorlogschepen van Philip-August vernietigd werden en ontelbare andere wapenfeiten gebeurden; Brugge insgelijks met zijne kunst en nijverheid, met zijne weelde en zijne pracht, met zijne allerhande praalgebouwen en meesterstukken; Brugge, bijzonderlijk, met de herinnering zijner graven en hertogen, doch bovenal het Brugge van 1302, met zijnen Coninc, zijnen Breydel, zijne gilden en ambachten die te Groeninghe het geduchte leger der Franschen overwonnen: dit alles verrukte en vervoerde den leerling, en later den priester en den leeraar; dit alles deed in hem den geestdrift opwellen en ontstak in zijn herte de gevoelens van eene edele en vurige vaderlandsliefde.

't En zal dus niemand verwonderen dat deze inboorling van Brussel, die het kasteel van Male en de legerplaatsen der brugsche bannelingen of uitwikkelingen van de meimaand 1302 zoo dikwijls bezocht, het grootsch gedacht opvatte de heldaftige gebeurtenissen van dien tijd in eenen zekeren zin te doen herleven.

De menschen, in het algemeen, doch vooral de geleerden, houden op onze dagen van langs om meer aan het verledene; de minste bijzonderheden der middeleeuwen en der voorgaande tijden wekken hun belang op. Men herstelt kerken en torens, belforten en stadhuizen; men vernieuwt kasteelen en paleizen, men versiert ze met oude tapijten en schilderien, met allerhande meubels, kunstwerk en sieraden der verledene eeuwen, om alzoo de plaatsen te doen heroprijzen, rechts gelijk zij waren toen onze voorvaderen daar leefden en zweefden, en wrochten, en baden als vrome Christenen en als deftige vaderlanders.

Men heeft alzoo, op onvergeetlijke toogdagen, het oude Antwerpen en het Parijs der middeleeuwen zien heroprijzen. Te Brugge en is zulks niet noodig, omdat onze stad nog in duizende plaatsen met het kenmerk der vervlogene tijden bestempeld blijft.

(1) G.H. Flamen. *Het groot vaderlandsch Mimodrama van Groeninghe ofte Guldensporen*, in zeven tafereelen, 1302-1309. Gedrukt en uitgegeven te Brugge, ter Sint Augustinus drukkerij, in het jaar 1902.

Maar de geleerden hebben ook de levenswijze onzer vaders nagegaan. Zij hebben inzonderheid heuglijke feesten en optochten herdacht, en onder de oogen van duizende nieuwsgierigen hebben zij prachtige historische stoeten door de straten onzer steden doen voorbijtrekken.

't Is zelfs gebeurd, te Sint-Andries bij Brugge, in het jaar 1880, dat men den tijd van den Boerenkrijg in een wonder schouwtooneel deed herleven, en zulks in de opene lucht waar een wonderbaar vertoog de gevoelens van geloof en vaderlandsliefde tot geestdrift opwekten.

Nu, de Eerw. Heer G.-H. Flamen, die een fijne oudheidkundige is, heeft het gedacht opgevat van alzoo ook de luisterlijkste daden onzer Helden van 1302 te doen herleven. Uit hetgene wij gezegd hebben blijkt dat niemand daartoe beter bereid was dan M. Flamen, die sedert jaren en jaren zoo menige tooneelspelen gemaakt en bestierd heeft te Ruysselede, waar hij zijne rijke inbeelding, zijnen schranderen geest en zijne kunstvolle opvatting der zaken van de verledene tijden zóó behendig heeft doen uitschijnen.

Welk wonder dus dat zijn *Groot vaderlandsch, Mimodrama van Groeninghe*, wanneer hij het, verleden winter, op het stadhuis te Kortrijk is gaan lezen, zulk eenen ongemeenen bijval gevonden heeft?.... Welk wonder dat alwie het doorbladerd heeft, ervan ingenomen is geworden?....

Het, *Mimodrama* is bestemd om in de opene lucht gespeeld te zijn, op een plein van 90 duizend vierkante meters, met zang en muziek die, voor de omstandigheid gemaakt, de gedachten en gevoelens moeten aanduiden der honderden spelers die daar zullen te voorschijn komen. Eilaas! de tijd heeft ontbroken om, dees jaar, de noodige gereedschappen te maken tot het opvoeren van hetgene *Onze Tijd* een meesterstuk genoemd heeft. Het schijnt dat alle maatregels genomen zijn om in 1903 dat wonder schouwspel uit te voeren. Twaalf honderd spelers zullen er te voorschijn komen, met 200 peerden, ossen, wagens en een volledig middeleeuwsch oorlogstuig. De tooneelversieringen zullen 8 tot, 10 meters hoog zijn, en gansch het spel zal begeleid worden door orkest, gezang en krijgsmuziek.

Het *Mimodrama* bestaat uit de zeven volgende tafereelen:

1. De samenspanning der Bruggelingen.
2. Inneming en vernieling van het slot van Male.
3. Het kamp der Vlamingen in 't omliggende van Damme. - Naar de Brugsche Metten.
4. Intrede te Brugge van Willem van Gulik en Wido van Namen.
5. Het voorplein van den Groeningherkouter, te Kortrijk.
6. De Bedevaart der Kortrijksche vrouwen naar de Abdij van O.L.V. van Groeninghe.
7. De zegepraal der Vlamingen en de zegestoet.

‘Om de uitvoering van het *Mimodrama* volkomen te verstaan en aangenaam te genieten is het noodig den tekst op voorhand aandachtiglijk te lezen en, gedurende het spel, de ontwikkeling der tafereelen erin te volgen, Het valt nochtans te bemerken dat het *Mimodrama*boek, zoo opgesteld is, dat het, zelfs voor dezen die de uitvoering niet zouden kunnen bijwonen, eene aantrekkelijke lezing verschaft.

‘Al de Vlamingen worden uitgenoodigd om op het werk in te schrijven.

‘*Men gelieve deze aankondiging aan vrienden en kennissen mede te deelen*.’[1]

H.R.

Mingelmaren

Het liedje van Groeninge - Staplied

ONLANGS is verschenen bij G. Van Gysel-Dhossche, Vlasmarkt, 18, te Gent, ten koste van 1 frank, ‘het liedje van Groeninge’, staplied, met begeleiding van klavier; woorden en muziek zijn gemaakt door Leoni Vivens.

Eene Belgische school van geschiedenis te Rome

MEN schrijft ons uit de H. Stad:

Eindelijk heeft het Belgisch Staatsbestier aan het dringend verzoek van onze geschiedvorschers toegegeven, en besloten in navolging van Duitschland, Frankrijk, Oostenrijk, Hongarie, Polen, Engeland, Zweden en de Vereenigde Staten van Amerika, hier eene school van Geschiedkunde op te richten, dit inzonderheid met het oog op den onuitputbaren oorkondenschat van het *Vatikaan*.

In het begin van Schrikkelmaand II. is de aangestelde Voorzitter hier afgestapt, *Dom Usmer Berlière*, kloosterling uit de abdij van Maredsous, lid van het Kon. Berek van Geschiedenis in Belgie, ten einde de voorbereidende schikkingen en werkzaamheden te beginnen. In Slachtmaand van toekomend jaar zou de school geopend worden. Voor de kennis van Vlaanderens roemrijke geschiedenis is zij allerbelangrijkst.

In de *Nunziatura di Fiandria*[2] b.v. zijn er schatten voor onze geschiedenis op te halen[3], want 't is geweten hoe Vlaanderen in het Noorden een brandpunt was van godsdienst en beschaving, en steeds aan Rome verknocht bleef.

(1) Bericht van den drukker nopens het *Mimodrama*.

(2) *Nunziatura di Fiandria*. - In 1584 wierd de ‘*Nunziatura di Colonia* (ofte Keulen) opgericht, waarvan het bisdom Luik afhing, alsook de Spaansche Nederlanden, tot in 1596. Met de regeering van Aartshertog Albrecht, onder Paus Clement den VIIIe, kwam de ‘*Nunziatura di Fiandria*’ tot stand, die twee eeuwen voortduurde, tot hare afschaffing onder keizer Jozef den II^{de}. In den beginne was zij dikwijls in betrekking met Engeland, en in 1622, bij de verdeeling der kettersche en ongeloovige landen onder de verschillige ‘*Nunziaturae*’ werd de Noorderprovincie (Holland, Engeland, Ierland, Schotland, Denemarken, Noorwegen) onder haar machtgebied gesteld.

(3) Verbazend en roemvol zijn de uitslagen, die de Poolsche school voor de geschiedenis van 't Vaderland opgeleverd heeft.

[Nummer 15]

Het Kuipersambacht te Brugge
(*Vervolg van bladz. 208.*)

ANDERE wetensweerdigheden nopens de keuren, de gedingen en de inwendige orde der nering laten wij onverlet, om de voornaamste geschiedkundige daadzaken, links en rechts in *Dienberghe's* handschrift verstrooid, bijeen te oogsten, en ze den welwillenden lezer van *Biekorf* in een laatsten bundel aan te bieden(1).

Vooraf zullen wij doen opmerken dat het de Dekens van 't ambacht waren, die de merkweerdigste gebeurtenissen, tijdens den jaargang hunner ambtsbediening voorgevallen, moesten te boeke zetten. Ook in die verhalen, in ongekunstelde en soms luimige schrijftrant opgesteld, ligt meer dan eene bijzonderheid besloten en verdoken, die men in gelijktijdige handschriften en boekwerken nergens aangestipt vindt.

(1) In voorafgaande afschrift van 't oorspronkelijk stuk rakende de *fondatie* DE MOOR, wierd de dagteekening '*Gend 8 Ougste 1785*' niet overgedrukt. Gelieve de lezer het jaartal aldaar in te vullen.

***

Eerst knippen wij, uit 't belangwekkend handschrift, wat er aldaar geboekt staat nopens Joseph II, in de geschiedenis onder den spotnaam van Keizer koster zoo ongunstig bekend.

In 1780, aan zijne deugdminnende moeder, de alom geëerde en diepbetreurde *Maria Theresia* opvolgende, deed de nieuwe keizer, 't jaar daarna, zijne 'blijde intrede' in de Belgische Staten. Zoo kwam hij, op den 13 in Zomermaand 1781, binnen Brugge, waar hij, den volgenden dag, wezende H. Sacramentsdag, de plechtige Hoogmisse in de hoofdkerke bijwoonde, en, met een flambeeuw in de hand, den zegetocht van het Hoogweerdige door de straten der Stad vergezelde.

De toenmalige Deken van 't ambacht, *Jacob Veryser*(1), verhaalt ons die gebeurtenis in dezer voege:

> 'NOTA. Op den 13 Juny 1781 synde woensdag naer noene omtrent ten 5 uren is gearriveert van *Ostende*(2) al *Blankenberge* syne Majesteyd den keyser *Josephus den tweeden* van dien naeme en nam syn losement in de herberge *het hof van Commercie*(3).
> Den volgenden dag wesende den feestdag van het H. Sacrament heeft syne Majesteyd in onse Cathedraele kerke de pontificale Hoogmisse gehoort daer naer heeft syne Majesteyd het alderheyligste in

(1) *Jacob Veryser* bekleedde het ambt van Deken, van den 18^{en} in Bloeimaand 1781 tot 17^{en} der zelfder maand 1782.

(2) 'Den keyser geduerende zyn verblyf tot *Ostende* in de gezeyde maend Juny, hebbende doen opmaeken het plan van eene merkelyke vergrootinge zoo van de stad als deszelfs have en bassin, heeft tot vervoorderinge van den koophandel, by octroy van den 4 Ougst van 't zelve jaer 1781, het plan dezer werken goedgekeurd en aen het Magistraet toegestaen te lichten de somme van fl. 400,000, agtervolgende welke alles voltrokken is; by reglement van den 11 Juny 1781, Ostende opgerecht hebbende tot eene vrye have, tot vermeerderinge van den koophandel, waer op Joseph zonderling liet vallen zyne aendagt, ten welken eynde hy naderhand ook getracht heeft de stad Antwerpen, door het openen der Schelde, haeren ouden luyster weder te geven.' *Jaerboeken der Oostenryksche Nederlanden van 1780 tot 1814, opgesteld door eenen Tijdgenoot, blz. 26*.

(3) 'Joseph II, verzeld door den Graeve *De Terzy* en eenige bedienden, reisde onder den naeme van Graeve *Van Falkenstein*, alomme afstappende in afspanningen als eenen gemeenen en onbekenden heer, zonder lyfwagt, en zonder eerbewyzingen, door hem stiptelyk verboden, doch wel vergeld door d'algemeene vreugd van het volk.' *Ald*.

de processie verseld met waslicht[1] en is den volgenden dag synde den 15 deser 's morgens naer alvoren bygewoont te hebben de militaire exercitie vertrocken naer Gend.

* * *

Joseph II, zoo leeren ons de geschiedschrijvers, was machtig, met edele hoedanigheden begaafd en genoot de liefde zijner onderdanen, die de weldaden der moeder zoo spoedig niet konden vergeten; hij had dus het geluk zijner volkeren kunnen uitmaken door de wonden der hervorming te heelen, de stoffelijke welvaart te ontwikkelen, aan de Kerk overal de vrije uitoefening van haren doeltreffenden en heilzamen invloed te verleenen. In plaats van dat alles, doordrongen van den geest zijns tijds, heerschzuchtig en

(1) Over beide kerkelijke plechtigheden, ontleenen wij aan den '*Reg. actorum capitularium Eccl. Cath, S. Donatiani Brug.*, Lit. VII, p. 466' nog de volgende bijzonderheden: 's Morgens ten 9 ¼ ure, is Zijne Majesteit *Joseph II*, in krijgskleeding en vergezeld door twee bevelhebbers van zijn Hof, den graaf *De Tersi* en den baron *De Vierset*, met eene gemeene huurkoets te Sint-Donaas aangekomen. Aan den ingang der hoofdkerk, waar het weerdig Capitel zijne komste afwachtte, heeft de bisschop, Hoogweerde Heer Felix Guilhemus Brenart, den keizer wijwater aangeboden en hem verwelkomd. Daarna, voorafgegaan van de kerkbedienden en de kanonikken, in choorgewaad, en voorbij de heeren van heide magistraat, links en rechts in den middenbeuk geschaard, wierd zijne majesteit met zijn gevolg ten hoogen choore geleid, waar, al den Evangeliekant, hem eene plaats bereid was. De kussens, die daar vóór hem geleid waren, wegnemende, heeft hij. met den kerkeboek in de hand en neêrgeknield, de Hoogmisse gehoord met groote stichtigheid, alleenlijk recht staande ten tijde van 't Evangelie.
De Misse geëindigd zijnde, heeft Joseph II de processie vergezeld. Onmiddelijk achter het Hoogweerdige stappende en op redelijken afstand door beide zijne bevelhebbers gevolgd, droeg Zijne Majesteit in de hand eene keerse, die, bij iederen rustautaar langs den ommegang, door eene nieuwe vervangen, hem van wege den burgmeester der schepenen knielende wierd aangeboden. Na den kerkelijken dienst in Sint-Donaas, bezocht de keizer St-Baseliskerke, om er de kostbare relikwie van het H. Bloed te vereeren.
'Hetgeen in deze omstandigheid, zoo teekent OCKET in zijn handschrift op bladz. 59, in hem bespeurt wierd, was eene zeldzaeme onverschilligheid over de aendagt die men had om hem fluwele knielkussens aen te bieden, zoo dikwils als den bisschop den zegen gaf met het Alderheyligste, want de zelve wegwerpende, knielde hy op den blooten grond. Wat zyne aendagt en godvrugtige gesteltenis raekt? Daeraf wierd zeer verschillig gesproken; dat is zeker dat zy niet verergerende was.'
Zie ook *Rond den Heerd*, 5de jaar, no 30, bladz. 233 vlg.

eigenzinnig, verkoos hij volk en land te onderdrukken. Weldra trapte hij onder de voeten alle recht, verbrak de plechtigste eeden door hem zelven aan 's lands vrijheden gezworen, schond de bestaande landwet, poogde de H. Kerk aan zijne grillen te verslaven, wierp de verwarring in de gemoederen en, in zeer korten tijd, verloos geheel en al de genegenheid en het vertrouwen zijner onderdanen.

Door welke willekeurige en hatelijke maatregelen de uitzinnige dwingeland godsdienst en vrijheden, hier te Brugge, poogde te onder mij nen en te vernielen, daarover verschaft Deken *P.S. Fagel* ons de volgende inlichtingen:

> 'In dese myne jaerschaere van den 12 Meye 1784 tot den 19 Meye 1785 synder veel vrouweklooster gesirculariseert een mans -: de Chartreusen, Carthreusinnen, Jacobinessen, Colettenonnen, Capucynessen, grauwe Susters, Bethanien, Penitenten. In het clooster der rycke Claeren light er tegenwoordig opgepropt van hoy en haever rogge, etc.: beneffens het clooster van de Sarepten oock insgelykx ende in dit leste isser een oven gemaeckt dienende voor de militaire[(1)]'.
>
> 'In deser jaere is er een verbod[(2)] gecomen van syne Majesteyd

(1) De volledige opgave der zoo gezeide "onnoodige kloosters" door Joseph II, binnen de stad Brugge, afgeschaft, vinden wij nauwkeurig aangeteekend by OCKET: "*Uyt kragt van het besluyt van 17 Maerte 1783*, zoo schrijft hij, *wierden in de maend Junius dese volgende kloosters te Brugge vernietigt*: de Chartreusen, Chartreuzinnen, Predikheerinnen *gezeyt* Jacobinerssen, Theresianen, Urbanisten *gezeyt* ryke Claren *en* geschoeyde Carmeliterssen, *en in de maend Meye van het jaer 1784 wierden de volgende vernietigt*: de grauwe Zusters, de Annunciaten *gezeyt* roode Zusters, de Canonikersen regulier *genoemt* Sarephten, de Penitenten, Bethanien, de Capucinnerssen, *en* arme Claren *genoemt* Coletinen." *Hds.*, bl. 60.
Over verscheidene dezer kloostergemeenten, en voornamelijk nopens de *Capucynessen*, de *Jacobinessen*, de *Penitenten van Aardenburg*, de *Theresianen*, de *Urbanisten,* de *geschoeide Carmelitessen*, de *Sarepten*, staan zeer belangrijke wetensweerdigheden geboekt in het hooggeprezen werk van Kanonik E. REMBRY: "*De bekende Pastors van St Gillis, te Brugge*".

(2) Den 26 in Zomermaand 1784, verscheen er oen '*Edict*' van keizer Joseph II, besloten in XXII artikels, waarbij streng verboden wierd in 't vervolg nog te begraven in kerken, kapellen, bidplaatsen of ander overdekte gebouwen, 't zij in de steden, 't zij daarbuiten; ja zelfs, op kerkhoven binnen de Steden, Vlekken of Burchten, van den 1sten in Slachtmaand van 1784 voort, op straffe voor de overtreders te betalen, boven de onkosten van ontgraving en vervoering, nog eene boete van 1000 guldens. Verders wierd er bevolen kerkhoven buiten den omtrek der Steden op te rechten, ten laste van de parochiekerken. Zie dit '*Edict*' in het *Derde deel van den zesden Placcaert-Boek van Vlaenderen. Gend 1786*, bl. 1813 vlg.

> den keyser en koning van op geen kerkhoven of kerken binnen de steden te begraeven ende heeft geordonneert eene plaetse buyten de stadt die best gelegen soude syn op eene vlaeckte. Soo is de plaetse goet gevonden buyten de Catheryne poorte op den weg van Steenbrugge maer een half quartier buyten de poorte(1).
>
> 'Ende hebben de eerste daer in begraeven in 9bre 1784 de dogter van uyt de herberge genaemt *de lelye* buyten de Gendpoorte geheel by het nieuw kerkhof. Ik reken sedert 9bre 1784 tot Meye 1785 circa al acht hondert begraeven liggen. God geve de sielen de eeuwige rust. Amen.'

Bovenstaande hoogbevel, rakende de begravingen buiten de steden, wierd, in de twee, drie eerste jaren na zijne afkondiging, door de Bruggelingen, ondanks hunnen afschuw voor liet algemeen kerkhof, algemeen en nauwkeurig onderhouden; doch, zoo vernemen wij uit *Diensberghe's* handschrift, namen de zaken, in 1787, eene andere wending. *Andries De Buck*, die toen ten tijde het ambt van Deken waarnam, teekende de volgende bijzonderheden aan:

> 'In meye 1787 is er een nonne in het ingels klooster koommen te sterven in het princenhof. Sy hebben haer begraeven in hun klooster in plaetse van in de *Sant-Kerkhof* buytten de Ste Catherine poorte. De heeren van het Colegie hebben naer het ingels clooster eenen brief toegesonden waer in vermeld de boete daer toe staende en hebben s'avons omtrent ten 10 ½ beuren het dood lichaem begeert om naer de *Sant-put* te voeren en sy hebben dat geweygert en door geschreeuw van de gebuers hebben sy moeten met schaemte vertrekken.
> 'Eenige daegen daerna is er gestorven sekeren schoenmaeker houdt Deken met naeme Fyvée. Soo hebben vier oude dekens hebben den selven Fyvée gedraegen naer de kerke van St Salvators. De misse gedaen synde hebben de selve houde dekens hem begraeven op het kerkhof het welcke nog in wesen was en des 's nags gewaekt maer den tweeden nagt hebben de heeren van den Collegie het lichaem doen uythaelen het welcke al ses daegen dood was met de lykcarre naer den *Sant-put* doen wegvoeren(2).

(1) Dit algemeen kerkhof had onder het volk geen anderen naam dan dien van '*Het Raapstuk*', om reden zeker van de rapen die erop groeiden, wanneer het, ten koste der verschillige parochiekerken der stad, aangekocht wierd, om tot begraafplaats te dienen. Zie E. REMBRY, *aangehaald, werk, bladz. 304, Aanteek. 2.* - In het *handschrift*, staat het bekend onder de namen van: '*Sant-Kerkhof, Sant-Put.*'

(2) Ocket zegt dat 'zulks de eerste overtreding was die, op 11 Junius 1787, binnen de parochie van St Salvator geschiedde. Nadat alle de Ceremonien der heilige Kerk door den pastor verricht waren, wierd het lijk van Franciscus Fyvée door zijne medeburgers opgenomen en op het kerkhof van St Salvator begraven, den put daartoe, ten tijde van den lijkdienst, zonder hulpe of medewerkinge der kerkdienaren, door de zelfde bereid geweest zijnde. De daders nochtans wierden in de gedreigde boeten niet geslegen, hoewel zij niet onbekend konden zijn.' *Hds.* bl. 63.

‘Den sondag daernaer synder nog eenige begraeven op het kerkhof van St Salvators[1] onse lieve vrouwe en St Anne[2], in het bywesen van omtrent de duysent menschen. 's Avonds is de lykcarre rond gereden om de anderen die in het lykhuiseken stonden met wel 4 hondert menschen daer agter en commende aen het hospitael hebben sy gedreygt van de carre in stukken te cappen en dan is het volk vermeerdert dat den voerman heeft moeten de vlugt nemen. Des anderen daegs uyt vreese van tumulte is geconsenteert van op de kerkhoven te begraeven tot aldertyd’[3].

(*'t Vervolgt*)
EDM. DE VOS

(1) “*Diergelyk geval*, zoo schrijft OCKET, *had te St Salvator op den 17 Junius ván het zelve jaer wederom plaets ten opzigte van zekere* Maria Vandersteene *en twee kleyne kinderen die ook daedelgk, met diergelijke omstandigheden als in het voorgaende geval, begraven wierden, maer het Magistraet vond niet geradig deze lichaemen te ontrusten zoo als ook niet de begraevers der zelve*.” *Hds*. bl. 63.

(2) Nopens de begravingen op Sint-Gillis' kerkhof, deelt Zeer Eerw. Heer Kanonik Rembry ons de volgende bijzonderheden mede:
“Den 26 Juni 1787, in weerwil der zware boeten door het “Edict” uitgesproken, begroef men op het Boerenkerkhof het lijk van Isabella Ceciliaen, huisvrouw van Franciscus Spindeleer; andere begravingen geschiedden aldaar den 30 Juni, den 2, 6, 9, 17 Juli en den 7 Augusti. Van den 9 Augusti voort, wierden de lijken der parochianen wederom vervoerd naar het algemeen kerkhof, maar, van 28 Februari tot 30 Juli 1788, begroef men op het parochiekerkhof alsof het “Edict” niet bestaan had, en te rekenen van 19 November 1789 tot in 1805, wierd hetzelve gestadig overtreden. Twee onbejarige kinders, Jacobus Gerstelynck en Alexander Vermeulen wierden de laatste begraven op het Boerenkerkhof, te weten den 27 April 1805; van dan af, zijn al de lijken der parochianen ter aarde besteld op het algemeen kerkhof.” *Aangeduid werk*, bl. 303-305.

(3) Op den 20 in Slachtmaand 1789, wierd door de Regeering een bevel uitgeveerdigd, luidende als volgt:
‘Het Collegie van Schepenen, in aendacht genomen hebbende den afkeer der inwooners dezer Stad jegens het verbod van de dooden in stad te begraven, verklaert, op het verzoek van het Comiteit generael dezer Stad, dat de dooden zullen mogen begraven worden op de kerkhoven der respectieve parochiën dezer Stad gelyk voordezen of op het gemeene kerkhof en elders volgens beliefte, maer niet in de kerken,’ *Delib, boek, Ste Anna, Brugge XLVII bl. 5*.

Ons Vlaamsche kunstvaatwerk

DIE halfruwe maar toch mooi gedraaide en lief gekleurde eerden kannen en potten, kroezen en pateelen, die ons vlaamsch kunstvaatwerk uit maken, hebben we in Biekorf reeds leeren kennen, toen men ons binnenleidde bij den Heer Leo Maes te Torhout, den schepper van onze hedendaagsche pottebakkerskunst[(1)]. Die kunstwaren genieten gedurig grooteren en grooteren bijval zoo binnen als buiten den lande. Doch middelerwijl rijst hier en daar ook een twijfelend gedacht, 't zij nopens den duur van die kunste, 't zij nopens de kunstweerde zelve van hare voortbrengsels. Daarom kwame 't misschien niet ten ontijde hier wat verder daarover uit te weiden.

Onze kunstvaatwerken zijn wat ruw en wild uitgewrocht; beziet dien tabakpot, wat al bulten en knuisten, beeld on zicht zijn grof, staven en striepen loopen scheef, onregelmatig, hier dicht, daar zwaar, de verwen zelf mengelen ineen, en 't geheele verraadt bij een eerste opzien een onverzorgd verwaarloosd werk. Vroeger docht het mij, en sommigen dunkt het nu nog alzoo, dat dit vaatwerk er vele zou bij winnen, wilde Baas pottebakker wat fijnder werken en alles meer verzorgen. En bachten die vrage schuilt bij eenigen 't gedacht, dat de kunstenaar misschien oud vlaamsch pottebakkersgoed wilt nawerken, om zijn eigen werk een ouderwetsch uitzicht op te zetten en zoo meer in de smake te vallen van de ontelbare liefhebbers van oudheden. 't Eene noch het andere kan ik aannemen.

Meermalen reeds, zoo vertelde mij de Heer Maes, wien ik vroeger eens sprak over de ruwheid van zijn werk, heeft hij op vrage fijn werk verveerdigd, daar woord en beeld, en bloem en blad op effen gladden wand klaar afgeteekend stond; doch immer wordt zijn schijnbaar verwaarloosd werk om zijne wilde en ongezochte schoonheid bij voor keur gevraagd en het meest gegeerd. En toch en werkt hij

(1) *Biekorf*, X, bl. 2-7, 16-22.

niet alzoo om te bevallen aan die liefhebbers, wier gadinge verder zijn eigenaardig bewerken der poteerde komt goedkeuren; hij werkt maar uit eigenen kunstzin, een zin die mij niet ongegrond schijnt.

De ruwaardige grondstoffe, duitsche of vlaamsche klijtof pijpeerde, daaruit ons vaatwerk verveerdigd wordt, wilt ruw bewrocht zijn, noch min noch meer als dat het porselein eene fijne bewerkinge vereischt. Breekt en brijzelt die klompen eerde heel fijn en verveerdigt er een vat uit met glazen wanden; 't zal springen al brandend in den oven: die eerde en verdraagt dat niet. Met mesken of drijfstoksken kan men op die eerde bloem en blad tot in 't laatste vezelken uitteekenen, wezenstrekken tot in hunne fijnste plooien en diepste holten uitkerven, en alles met lichte onderscheiden verwen opsieren. Maar in dat werk zal er iets valsch steken: die vertengerde opgesmukte vertooinge en past die ruwe stoffe niet die er onder schuilt; dat strijdt met haren eigen aard. Zij is bekoorlijker in slakken en ongezochten leest en verfverwerkinge.

Zoo vindt Hugo Verriest den landwerkman veel schooner in zijne werkkleeren, ‘in zijne vodden die hem vrij en los over 't vrije lichaam hangen’ schooner dan in zijne zondagkleeren: deze ‘en gaan hem niet.’ Verfijnd werk moge u meer bevallen - over den smaak valt niet te twisten - toch met hunne vrije doch edele gedaante, met hunne loswendende striepen en eenvoudige teekeninge, vol eigen schoonheid blijven onze vaatwerken mij bekoorlijk. Zij zijn schoon.

Zoo ook, kunstig gebeiteld houtwerk moge prachtig zijn en mijne bewonderinge afdwingen, toch blijf ik genietend een zwitsersche woninge beschouwen, daar zij rustende staat in hare eigen lieftalligheid voldaan, uit ruw hout wild opgetimmerd. 't Is waar, zoo schikt ze in de wilde schoonheid dier landstreek en stemt ze overeen met den eenvoudigen aard dier bergbewoners, maar 't lust mij ook in den ongezochten leest onzer vaat-

werken eene weersplete te aanschouwen van den vrijen eenvoudigen aard van den Vlaming. Te meer omdat landschap en zeegezicht, dier en gewassen, woord en spreuke, omdat alles wat er op geheeld en gebakken staat vlaamsch is en aan Vlaanderen denken doet.

Voor licht werk kan er meer behendigheid, meer kunste vereischt worden; onloochenbaar is het toch dat er in ons hedendaagsche vaatwerk kunste steekt. Ik herhale die woorden van Otto Brondes, hier in Biekorf[1] reeds aangehaald; ‘geen van de kunstwaren van Torhout en is alledaagsch goed. In de kleinste, in de onaanzienlijkste, een asch- of een bierpot, is de hand van den kunstenaar te erkennen.’

In 't kleuren vooreerst: onze oude pottebakkers kenden enkel drie kleuren, geel, groen en bruin, en dat zette hunne werken eene droevige eentonigheid bij, daarvan hedendaags sommig vlaamsch vaatwerk nog niet vrij is. Sinds jaren heeft de Heer Maes den middel uitgevonden - die lange voor hem een weten was en voor anderen een raden - om onder 't branden van zijn eerdewerk, benevens verscheidene verfmengelingen, een keurig lieflijk blauw te doen uitkomen. Lichtelijk bovenzwevende schenkt dat blauwe onze kunstvaten een blijder uitzicht en eene eigenaardige bekoorlijkheid die meestal hunnen bijval verzekert nevens en boven die geschilderde en vergulde pottekarie waarmee onze winkels opgepropt staan.

Daar steekt kunst ook in die honderden en duizenden beleestingen die onze vaatwerken krijgen onder de lichtvoelende en zachtplooiende handen van den pottebakker. Ik heb de bewaarzalen bezocht van den Heer Maes: wie ooit die honderden kunstvaten gezien en bezien heeft, met elk zijnen vorm zonderling soms maar toch lief uitgewrocht, eigen en volmaakt in zijn geheel; wie bemerkte hoe uit die veelvoudigheid eene wondere

(1) X, bl. 22.

eenheid van werk en gedachte straalt, moet in zijne bewondering den meester pottebakker eenen kunstenaar genoemd hebben. En dieper nog wierde hij daarvan overtuigd indien hij dezen hoorde zeggen, hoe hij in weinige jaren reeds meer dan drie duizend beleestingen aan zijn werk heeft weten te geven, beleestingen die hij niet in boek of voorbeeld en zocht, maar al werkende uit eigen gedacht heeft opgevat.

Daaruit blijkt reeds genoegzaam de valscheid van dit gezegde, daarvan ik hooger gewaagde, als zou de kunstenaar het oud vlaamsch eerdewerk willen namaken om bijval te genieten bij de liefhebbers van oudheden. De waarheid is, dat de Heer Maes, die zelden oud vaatwerk te ziene kreeg, dit nooit betracht en heeft, maar dat zijn werk met der daad een zweem van oudheid inheeft, om reden dat hij dezelfde grondstoffe met dezelfde eenvoudigheid als zijne voorouders bewerkt, hoewel met meer kunst en verfrijkdom.

Die gelijkenisse sommiger zijner werken met oud vlaamsch eerdewerk is soms zoo groot, dat het niet moeilijk en valt, bij iemand die onbewust is van de nieuwe kleurontdekkinge, een nieuw gebakken maar eenigszins bestoven vaatwerk voor oude ware te doen deuregaan. Onlangs ging Leo Maes de bewaarkamer van oudheden bezoeken naar Brugge. Midden tusschen het oud pottebakkersgoed vond hij eenen tichel en een pateel waarvan de bewaarder getuigde ‘dat ze wel honderd jaar oud moesten zijn.....’; 't waren stukken die de Heer Maes eigenhandig verveerdigd had, den tichel in 't jaar 81 en 't pateel omtrent 92; zijne naamteekens stonden er nog op te lezen.

Doch schoone dingen en duren niet lange, zegt men, en hier daagt er eene andere vrage op. Ten allen kante heerscht er eene bijna overdrevene gadinge naar oudheden: die teljoor, die kanne is meer dan honderd jaar oud, hoe schoon! hoe prachtig! De Torhoutsche eerden potten en pannen hebben ook een ouderwetsch uitzicht;

is het soms daarom niet dat men er zoo zot naar is? En zal ons kunstvaatwerk die nieuwtjes niet slachten waarvan de vlaamsche spreuke zegt: ‘nieuwe meskens snijden wel?’

Zulke liefhebbers vindt men misschien wel, maar ware kenners kijken daar boven en van de eerden prachtvaten, daarmee zij hunne heerdschouwen versieren, bewonderen zij genietend de eigenaardige schoonheid. En deze is het die de leefbaarheid van die kunste verzekert. Immers, is er in alle schoonheid iets onderwerpmatigs, iets dat afhangt van de opvattinge en de gesteltenisse van den beschouwer, er is ook iets voorwerpmatigs in, dat weldoende straalt uit het voorwerp dat men schoon noemt, en dat immer ten geniete blijft der kunstliefhebbers. Zoo iets, dunkt ons, ligt er in het Torhoutsch kunstvaatwerk.

Eeuwen lang ten anderen wierd de pottebakkerskunst in Vlaanderen geoefend en genoten. Door kunstrijker leest en verfverwerkinge is die kunste nu verjongd en verfraaid, en zoo stemt zij te beter overeen met dien lossen en ongezochten zwier dien men hedendaags zoo gretig begeert in de nieuwe kunstgewrochten.

Ligt er in die kunste zelve stofte tot lang leven, hare gewrochten ook en voorspellen hare dood niet. Er zijn immers van die voorwerpen als schouwvaten, bloemvaten, tabakpotten, asschebakjes, enz. die ten allen tijde in heeren burgershuizen even noodzakelijk zullen zijn en waarin men ter versieringe van kamer en keuken wat kunste zal willen zien. Dit alles vindt men kunstig gewrocht bij den pottebakker.

Zij leve en bloeie dan, die heropgewekte oude vlaamsche pottebakkerskunst! En mogen hare kunstwerken, buiten den lande Vlaanderens kunstroem vermeldende, ook binnen den lande bijval genieten bij alle Vlamingen, die aan 't herleven van een eigen vlaamsch Vlaanderen gelooven.

A. VAN TORRE

Speldenwerksterstaal
Een handvol vakwoorden die ontbreken bij De Bo[1].

Aansteeksel, het. De Bo en kent maar het meervond van dit w. Het enkelvoud is ook in gebruik.

> Men mag ook niet vergeten
> Het aansteeksel, wel neen;
> En 't enkeltje gesmeten
> In kanten is gemeen.
> (Uit een speldewerklied.)

Barretje, Berreltje. Z. Lade.

Bek. Fr. Feston. Noch bij Kramers, noch bij De Bo. De bek, de bekken van eenen kant. Le feston, les festons d'une dentelle.

Binnenwerk. Deel van den kant tusschen den achterkant en het topwerk; of sprekende van den middelkant (Fr. Entre-Deux), het deel tusschen de twee achterkanten, dus het plat- en het maaswerk te zamen genomen, daargelaten de achterkant en het topwerk.

Blokwiel. Te Kortrijk, wiel om op de blokken, boutjes of spellewerkstokken of klossen het garen te winden. Z. Boutjewiel, spellewerkwiel en stokkewiel.

Boutjewiel, te Ieper. Z. Blokwiel.

Bovenkant. De zijde van den kant waar de knoopen van de draden zijn. Dus de averechtsche zijde van den kant. Als de werkege speldewerkt, ligt de averechtsche zijde van den kant boven. Vandaar het w. Bovenkant. De rechtsche zijde ligt onder; vandaar wordt de rechtsche zijde *onderkant* genoemd. (Z.d.w.).

Bovenstuk, het. Of bondigheidshalve, stuk (stik). Het bovenstuk heeft gansch en geheel dezelfste gedaante van het speldewerkkussen, maar heeft maar een derde van de lengte van 't kussen. Het wordt onder of boven het kussen geschoven om dit onder of boven te verlengen. Werkt men aan het hoofd van het fransijn (De Bo) dan wordt het geschoven op het hoofd van 't kussen tegen de kantenlade. Werkt men tenden het fransijn, dan wordt het *stik* aan het onderste van 't kussen geschoven. Het en zijn maar de vierkante kussens die het bovenstuk hebben. De bolde en draaiende kussens om bloemwerk te spellewerken en hebben het niet.

Dekkleed. Z. Kussenkleed.

Dikdraad. Dikkere draad op wijze van een touwtje soms in het bloemwerk gebruikt als hoogsel (Fr. relief. Z. Kramers) en die zwierig het werk doorloopt.

Doorsteek. (Wvl. Deursteek). Schroo kloek papier, waarop de teekening van den kant gestekt wordt. Wanneer de gestekte teekening,

(1) Waarom niet beknopterwijze de lijste gegeven van de woorden die bij de Bo staan?
B.

behoorlijk verbeterd, streke is, legt men den doorsteek op het fransijn, dat naar de teekening van den doorsteek geteekend en gestekt wordt. Een doorsteek dient om vele fransijns te stekken, en wordt weigerlijk bewaard.

Duitschslag of *Duitsche slag*. Z. Slag.

Enkeltje. De Bo spreekt van enkeltje op het w. vlecht; maar in de woordenlijst, is het vergeten.

Enkeltje evenals enkelooge, wordt overal gezeid.

Entre-deux. Z. Middelkant.

Insmijten. De spellewerkstokken onder malkanderen smijten.

Beginnen insmijten = beginnen speldewerken, aan 't werk gaan.

Kantenbakske, Kantenlade. Z. Lade.

Kantoogen. Z. Lint.

Klavercijntje. Fr. Clavecin, nu piano. Naam die de speldewerkegen schertsende aan hun kussen geven. ‘Als ik een geheelen dag aan mijn klavercijntje zitte, en heb ik nog maar tachentig centiemen gewonnen.’ Geh. Brugge en Ieper.

Kruisslag, Z. Slag.

Kussendoeken. Doeken van blauw lijnwaad die op het kussen en op het bovenstuk met spelden gevest worden. Die doeken op tijd en stond gewasschen houden het kussen net.

Kussenkleed of Dekkleed. Vierkante doek gewoonlijk uit blauw lijnwaad, om het kussen te dekken, als men ophoudt van werken.

Lade of *La* te Brugge, kantenbakske te Ieper, een schuivende bakske aan 't hoofd van de vierkante kussens, waarin de afgewrochte kant rust, gewonden op het kantenbarretje. Dit barretje, zoo men te Brugge spreekt, dit berreltje op zijn Iepersch gezegd, is een dun vierkante plankske uit hout dat niet en boent, anders mochten de kanten geplekt geraken.

Lint. Het bloemwerk en heeft geenen achterkant gelijk de valencijnkanten. In 't geval dat het bloemwerk bestemd is om aan iets anders genaaid te worden, wordt aan den kant iets gespeldewerkt dat den achterkant vervangt en lint genoemd wordt.

De oogen die links en rechts het lint loopen noemt men kantoogen.

Middelkant. Fr. entre-deux. Een kant met twee achterwerken, zonder topwerk. Te Ieper en in den buiten bezigt men het w. middelkant: te Brugge gebruikt men het schuimw. entre-deux, 't geen somwijlen te Ieper ook al gebeurt.

Onderkant. Z. Bovenkant.

Opsteken. De speldewerkstokken, die oogenblikkelijk niet en moeten gebezigd worden, vergadert de werkege in pakken, legt die pakken, links en rechts het fransijn vast met spellewerknaalden (z.d.w.). Dit noemt men opsteken of pakken opsteken. De speldewerkstokken die dadelijk gebezigd worden hangen los om dooreen geflikkerd te worden door de vlugge vingers van de werkegen.

Opvesten. Wanneer de kant tot tenden het fransijn gewrocht, gezuiverd is, (z.d.w.), wordt hij met al de speldewerkstokken opge-

trokken tot op het hoofd van het fransijn en daar met spelden opgevest. Deze werking heet men op vesten. Het afgewrochte deel van den kant, wordt op het kantebarretje gewonden en in de lade gelegd.

Opvolling (collectief). Fr. Barrettes à picots. De enkeloogeketentjes die in het bloemwerk, de bloemen samenbinden. ‘Barrette à picot’ in 't enkelvoud, zou in 't Dietsch behoorlijk enkeloogeketentje kunnen genoemd worden.

Overleggen. Wanneer het getal klossen te groot is, bij voorbeeld: wanneer de werkege er twaalfhonderd of meer aan haar werk hangen heeft, zooals het 't geval is voor breede valencijnkanten, ware het onmogelijk dien grooten pak klossen in twee deelen links en rechts het fransijn op te steken; de pakken zouden te zwaar zijn en de draden zouden breken. Ze verdeelt dan haren klossenpak in drie deelen. Twee deelen worden links en rechts het fransijn opgesteken; het derde en middelste deel, of de middelste klossenpak, wordt op het werk overgelegd. Dit noemt de werkege *overleggen*.

Patroon. Een stuk kant afgewrocht door de patroonenmakege naar de teekening van eenen teekenaar, dienende om nagemaakt te worden door de werkegen die geen patroonmakegen en zijn. Z, Patroonenmakege, ook De Bo, op ‘Patroonwerk.’

Patroonenmakege. Behendige speldewerkege die eerst de teekeningen van den kant uitwerkt. Haar werk wordt gegeven om het na te doen, aan werkegen die geen patroonen en kunnen maken. Het is ook de patroonenmakege die de teekening op het fransijn teekent met een stekerke. (Z.d.w.)

Plat. Z. Platwerk.

Platwerk. Fr, Toilé, plat. Dit w. en verschijnt in De Bo's woordenlijste niet. Hij spreekt weliswaar op het w. ‘aansteeksel,’ van plat en plat werk (in 2 w.). Ook op het woord vlecht spreekt hij van plat. Het w. dient geschreven platwerk (in 1 w.). Platwerk zijn de dicht gespeldewerkte deelen, als bloemen enz. van den kant; als lijnwaad omtrent zijn ze dicht gespeldewerkt, van daar het Fr. w. Toilé, van Toile.

Pontelasson. Verwording van Point d'Alençon of Alençonsch werk. Het was in 1665 dat vrouw Gilbert, geboortig van Alençon, deze kostelijkste onder alle kanten uitvond. De staatsman Colbert had haar gehuisvest op zijn buitengoed van Lonray (Orne), met dertig Italiaansche werkegen. De bijval van den nieuwen kant was zoo groot, dat de Venetiaansche en Vlaamsche kantenhandel er schromelijk door te lijden had; bij zooverre dat Boileau, in zijnen ‘Epitre au Roi’, met recht mochte dichten:

> ‘Et nos voisins frustrés de ces tribus serviles
> que payait à leur art le luxe de nos villes.’

Het Alençonsch werk wordt nu met goeden uitslag verveerdigd te Brugge.

Slag. Dit woord is in gebruik te Ieper en in het zuiden van West-Vlaanderen. Te Brugge zegt men *vlecht*, uitgeweerd in het w. Duitschslag of Duitsche slag, overal gebezigd. Duitschslag, en kruisslag

(te Brugge kruisvlecht), en staan bij De Bo niet. Deze slagen zijn moeielijk om uit te leggen.

Spellekussentje. Kussentje waarop de spelden zitten welke de werkege werkende in 't fransijn steekt. Wanneer zij opvest (z.d.w.) steekt zij wederom al de spelden op het speldekussentje.

Spellenaalde. Z. Spellewerknaalde.

Spellewerkbolle. Fr. Bocal. Te Brugge en te Ieper. Z. De Bo, op ‘arnaal’ en ‘straal.’

Spellewerkkussen. Bij Kramers ‘speldenwerkkussen’, Fr. Carreau de dentellière. 't Hoofd van het kussen rust op het staantje (z.d.w.); het onderste op de knieën van de werkege. Er zijn vierkante kussens om valencijnsch, stropkant enz. te maken; er zijn bolde en draaiende kussens voor 't bloemwerk.

Spellewerklied. Lied eigen aan spellewerkegen, dat gezongen wordt onder 't werk.

> En onder 't werken zingen
> Onz' monden al te saam,
> Om leegheid te bedwingen
> Door deuntjes aangenaam.
>
> Wij zingen van den Heere,
> En 't lied wordt een gebed;
> Maria ook ter eere,
> Ontvangen zonder smet.
>
> Wij zingen van Sint Anne,
> Zoo kinders als meest'res,
> Dat zij de kroone spanne
> Ze is onz' Patrones.
>
> (Uit een ongeboekt spellewerklied. Z. ook G.G.'s *Tijdkrans*, blz. 317).

Spellewerknaalde te Brugge, *Spellenaalde* te Ieper. Een groote dikke koperen spelde (die geen het minste gemeens en heeft met eene naalde) dienende om, als men valencijnsch speldewerkt, de pakken klossen op te steken. (Z. Opsteken.)

Spellewerkpapier. Dik blauw papier, opeengeplooid en met spelden aan het kussen gevest. 't Wordt hooger of leeger gevest volgens dat het werk hooger of leeger staat op het fransijn, zoo dat de klossen daarop kunnen zwieren en dansen. Men gebruikt nu ook al Toole. (Zie De Bo, F. Toile cirée.)

Spellewerkstaantje. Z. Staantje.

Spellewerkbolle, -kussen, -lied, -naalde, -papier, -school, -staantje, -stoel.

Staantje. Een tuig bestaande uit twee deelen. Ten eerste, uit eene krukke die men kan hoogen of leegen volgens de gestalte van de werkege die het gebruikt. Ten tweede, uit een vierkant blad van houten plankskes waarop de werkege hare voeten stelt om ze warm te houden in den winter, ook om aan de krukke stand te geven. Op

die schuivende krukke rust het hoofd van het kussen. Het onderste van 't kussen rust op den schoot der werkege.

De voeten op het staantje.

Het kussen op de knieën, (uit een spellewerklied).

Stekertje. Een tuig bestaande uit een scherp stalen priemke met houten handhave, dienende om de teekening van den kant op den doorsteek en het fransijn met kleine gaatjes af te teekenen.

Stropkant. - Fr. Torchon. Deze twee woorden (Vlaamsch en Fransch) en vindt men schier nievers geboekt. Ze zijn eventwel mondgemeen overal. De stropkant is weinig geacht, 't en ware dat hij zeer fijn uitgewrocht ware. Hij heeft veel betrekking met het bloemwerk, maar en heeft er nooit de breedte van, omdat hij verveerdigd wordt enkel met de klossen zonder de hulp van de naalde gelijk het bloemwerk. Hij wordt gespeldewerkt op een vierkante kussen gelijk het valencijnsch.

Stuk, stik, het. Z. Bovenstuk.

> Het stik wordt toegeschoven
> Langs d'een of d'ander kant;
> Al onder of al boven
> Dat tegen 't kussen spant, (aldaar).

Topwerk. Z. De Bo. Topwerk = enkelooge, zegt De Bo. Dat is waar; maar het w. beteekent ook de zijde van den kant waar de enkeloogen zijn tegenover het achterwerk.

> De tralie en enkeloogen,
> Het top- en achterwerk
> Die liggen hier te toogen
> Met plat- en middelwerk.

Uit het hoofd werken. Z. Uitzien.

Uitzien. ‘Een patroon namaken zonder 't fransijn te gebruiken,’ alzoo De Bo, maar hij is mis. Nooit en heeft een speldewerkege kunnen werken zonder fransijn. Uitzien wilt zeggen: een patroon namaken, op het fransijn wel te verstaan, zonder de hulp van eene ervarene werkege. Uit het gespeldewerkt patroon van de patroonenmakege zien, hoe een kant moet gemaakt worden, zonder dat men daartoe andermans hulpe noodig hebbe. (Z. patroonenmakege.)

Dat deze mijn uitleg de ware is, en dat De Bo gemist is, bewijst het voorbeeld welk De Bo zelf aanhaalt:

> ‘Zij heeft alleen (zonder hulp) die bloem uitgezien,’

De werkege die werkt naar een patroon *ziet uit*. De patroonenmakege *werkt uit het hoofd* = werkt zonder patroon, enkel naar de gestekte teekening van het fransijn.

Valencijnsch. Z. ‘Biekorf’ XII, blz. 154.

A. VERWAETERMEULEN

[Nummer 16]

Avelghem
1794-1802

AVELGHEM, gelijk vele steden en dorpen van Vlaanderen, heeft vele geleden en doorstaan vanwege de Fransche omwentelaars op het einde der achttienste eeuw. In dien tijd stond als pastor te Avelghem de E.H. Vandeputte(1), die de bijzonderste wetensweerdig-

(1) ‘Frans Fidelis Vandeputte wierd geboren te Iseghem den 14sten in Schrikkelmaand 1716, wierd pastor te Avelghem den 1sten in Herfstmaand 1786. Hier moeten wij bijvoegen dat hij 3 jaren lang doolde van 't eene naar 't andere, 't zij om te biechten en te doopen, 't zij om zijnen persoon in veiligheid te stellen. Hij stierf aldaar ten 11 en half ure 's morgens den 3den in Slachtmaand 1807’.
Beschrijving van Avelghem, 1874, bl. 164.
Een ander merkweerdig man, wiens naam te Avelghem door de inwoners nog met eerbied wordt uitgesproken, is Pieter Frans Van Leynseele. ‘Hij wierd tot Avelghem geboren den 3den in Hooimaand 1757, wierd onderpastor op zijne geboorteplaats, naar het eiland Ré vervoerd op 3den in Schrikkelmaand 1799, keerde weder in zijn vaderland; wierd in 1805 pastor tot Ghyselbrechteghem, in 1821 pastor tot Caster en stierf den 4den in Zomermaand 1835’.
Beschrijving van Avelghem, 1874, bl. 68.

heden, alsdan te Avelghem voorengevallen, op eenen register, jaar voor jaar, zorgvuldig heeft aangeteekend. Die register geteekend ‘handtboeck I’ en nu berustende in de dekenij van Avelghem, begint den 24sten in Zaaimaand 1794 en eindigt in 1806. De volgende wetensweerdigheden, die op de laatste bladzijden van een lijvig doch bijna ledig handboek staan, dragen tot hoofdinge: ‘Besondere memorien nopen de oude ghebruycken en veranderinghen ghedaen aen en in deese kercke’. Daar de aanteekeningen van 1802 af minder belangrijk zijn, hebben wij ons vergenoegd met de wetensweerdigheden tot 1802, en die, ons wetens, nergens overgedrukt wierden, mede te deelen:

‘1794(1). - Dit jaer is inghesteld gheworden bij versochte permissies van d'heeren vicarissen van Doornyck den Cruyswegh in de kerke op den eersten sondagh van den advent. Dit jaer is er een klockke geborsten’.

‘1795. Dit jaer is inghesteld ofte vernieuwd gheworden de confrerye van het h. sacrament.’

‘Dit jaer heeft de kercke 500 ponden par. contributie moeten betaelen aan de franschen die alsdan in deese landen heersschten.’

(1) Alhoewel er in 't handboek voor dit jaar van geene moeilykheden gewaagd wordt, toch moeten wij veronderstellen dat het in 1794 te Avelghem, gelyk op vele andere parochiën van Vlaandren, reeds slecht ging. Immers in kerkregister no 11 (1sten Nieuwjaarmaand 1793-tot 4den Herfstmaand 1796) van de kerke van Avelghem en nu in het gemeentehuis aldaar berustende, vinden wij daarover het volgende:

1o/ Op bl. 1887. Nevens nen kerstenbrief van den 2den in Bloeimaand 1794 wordt er gemeld dat, indien van hier af eenige brieven niet meer onderteekend zijn door peter of meter; *het ter oorzake van den oorlog is*.

2o/ Op bl. 1934, den 4den in Hooimaand 1794 verklaart de E.H. Vande Putte in nen trouwbrief voor een huwelijk ontslagen te hebben van den derden ban, volgens de macht aan de pastors door de eerweerde Vikaarheeren verleend, *ter oorzake van den oorlog en voor zoolang zij onder 's vijands macht zijn*.

3o/ Op bl. 1959, bemerkt men dat den 15sten in Hooimaand 1794, in Holland, te Rotterdam, Albertus Franciscus De Cock, *ter oorzake van den oorlog* uit Avelghem gevlucht, aldaar overleden is. - Verder bl. 1964, vinden wij het uittreksel uit den doodboek der stad Rotterdam.

‘1796.[1] Dit jaer is ghemaekt gheworden een yssere ballie ofte barriere aen den inganck van het kerckhof, te meer om dat de franschen verboden hadden dat men met geene uytwendighe teekens van religie en mochte

(1) Dit zelfde jaar geboden de Franschen de kerkregisters af te geven.
De laatste kerstenbrief op den kerkregister 1793-1796) dagteekent van den 4^{den} in Herfstmaand 1796. De laatste trouwbrief van den 2^{den} in Koornmaand 1796 en de laatste sterfakte van den 29sten in Koornmaand 1796. Van hier af houdt men boek van den burgerlijken stand op 't gemeentehuis, in den beginne in 't Vlaamsch, later in 't Fransch. De eerste aanteekening die wij daar op den handboek vinden, dagteekent van den 22sten in Herfstmaand 1796 ofte eersten Vendimaire, vijfde jaar der Fransche omwenteling.
Van halfwege 1802 worden de kerkregisters weder goed onderhouden in de kerke. Wat het tijdstip betreft tusschen 1796 en 1802, vinden we in de dekenij van Avelghem eenige registers waar de brieven, zoo de E.H. Vandeputte (bl. 338 kerstenboek 1769-1801) zelve nederschreef, ingezien de moeilijkheden van den oorlog, heimelijk opeengestapeld zijn. Daaruit volgt natuurlijk misstelling en gebrek aan nauwkeurigheid; doch, alles ingezien, in de aaneenhang vindelijk en inderdaad:

1°/ De kersten-, trouw-en doodbrieven voor het overige van het jaar 1796 en vroeger zelfs zijn in 't midden van eenen kerstenboek 1769-1801 te vinden.

2°/ De kersten-, trouw-en doodbrieven van den 1sten in Nieuwjaarmaand 1797 tot den 23sten in Herfstmaand van 't zelfde jaar zijn op losse bladen geschreven en onverbonden bewaard.

3°/ Met 't begin van Zaaimaand 1797 zijn er twee registers in gebruik:
a/ de Z.H. Vanleynseele, onderpastor, teekent weder de kerstenbrieven op kerstenboek 1769-1801 (bovengemeld) tot den 16sten in Slachtmaand 1798; tijd waarop hij door de Franschen gevangen wordt, en doet daarop voort na zijn bannelingschap den 10sten in Lentemaand 1800, tot op 't einde van Zaaimaand 1801;
b/ van eenen anderen kant teekent de E.H. Vandeputte op eenen kerkregister 1798-1804, de kerstenbrieven van den 12^{den} in Bloeimaand 1798 tot den 3^{den} in Zomermaand 1802, alsook de trouwbrieven van in Nieuwjaarmaand 1798 tot halfwege 1804. In den beginne nochtans tamelijk onvolledig en missteld.

Van de sterfakten is er geen sprake van Herfstmaand 1797 tot den 30sten in Bloeimaand 1802.
Wat de trouwbrieven aangaat, er valt te bemerken dat van 't einde van Herfstmaand 1797 tot in 't begin van Nieuwjaarmaand 1798 er niet van gewaagd wordt.
L.W. De kerstenboek 1769-1801 bevat de oorspronkelijke brieven niet tenzij van 1795 af. Naar alle waarschijnlijkheid hebben de brieven van 1769 tot 1795, zijnde alleenlijk kerstenbrieven, afgeschreven geweest omdat de echte kerstenboeken aan de gemeente moesten afgegeven worden. Verschilligen hebben er aan geschreven. Nergens vinden wij den naam van peter of meter of dooper. Van tijd tot tijd nochtans lezen wij het volgende in 't latijn: “de bovengemelde kerstenbrieven, die niet onderteekend zijn, waren geteekend: Vandemale Vic. of zoo verder Lanneau Vic..... Gheysens Vic..... Vandemeulebroucke Vic.... en daaronder: ‘ita testor: Vandeputte, pastor in Avelghem.” De kersten-, trouw- en doodbrieven van 1795 en 1796 voorzien van handteekens, enz. zijn zoowel oorspronkelijk op register 1769-1801 in de dekeny bewaard als op register 1793-1796 in 't gemeentehuis berustende.

lanxt de straeten gaen, vervolgens te toonen dat het kerckhof geene straete en was, en om het ryden met waeghens aldaer te beletten.'

'1797, den 24 September is de sacristie gesloten en ghesegelt gheworden, als ook hebben de goddelyke diensten opghehouden, ghelyck het overal gheschiede op de parochien deeses lande daer de priesters den gheeysten eed niet ghedaen en hadden. Men heeft er eenen inventaris ghemaeckt van al de goederen en meubels die de kercke toe behoorden.'

'1798[(1)], in 't begin van dit jaer is het cruyce van den toren der kercke gheweert gheworden volgens order der republyke, men was alhier over een ghecomen met eenen pannedecker van Bossuyt dit te weeren voor 8 pond gr. Den toren wierd hier door ook van boven seer beschadigt, al onnoozelheden.'

(1) Eenige wetensweerdigheden nopens de doopen van dien tijd vinden wij in de doopregisters van Avelghem.
In 1798.
E.H. Vanleynseele, onderp. doopt 22 kinderen op voorwaarde.
E.H. Vandeputte, past, doopt er 25 op voorwaarde.
In 1799.
E.H. Vanleynseele gevangen.
E.H. Vandeputte doopt op de 148 doopelingen er 133 op voorwaarde.
In 1800.
E.H. Vanleynseele doopt er 38 op voorwaarde.
E.H. Vandeputte doopt er 43 op voorwaarde.
De doopen op voorwaarde zijn aan kinderen van eenige dagen tot één jaar oud toegediend.
Niets om zoo te zeggen vinden wij daarover aangestipt, tenzij b.v. register 1798-1804, bl. 5: "gedoopt in eene verborgen plaatse ter oorzake der omstandigheden van den tijd.".

‘1799. Daer waeren hier drye groote kloekken en eene schelle, de meeste was gheborsten; ook hebben de fransche die al op waeghens ghetransporteert naer Brugge, uytghenomen de middelklokke die sy hier op den toren ghelaeten hebben.

Dit order nam synen oorspronck uyt datter door heel het land eenen oproer teghen de fransche, op eenen zekeren dag en eure op het klippen van den alarme met de kloekken, was opgheresen, al de gendarmes en den commissair naemen de vlucht naer Cortryck, in den nacht quaemen er verscheyde mannen ghewaepent, die groot gherucht maeckten, groote benautheden verweckten, en alle de pampieren dewelcke de republycke regardeerden en die sy bevonden in het casteel, alwaar den Canton vergaederde en dito pampieren berusteden, op de marckt brachten en die aldaer verbrandeden. Deesen oproer en heeft maer weynige daeghen ghedeurt, tot op sekeren sondag voor alle heylighen wanneer sy hunne macht tot Cortryck vergaedert hebbende, syn te ghemoet ghereden eene groote menigte van volck wel bestaende in 2000 mannen die quaemen van Inghelmunster, Iseghem, Cachtem, Ardoye, etc., meest al onghewaepent en sonder order, die al op de vlucht syn ghedreven gheweest en verspreyt, alsoo de fransche met het blood zweerd die inliepen, daer synder eene groote menigte ghedoodt gheworden, vermits er niemant wiert ghespaert, en sy geene waepens en hadden om hun te defenderen. Die saeck en was dan niet wel aengheleyd.

Alle de meubelen van de kereke dewelcke by inventaris waeren opghenomen gheworden ten jaere 1797, syn dit jaer vercocht gheworden publykelyck in de kereke, maer syn meest al ghecocht gheworden voor de prochie door eenen particulieren, ik meyne voor 60 croonen, alleen hebben de fransche de remonstratie behouden die seer schoone was en twee silvere kelcken, item eene silvere reliquie en een dozeken waermede men de rechten droeg naer de sieke. Item nog eenig ander sylverwerck.

Verscheyde van die stuckx syn in d'handen der fransche ghevallen door de benautheyd van die aen dewelcke die waeren toevertrouwt en daerom die niet durvende behouden, selve die hebben inghedreghen uyt vreese van quaede ghevolghen voor hun moste dit uytcomen.'

'1800. Dit jaer ghelyck ook het phepasseerde jaer most ik my pastor seer nauwkeurigh verborgden houden op de parochie van Avelghem. Daer was immers op den 19 november 1798 sonder dat iemand daer van wiste eene militaire recherche ghedaen naer al de priesters die den eed niet ontloken en hadden van haedt aen het coningdom etc. Den heer capplaen(1) wierd hier ghenomen, den pastor van Outryve(2), dien van Inghoyeghem(3) en synen capplaen wierden ook hier inghebracht, nae den middag wierden sy op eenen waeghen ghevoert naer Cortryck vergheselschapt van wel 25 soldaeten, om van daer in ballingschap gheleyd te worden naer het eyland Rhé met menigvuldighe andere die ook al ghenomen waeren, en alwaer sy omtrent een jaar en half verbleven hebben; ik pastor was het zeer gheluckkiglyck ontsnaept, nochtans seer verleghen en benauwdt te meer omdat de gendarmes en den commissair op deese prochie woonden, waerom ik my verborghen hield by daeghe nu in het een huys dan in het andere, en in den nacht maer uyt en ginck om de h.h. sacramenten te administreren(4), de sieke te be-

(1) E.H. Van Leynseele, onderpastor van Avelghem (bovengemeld).

(2) Was toen pastor van Autryve E.H. Reynaert. "Hij werd geboeid naar Brugge geleid, en dit nog dank aan zijne 60 jaren, want anders had hij, gelijk al dezen onder de 60 jaren, naar een verafgelegen eiland vervoerd geweest. Wanneer M. Reynaert na 17 maanden losgelaten werd, was er eene algemeene vreugde te Autryve."
Autryve, 1872, bl. 114.

(3) E.H. Gheysens was toen pastor en E.H.J. Derycker onderpastor te Ingoyghem. Beiden teekenen weder op den doopregister in 1802.
Doopregister 1796-1818. Ingoyghem.

(4) Hier moeten wij bijvoegen dat de E.H. Vandeputte niet tevreden met zijne eigen parochie te bestieren, nog op andere plaatsen dienst deed. Zoo vinden wij dat de E.H. Vandeputte tusschen den 3^{den} in Lentemaand 1799 en den 2^{den} in Grasmaand 1800 niet min dan 18 kinders, waarvan 17 op voorwaarde, doopte op de parochie Autryve, en dat. zoo hij hetzelve dikwijls nederschreef, kerkregister van Avelghem 1798-1804, bl. 26, "om de afwezigheid van den pastor van Autryve door de franschen gevangen en naar het seminarium brugense? vervoerd".

Hij doopte ook den 16sten in Hooimaand 1799 een kind te Peteghem bij Deynze waar er geen onbeëedigde priesters en waren. Kerkregister 1798-1804, bl. 18.
Gelijk voor de doopen zoo ook voor de trouwen heeft de E.H. Vandeputte te Autryve zijn priesterambt uitgeoefend. 4 trouwbrieven waarvan de eerste dagteekent van den 13sten in Grasmaand 1799 en de laatste van den 18sten in Schrikkelmaand 1800, komen ons gezegde bevestigen.

soeken etc. De saeken van de religie in het verloop van al dien tyd waeren in eene droeve ghestaetheyd, de kereken waeren nen sekeren tyd ghesloten gheghouden sonder dat de gheloovighe op de sondaeghen selfs daer conden gaen bidden, maer daer naer syn sy eventwel moghen gheopent worden, en aldaer ginghen de parochiaenen op de sondaeghen bidden om aan hun religieplicht eenigsints te voldoen, maer deesen yver verminderde van lanxt te meer, om reden dat men dan al vyf daghen merckt houdende dit dickmaels gheschiede op eenen sondagh en dat particulier is, feesten, kermissen, theaterspelen en dansspelen waeren veel ghemeynder aldan alsdat sy te vooren gheweest waeren.

In het begin van dit jaer, met het consulaet van Bonaparte is er God lof eenige verlichtinghe ghecomen voor de verborghe priesters en die van de ey landen, die in balingschap waeren syn voor het meestendeel moghen wederkeeren, nochtans en deed men nog geenen dienst in de kerken; maer met groote voorsichtigheyd in de huysen.

‘1801’. - Van ten halfsten den somer durven de priesters sig al voor het publyck vertoonen op de straeten, soo veel te meer omdat de gendarmes daer teghen niet en seyden, en daerom ginghen de gheloovighe met meerderen toeloop naer de diensten op de sondaeghen in de huysen. Daer was ook een concordaet ghemaecht tusschen

syne heyligheyt den paus van Roomen Pius den VII en Bonaparte weghens de saeken der religie, maer men wiste niet wat dit inhield, ondertusschen bleven de oneenigheden nog altijd deuren tusschen de beeedigde en onbeeedigde, ghelyck ook onder de gheloovighe. Op de prochie van Moen hadde den pastor(1) den eed ghedaen ende niet den onderpastor(2). Waer om aldaer de meeste oneenigheyd was tuysschen de parochiaenen. Den pastor van Bossuyt(3) hadde ghelyckkelyc den selven eed afgheleyd; daer quamp ook eenen beeedigden pater den dienst doen tot Tieghem(4) in de kerke versocht synde daertoe van eenige parochiaenen, ook quamp er alsoo

(1) 'Jan Baptiste Franciscus Van Brabant, pastor van Moen verheven den 2den in Herfstmaand 1782. Met het concordaat van 't jaar 1802 werd hij naar de cuere van Marckeghem verplaatst, waar hij gestorven is'.
't Oud graafschap van Moen, 1876, bl. 123.

(2) 'Was onderpaster te Moen E.H. Petrus Jozef Lesaffre van 1787 tot 1803'.
't Oud graafschap van Moen, 1816, bl. 137.

Tusschen de kersten-, trouw- en doodbrieven 1sten in Nieuwjaarmaand 1797 tot den 23sten in Herfstmaand van 't zelfde jaar, onverbonden in de dekeny van Avelghem berustende, bewaart men eene lijste behelzende 17 Kerstenbrieven van kinderen te Autryve gedoopt. Op het einde der lijste meldt men dat die doopen toegediend wierden door den E.H. Lesaffre, onderpaster te Moen, binst het ballingschap van den E.H. pastor van Autryve.

(3) 'Pieter Cornillie, van Wevelghem, zoon van Jan en van Maria Theresia Lehoucq,..... benoemd als pastor te Bossuyt in 1793,.. tot het jaar 1800, wanneer hij naar Bovichove vertrok, waar hij als pastor stierf den 18sten in zomermaand 1808, oud wesende 58 jaar'.
Geschiedenis van Bossuyt door H. Bierre, priester, bl. 166-170.

(4) In nen kerkregister 1796-1802, in 't gemeentehuis van Tieghem bewaard, vinden wij dat van den 21sten in Grasmaand 1799 af tot den 10sten in Herfstmaand 1802, de brieven onderteekend zijn door 'Eugenius de Bersaques, ex carm. deservitor in Tieghem'. Het zij in 't voorbijgaan gezeid dat de E.H. Nollet sedert den 10sten in zomermaand 1794 als deservitor, en sedert den 1sten in Bloeimaand 1797 als pastor van Tieghem onderteekent. Van 1797 tot 1802 oefende hij in 't geheim zijn herderlijk ambt uit, zoo ten anderen de ingelaschte brieven in bovengemelde kerkregister het getuigen.
Doopregister 1796-1802, Tieghem.

eenen tot Anseghem, alwaer den heer pastor[1] ter salige memorie uyt het huys tredende, daer hij verborghen was, om eene visite te doen bij de graevinne die op het casteel was, subitelyck nedervallende quam te sterven, naer welcken dood er is eenen beeeden pastor[2] ghesteld gheworden en onderpastor; en de dit gaf al occasies aen eenighe van deese en andere prochien daer geene diensten in de kereken ghedaen en wierden, om naer deese te gaen daer ghesworene priesters[3] waeren, en daerom was er al eenige oneenigheyd. Ten lesten isser eene bulle ghedepecheert gheworden de 2 xbre uyt Parys van den cardinael Caprara, nuntius aldaer van den paus, om een eynde te maeken weghens de oneenigheden al van den eed. Sy besloot, deese bulle, dat de beeedigde eene sekere formule mosten onderteekenen en die opsenden naer den ghemelden nuntius, alsook wiert er verboden dat men weghens den ghemelden eed soo van den eenen als van den anderen cant niet en mochte schrijven of twisten, maer swyghen en in het vriendelyck overeencomen.

(1) In 1796, teekent nog als pastor van Anseghem op kerkregister 1795-1803, de Eerw. Heer Tyberghein.

(2) Op bl. 67 van kerkregister 1795-1803 bovengemeld, vinden wij onder nen kerstenbrief van den 23sten in Wintermaand 1798 als pastor te Anseghem, den E.H. Dobbelaere, die in 't vervolg teekent tot in 1803. Op dezelfde bladzijde en verder treffen wij regelmatig ook de namen aan vande E.H. Debbaudt en Declercq die teekenen deservitor. Van Wintermaand 1798 af zijn de boeken goed onderhouden. Een andere penne heeft nevens die drie namen in 't Fransch het woord ‘beëedigde’ geschreven.

(3) Inderdaad vele kinders van Waermaerde, Caster, Peteghem, enz. zijn, volgens het blijkt uit de kerstenbrieven van Anseghem, door een der drie beëedigden van Anseghem gedoopt. Hetzelfde had plaats tot Bossuyt, waar Cornillie als beëedigde pastor stond: ‘Geen wonder dan dat, zoo het uit Bossuyt's doopregisters blijkt, men van alle kanten te Bossuyt kwam toegeloopen om kinders te doen doopen.’ *Geschiedenis van Bossuyt*, bl. 170. - Van een anderen kant doopten er ele menschen hunne kinders, totdat een der onbeëedigde verdokene priesters hen kwam op voorwaarde het heilig doopsel toedienen.

‘1802. Van in de maend van Mey dit jaer mochten alle priesters soo onbeeedigde als beeedigde in de kercken gaen om te celebreren[1], naer dat sy nochtans en sekere formule onderteekent hadden die besloot dat wy beloofden ons te ghedraeghen aen het concordaet en aen alle voordere overeencomsten en dispositien die er tuysschen het gouvernement en de geestelycke overheyd souden ghemaeckt worden. Wy van alhier en al andere van het district van Cortryck mosten dit op ghestelden dagh gaen verrichten by den prefect in de oude casterye van het gheseyde Cortryck.

Dit baerde eene groote blydschap onder de parochiaenen, de welcke nu beth de vyf jaeren berooft waeren gheweest van de publycke diensten in de kercken daer onbeeedigde priesters gheweest waeren. Dit en gheschiede nochtans al niet sonder moeyelyckheden, want de kercke van Avelghem dewelcke ten tyde van de revolutie ghedient hadde tot veele profane en heyligschende saecken moste erwyt worden. Daer en was maer eene klockke en die was ghebosten. Daer en waeren geene revenuen meer van de kercke nog eenigh recouvre om de onlasten te draeghen van wyn, missebrood, licht, etc. etc. De glasen veynsters waeren by naer al ghebroken, maer ten gheluckke hadden eenighe parochiaenen eenighe nog ornamenten versteken, en andere hadden onder den nomber van vier te saemen in de publycke daer van venditie, alle de andere orna-

(1) Met 't begin van Nieuwjaarmaand 1798 meldt de E.H. Vandeputte in al de trouwbrieven, van de drie bannen ontslagen te hebben, voor de omstandigheden van den tijd, uit de macht aan de pastors door de overheid verleend.
Van Nieuwjaarmaand 1802, meldt hij in eenige trouwbrieven dat hij de drie bannen heeft afgeroepen, somtijds maar twee, somtijds maar eenen.

Den 11sten in Bloeimaand 1802 wierden drie bannen afgeroepen in eene vergadering van vele parochianen.

Den 25sten in Bloeimaand van 't zelfde jaar, vinden wij, voor den eersten keer, dat zij in de kerke afgeroepen worden.

Eindelijk van den 16sten in Slachtmaand 1802 lezen wij dikwijls dat de drie bannen afgeroepen worden in de Hoogmisse.

menten, vonte, biechtstoelen, predickstoel etc. ghecocht voor vyftig fransche croonen.

Men heeft in 't vervolg eenighe ketten ghedaen rond de prochie om dit geld wederom te geven, en daer en boven daer mede nog connen de glaesen veynsters repareren en coopen een schelleken om de gheloovighe te roepen naer de kercke, immers verhopen alsoo allensken de kercke wederom in haeren voorighen staat te stellen.'

L. VAN NIEUWERMEERSCH

Priesterwijding

TEN koore, als dood en afgeleid
In linnen lelielaken,
Verwachtte ik Hem, die leven spreidt;
Die, onder hemelsch blaken,
Zijn priesterschap mij mededeelt,
Die leeft, Die heerscht, Die heelt:
Melchisedech!

Wat hemeldood geboren wordt,
Wat krankend is en kwijnend,
Wat stervend langs de bane stort
Des hemels, ik, verschijnend,
Herbaren en herhemelen moet,
Met hemelsch Brood en Bloed,
Melchisedech!

De hemel eischt mij hemelman;
En 'k voele mij van eerde!
De wereld staat, in vollen ban,
Mijn krankheid meê, te zweerde!
Hoe blijf ik staande, en wonden vrij?
Ge vrienden, bidt voor mij
Melchisedech!

A.D.

Braamtje

DAT Levi, het puik en voorbeeld der Amsterdam der Joden, diep ongelukkig was, hoef ik u niet te zeggen.

De God van Abraham, Isaäc en Jacob had hem heel verlaten..., hem gestraft..., hem geslagen!...

Waarom?... voor waar, dat wist hij zelf niet goed.

Zijn zoontje, Braamtje, dat hij buitenmate liefhad, betoonde wel weinig genegenheid voor al zijne vaderlijke zorgen. Het was de oorzaak zijns lijdens, de nagel zijner doodkist!

Waar liep dat ondeugend kind zoo alle avonden ondanks vaders hoog verbod?

Waarom kwam het zoo laat - half middernacht! - te huis?

Och! misschien - en Levi kreeg kiekenvleesch bij de gedachte - liep het de gereformeerden achterna....., misschien, slechter nog, was het in gang met Roomschen... foei!... die ezelskoppen aanbidden en kinderen dooden!...

Te vergeefs was Levi oom Issachar, wetgeleerde en oudrabbijn, te rade gegaan; mistroostiger als ooit was hij er van weêrgekomen.

Of hij slapelooze nachten doorbracht! Of het hem verveelde te midden van den nacht uit bed te moeten, om voor zijn ondankbaar Braamtje de deur te ontsluiten!

Toch dacht hij: helpt het niet met goedheid dan moet er strengheid gebruikt worden. En hij dacht.... herdacht.... en.... had het middel gevonden!

- 't Was weêral laat in den avond en die niet thuis was, was Braamtje. - Ellendeling!

Vader was op! Tien uren... elf uren!... nog niet? - Straatlooper! Dat spel zou toch een einde nemen!

Het oor tegen het raam, den adem opgehouden luisterde Levi. - Het docht hem op eens stappen te hooren in de verte... Inderdaad!... ze naderen. Zou 't wel Braamtje zijn?... Die stap is niet vast... de stap van eenen beschonkene!

Och!... de bel klinkt... Braamtje!...

Het raam werd opgeschoven en Levi stak heel voorzichtig zijnen langen jodenneus buiten.

- Wie is daar nu? riep hij geeuwend, als kwam hij uit bed.
- Wel, vader, ik....
- Wie is dat.... ik?
- Hoe!... maar, vader, uw zoon, uw Braamtje.... kent ge uw Braamtje niet meer?
- Braamtje?... maar, 'k heb ik geen Braamtje die zoo laat op straat is; mijn Braamtje is een goede jongen; mijn Braamtje is al lang in bed....
- Zoo, vader, ge wilt niet opendoen?
- Ik ben uw vader niet... ge loopt heel verdoold, vriend... ik ken u niet....
- Ge kent me niet!
- Neen,... ge ziet er mij zoo een beschonkene uit die zijnen weg niet weet.... en die beter stille lieden in hunnen slaap niet zoude stooren.
- Zoo dan, ge doet niet open?... Vaarwel, nu ga ik me verdrinken....

...en Braamtje liep vaartwaarts.

Het raam vloog nêer. Levi hoorde de stappen klinken van den ondankbare die wegliep.

- Verdrinken,... verdrinken,... dacht Levi,... neen, neen, onmogelijk.... ah, die gekke grap! Me bang maken wil hij.... niet te doen, morgen zal hij wel zijn huis vinden en vergiffenis vragen en me beloven....

Maar hoor!... een plomp.... lijk een steen in 't water.... Hemel!... groote oudvaders ter hulp! Braamtje verdrinkt,... Braamtje, Braamtje!... en Levi vloog de deur uit naar de vaart.

....Niets meer,... 't water was toe.... De bleeke maan bekeek treurig de uitstervende kringen op 't water....

- Ai hij! ai mij! Braamtje mijn goede zoon, Braamtje mijn allerzoetste kind! Hebt ge u dan waarlijk verdronken? neen, niet waar?... Braamtje, hoort ge nog vaders stem?

God van Abraham, Isaäc en Jacob, wat heb ik toch misdreven om me nu, zoo wreed, mijnen zoon te ontnemen!

...Geen menschenstem die antwoord gaf op Levi's droeve klacht, geen levende ziel daarbij of omtrent...., maar, bachten een dikken lindestam gedoken, zat een drommelsche jongen te lachen van vreugd.

- Nu blijf ik alleen op de wereld, arm kind, en Levi die u zoo beminde!

Met gebogen hoofde en tranen in de oogen kwam vader huiswaart... 't Was weenen en klagen en zuchten van: Braamtje mijn kind!...

...Maar zie! wat is dat? De deur op slot! Wat bediedt zulk een grap?... en Levi trok aan de bel.

Het raam werd opgeschoven. Een jongelingsstem, half geeuwend, riep van binnen:

- Wie is daar nu?

- Och goede hemel! Braamtje, Braamtje, zijt gij het?

Ge leeft nog! Ge hebt u dan toch niet verdronken? Deugdzaam Braamtje, gelukkige Levi, grootdadige oudvaders! - Doe open met spoed!...

- Wat is dat nu met al dat getier? Doe open? Wie zijt ge dan? Zoo laat in den nacht!

- Braamtje, mijn zoet kind, kent ge de stem uws vaders niet meer?

- De stem mijns vaders? Wel hemelsche deugd, die schijnt mij veeleer de stem van eenen beschonkene!

- Maar Braamtje, ik ben 't, uw vader, uw goede vader Levi.

- Mijn vader! die is al lang ter rust - neen, neen! Ga henen, dief; vertrek, bedrieger... mijn vader! ah! ah! ah! 'k Heb ik geen vader die zoo laat in den nacht op straat nog loopt!...

...En 't raam vloog neer!

J.B.D.

Mingelmare

De Opsteller van ‘het boecxken van de vier Uytersten’

MEN meldt ons:

In uw geëerd tijdschrift, op blz. 14, 46, 77 van dit jaar, is er spraak van ‘het boecxken van de vier Uytersten, 4de druk, Brugghe, Paulus Roose, Wollestraat 1716. Goedkeuring. Loven 12 September 1711, Brugge 11 December 1715.’

Op bldz. 14 van Biekorf wordt er gezegd dat de schrijver of dichter ervan onbekend is, en op bldz. 78 staat er dat het ‘boecxken’ eindigt met de jaarschriften:

Den sUCht WensCh Den DIghter (1716) Charitate semper *spiritus ardens* Is aLDUs VerVLaeMsCht (1716): ons Brandt-geest tallen tij' in liefde ontstoken zij.

De goedkeuring van 12 September 1711 diende waarschijnlijk voor de eerste uitgave. Hoevele uitgaven van dit werk er verschenen, wordt niet gezegd.

Maar is het wel waar dat de dichter ook geheel en gansch onbekend is? Ik en geloove het niet. Hij en is maar gedeeltelijk onbekend, meen ik, en indien de lezers van Biekorf een weinig willen medehelpen. dan zal 't ons gelukken, 't is te hopen, eenen vlaamschen schrijver te meer te halen uit den vergetelhoek.

Ondertusschen, hoort wat ik dienaangaande u kan mededeelen:

1° Daar bestaat nog een ander boecxken van *Spiritus ardens*. De naam ervan staat te lezen in eene lijste van oude boeken. Hier hebt ge het opschrift: ‘Blyeindigh treurspel. De goddelycke voorsienigheid beproeft in Bertulpho en Ansberta, De Deugt der Minzaemheid: en ondersteunt het Voornemen van een vaste Getrouwigheid. Wordende alles toegevoeght aan de liefde van Chrisi Menscheyd.

Door Een wiens Naamschrift (of Patroon)
In eenen geest die staat ten Troon
Gansch *Brandigh*, voor den Hoogsten Troon.
Spiritus ardens.
haeC Geruite seqUentIa
De DIVa proVIDentIa.
besIet hIer 't gene zY geseYt
Van D'hooChste goDs VoorzIenIGheYD.

Tot Brugghe, by Andreas Wydts in de Breyel-straete 1720 (in 8°, 74 bladz., Titelblad en schoone platen van Harrewyn).

Waar dat boeksken te vinden is, kan ik niet zeggen. Ik lees in *Bibliographie Gantoise*, door F. Vander Haeghen, T. 3, p. 282, n° 3995, dat er in de Stadshandvesten te Gent iets bewaard wordt dat er de voorboodschap schijnt van te zijn. 't Luidt aldus: De Goddelycke voorsienighydt beproeft in Bertulphus en Ansberta.... Treurspel. Sal ten tonneel gevoert worden door de ieverige jonckhyt van de H. Dryvuldighyt schuylende onder de zegenrycke banniere van den aertsprince der Engelen Michael en voorsprake van de

H. Maget ende Martelaresse Dorothea.... in 4° 2 feuillets. Gand, Fr. Benoit Bernaert.'

Zijn er nog andere werken waar *Spiritus ardens* van voren of van achter op te lezen staat? Ik ken er geene; maar, zooals men aanstonds zal vernemen, is er voor 't minst nog één ander werk van denzelfden schrijver, zonder de woorden *Spiritus ardens*.

2° Wie is nu die zoogenoemde schrijver en dichter?

In het 'Leven van de H. Maegt ende Martelaresse Maria De Ellendige.... door J.-J. De Munck, Mechelen 1769', bladz. VII is er spraak van een Leven dierzelfde Heilige in verzen geschreven rond 1702, en De Munck sprekende van den dichter voegt er bij: 'door sekeren Religieus (soo men gelooft) van het order der capucinen, waarschijnelijk Seraphim (Spiritus ardens) van den Branden van Brugghe die stierf tot Brussel den 11 Meert 1728 out 70 jaren ende van de Religie 49.'

Uit deze woorden volgt *a*) dat het wat onzeker blijft wie de schrijver is van het leven in rijmen van Maria *b*) dat 'Spiritus ardens' gewis een capucien was met kloostername Seraphim. Van 'Seraphim': zijn bijnaam 'Spiritus ardens'. Wij zouden er willen bij voegen dat de namen *Seraphim* en *Spiritus ardens* hem werden gegeven als gevolg van zijn geslachtsnaam Van den Brande, opdat alles brandend en heet zou geweest zijn. Maar... in de geschriften van de E.P. Capucienen waar *Spiritus ardens* in 't geheel niet onbekend is, staat er nochtans geen P. Seraphim noch een andere geboekt met den wereldschen naam Van den Brande. De Munck zal dat waarschijnelijk besloten hebben uit 'Spiritus ardens' en 'Seraphim' alsook uit de titels van zijne andere gedrukte werkskens waarin (zie de twee hierboven aangeduid) er spraak is van: 'Brundigh, Brandgust, enz. En Piron (*Algemeene Levenbeschrijving*' op het w. Van den Brande) alsook Wauters (*Histoire des environs de Bruxelles*, T. 3, p. 249), enz., hebben eenvoudig De Munck overgeschreven.

Volgens de geschriften en registers der P. Capucienen was de naam van P. Seraphim, alias *Spiritus ardens*, Petrus De Vos Van Hee. Inderdaad in 'Necrologium antique provinciae Flandro Belgiae P. Capucinorum' staat er: 'P. Seraphim Brugensis in Saeculo De Vos Van Hee, praedicator, religiosus *ardens Spiritu*, obiit Bruxellis 1728, 11 Martii aetatis 70, religionis 49'. En in een ander hunner registers leest men: 'Seraphinus Brugensis, *Spiritus ardens*, praedicator, restitus Lovanii aetate 22, 9^{a} Aprilis 1679. obiit Bruxellis, 11 Martii 1728, in Saeculo Petrus De Vos, filius Martini et Petronella Van Hee'.

In de 'Acta Ecclesiae Mechliniensis anni 1717 p. 129 'zien wij dat op 16 December 1718 onze P. Seraphim woonachtig was in het Capucienenklooster te Mechelen.

Dat is alles wat *ik* er over weet. Anderen gelieven ons nu te zeggen wat zij over den Dichter en zijne werken weten, alsook waar zijne boeken te vinden zijn.

Z.Y.X.

[Nummer 17]

De Tentoonstelling der Vlaamsche Schilderwerken uit de 15de eeuw

UIT de rijke tafereelen wier tintelende levende verwen bij 't eerste inkomen de oogen bedwelmen, spreekt één algemeen gedacht: vlaamsch en kristelijk.

Ja vlaamsch! want echte vlaamsche kunst is 't, of wilt ge, dietsche kunst volgens eigen aard en zeden.

En zoo kristelijk, dat maar weinig onderwerpen daar voorkomen die geen godsdienstige zijn, ter eere Gods geschilderd en ter verheerlijking van zijn lieve Heiligen.

Treedt nader bij. Hoe fijn en krachtig getrokken zijn die oude schilderijen, hoe waar en volmaakt van afwerking, hoe samenstemmend en rijk in kleurenspel, hoe verheven van gedacht, hoe bovenaardsch in reinigheid en zuivere geestverheffing.

> ‘Al de pracht(1), die de schilders, verbonden aan den dienst van weelde bevende vorsten, aan de hoven hunner beschermers hebben

(1) Vgl. *Onze Tijd*, van 23sten in Koornmaand, 1902.

gezien, is hun tot voorbeeld geweest bij de keus van kleeren en stoffen waarin zij de Heilige Maagden de Heiligen kleeden. En toch hebben die primitieven[1] gedaan weten te krijgen dat dit groen en rood en blauw en paars en purper naast elkaar te zien zijn zonder dat er ooit iets het oog mishaagt, of tegenstrijdt. Overigens al de engelen van Memlinc, de heiligen van Geeraard David, de heilige Vrouwen bij het graf van Van Eyck of van Pieter Christus, dragen naast elkaar de schitterendste verscheidene kleuren - en toch is er eenheid in die stukken'.

***

Ons doel is niet de puike tentoonstelling in 't lange en 't breede te beschrijven. Daartoe zijn we onmachtig. We willen maar enkele hier en daar opgeraapte gedachten den lezer voorstellen.

Al ingaande vinden we de eigentlijke PRIMITIEVEN of VÓÓR-VAN EYCKSCHEN[2] daarvan bij name ons enkel Melchior Broederlam uit Ieper genoemd wordt: t^k 2[3].

Die eerstelingen bewijzen duidelijk:

dat dit vroegste tijdstip nog een tastend, zoekend vooruitstreven was, een altijd langzaam verbeteren der kristene gothieke kunst;

dat onze oude kunstschilders in niets den franschen invloed ondergingen[4]; dit tegen de meening van Fierens Gevaert[5]. Daarvan is t^k 4 der tentoonstelling een vast bewijs. (*Gekruiste God met H. Katharina en H. Barbara; uit de hoofdkerk van Brugge.*)

(1) Zouden we niet mogen zeggen, en wel in alle talen: "De Vijftiendeewnschen?"
(2) H. DEMAREZ in *Onze Kunst* van Koornmaand 1902.
(3) Uit '*Catalogue de l'Exposition.*'
(4) *Onze Kunst* aldaar.
'Bij den eersten oogopslag verraadt onze schilderschool haren germaanschen oorsprong. Zij die, zooals Fierens Gevaert, onze schilderschool onder den Franschen invloed willen plaatsen, steunend enkel op het feit dat eenige Vlaamsche kunstenaars te Dijon gingen werken en dat Jan van Brugge, Claes Suter e.a. in dienst waren van Karel V, laten zich eenvoudig leiden door een "parti-pris" want dit zou enkel bewijzen dat de Vlaamsche schilderschool haar invloed tot in Frankrijk deed gelden.... de groote figuren uit het tapijtwerk der openbaring (hoofdkerk van Angers), waarvan de schetsen door Jan van Brugge gemaakt werden, vertoonen dit: zelfde karakter van grootheid, van strengen ernst, die men later zal terug vinden bij de Van Eyck's en die wel, met de kleur, de kenmerken zijn van de Vlaamsche school.'
(5) O.a. in *Psychol. d'une ville. Essai sur Bruges*, hier en daar.

‘Een welsprekend bewijs is 't’ zegt H. Demarez (*Onze Kunst* aldaar) ‘van den Duitschen invloed op onze eerste schilderschool. Is het stuk ook Vlaamsch door de kleur, toch draagt het, zooals James Weale het met recht doet opmerken, al de karaktertrekken der Westfaalsche school: magere figuren, weinig verzorgde handen en voeten, gebrek aan trillend leven in het vleesch. De gezichten zijn weinig gekend: het gevoel wordt meer uitgedrukt door de houding van het lichaam dan door de wezenstrekken.’

Na de eerstelingen de GEBROEDERS VAN EYCK.

De bezoeker der tentoonstelling kan er met den oudste, Hubrecht, in kennis niet komen, noch eene besluitende vergelijking maken tusschen de twee broeders, daar Hubrecht's werken ontbreken(1), en wel bijzonderlijk de ‘*Aanbidding van 't Lam*’ uit Gent en Berlijn.

Tusschen beide broeders bestaat nochtans meer dan één verschil. Volgens den geleerden engelschen kunstkenner, James Weale, zijn bij Hubrecht de wezens zachter en indrukwekkender, bij Jan zijn ze harder en sterker afgelijnd, en over 't algemeen naar minder wel uitgekozen voorbeelden. (*Tot bewijs, beziet de wezens op t*^{k} *10, het tafereel van kanonik van de Paele*.)

De bouwtrant is bij Hubrecht wel schooner en merkweerdiger dan bij Jan, maar toch zoo waar, zoo natuurlijk, zoo uitvoerbaar niet. Zoo ook zijn Hubrecht's landschappen louter uitgedachte, terwijl Jan's de ware namaking zijn van werkelijk bestaande.

Wie nu de grootste is van de twee, wie het grootste deel afwerkte van de ‘Aanbidding van 't Lam’, dit wordt onder de geleerden grootelijks betwist en zal nog lang betwist blijven.

James Weale(2) heeft wonderwel gehandeld met Jan Van Eyck nevens HANS MEMLINC te beschouwen, om ze beiden samen te beoordeelen, en alzoo ieders eigenschappen en hoedanigheden alsmede de groote verschillen van den eenen bij den anderen te doen uitkomen(3).

(1) In den ‘*Catalogue*’ vinden we maar t^{k} 7 alleen aan Hubrecht toegeschreven: ‘de H. Vrouwen bij 't graf’; al de overige zouden van Jan zijn. Toch wordt dit betwist, en menigeen onder deze laatste zouden wij, volgens andere geleerden, veeleer aan Hubrecht te danken hebben.

(2) J. WEALE: *Hans Memlinc. Biography. Pictures at Bruges*. Bruges, L. De Plancke, 1901, blz. 34-41. characteristics.

(3) Over Memlinc vgl. *Biekorf* XIII (1902), blz. 54 en volg.

We kunnen ze getweeën in een dubbel opzicht bezien: als schilders van godsdienstige onderwerpen, als schilders van beeltenissen.

Neemt J. Van Eyck's schilderij, t^{k} 10, gewis zijn merkweerdigst werk.

Zonder twijfel is de Moedermaagd eene of andere bestaande vrouw. Wel heeft Van Eyck haar iets koninklijks in 't voorkomen weten te geven en zo op eenen koningstoel gesteld gelijk eene vorstinne; toch en ligt in heel het uiterlijke niets dat bevalt, de uitdrukking op 't wezen is wereldsch, en beroofd van alle smaak en zoetheid. Het kind is geenszins beter van wezen, al is zijn lijfje krachtig geschilderd en kinderlijk van houding. 't Wicht ziet er verschrikt uit bij 't zien van Sint Jooris, die insgelijks, ondanks al den rijkdom zijner wapenrusting, toch een gemeen legermansgezicht heeft en heel onhandig groet. Sint Donatianus, in 't prachtigste en 't rijkste kerkgewaad, staat een weinig meer aan. Buiten kijf is 't aanzicht van kanonik van de Paele het wonderbaarste in fijne afwerking, en realistisch tot in de minste kleinigheden(1). Al de bijzaken, kleederen, bouwtrant, zijn stiptelijk en wonderlijk weêrgegeven(2).

Jan Van Eyck heerscht door de grootscheid zijner schilderwijze boven alle anderen. Daarvan is hij zelfbewust, alswanneer hij teekent '*als ich can*' alsof wilde hij zeggen: zooals ik kan, kan geen ander. En de aanschouwer, willen of niet, zwijgt en bewondert de uitvoering doch vergeet de verbeelde zaak zelf. Prachtig geschilderd! Ja, maar niets godsdienstigs, niets dat aantrekt tot de moeder en het kind, integendeel; niets dat de ziel verheft en tot het aanbidden van 't kind en het vereeren van de moeder opwekt.

(1) 'Welke photographische juistheid, waarmee Jan de werkelijkheid weergeeft! Angstvallig, nauwkeurig heeft de schilder ieder rimpeltje op het gezicht geschilderd, en toch is dit gelaat van een zelfgenoegzaam hard man een der mooiste, karaktervolste, tot in de ziel van den afgebeelde het verst doorgedrongen portretten die bestaan'. *Onze Tijd*, ald.

(2) 'Bezie dit werk van nog zoo dichtbij: iedere draad van de stof van Sint Donatianus'kleed... is te zien, en toch is dat geen verzameling draden maar een schitterend prachtgewaad'. Ald.

Gansch anders zijn Memlinc's werken. Bij een eerste aanschouwen is men getroffen en deelt men 's schilders gevoelens.

Als ware kristelijke kunstenaar zocht Memlinc onder de menschen de waarheid te verheerlijken en de aanbiddelijke schoonheid van het goddelijk Kind, van zijne Moeder, van de Heiligen weder te geven. Hij leert en onderwijst het volk, hij vereert God!

Maar is Memlinc meer idealist, toch en miskent hij de ware werkelijkheid, de natuurlijkheid niet. Zijne menschen zijn heiligen geworden, maar zijne heiligen zijn toch menschen gebleven. Onmogelijk ware het ook zooveel volk, als er op 'St Ursula's rijve' staat, in natuurlijker orde te stellen op zoo kleine plaats. Geen gepaster schikking kon men wenschen op de vleugels van Moreels altaarstuk, t^{k} 66, onder gansch het talrijk huisgezin dat langs beide kanten geschilderd staat. Beschouwt bij Hans het kind Jezus: wat edele uitdrukking op 't wezen, wat ongezochte beweging in 't lichaam, wat kinderlijke aantrekkelijkheid! En Memlinc's maagden, met de reine Moedermaagd aan 't hoofd, hoe zuiver en teeder, hoe lief en koninklijk!

Na Memlinc is Geeraard David de eenige die er in slaagde zulke maagdelijkheid, zulke zuiverheid in de wezens te leggen.

Hoe moet Hans Memlinc ernstig geleerd, diep gevoeld, hoog beschouwd hebben, om met borstel en penseel zulke zaligheid te scheppen: De kinderlijke handeling van het goddelijk Kind met de spelende hemellieve engelen! De ingetogene houding der reine Moeder voorzichtig aanbiddend, haren goddelijken schat op den schoot dragend! De wonderbare wezens van den boetveerdigen Dooper, van den teerbeminden Apostel, den ziener van Pathmos, in 't geestvervoerend aanschouwen van de openbaring! St. Christophorus getroffen en verwonderd opziende naar het wonderbare Kind dat hem zoo zwaar op de schouders weegt, t^{k} 66, (vgl. hem eens met de andere christusdragers van de andere schilders)! en de ernstig beschouwende monniken Maurus en Aegidius, in 't duister

gesteld om in 't midden het voornaamste, St. Christophorus met het Kind, te laten uitkomen! De Maagden, schoon boven alle aardsche schoon, waarvoor Memlinc de schoonste wezens uitkoos, maar deze nog veroorbeeldde, verheerlijkte, en heiligde!

Te vergeefs zal men bij van Eyck zulke heiligen zoeken, zoo volmaakt, zoo edel van lichaamstrek en handeling, zoo vol van geestelijke gevoelens als eene H. Barbara, eene H. Katharina, uit Memlincs groot altaarstuk. (*t*^{k} *59. 'het geestelijk huwelijk van de H. Barbara*.)'

Bij het schilderen naar het leven, gaan Memlinc en van Eyck nogmaals verschillend te werk.

Slaafs maakt van Eyck de werkelijkheid na, zonder er ooit aan te denken om zijne schildering met oordeel en mate aan te vleien, verre nog van ze te veredelen.

Bij Memlinc gaat het heel anders. Dezen die hij afmalen moest, verkoos hij te stellen in godvruchtige houding; doch, veredelde, veroorbeeldde hij de wezens, toch liet hij bij allen de natuurlijkheid der bijzondere eigenschappen en verschillende hoedanigheden(1).

Het verschil tusschen beide meesters is misschien vooreerst hier aan te wijten, dat ze leefden aan twee verschillende hoven, Van Eyck aan 't bedorven hof van hertog Philip, Memlinc aan het eerlijker hof van Karel den Stoute. Doch de grootste reden is wel hierin gelegen, dat de eene alleenlijk poogde verwondering te wekken, en de andere het aanschouwende volk zocht te onderwijzen en te stichten. De eene beoogde 'kunst om kunst', de andere 'kunst om God.'

Dit gezegde is zoo waar, dat men het bewezen vindt in de hoogst verschillende wijze waarop ze hunne achtergronden teekenden.

Van Eyck verbruikt al zijne macht in het afwerken der bijzaken, tot de kleinooden toe; en dit gaat zoover, dat

(1) Herdenkt t^{kn} 55 'Nicolas Spinelli'; 70, 73, 77 'Mansportretten'; 62 'Sibylla Sambetha'.
T^{kn} 64 en 65 'Heer en vrouw Moreel'.
T^{k} 66 weer 'Heer en vrouw Moreel met zoons en dochters'.
T^{k} 67 De 'Beeltenis van Maerten van Nieuwenhove'.
T^{k} 74 75 'Man en vrouw'.

daardoor de aandacht van den toeschouwer wordt afgetrokken van de hoofd zaak.

Bij Memlinc hebt ge het tegendeel.

Ziet het schilderstuk waar kanonik van de Paele op staat. Het afbeeldsel van den gever, de kleederen, het sieraad, de eêlgesteenten, de bouwtrant, al die deelen van minder aangelegenheid treffen het meest en laten den laatsten indruk.

Integendeel in 't '*Geestelijk huwelijk van de H. Barbara*', t^{k} 59, zijn het de Moeder, het Kind en de Heilige, die de aandacht trekken. Wat hen omringt, de achtergrond enz. zijn daar, bijzaken die gewis niet minder verzorgd zijn en het oog behagen, maar altijd den aanschouwer stichten en onderwijzen en naar 't voornaamste onderwerp heenvoeren.

In zijne beeltenissen stelt Van Eyck liefst zijn volk tegen volzwarten achtergrond of in eene binnenruimte, om des te beter al de aandacht te vestigen op het wezen - en al de deelen ervan - dat hij overheerlijk weergeeft. (*Herdenkt t^{k} 15, een mannelijk beeld; t^{k} 12, het beeld zijner vrouw*). Memlinc verkiest eenen openen achtergrond; of, neemt hij eene binnenzaal, dan nog door een open venster ontwaart het oog verre landerijen; 't zijn lachende velden, en spelende wateren; 't zijn blijde bloemen, bloeiende boomen, kronkelende wegen, en afgelegene heuvelen; 't is een helder verlichte hemel, met zonnigen zomerdag, of zachte zonnedaling.... een geheel landschap dat ons de schoonheid der schepping toont en de goedheid leert van den Schepper.

Memlinc vertelt ons met kinderlijke zuiverheid en eenvoudigheid in zijne tafereelen wat hijzelf gelooft, wat het volk van zijnen tijd gelooft. Zooals hij geschilderd heeft, zóó moet Memlinc ook geleefd hebben. Door en door zijne schilderwerken straalt zijn huislijk leven, gerust en gelukkig bij vrouw en kinderen. Wat buitenshuis gebeurde schijnt hij niet gekend te hebben, noch eenige aandacht verleend te hebben aan hetgeen gezeid of gedaan wierd in de wereld.

Nooit heeft Memlinc eene school, in den strengen zin van 't woord, opgewekt (noch iemand vóór hem). Toch heeft hij onzeggelijken invloed gehad niet alleenlijk op

zijne tijdgenooten, maar op de meesters die te Brugge leefden binnen de 16de eeuw; en zonder twijfel is het aan Memlinc te danken alsook aan Geeraard David dat, terwijl de oude school in andere steden uitstierf, hare begrippen nog gevolgd werden te Brugge tot tegenaan de 17de eeuw.

***

Na de Van Eycks on Memlinc, onvolledig maar genoeg, te lang misschien, beschreven te hebben, moeten we twee andere schilders doen kennen, namelijk Pieter Christus en Rogier van der Weyden, die Memlinc voorafgingen.

PIETER CHRISTUS werd geboren te Baerle bij Tilburg in Noord-Brabant, kwam te Brugge in 1443, kocht er het poortersrecht den 6den van Hooimaand 1444 en stierf er in 1472.

Een belangrijke zake is 't om te weten of Pieter Christus leerling is geweest van Hubrecht of Jan van Eyck.

In '*Gerard David Painter and Illuminator by* W.H. JAMES WEALE', bl. 6, staat er te lezen(1):

'To Bruges and Gent then, many artists were attracted; first *John van Eyck*, who was taken into the Duke of Burgundy's regular employ. *Peter Cristus his pupil*, Hans Memlinc, and the artist to whose life and works (Gerard David) the present monograph is devoted.'

Aan een anderen kant in den '*Catalogue de l'Exposition des Primitifs flamands et d'Art ancien*, bladz. XVIII', door J. WEALE verveerdigd, lezen we: 'Le seul peintre qui puisse être considéré comme *l'élève* des Van Eyck, et plutôt de *Hubert* que de Jean, c'est Pierre Christus....'

Wat is nu de waarheid? James Weale zelf zal het ons zeggen(2).

Pieter Christus en is geen leerling geweest noch van Hubrecht noch van Jan Van Eyck.

In 1444 werd hij meesterschilder, dit is achttien jaar

(1) In '*The Portfolio monograph on artistic subjects with many illustrations published monthly*. No 24 December 1895.

(2) *Vgl. Congrès archéologique et historique, Bruges, 1902. Bruges*, L. De Plancke. 3e partie, blz. 37.

na Hubrecht's dood[1]. Waarom, indien hij reeds schilderde onder Hubrecht Van Eyck, zoolang gewacht eer als schilder erkend te worden?

Onmogelijk ook kan hij leerling geweest zijn van Jan Van Eyck. Deze immers was reeds sedert driejaar gestorven (in 1440), toen P. Christus in Brugge kwam (in 1443).

Al hetgene we besluiten mogen, bij 't nader onderzoeken van P. Christus' gewrochten, is dat hij gewis den invloed der Van Eycks onderging; - tenzij, hetgeen niet bewezen is, hij leerling geweest ware van Lambrecht Van Eyck, aan wien men, volgens James Weale, de schildering t^k 14 van de tentoonstelling moet toekennen.

Indien P. Christus in zijne jongelingsjaren *in betrekking of onderhandeling* is geweest met eenen van de twee broeders, is het eerder met Hubrecht. De beurze geschilderd op 't mansportret van Christus, t^k 18, is dezelfde als die welke Rogier Poorter draagt op een tafereel van Hubrecht Van Eyck, dat te Kopenhagen is bewaard.

Heerlijk is P. Christus door acht werken vertegenwoordigd in de Brugsche tentoonstelling en wel vooral door '*De legende der heilige Godeberta*' t^k 17. Is er minder zwier in zijne lijnen en teekening, misschien minder afgewerktheid in zijne wezens dan bij van Eyck, zijne kleuren en bijzonderlijk het fel rood, zijn rijk, schitterend en samenstemmend.

Zijne beeltenissen zijn wel gemaakt en iets minder realistisch dan Van Eyck's (t^{kn} 18, 88), zijne kleine paneeltjes haarfijn van uitvoering.

De kleederen zijn uit rijke stoffen verveerdigd, bijv: het kleed der heilige Godeberta, en het kleed van Jozet van Arimathea (t^k 20, de *Begraving van Christus*), of hangen breed en machtig van plooi en smete als de kleederen van Maria en Magdalena (t^k 20).

***

Alhoewel een groot getal paneelen aan ROGIER VAN DER WEYDEN toegeschreven in de tentoonstelling

(1) Hubrecht, zonder twijfel te Gent gevestigd in 1424, stierf er den 18sten van Herfstmaand 1426.

voorkomen toch zijn er maar een drietal hoofdwerken van hom. Nochtans was hij een der grootste Vlaamsche schilders en heeft hij grooten invloed op Memlinc gehad.

Bij gevalle te Doornik, omstreeks 1399 of 1400 geboren, is hij toch van Vlaamsche ouders; zijn name werd verfranscht: de la Pasture. Alsdan immers bestond het gebruik de namen te vertalen in 't Fransch of in 't Latijn, maar Fransche of Latijnsche wierden nooit vervlaamscht. ‘van der Weyden’ werd ‘de la Pasture’; en geenszins werd ‘de la Pasture’ ‘van der Weyden’. Guicciardini en Vasari(1) houden staande dat Rogier, die naar Brussel kwam in 1435 en er Stad's schilder wierd in 1436, de leeraar zoude geweest zijn van Hans Memlinc(2).

Dat kan waar zijn, ingezien de menigvuldige gelijkenissen tusschen beider schilders werken, namelijk in de schilderijen die ‘*de Aanbidding der Wijzen*’ of ‘*de Opdracht in den Tempel*’ voorstellen. Aanmerkensweerdig is 't dat een drieluik van Rogier met deze onderwerpen op, en met ‘*de Boodschap*’, (nu te Munich) die vroeger te Keulen een altaar versierde in de kerk der H. Colomba, aldaar door Memlinc zal gezien geweest zijn en bestudeerd.

Ten jare 1449 vertrok Rogier naar Rome(3) en bezocht onder ander de stad Ferrare. Hij stierf te Brussel in 1464. Blijkbaar was Van der Weyden godvruchtiger en godsdienstiger dan Jan Van Eyck. De wezens zijner heiligen zijn minder slaafsche namaaksels. De orde waarin de personen voorgesteld zijn is meer dramatisch. Bijzonder wel slaagt hij in het uitdrukken van gevoelens van medelijden of droefheid. Ook heeft hij de door en door godsdienstige reeks van schilders geopend, zoo wel nagevolgd door Memlinc, (veel eerder zijn volgeling dan zijn leerling), en door Geeraard David.

(1) GUICCIARDINI ‘*Descrittione di tutti i Paesi Passi*’, blz 150, Antverpa 1567.
VASARI ‘*Le vite di piu eccellenti architetti, pittori, e scultori Italiani*’. Della Pittura, C. XXI en ‘*Vita d'Antonello da Messino*’, Firenze 1550

(2) Vgl. met KAEMMERER: *Memlinc*, blz 11. Leipzig, 1899.

(3) *Catalogue de l'Exposition de 1902*.

> ‘Rogier's prachtige Piëta, t^k 25, is vol oorspronkelijkheid. Men vindt hier niet de uiterste nauwgezetheid van uitvoering die Van Eyck kenmerkt, maar wat meer losheid in de behandeling; men staat hier voor een schilder die zoekt naar dramatisch effekt, en die zijn achtergrond - bij de voorgaande meesters gewoonlijk een kalm conventioneel landschap - laat medewerken tot het bekomen van den gewenschten tragischen indruk: de zonsondergang die de gezichteinder dezer Piëta in laaiende vlam ontsteekt doet nog meer de aangrijpende droefheid uitkomen van de heilige vrouwen die het lijk van den dooden Christus ondersteunen. Het is belangwekkend dit paneeltje te vergelijken bij een dergelijke Piëta t^k 32 van Antonello van Messina. Hier ook werkt de achtergrond mede om de houding der weenende vrouwen nog meer te dramatiseeren: een naakte omheiningsmuur van een stad, een sombere kerk, een in puin vallend kasteel, in de verte de met sneeuw bedekte toppen eener bergketen. Een der heilige vrouwen vooral, gansch gehuld in een rooden mantel, neêrgehurkt, en vertoonend slechts een deel van haar gelaat, is sterk aangrijpend van droefheid’[1].

Een ander schilder uit Doornik oorspronkelijk is JAKOB DARET. Doordien hij tijdgenoot is van Van der Weyden, wierden zijne werken meestal aan Rogier toegeschreven. Later kon men ze van Rogier's onderscheiden; maar den naam van den schilder nog niet kennende, noemde men hem ‘DE MEESTER VAN FLÉMALLE’, uit reden dat hij de wonderschoone paneelen schilderde die, te Frankfort in het Staedel Museum bewaard, voortkomen uit de abdij van Flémalle.

Bij Daret's tafereelen zijn de wezens hard van lijn (t^{kn} 22, 23, 24, 200), de verven somber en minder indrukwekkend.

‘Als een voorlooper van. Bosch, toont de meester ons rondom het kruis (t^k 22, *Afdoening van 't kruis*) eene reeks zonderlinge types van hoekige, grijnzende tronies, ruw en potsierlijk, zooals Bosch er plaatst in zijn Ecce Homo (t^k 303)’[2].

***

Te Haarlem was er reeds vroegtijdig eene reeks vermaarde schilders waaronder we Dirk Bouts en Geeraard David tellen.

DIRK BOUTS, na de schilderkunst in zijne geboortestad aangeleerd te hebben, vestigde hem te Leuven vóór 1449. Voor het stadhuis en de St-Pieterskerk aldaar maakte hij

(1) H. DEMAREZ, *Onze Kunst*, ald.
(2) *Onze Kunst*, ald.

zijne voornaamste werken. Twaalf zijner schilderijen zijn in de tentoonstelling tegenwoordig, waaronder '*Het laatste avondmaal*' (t^{k} 36), '*De marteldood van den H. Erasmus*' (t^{k} 35), en '*De marteldood van den H. Hippolytus*' (t^{k} 37).

Bouts heeft schoone, klare, wel overeenstemmende kleuren, al zijn 't de rijke, schitterende kleuren niet van Memlinc of van Van Eyck. Op t^{k} 115 der tentoonstelling *(De H. Lucas, O.L.V. met het Kind schilderende - onbekend-)* gelijkt St Lucas zoodanig wel op den man die op t^{k} 36 links bij den disch staat, dat men geneigd is te meenen dat t^{k} 115 ook een werk van Bouts is, en dat de twee personen denzelfden verbeelden, waarschijnlijk Dirk zelf.

De grootste schilder van Haarlem afkomstig, is wel GEERAARD DAVID. Langen tijd onbekend en verward met anderen, werd hij eerst door James Weale(1) ontdekt en in 't volle daglicht gebracht. Na Memlinc gaat al de eer der tentoonstelling naar David(2).

Groot schilder is hij, verre boven Van Eyck staande in godsdienstige gevoelens, hem namakend in de kloeke kracht van trek en verf, zoo groot als Memlinc in 't uitdrukken van maagdelijke reinheid.

Onmogelijk hem hier met passend woord te doen kennen; daarvoor ware een bijzonder opstel noodig.

Geeraard's kleurenspel is zachter dan Memlinc's en Van Eyck's; toch even zoo rijk en schitterend. Bij hem is er groot gebruik van zwart en duister, dat ver van plekken te maken, harmonisch medespeelt en alwat uitkomen moet nog beter doet in het oog vallen.

Welke kracht van lijn en mate in het groote drieluik t^{k} 125 '*St Anna, O.L.V. en het Kind, St Nicolaas en St Antonius*' voorstellende. De rijkdom van St Nicolaas' mantel is op weinig na, den mantel weerd door Jan Van Eyck geschilderd. Welke kracht van uitdrukking op de wezens vol ware werkelijkheid. Beziet Sysamnees gemarteld (t^{k} 121).

(1) WEALE, *Gerard David*, ald. blz 7.
(2) A.J. WAUTERS. *Les Primitifs flamands à Bruges*, blz 20.

Maar wreedheid was zijn gewone trant niet. David leefde vreedzaam en ingetogen, en schilderde gelijk Memlinc tot verheerlijking van God en tot nut van 't volk. Die edele gevoelens liggen te lezen op zijn denkend wezen zoo hij 't zelf afmaalde op zijn groote schilderij van maagden, t^k 124.

Die zelfde gevoelens en edeler nog liggen verspreidt op 't reine wezen zijner huisvrouw Cornelia Cnoop, op dezelfde schilderij verbeeld.

Maar bekijkt me David's maagden! Moet men ze vergelijken met Memlinc's? Neen, die zijn heel anders, doch bij alle twee zijn ze volmaakt!

Is David zijne kunst gaan af kijken bij Memlinc, zoo ook zou Memlinc, had hij te dien tijde geleefd, voor David in bewondering gestaan hebben.

Bovenaaardsche zedigheid, maagdelijke reinheid, engelachtige zuiverheid leest men op de wezens der H. Moeder, der maagden en der kleine kinders, van de schilderij uit Rowanen; ook op 't groot drieluik van '*'t Doopsel van Christus*' (t^k 123).

Wat verschil tusschen Geeraard's maagden (t^k 124) en deze geschilderd door den MEESTER VAN O.L.V. VAN BRUGGE (t^k 114)[(1)]!

De schoonste onder al die afgebeelde moeders van Christus is wel Geeraard's, op den buitenkant van '*Jezus's doopsel*'

Waar leerde David zijne schilderkunst?

Geboren te Oudewater in Nederland, zal hij de wijze van schilderen der Haarlemsche schilders, zooals Dirk Bouts, nagegaan zijn en misschien wel hunne leergangen gevolgd hebben. Daarvan zijn Geeraard's eerstelingen een stellig bewijs.

Omstreeks 1484 kwam hij naar het vermaarde Brugge, toen in vollen bloei en weelde. En David's laatste werken

(1) T^k 114 en 124 zelfste onderwerp.

T^k 114 geschilderd door den 'Meester van O.L.V. van Brugge' in 1489 voor het brugsch genootschap 'der drie Sanctinnen' Katharina, Barbara, Magdalena-die men ziet in 't midden der schilderij en wier kapel in O.L.V. kerk was.

toonen klaarlijk dat hij Memlinc's invloed ondergaan heeft.

Is 't moeilijk om te zeggen dat hij zoo groot als Memlinc was, moeilijker nog is 't om te bewijzen dat hij eronder staat. Memlinc's kunst heeft hij bewaard, zijne kristengodsdienstige gevoelens voortgezet door latere tijden op 't einde van het spitsbogig tijdvak.

Want reeds was de ‘Renaissance’ begonnen, elders meer dan te Brugge. In David's ‘*Veroordeeling van Sysamnees of het Vonnis van Cambise*’ (t^k 122) vinden we voor de eerste maal in den bouwtrant en 't beeldhouwwerk het gebruik van heidensche tooiselkens(1).

Op het buitenluik van ‘*'t Doopsel Van Christus*’ zit de Moedermaagd in eene gaanderij met bogen in Renaissancentrant. Toch was de schilderkunst nog in vollen bloei en Memlinc's en David's godsdienstige trant bleeft voortleven, vooral in Geeraard's wonderbaren leerling Adriaan Isenbrandt.

ADRIAAN ISENBRANDT? Wederom een onbekende, die, Goddank, aan 't licht komt door de tentoonstelling.

M. Weale, en M. Hulin, hoogleeraar te Gent, deden over dezen schilder elk afzonderlijke studiën en kwamen beiden tot dit zelfde besluit: dat de wonderbare onbekende meester der ‘*Mater Dolorosa*’ van Brugge, niemand anders zijn kon dan Adriaan Isenbrandt.

Voor 't minst 15 schilderijen van dien meester zijn in de tentoonstelling tegenwoordig, maar buiten t^k 178, 179, 183, 184, 187, zijn tot heden vele hem uiet toegekend geworden. De overige waren onbekend of aan anderen toegezeid.

Een aantal van Isenbrandt's werken werden vroeger toegekend aan David, Mostaert, en Hendrik Bles.

Alzoo heeft Dr Waagen eertijds aan Mostaert eene reeks tafereelen toegewezen, die hem nu allen ontnomen werden.

Onder ander en eerst en vooral de ‘*Mater Dolorosa*’, uit O.L.V. kerk te Brugge, t^k 178, dat een deel uitmaakte van een tweeluik. Het tweede deel, door toedoen van M. Hulin gevonden in de kunstzaal te Brussel, werd nevens

(1) WEALE, *G.D.*, ald. blz. 9.

het eerste gesteld in de tentoonstelling onder t^k 179. Het verbeeldt het huisgezin van Joris van de Velde, burgemeester van Brugge en proost van het H. Bloed[1].

Zoude t^k 180 (twee vleugels van een drieluik verbeeldende: rechts den Gever met St Jan den Evangelist, links de Geefster met de H. Barbara) uit de Kaufmannsche verzameling te Berlijn en aan Jan Mostaert toegekend, niet veel eerder het werk zijn van Adriaan Isenbrandt?

Als men t^k 180 vergelijkt met t^k 179 moet men zulks besluiten: zelfde kleuren, zelfde kleederdracht, zelfde wezenstrekken, in alles zelfde doening, opvatting en bewerking.

Adriaan Isenbrandt, uit de vergetelheid verrezen, is weerdig stand te vatten nevens zijnen heerlijken meester. Ongetwijfeld is er bij Adriaan een heel ander en doffer vervenspel en komen nog meer versiersels voor in Renaissancentrant, doch uit al de gestalten straalt dezelfde oude zedigheid en ingetogenheid.

De '*Mater Dolorosa*' is wel de Regina Martyrum, de koninginne der Bloedgetuigen; want op haar maagdelijk moederwezen ligt de grootste, maar tevens de gelatendste droefheid. Zittende op den voorgrond en met de oogen neêrgeslagen, schijnt ze ons toe te spreken: 'Gij allen die voorbijgaat langs den weg, geeft acht en ziet of er een droefheid is gelijk de mijne'. Wat oneindig verschil met Pourbus' '*Mater Dolorosa*', t^k 301.

Vóór David moesten we HUGO VAN DER GOES noemen, maar die komt met veel minder eer af uit de tentoonstelling. Nochtans is hij een groot schilder geweest: daarvan getuigt het groot drieluik der '*Aanbidding der herders*' te Florentië in de Uffizi bewaard[2].

Weinig is er van hem te Brugge op de tentoonstelling, en nog schijnt liet, volgens M. Wauters, dat al de hem toegewezen schilderstukken van een andere hand zijn.

(1) A. Wauters. *Les Primitifs flamands à Bruges*, blz 25.

(2) Lezer kan het afdruksel van dit tafereel vinden in *Onze Kunst* van Koornmaand 1902. Die schilderij wierd verveerdigd voor Thomas Portinari, zaakwaarnemer der Medicis te Brugge en door hem geschonken aan het gasthuis van S. Maria Nuova te Florentië.

Schoon is zeker liet kleine drieluik '*De Aanbidding der wijzen*', t^{k} 52, maar is het wel Hugo's werk? Zijn wij insgelijks aan hem de '*Dood van O.L.V.*' verschuldigd, t^{k} 51? Wel schoon is die van wezenstrekken, maar dof van verven, zonder glans en pracht.

***

Tot hiertoe hebben we de grootste en meest bekende Vlaamsche meesters beschouwd. Zeker zijn er Dog veel andere in de tentoonstelling vertegenwoordigd en weerdig beschreven te worden.

JOACHIM PATENIER, met zijn eigenaardige verrestrekkende landschappen. - JAN PREVOST, met driemaal 't laatst oordeel. - QUINTIN METSYS. - BERNARD VAN ORLEY, met het aangrijpend tafereel van de dood van Maria. - JAN GOSSART, nog te weinig bekend, maar dien zijne geboortestad, Maubeuge, eerlang zal vieren en in 't daglicht stellen. Wonder is 't - bij 't bezien zijner tafereelen - hoe hij driemaal van schilderwijze veranderde; eerst zuiver gothiek aanwendend; daarna 't Vlaamsch gemengd met 't Italiaansch en eindelijk door en door 't Italiaansch aanklevend.

Anderen komen er nog:

De zotte BOSCH, en BREUGHEL DE OUDE. - JAN MOSTAERT, LANCELOOT BLONDEEL, wiens leven we bij gelegenheid beknopt hier zullen uiteendoen. PIETER POURBUS met zijn schoone beeltenissen, enz.

Te lang ware 't nu om over allen bijzonderheden te vertellen en gewis heeft de lezer wel den 'CATALOGUE' van WEALE of WAUTERS ter hand om over onze Vlaamsche schilders betere en meer inlichtingen te nemen.

Bij 't verlaten der tentoonstelling hebben we eens omgekeken naar 't Gouwhuis, naar die kostelijke rijve waarin de overblijfsels van onze oude Vlaamsche schilderkunst nu verzameld zijn. En zuchtend zeiden we bij onszelven: Nimmer ziet Vlaanderen zulke tentoonstelling weer!

J.B.D.

[Nummer 18]

In de kerke

De laatste orgelklanken zinderden nog door de breede beuken der kerke, en stierven allengerhand weg trage lijk de krimpende krinkels in 't omroerde water.....

't Wierd stille en doodsch in de kerke... de machtige met haar hooge gewelven, haar golvende bogen, haar reuzenzuilen, een oneindig gebouw... en zij waren in die kerke lijk wat duinzand langs de zee, onzichtbaar in die woeste grootheid.

De twee oudsten knielden op hun stoelken, met hunne handjes voor hunne lieve oogen, stille en roerloos tusschen de vingers naar den outaar kijkende, die daar verre voor hen tenden de kerke en den choor stond; de avondschemering grauwde en zwartte de beelden, die monkelend in den zonnelach nu stuur en stram uit hunne diepe nissen keken; muren en gewelven wierden donker, deinden weg.....

't Speelde nog een fletsche klaarte door de brandvensters en de beuken golfden en vergingen in den halfduisterenden avond. Voor den outaar hing het dansende wiegende eeuwiglicht zijne stralen aan 't gieten in 't bleekrood op den zwartwitten vloer, en teekende hier en daar met een rood striepken op den muur, de zwarte schakels van de koperen kettingen.

De twee kleinsten zaten gerust, godvruchtig, met gevouwen handjes. Hunne oogskens blonken lijk perels en hun minnelijk aangezicht smolt in een zoeten diepen glimlach... 't Waren volksjongens, och! 't manneken met een korte blauwgeperkte schabbe, en 't meisken met een licht katoenen kleed en een bleek gestriepte schorte die betere dagen nog beleefd had... Onder hun stoel stonden de kloefkens. Ze hadden ze daar gezet, zoo 't groote zuster zei, om geen geruchte te maken, en stille zaten ze wijl hunne blauwe kijkers diepe, aandachtig keken naar die deure alwaar de priester met de gouden kappe weggegaan was, met de choorknapen in hunne witte pinkelende choorhemdekens; dat zweefde en hing voor hunnen geest lijk een zalige droom zoo lieflijk, vol minzame beelden, vol zoete geuren; en die deure stond duister, hoe langer hoe duisterder, - ze voer weg in die zwarte eentonigheid die over muren en vensters viel, zwarter en zwarter.

Hoe lange zaten zij daar? ze waren binnengekomen als het lof luidde, als de zonne boven 't water blonk, in de kabbelende golfjes speelde,... en de witte zwanen hunnen hals in de gouden stralen dopten. Zij hadden die lieve kinderstemmen hooren zingen, zoo schoone, zoo zuiver, zoo zoete, lijk de engels bij de kribbe van Jezus, van Jezus die daar gedoken was in dat klein witte ding daar de priester de zegening mede gaf; zij hadden de machtige orgeltoonen hooren galmen en dreunen, de kerke vol biddende klanken gieten; zij hadden medegebeden met den priester, hun klein klein nietig stemmeken had geantwoord met de stemme van oude grijze moeders,

van versletene ouderlingen: de twee oudsten op hun rozenhoedje, en broer en zusterken hadden gehorkt, en de lippen geroerd en de handen gevouwen zoo de anderen deden... Zij hadden de brandende keersen zien uitdooven en den kronkelenden rook gezien...; en de menschen waren allen weggegaan, de vrouwen in hunnen kapmantel, dan de oude lieden uit het gasthuis. Eenigen waren nog een kruisgebed blijven lezen, anderen hadden den kruisweg gedaan, trage, lange, halfluide lezende... eenigen nog hadden gebeden voor 't beeld van Onze Lieve Vrouw, maar allen waren stillekens vertrokken, schrepend, schoorvoetend over den vloer!

En zij waren daar nog! Alleene...

Waarom en deden zij niet lijk de jongens uit het gebuurte die speelden, die draafden en ketsten met hunnen hoepel, die op den zandberg liepen en sprongen, die lijk mollekens aan 't kruipen en 't morsen waren in den grond grauw en vuil; waarom en deden zij niet meê met die stillere knapen die de strate doortrokken met stokken, takken en keerskens om stoet of processie te verbeelden? Waarom en keken zij naar de grootere niet die aan het kaarten waren op een blauwe schorre, waarom en dansten zij in de ronde of en sprongen zij in de touwe niet?

Wat was het dat die engelenhertjes kerkewaarts riep? was het die stilte, die machtige stilte in die eendelijke beuken? was het omdat Jezus daar was, daar moeder hun zoo dikwijls van sprak, Jezus die kleene was en toch zoo fraai, Jezus die de kinderen liefheeft, die ze bemint als zijne broerkens, die zijne engelen zendt om over hen te waken, die zou spelen met hen zooals hij speelde met den heiligen Johannes? was het dat gouden kruise misschien daar de zonne op geschongen had, dat tot hunne hertjes sprak; het kruise dat zij later zouden kennen en dienen, dat hun toevlucht zou zijn door de lijdenszee des levens daar ze nog niets van en wisten, wijl hunne schuldelooze zieltjes nog huppelend

waren op de monkelende baarkens der zilveren beke, der heilige vrome kindsheid. Het kruise hing daar zwart; soms kwam een lichtbleeke schemer van het eeuwiglicht er over spelen,... en verdween. - Verder was het al derf gedaan en dood, weggevaagd in den zwaren slaap die de nacht over al de dingen wierp; aan de grauwe muren hingen hier en daar grofzwarte lappen en brokken, groot, plomp; de zuilen liepen ineen, eene eindelooze reeks tooverbeelden die wemelden en wentelden... 't was al zwart, grimmig, reusachtig nu, vereend, stille, toch zoo stille... en dood!

...Een zware stap dreunde ijzig in den choor, en kletterend sloegen de zware sleutels. De jongens verschoten, deden een laatste bede, maakten een kruis en knielden nog een keer...

Klaar klonken de kletsende kloefen op de stompe straatsteenen, de kerkdeure gaf een schrillen zucht en sloeg toe...

't Was avond, duister avond!

De lanteerns flikkerden en verlichtten in halffletsch geglans de doodgedane straten. De gevelkens der huizen smolten weg in den mist en den nacht; de witte zwanen lagen lijk witte brokken oneffenheid, roerloos op het gladde zwarte watervlak.

De kloefen kletsten en klonken... weg in de verte.

Uit Brugge
F. MEULEMAN

De Mergelaar lag in de Vaart....

IK stond mij daar zoo eenig toch
zoo eenig met mijn zwane;
Ze streek beur witte wieken op
de wijde waterbane.

En vóór ons knersde 't ketenwerk
en woelde 't wielgeweld,
en 't stenend stormen van den stoom
in ijzren band gekneld.

Ei! zwabblend welt het morsig slijk
uit vijf en twintig monden
die t' iedre stonde zuigen gaan
in 's waters vuile gronden.

Plits-pletsend plompen stukken steen
de booten in... en zand
en slijk, onzienlijk, speit en speerst
zijn zwartigheid op 't land.

't Gevaarte waggelt grof en log...
en verder vaart mijn zwane,
daar verre wiegt z' heur witheid op
de zuivre waterbane.

F. DE JONGHE

Het Kuipersambacht te Brugge
(Vervolg van bladz. 230.)

INTUSSCHENTIJD wierd de blinde oorlog tegen de eeuwenoude vrijheden en onschatbare rechten der H. Kerk door den dweepzuchtigen keizer met aangevuurde razernij voortgezet: keizerlijke besluiten, even belachelijk als hatelijk, volgden de eene op de andere; grievende aanslagen en kleingeestige plagerijen wierden beurtelings verzind en ten uitvoer gebracht.

Niet tevreden met de dienaars van den God van vrede te gelasten zijne scheur makende en onrechtveerdige wetten van op den predikstoel af te lezen[1], vernietigde hij, bij besluit gedagteekend van den 8sten in Grasmaand 1786, alle

(1) Keizerlijk besluit van 26 in Herfstmaand 1785.

broederschappen ‘opgeregt in de kerken en kapellen, welkdaenig die mogen wezen’, om ze te vervangen door ‘een eenig en eenigste broederschap..... onder de benoeming van de *werkende Liefde van den Evenaestes*, hebbende voor patroon, den Zaeligmaeker J.-C.’ en tot oogwit ‘de waere arme behulpzaem te wezen, zoo by middel van het vraegen van aelmoessen wegens de nieuwe gebroeders, als by middel van de vrywillige contributie, en het geniet van de grondgoederen, renten, actien, crediten, liggende geld en de welkdaenige meubilaire effecten toebehoort hebbende aen de vernietigde en afgeschafte broederschappen’[1].

Kort nadien, verbood de uitzinnige dwingeland alle ommegangen, bekend onder den naam van *Processies*, behalve op de drie Kruisdagen, op H. Sacramentsdag en op een anderen dag aan de keuze van de bisschoppen overgelaten; maar noch standbeelden, noch wapens, noch ambachtsteekenen, noch vreemde kleeding wierden in de toegelaten *processiës* geduld; zelfs mocht de godsdienstige stoet door geen muziekgenootschap vergezeld worden. Krachtens dat zelfde besluit wierden de kerkelijke plechtigheden, *Jubileën* genoemd, voor altijd verboden[2].

Hoe pijnlijk de indruk was door zulke dwaze nieuwigheden onder de leden der kuipersnering teweeggebracht, vinden wij bij *Dekes De Buck* volgenderwijze geboekt

> ‘In de maendt Meye 1786[3] syn alle de confreryen en broederschappen uyt alle kerken gecaseert en hunne goederen en effecten moeten transporteren op de groote marct onder den Hallentooren, die alle kereken in goeden staet hielden, tot droefheyd van vele menschen.’
>
> ‘Den 7 July 1786[4] heeft *Josephus den tweeden* van dien naera, Rooms Keyser een decreet uytgegeven ende afgelezen op alle predikstoelen als datter in alle parochiekerken maer twee processien en mogen gedregen worden op een jaar te weten op wekedagen om den

(1) *Zesden Placcaert-Boek, III Deel. Appendix, blad 1911* vlg.
(2) *Zesden Placcaert-boek, III Deel. Appendix, bladz. 1921*.
(3) Waarschijnlijk het tijdstip, waarop het besluit van 8 April 1786 wierd uitgevoerd hier te Brugge.
(4) Zelfde opmerking nopens het ‘*Edict*’ van 10 Mei 1786.

sondagschen dienst niet te stooren en daer in niet en mag verthoont worden eenige ambagtsteekenen nog eenige buytengewoone kleederen aengedaen worden. Soo heeft ons goed gedogt van den dekens wetkerrel(1) t'huys te laeten benevens de schilden van de flambeeuwen alsmede het silver schilt van den ambagtsknaepe. Soo gegaen.
'Als heeren en den deken van de Capelle die plagt van over honderden jaeren altyd in de processie te gaen 's zondags onder de Octaeve van het Alderheyligste Sacrament met synen eedt genoemdt den kleenen eedt en als nu teenemael opgeschort soo heeft het ons goet gedogt van den deken van de Capelle te doen vermaenen op het ambagtshuys tot het nemen het inbit(2) en van daer met ons te gaen in de processie op H. Sacramentdag met syn flambeeuw die gedient heeft op Sint Lenaertsdag.

'Wy sullen dat voorder afwagten of het continueren sal.'

* * *

Maar niet alleen poogde de heerschzuchtige keizer Gods vrije Kerk onder zijne hatelijke dwangbevelen den nek te doen buigen en 't slavenjuk op te leggen, maar zelfs, in zijnen verwaanden hoogmoed en onverzadelijken dorst naar nieuwigheden, wilde hij op staatkundig en rechterlijk gebied alle voorvaderlijke inrichtingen op een nieuwen leest schoeien. Niets en deugde, alles moest veranderd worden.

'Op den eersten January 1787, *zoo lezen wij in* 'DE JAERBOEKEN DER OOSTENRYCKSCHE NEDERLANDEN'(3), verschynen, *by besnydinge* der belgische Constitutie, de twee vermaerde *diplomata*.

'*By het een* wilde den Keyzer (tegen recht) invoeren eene gelykvormige regeringe der Nederlandsche Provintien, bestaende in *bezondere souvereyne staeten*, schoon alsnu vervallen *onder eenen Heer*.

'Overzulks tot Brussel afschaffende de dry collateraele Raeden en de Secretarie van Staet, ende oprechtende *eenen eenigen Raed van het Gouvernement-generael der Nederlanden*, om te behandelen alle *politike* ende économique zaeken van het land.

(1) *Wetkeerle, Wetkerel*. Zie uitleg van dit woord in DE BO's *Westvlaamsch Idioticon*, o. 't w.
(2) *Inbit. Ontbijt*, Fr. *Déjeuner*.
(3) Bladz. 36 en vlg.

‘Daer over moeste hoofd en *president*, midsgaders bewaerder der zegels, zyn den *Minister*, ende onder hem eenen *onder-president*, met zoo veele raedsheeren als den Keyzer noodzaekelijk zoude geoordeelt hebben.

‘*Het ander diploma* behelsd de *vernietinge* van *alle* de *raeden van justicie*, in deszelfs plaetse tot *Brussel* aenstellende *eenen souvereynen Raede van justicie*, aen den welken toevertrouwd word de opperste autoriteyt in materie van civile en criminele justicien, en het vermogen *van te vonnissen* in de derde en laeste instancie van revisie, de welke maer toegelaeten en word, als de vonnissen van de twee eerste instancien verschillende zyn.

‘Bovendien *tot* BRUSSEL nog opregtende voor de tweede instancie eenen *raed van appel* in 't gezag van alle de Provinciën, *'t en zy Luxembourg*, alwaer een gelyk tribunael opgeregt word.

‘Voorders *vernietigende* alle de *heerelyke justicien* ten platten lande en voordere tribunaelen, benevens de *officialiteyten*, in de zelve landen in wezen, ter uytzonderinge alleen van de *militaire justicien*, ende by provisie van die der *admiraliteyten;* willende dat voortaen de justicie in d'eerste instancie zal verleend worden door *vaste en blyvende* tribunaelen, by een nieuw reglement vast te stellen.’

‘Op den *12 Maerte 1787*, by gevolg van de nieuwe wyze van bestieringe, by *het eerste diploma* opgeregt, worden de Nederlandsche Provincien verdeeld *in negen Kreytsen*(1) te weten: Brussel, Antwerpen, Gend, Brugge, Doornick, Bergen, Naemen, Luxembourg en Limbourg. In elke van deze steden word gesteld eenen *Intendent*, eenen *eersten Commissaris*, om te vervullen zyne plaetse in d'afwezendheyd, eenen *tweeden Commissaris*, eenen *Secretaris* en eenige *officiaelen*, in werkzaemheyd te komen met den *3 April* toekomende.

(1) *Kreytsen. Kringen.*

‘Elken Kreyts word verdeeld in *Districten* aldaer aengewezen, in ieder van welke zal resideren eenen *Commissaris van d' Intendentie*.

‘D'opzigt der Intendenten raekt alle het gene de *publieke économique* en *politike administratie* is betreffende, vervolgens zullen alle de Officieren, Magistraeten en andere Administrateurs der gemeene goederen en penningen, de geëmployeerde der domeynen en financien ende de gene der religie-kasse, aen de zelve Intendenten onderworpen zyn.

‘Daerenboven word aen d'Intendenten, buyten de *Contentieuse zaeken van justicie*, nog gegeven de magt van te disponeren over het *provisorium possessorium summarissimum*, wanneer iemand in zyn bezit geweldiglyk en faitelyk gestoord word: wordende d'Intendenten bovendien belast met den uytzend der placcaerten aen d'Officieren der steden en heerlykheden.’

Wat nu *Deken De Duck* dienaangaande neerschreef, luidt als volgt:

> ‘1787. Den 27 febry syn alle de dekens van alle ambagten in de collegie camer deser stadt gecompareert ende aldaer aen ons voorengelesen een decreet van syne majesteyd alsdat hy ordonneerdt dat het collegie soude op den 12 Maerte verhandert hebben te weten een collegie van de rechten, een van de policie ende dat hy hautoriseert alle dekens van alle ambagten te kiesen seve raedsheeren om alle de processen in korten tydt sententie te geven en niet meer te apeleren tot Gendt ofte tot Meghelen en elders. Het welcke een schoone saecke te wege is.’
> ‘Den 12 Maerte 1787 syn al de dekens van alle de ambagten gecompareert in de collegie camer deser stadt Brugge benevens alle hooghmannen deser stadt en alle oude gediende van den colegie benevens d'actuele colegianten ende aen ons daer geseyd dat syne majesteyd stelde voor presedent van den Raedt myn heer *Van Averskercke* fiscael en wy hebben elck seven advocaeten gevoeys en dan vertrocken. Daer naer wederom in de colegie camer gegaen en met luyder stemme uytgeroepen voor raedtheeren:
> Myn heer *De La Rue*.
> Myn heer *De Maen*, sone van den intantent.
> Myn heer *Houraet*.
> Myn heer *Van de Walle*.
> Myn heer *Holvoet*.
> Myn heer *Van den Bogaerde*
> Myn heer *Deurewaerder*.’

‘Den 21 Maerte 1787 heeft den heer *De Maen* intantent van Brugge synen intree gedaen. Des avons hebben wy ons arcke ten vollen voltrocken en roo en witte wyn van eeren gegeven. De vreugdig teekens syn ten meerderen deel gedaen door den gemeenen man peysende voordeel van den intantent te profyteren maer alle de groote van de stadt hebben niet gedaen peysende door de intentie hun officie te verliesen.’
‘Den 22 dito hebben alle de dekens met eenige van hunnen eedt den heer intantent gefeliciteert ende aen ons is ook gepresenteert een glas wyn en wy en hebben dat niet geproffyteert maer wy hebben aen den selven heer een requeste gepresenteert inhoudende het versoek van de stadt en provincie cantooren benevens craene kinders en wynschrooders huysekens die als nu syn op de groote marct onder de waterhalle en de selve halle ten deele gebroken en de cantooren begonst te maeken op de marct onder den hallentoren 40 a 49 trappen hooge soo hebben wy versogt door onse requeste van de selve cantooren te maecken in d'halle aen de syde van de wrollestraete.’
‘Des anderdags heeft den heer intantent geordonneert op ons versouck de selve te maecken op de syde van de wollestraete platten inganck.’
‘Den 30 April 1787 heeft den president met syn seven raedsheeren hunnen eedt gedaen om met den eersten Meye aen den rechtsbank te sitten, maer daer is 't niet gekomen.’
‘Alhier is een gerugte gehoort dat door een decreet van syne Majesteyd op den 15 Meye alle de kereken voor drye dagen souden gesloten en dat syn Majesteyds regiment in hun waepens souden staen jegens temulte en dat men uyt alle de kerken souden haelen alle het gout en silverwerk en dat' er op den autaer niet anders soude staen als een kruys sonder Godt met twee houte beelden daer nevens verbeeldende de oude wet met vier houte candelaers. Het selve gerugte heeft men daer by gehoort dat alle rentiers souden aen syne Majesteyd moeten betaelen 40 ten hondert van hun incommen. Dat en stondt aen de groote van alle steden niet veel aen. De staeten van Brabandt hebben eene premie opgestelt voor de gonne die het selve decreet soude kunnen lichten uyt myn heer *Crompyppers* cantoor een premie van 20,000 guldens en synen naem verswegen. Men segt als dat de knegt van den selve heere het decreet geligt heeft uyt syn cantoor en maer en heeft geheyst 10 duizend gulden en versekerynge van zyn leven en de daer mede de stadt Brussel verlaeten heeft. De heeren Staeten van Brabant hebben het decreet alsoo bevonden gelyk het gerugt was gehoort, hebben een verbandt gemaakt met malkanderen en het gemeente van Brussel opgehitst van op den 30 April te gaeu naer het hof van Brussel waer de prince en de princesse thuys was en hebben eene resolutie opgestelt dat sy wilden hebben hunne privilegien gelyk van 't jaer 15 hondert en aen *Marie-Christine* gegeven om te onderteekenen. Sy heeft dat geweygert te teekenen. In dien tusschentyd syn al de borgers en edeldom in eene rasernye gerogt en hebben al gewaepent omtrent de 4 duysend menschen den eenen met geschot, den anderen met blaespyppen, forcken, stocken, sweerden, sabels, immers al dat sy krygen konden,

naer het hof gekomen en hebben de kloeke geklipt om nog een meerderen toeloop t'hebben en hebben de wagten van syne Majesteyd doen weg gaen en selve het hof bewaert. Omtrent den avond hebben sy gevraegt of *Marie-Christine* het selve nog niet geteekend en heeft. De antwoorde was neen, sy hebben omtrent 200 tortsen doen haelen en ontsteken benevens vier canons en hebben die geplant van vier kanten aen het hof en geseyd, is het saeke dat sy dat niet en teekent, wy sullen het hof van vier kanten in brande schieten en sy hebben aen de hoeren Staeten doen aanseggen dat sy haar nogt 24 minuyten tydt sou den geven. En sy heeft het geteekent omtrent 10 beuren en half. Soo haest was het geteekent of geheel de stadt van Brussel was in vreugt. Men heeft aanstonds een bal gegeven. De prince en de princesse (vercierd met de patriotyke cocarde) syn naer den bal gereden. De gemeenten hebben de peerden los gemaekt en hebben selve de coutse voortgetrocken altyd roepende: Viva viva dat lange leeft *Marie-Christine*, viva de princesse.'

'Den eersten Meye 1787 syn de brieven van de Staeten binnen Brugge gekomen als dat *Marie Christine* geteekent heeft dat alle privilegiën, voorregten van abdie, prochie, prochiekerken, klooster, collegien. ambagten, neringen immers alle corporatien etc. sullen genieten hunne privilegien voorregten sedert de jaeren vyfthien honderd. De vreugdig teekens syn hier begonst door het spelen van den beyaert en het luyden van alle de kloeken. De meeste vreugde is betoont door de heeren van den colegie en andere bedienden, gouverneurs, advocaten, offitieanten etc. om dat sy in hun voorige employ gestelt waeren waermede de raedsheeren syn te niet gedaen, de intendentie opgeschort soo dat alles in syn voorigen luyster gestelt was.'

'Syne Majesteyd hier van niet wetende hetgone syne suster *Mane Christyne* geteekent hadde vermids hy tot Weenen niet en was. Op het leste van de maend Juny is hy binnen Weenen gearriveert en alles gehoort niet en heeft willen consenteren voor het gone syne suster geteekent heeft, soo dat wy in groote vreese syn van de keysergesinde en de staetgesinde sullen tegen malkanderen opstaen. Gend, Antwerpen, Naemen, Meggelen, Brussel syn de allerherdste, want tot Brussel trekt de borgerie de wagt op en sy bewaeren het hof. Tot Gend, Cortryck, Antwerpen heeft eene groote temulte geweest dat de loterye van syne Majesteyd op synen tyd niet getrocken en heeft geweest. Tot Gendt buytten de stad synder 23 a 24 in het water geworpen. De soldaeten van syne Majesteyd houden hun alle nagte d'elft in ordere om te oorlogen jegens de borgerye. Het welcke een droefven tyd aenstaende is, eene ruwine voor geheel onse provintie daer is vooren te bidden om den keyser alles wel te doen verstaen en versoucke van mynen naercommer *Carolus Cuypkens*, oudt deken het vervolgt hiervan te schrijven voor onse naersaeten met den wensch van den vrede. Syt alle regeerders gedagtig in uw gebed want aen hun hangt schaele en gewighte. Wegen sy wel wy worden wel geregeert, wegen sy quaelyk wy worden in ons naerdeel geregeert.'

(*'t Vervolgt*)

EDM. DE VOS

Op den 25^{n} verjaardag
*van de Dudzeelsche Deungilde '**De Noordertelgen**' den 22sten in Zomermaand 1902.*

VIJF-en-twintig jaar is 't al
dat uw dreunend klankgeschal
't vlaamsche Noorden helmen doet;
vijf-en-twintig jaar dat gij
achter 't vaandel, verre en bij,
reekwijs gingt in blijden stoet.

Achter 't vaandel, dat gewijd,
ook in rouw- en vreugdetijd,
u zoo kristen samenhoudt;
op wiens top Gods teeken blinkt,
en waar trotsch de krans ook klinkt
van uw reeds gewonnen goud.

Deftig vaandel, in wiens beeld(1)
u de man voor oogen speelt
die de Gilde heeft gesticht;
man, die werkzaam en vol moed,
nu in vreemden zonnegloed
over zee te rusten ligt(2).

Kon zijn geest in 't zwarte land
wakker worden!... Kon zijn hand
wuiven nu, bij 't geen men hoort,
ach! zijn stemme riepe u toe:
'*Noordertelgen*' 'dat zijn goê!
'heil u! jongens;... doet zoo voort.'

(1) H. Franciscus Xaverius.
(2) Eerw. Vader *Amant Vincke*, Geloofsbode, gestorven in Afrika, en begraven te Kibanga bij het Tanganika-meer.

Doet zoo voort;... en zendt maar uit
't galmen van uw speelgeluid
't lied waarbij ons volk herleeft;
stapt op mate, en werkt op maat,
strijdt voor 't goed met woord en daad,
heil de Jeugd die Gilden heeft!

Lijk uw lied zoo klinke uw hert,
houdt wat u geschonken werd
op de kunst- en eerebaan;
en als de aarde kraakt en kreunt,
als den *Tuba mirum* dreunt,
zult ge in stoet ten Hemel gaan.

A. MERVILLIE

Uit de verslagen van de Vlaamsche Taalvroedschap

'**D**E heer Dr. Am. de Vos geeft het volgende verslag over het door den heer Dr. A.-J.-J. Vandevelde ingezonden handschrift:

Repertorium van de geschriften over de voedingsmiddelen, gedurende hét jaar 1901, verschenen.

Een verslag over dit Repertorium voor 1901 kan, uit den aard van de zaak, niet veel verschillen van een verslag over het Repertorium van 1900; wel te verstaan, met het oog op de verdietschingen in onze taal, die daarin voorkomen.

Het is echter niet ondienstig, meen ik, nogeens met nadruk een beroep te doen op de aandacht en den goeden wil van Dr. V.D.V., aangaande 't gebruik der vakwoorden.

De Academie is te redelijk in hare liefde voor de kennis van de taal, om er in de verste verte aan te denken, het verdwijnen te beoogen van volkomen ingeburgerde vreemde namen, die overigens in alle talen zijn opgenomen. Maar degene, die gemakkelijk met hun volle beteekenis door eigen uitdrukkingen te vervangen zijn, mogen zeer zeker niet bijna uitsluitend altijd en overal de voorkeur krijgen.

Voorbeelden heb ik. bl. 16 van de *Verslagen en Mededeelingen*, Juli 1901, aangehaald. Ik voeg er hier enkele nog aan toe, die ik gevallig, voor betere gereedelijk wil ruilen:

Extraheeren = uithalen, uittrekken.
Distilleerén - overhalen, stoken.
Specifiek = soortelijk, eigensoortig.
Culture (de microbes) = kweeking, kweeksel.

Praeparaat = toebereiding, toebereidsel.
Sublimatie = Opdamping, (Opdrijving [KRAMERS]), opwalming, opdooming, opstooming.
Soufre sublimé = opgedampte zwavel, enz.
Geëtioleerd = tierloos, ondijzaam, verbeest, kelderbleek, (schraal [KRAMERS]), waterscheutig, zuchtig.
Gisting*proces* = verloop, voortgang.

Laten wij b.v. het woord *methode* nemen. Dat het niet gansch verstooten worde, goed! Maar, wat rijkdom van keus ligt ons niet ten dienste, om het desnoods te kunnen missen! Zie maar eens: *werkwijs, doenwijs, leerwijs*; en dan, voor nagenoeg elke soort van werking: *leefwijs, denkwijs, handelwijs, zingwijs: zaaiwijze, plantwijze*, enz. Door middel van het nw. *leer* krijgen we nog meer afwisseling: *zangleer, muziekleer*, enz. Dit alles, natuurlijk, met inachtneming van de schakeeringen in de beteekenis.

En waarom zouden wij zelfs, voorzichtig en bescheiden, zonder willekeur, niet pogen hier en daar, instee van het gereede, sleurige bastaardwoord, eene eigen benaming, min of meer, geheel of ten deele nieuw, in omgang te brengen? Mag er dan geen woord, behalve barbarismen, worden aangewend, buiten de reeds gebruikte en geijkte? Mag men *nooit* zeggen in eigen spraak, wat men *niet* zegt? Maar in die voorwaarden ontwikkelt en verrijkt zich eene taal nimmermeer. Alle woorden, waaruit eene taal bestaat, zijn toch niet op honderden duizenden tongen tegelijk uit de lucht gevallen; ieder woord is toch eenmaal den eersten keer door één persoon uitgesproken geweest en later van mond tot mond overgeleverd.

Deze woordvorming en -vinding is voor de Vlamingen des te moeilijker, wijl Nederland en Duitschland ons in dit opzicht veelal een betreurlijk voorbeeld geven van ergerlijke verzuiming, en wij overstelpt worden met Fransch.

Dus, met de noodige vreesachtigheid waag ik voor: *réclamation de priorité* = vordering van voorgang, van eerstvinding, rechteisch van ‘eerstheid (KR.)’.

Eaux résiduaires = bezonken water, moerteerput, zinkputwater; kwist-, afval-, grondwater.

Source intermittente = tusschenpoozende, tusschenwijlende, onderwijlende, in plaats van ‘uitblijvende’ bron.

Indice (van zuren in de boter) = maatwerk, graadnummer, wijsteeken, regeltal, pegelmerk enz.; ja, teeken, merk, nummer, getal of pegel alleen.

Mouillage (du lait) - waterdoop (van de melk).

Coëfficient (in schei- en natuurkunde) merktal, kencijfer.

Wie geeft ons eene degelijke vertaling van *émulsion* en *enzyme?*

Indien Dr. V.D.V. goedvindt, rekening te houden ook met een aantal andere aanteekeningen, op zijn handschrift gemaakt, en die in dit verslag minder passen, zoo stel ik graag aan de Academie voor, dit nieuw voortbrengsel van den werkzamen geleerde, zoowel als het eerste gelijksoortige, te willen uitgeven.

22 *April* 1902.’

(z. *Verslagen en Mededeelingen*, 1902, bladz. 311 vlgg.)

TOT meerdere eer en glorie Gods, en ter blijde gedachtenis der Eerste Heilige Communie van Marie Van Maele, gedaan in de parochiale kerk van St-Jacob te Brugge, den 1sten April, zijnde Passie-Zondag, van 't heilig jaar Onzes Heeren 1900.

Verengeld en verhemeld staat
Mijn zielken nu, door God verzaad;
En 'k drage meer dan mannenmoed
In 't maagdenlijf, daar *Hij* mij voedt
Die sprak: 'Ik ben het Brood des Levens'.

O moeder, die mij 't daaglijksch brood
Des levens breekt, nog nooit en schoot
Mijn hert een warmer vlam, dan nu
Dat *Hij* mijn liefde omstraalt voor u,
Die sprak: 'Ik ben het Brood des Levens'.

En als er nog een zucht uit schiet
Naar vader, die ons heil niet ziet,
Ik hoor een troost: 'Den blik omhoog!
'Bij *Mij* aanschouwt u 't Vaderoog:
'Ik ben het Brood des eeuw'gen Levens'.

A.D.

Nog van den 'gulden ABC'

IN Biekorf XIII (1902) bl. 150, is er sprake van *Ferd. Loys' Nieuwen Spiegel der Jongheyd ofte gulden A, B. C*, een herdruk te Brugge van 1788. Hebbe hier nog een lateren herdruk, uitgegeven '*tot Gend, bij* BERNARD POELMAN, *op d'Hoogpoorte, in het gekroond Zweird*', zonder jaartal. Op de laatste bladzijde staat bijgevoegd 'Reimprimi potest. Datum Gandavi hâc 30 Octobris 1810. † MAURIT. Epûs Gand.'

L.W. In gezegde bijdrage zijn beurtelings te vervangen in de 'acht gevallen' op bl. 153 (de zes reken onderaan), en op bl. 154 (de tien reken bovenaan): B. door L. en L. door B. 't Is een misdruk.

J.v.d.W.

Twee vertelsels van rond het jaar 30.

I.

Boer De N., van Oostcamp, had twee zakken graan doen malen, zonder de rechten te betalen.

De peerdeknecht wierd om het meel gezonden. Hij komt van den molen, met eene kar, bespannen met een koppel peerden. Al met eens, ziet hij vóór hem de ‘komijzen’ komen. In eenen wenk zijn de peerden gekeerd, de karre gestort, en de zakken liggen op de zandstrate.

De ‘komijzen’ komen geloopen; maar de peerden, met de ijdele kar achter hen, zijn ook aan 't stormen, al den anderen kant weg. Als de ‘komijzen’ bij de zakken kwamen, zagen ze er op staan den naam ‘De N. (voluit geschreven), landbouwer, Oostcamp’. Ze peisden: ‘Wij hebben hem vast; wij moeten niet meer loopen.’

De zakken wierden aangeslagen, naar 't Gemeentehuis gevoerd, en 't meel verkocht, ten voordeele van 't armbestier, zoo ik meen.

Een maand of zoo later, is boer De N. op 't ‘tribunaal’ te Brugge. ‘Boer de N., vraagt de “President”, zijn dat uwe zakken?’

- ‘Neen 't, M^{r} de ‘President’.
- Maar, boer De N., wiens naam staat daar op? Gij kunt lezen, boer De N.?
- ‘Ja, zeker, Mr de “President”; ik zie daar mijnen naam op staan; maar wilt gij mij pen en inkt geven, ik zal er den uwen op zetten, M^{r} de “President”, en 't zullen dan uwe zakken zijn’.

Boer De N. wierd vrijgesproken.

II.

Tieste M.[1] lag in ‘garnizoen’ te Meenen, als de ‘revolutie’ van 't jaar 30 uitbrak. De bevelhebber, - die, denkens, Belg was en belgsch gezind, - riep zekeren morgen af dat al de soldaten die wilden mochten naar huis gaan. Tieste en moest het geen twee keeren gezeid worden. Maar Tieste en was nog geen drie weken te huis, toen hij wêer moest optrekken, voor de Belgen, dezen keer.

Daar ievers boven Leuven (zoo heeft hij het mij verteld) - 't zal zeker te Waelhem geweest zijn, boven Mechelen - was hij in een gevecht. Op zekeren oogenblik, waren de Belgen ten grooten deele achteruitgeslagen, en de kapitein riep: ‘sauve qui peut!’ Tieste en verstond niet veel fransch. 'K peisde: ‘zoeft gij aan mijn broek’, zei Tieste, en ik keek rond mij, te midden den rook, en 'k zag daar een kanon staan dat verlaten was door zijn volk. Ik greep de lonte of den dopper, en 'k dopte goed kom 'et uit. 't kanon ging al, en 'k verschoot van den paf. Maar een geschruwel dat ik hoorde! 't Was vlak in een bende oprukkende Hollanders, en ze stoven uiteen 'lijk eene vlucht musschen. De Belgen wierden 't gewaar; de kapitein riep: ‘Volte-face’, en eene uur later was de slag gewonnen. 's Anderendaags, kwam ik op het ‘rapport’. Als geheel de ‘Compagnie’ in rang stond, riep de kapitein: ‘soldaat M., kom vooruit en vertel ons 'nen keer hoe dat gisteren gegaan is’.

- Ik zei: Kapitein, ehja! ge riept gij: ‘sauve qui peut.’, en 'k en verstond ik da' niet goed, en 'k peisde: bah! dat ze loopen! en 'k zag daar een kanon staan, en 'k dopte 't af’.
- Maar, soldaat M., hoe dat ge niet mêe en liept, als ge de andere zaagt loopen?
- ‘Ehja! dronke zijn, kapitein’ - zei ik, en 'k had voldaan. Hadde ik slim geweest, ik was ‘gedecoreerd’.

L.L.

(1) Die tenden onze dreve woonde, als ik een jongen was, over 30 jaar.

[Nummer 19]

De Pelikaan

RINGSOM de zon rolt met ons op den aardbol een vrek. Bij vele volkeren, en wel bij de beschaafdste, wordt hij aanschouwd en afgebeeld als het behoeftigste aller schepselen. Hij zou bijwijlen, door uiterste armoede gedwongen, zijne hongerige kinderkes te voesteren hebben met zijn eigen hertebloed! In dergelijken nood verkeerende, zulks zou hem meermaals gebeuren, - de liefdevolle vader, zoo heet het in den volkszeg der beschaafden, brengt zijn eigen borst gapende wonden toe, en laat druppelende bloed daaruit, als spijs en drank, in den mond der bezwijkende kinderen leken.

Groet den weeldigen pelikaan; van hem willen wij spreken.

Van de honderden NAMEN die onze vogel eertijds droeg en nu nog draagt, binnen en buiten Europa, gaan er slechts twee ons nauwer aan, te weten: '*pelikaan*' en '*onocrotal*'. *Truo*, zijne oude Latijnsche naam; *hakik*,

zijne Hebreeuwsche naam; *catha*, in het Chaldeeuwsch; *kuk* en *alhausal* (keel, krop) in het Araabsch, enz., enz. zullen we maar laten varen.

Nederlanders, Belgen en Franschen, kennen den vogel enkel onder den naam van pelikaan, een zijner twee Grieksche namen. Door welken invloed en wanneer aan ons, Westerlingen, en aan onze talen 's vogels Grieksche naam is opgedraaid geweest, - in andere Europeesche streken draagt de vogel eenen naam eigen aan de taal der streek, - en weet ik niet. Waarschijnlijk omdat de vogel ons vreemd is, hebben wij ons getroost met eene vreemde benaming.

Het w. '*pelikaan*' wordt afgeleid van πέλ□κυς = bijl, vanwege de gedaante van 's vogels langen snavel. (Hoogl. *Vercoullie* en andere geleerden).

'*Onocrotal*, - niet onocrotaal, - is zijn tweede Grieksche naam. Aldus genoemd, staat onze gast aangeteekend in de Latijnsche vertaling onzer gewijde boeken, te weten: Levi 11, - Deuter. 14, - Isa. 34, - Soph. 2, Pelicanus enkel Ps. 101, en daarenboven bij menigvuldige boekstellers van vroegere dagen. Onocrotal (*ὄνος* ezelken, *κρότος* gerucht) is zoo veel gezegd als; een die het gerucht of het geroep uitgeeft van een balkenden ezel. Deze zeldzame benoeming komt hem vanwegens zijn heesch en vervaarlijk keelgeluid. Hier vraag ik mij verwonderd af, hoe de dienaar Gods, Jan van Ruusbroec, wel heeft mogen de afleiding van het woord onocrotalus verstaan? Hij zegt, sprekende van den pelikaan, dien hij onocrotaluse noemt: 'Hi es ghelic den swane, maer hi heeft dat ansichte alse een esel.' Surius, in zijne latijnsche vertaling van 's mans werken, heeft voorzichtjes 'dat ansichte' van den ezel daargelaten, en vertaald: '*editque velut asini ruditum*' 'hij balkt gelijk een ezel.' Jammer maar dat Surius onzen vogel, naar het gevoelen der ouden doet balken, '*colloin aquaum merso*', het is te zeggen, wanneer de pelikaan den hals in 't water plompt. De pelikaan, zegt Buffon, en heeft in 't geheel niet noodig

in het water te plompen om zijn heesch keelgeluid te laten hooren. Verre van alle water, in het midden der woestijnen, of gezeten op de takken van eenen boom, geeft hij zijn heesch en vervaarlijk balken uit even als op het water. Zulks schijnt waar te zijn voor den butoor of moerstier, die water in zijnen gorgel zou scheppen, beweren eenige deskundigen, om zijn stiersch geluid gemakkelijker uit te brengen. Ten onrechte wordt ook de moerstier onocrotalus geheeten bij enkele woordenboeksmeders. Het eigenste en het zelfde dient gezeid te worden van den kropvogel of kropgans, - alzoo schijnt J. David (op *Ruusbroec, 11 Tabern., blz. 213 aanteek*.) te meenen dat onocrotal = kropgans. - De cormoran of zeerave is ook ten onrechte door enkelen aanschouwd als wezende de onocrotal.

***

'Hi es ghelic den swane' zegt nog Jan van Ruusbroec (*11 Tabern*., bl. 213 r. 12). Man Gods, uwe onocrotal, onze pelikaan, is een zwemvogel even als de zwaan, ja; maar hij verschilt toch met den zwaan in vele zaken, in omtrent heel zijn LEVEN. De pelikaan leeft op zout zoo wel als op zoet water, doch veelal op zout water; de zwaan leeft op zoet water alleen. Wel is waar dat de zee in het Angelsaksisch gedicht Beowulf *Swanrâd*, zwanenweg genoemd wordt (SIMONS *Beowulf*, blz. 103). Zwanenweg wilt hier eenvoudig waterweg bedieden, en de Angelsaksische dichter heeft het w. zwanenweg bij voorkeur gebezigd om de eischen van het stafrijm. Omdeswille van het stafrijm vindt men hier en daar in het gedicht dergelijke onnauwkeurige benamingen. Het w. zwanenweg = zee en heeft dus voor ons gezegde geen bezwaar. Is het zoo niet ook dat het edelhert 'heideganger' in het gedicht geheeten wordt, daar het veeleer bosch- of woudganger diende genoemd te worden? Immers de wensch van het edelhert is:

> O qui me gelidis in vallibus sistat,
> et ingenti ramorum protegat umbra! *(Virgil.)*

De pelikaan is een geweldige visscher, ‘vorace et grand déprédateur’ zegt Buffon. Een rijke vischgrond zal hij in weinigen tijd doodvisschen. Nooit en vischt de zwaan; hij is tevreden niet zoetwater mosselen, waaraf de mensch zoo afkeurig is, met lijklakens of eekels, met wormen, met vischeieren of veurs, met puiden, met menigerhande zaad van water- of andere struiken, en met reit en dergelijk waterwied, die hij met volle bekken inslikt.

Lijviger dan de zwaan is ook de pelikaan; even als de albatros of stormvogel in den Kaap, wordt hij ‘hamel’ genoemd (miso) in Persiën; doch in verre na en is hij als de zwaan zoo edeldrachtig. Onze Germaansche voorouders, wanneer God hun een dochterke verleende, gingen vaak aan de schoonheid van den zwaan, voor het lieve schepselke, eenen naam afvragen en noemden het Svanhit (zwaan(h)wit), of het zwaanwitte meisje. Nooit en had de lijvige, zwaargebekte pelikaan, geladen met zijnen langen snavelzak, als voorbeeld mogen dienen van de schoonheid der edele Germaansche dochter. Is het niet omdeswille van dien snavelzak dat in de Savooische Alpen, waar hij soms verschijnt, de pelikaan den leelijken naam draagt van ‘*Goîtreuse*’, uit het w. Goître, kwabbel, (De Bo), de naam van eene keelziekte zeer gemeen aldaar en alwaar hooge bergen en diepe dalen bestaan. Bezonder is deze ziekte onder het vrouwvolk gemeen. 'k En zeg niet dat de pelikaan anderzins een onhebbelijke vogel is. Oh, neen toch! schoon zou hij eerder mogen genoemd worden. Het en is eventwel de schoonheid niet die in hem bewonderd wordt, maar veeleer de uiterste zorgvuldigheid met de welke de Goddelijke Voorzienigheid onzen vogel heeft uitgereed en gewapend tegen gebrek en armoede.

('t Vervolgt)

Jubeldicht

Aan den Z.E.H. Kanonik Arents de Beerteghem op zijn vijf-en-twintigste verjaren als Bestierder en Beschermer van de Apostelijke Zondagscholen te Brugge, 1885.

WANNEER het lichaam rust geniet
de geest dan over 't stof gebiedt,
en kan de vlerken strekken
tot verre boven 't dagelijsch doen
der menschen, die, om 't lijf te voên,
hun schamel brood berekken.

De zondagruste is Gods gebod,
van als Hij 't nederig menschenlot
ontwierp en schiep op de aarde;
van als Hij echt en huisgezin,
oorije en stam tot volkeren, in
zijn goedheid, samenpaarde.

De zondagruste, o heilzaam iet,
voor die wat el in 't leven ziet
als leven en genieten;
voor die, geschapen, 's Scheppers eer
niet achtloos en met avekeer
zijn hert voorbij laat schieten.

Het hert wilt opwaards, weêr daarheen,
te Hemwaard, die het schiep voorheên,
ten Geest, die, onbedwingbaar,
't heelal bedwingt, 't heelal beroert,
't heelal tot zijn bestemming voert,
langs paden ondoordringbaar.

Heb dank, die ze ons gegeven hebt
die rust, die ons den geest herschept,
en doet uw beeld gelijken,
eeniederen keer dat van uw Woord
een vonksken, in ons hert geboord,
komt onze ziel verrijken.

Verstonden ze al zoo gij verstaat,
Eerweerde, in woord, in werk, in daad,
vol deugden en vol dagen;
die jaren reeds dat rustend werk,
Gods leeringe in Gods heilige kerk
verrichtet met behagen!

Docete! daar is 't groot gebod,
dat, uitgegaan vooreerst van God,
de school kwam in te stellen,
dien zondag, als het Cinxenvier
Gods lof, in talen allertier,
de Apostels deed vertellen.

Eerweerde Priester, duidlijk is
die eerste school de beeldtenis
van 't geen, gespaard tot heden,
in 't nederig volk dat licht bewaart,
dat uit den Hemel brandde op de aard,
in 't kerkelijk oud verleden.

Nog huiden zijn daar vrome liên,
die op naar uwe exempe!s zien,
en 't woord des Heeren vatten,
het woord dat zegt: De wetendheid
des Heeren, in de schaal geleid,
weegt meer als alle schatten.

Zij steunen op uw' stevigheid,
en 't woord, door U hun voorbereid,
verkonden zij den lammeren
van Petri schaapstal, onverspoosd:
de wijsheid en den waren troost
in Adams zonde en jammeren.

Sterkmoedig dan ter baan: volherd,
Apostelen, rond ons Vaders hert,
en op ons Vaders schreden;
in liefdebanden meer als een,
en door geen vijand af te schee'n:
sterkmoedig voortgetreden!

De Meester wacht ons allen af
waar geen gevaar, geen dood, geen graf
meer is; waar, zonder palen,
één blijdschap al den tijd en vlijt
die gij voor Hem bestedend zijt
zal duizendmaal betalen.

Hoogedele prijs! Hoe groot zal dan
de pracht zijn en de weerde van
de kroon die Gij zult spannen,
Gij, die aan 't hoofd des legers staat
en, strijdend, als geleider gaat
voor zulke vrome mannen?

Voorwaar, geen schijn, geen schaduw heeft
de blijdschap die u thans omgeeft,
den tijd van weinige uren,
bij 't geen dat, uwe werken al
verdienden loon betalend, zal
voor eeuwig blijven duren.

Wij wenschen dan, - en make God
onz' woorden waarheid - Ach, blijft, tot
den laatsten uwer dagen,
zoo Gij met ons, zoo wij met U,
gezond, en vrij, en blij als nu,
den edelen arbeid dragen!

GUIDO GEZELLE

Liedtje

DEN arend is een pluimgediert
dat, op zijn felle vleugelen,
veel hooger zijne wegen stiert
als menige andere veugelen:
hij kij-kijkt zelfs de zon in-in
of z'is-is-is naar zijnen zin,
of z'is naar zijnen zin.

Den arend heoft een goe manier
om arendtjes te leeren
hunne oogen naar het zonnevier
allengskes henen keeren:
hij pa-pa-pakt z'al op-op-op
zijn ri-ri-rik, bij hunder kop;
hij pakt zijn jongstjes op.

Zoo vaart hij neerstig voort gelaan,
gelaan met g'heel 't ménage;
en nievers blijft hij klappen staan
al op zijn deurpassage;
maar rê-rê-rechte va-va-vaart
hij 't zunnetj' in z'n rosten baard
in zijnen rosten baard.

Dat doet hem deugd, dat wekt z'n bloed,
dat sterkt z'n oude krachten;
en als compère teeken doet
hij zegt: 'k zou'n liever wachten:
't is tij-tij-tijd genoeg-oeg-oeg,
hoe laat het is, 't is veel te vroeg,
't is later tijd genoeg.

Den arend kan een kunste fijn,
van oud weêr jong te kommen;
en, uitgebloeid, nog frisch te zijn
lijk ander frissche blommen;
zoo bloe-bloe-bloeit hij altij-tijd
tot spij-pij-pijt van die 't benijdt,
tot spijt van die 't benijdt!

Waarom Sint Jan Evangelist
een arend wordt gegeven
voor compagnon, om reden is 't
e' stik of zesse, of zeven:
'k en wee-wee-weet maar een-een-een;
en za-za-zal 't u wel bescheen
en zal 't u wel bescheen!

't Is omdat hij, min twee of een,
kwam honderd ronde jaren
te wandlen (op zijn jongens been'
om zijne been te sparen).
Zoo wa-wa-was hij jo-jo-jong
en oud oud oud, al waar hij gong,
zoo was hij oud en jong.

Blijft ook alzoo, van Berteghem,
zoo sterk als berd, Heer Arents;
en komt compère, lacht met hem
en zegt: 'k zijn Jubilaris
Trê-trê-trê-trekt van hier me' man
rap-ap is hij die ka-ka-kan
die arends pakken kan.

GUIDO GEZELLE

Renovetur ut aquilae juventus ejus, ad multos faustosque annos!

Mingelmaren

Vlaanderen den Leeuw!

VEEL leerzame dingen heeft Vlaanderen dezen laatsten zomer beleefd.

Eigen heerd is toch wel goud weerd. Zijn eigen vlaamsche kunstwerken zijn 't die Vlaanderen voor den dag haalde, zijn eigen kristelijk lied dat het zong, zijn eigen landelijke roem dien het vierde... En nog nooit heeft Vlaanderen meer geluk gesmaakt, noch nimmer wierd het vanwege den vreemde meer geacht.

O Vlaanderen blijft Uzelf!

Bij duizenden zijn ze, en uit alle hoeken van de wereld kwamen ze, die, sedert 15sten van Zomermaand laatstleden, tot 5^{den} van Zaaimaand, te Brugge op 't Gouwhuis en in Gruuthuuse, voor uwe schilder- en andere kunstwerken verrukt stonden! Al die lieden hebben geen monden genoeg om te zeggen en her te zeggen dat gij, Vlaanderen, dat ge een land zijt, een volk zijt, een op uw eigen, een met een leven buiten alle andere, een dat voor kunst en smaak Uzelven wel kunt ontdragen.

Alswanneer men op reize gaat, dan is 't om een' keer ‘op een anders'’ te zijn. En nooit is de reiziger gelukkiger dan als hij

thuiskomt en zeggen mag: ‘Nu heb ik me daar een volk gezien dat het bezien weerd was. 't Ging anders gekleed als wij, 't droeg den dracht van de streke, 't sprak een vreemde tale, 't onderhield eigenaardige gebruiken. Dat is een schoon volk!’ Welnu, Vlaanderen, dat is 't, wat de vreemdeling alhier zoekt als hij te onzent reist. En omdat hij thans dit eigenaardig leven op de schilderwerken uwer oude Vlamingen vindt, daarom komt hij zoo geren. Daarom sleepte hij alleman herwaarts mede! Daarom belegde hij alhier tal van Zitdagen!

De lieden die de beste zangwijze betrachten voor katholieke bidsteden vonden het nievers beter dan ten uwent om onder waar katholiek volk waren kerkzang te bespreken en te beoefenen. 't Was zoo te Brugge, van 7sten tot 10sten in Koornmaand. En waarlijk: Neen, die kerkzang klonk hier niet vreemde, al klonk de tale uitheemsch van Dom Pothier, van Hoogeerw. H. Foucault, den franschen bisschop van Saint-Dié, van Bordes den bestuurder der ‘Schola Cantorum’, van nog andere Franschen, van franschsprekende Belgen, van den Roomeling, van den Engelschman, en van den Katalaan. Die geleerden nu voerden de tale die ze kenden... Ach! Waarom voerde niet een Vlaming deze die hij kende, en sprak hij niet over den toestand van den kerkzang in Vlaanderen? Waarom behoefde Dom Janssens de dagvaard der zittingen te onderbreken om te mogen ‘buiten alle verwachtinge’ ook een woordeken Vlaamsch spreken, en Gezelle noemen? Was er hem toelatinge vandoen om te mogen den dunnen prietpraat verbeteren en terechtbrengen van Henri Cochin den Franschman, die buiten de duizenden uitgekozen geweest was om ‘l'âme Flamande’ in eene voordracht af te schilderen? Ziet! Dat versta ik niet. Hoe is dat alles mogelijk! De vreemdeling zegde gewis: ‘Wat moet Vlaanderen veranderd zijn bij dit van op de schilderstukken uit het Gouwhuis!’

Van 10sten tot 15sten in Koornmaand kwamen andere geleerden naar Brugge, op hunne beurt uit, om in 't verleden - en ja ook in 't tegenwoordige - van Vlaanderen's leven iets eigenaardigs en iets schoons te genieten. En ze spraken, o met zulke voldoeninge, van den grond van ons land, en van zijn moten en van zijn oude heerdsteden, en van de beschavers van ons land, en van de helden ervan, en ze redetwistten vier dagen lang over de veerdigheid en kunstsmake van onze oude schilders. En men zag in 't glanzen van hun gelaat den deun dien ze daaruit schepten. Wat was me dat toen een luisteren dat ze deden, wanneer het hun op eenen dag gegeven wierd eens ook de tale van dit schoone land te kunnen hooren, en dat uit den mond van dien wakkeren en knappen dietschen ouderling die Schaepman heet. Ze luisterden, al verstonden ze hem niet..... Ze luisterden om de eigenaardigheid en ze bleven tegenwoordig uit beleefdheid, en ze scholden uit voor botterikken deze Vlamingen en Belgen die het noodig of eerbaar vonden hunnen hoed te grijpen en voort te gaan.... Ja dat is gebeurd! Dat is verstommend: die handelinge van de vreemden tegenover die van velen uit ons eigen volk. Schande over deze laatsten! En nogmaals schande over hen, want ze waren daar weer, en ze monkelden zoo geren van ja, toen op een volgenden dag Eerw. Heer Lemire, de Fransch-Vlaming, doch meer Franschman als

Vlaming, aan 't woord was en dat hij met verwaande Fransche vaderlandsliefde uitriep: ‘Ja, gewis 't Vlaamsch is schoone, is diepe, is zielroerend, is machtig, doch iedermaal dat ge iets duidelijks, meer, iets deftigs (quelque chose d'honnéte) zult willen zeggen, zult ge behoeven Fransch te spreken!’ En die zoogezeide Vlamingen? Die Vlamingen, ze knikten dat 't waar was! Terwijl dat op 't gouwhuis, uit de oprechte Vlaamsche kunste die daar stond, de tegenovergestelde waarheid hun de oogen uitbrandde!

Vlaanderen! Vlaanderen! Daarop eindigden twee zitdagen, twee blij dagen ingericht om u te verheerlijken, twee treurdagen geworden voor allen verstandigen man, omdat in de twee, dezelfde iemand afwezig was... Gij!

Maar Heer toch! Waarom getreurd? 'n Behoefde 1902 niet aan 1302 te gelijken? Alsdan ook waren er Leliaerts en Clauwaerts. Waar dolen mijn gedachten? De plicht riep de getrouwe Vlamingen elders, riep ze op het Groeningeveld!

Ha! Ja! Daar waren ze. De Goeden nu, op 17sten van Koornmaand! En daar zagen we, hemelsche deugd, twintig en dertig duizend Dietschers toegestroomd zijn en optrekken in zegetocht! Dat moet ge gezien, met eigen oogen gezien hebben, die burgers, die boeren, die werklieden, die wereldlijken en die geestelijken moet ge gezien hebben om te verstaan, of liever om niet te kunnen verstaan hoe het mogelijk was, in 1302, daar vijf en twintig duist volwassen strijders in 't gelid te krijgen. Stelt u dat voor den geest zoo ge kunt! Nu waren een derde daar: jonkheden, zooals er in 1302 ongetwijfeld maar weinig konden meêvechten! Nu ook had men, Belgenland door, gezaagd en geplaagd om 't meestendeel van die er waren, mee te krijgen naar.... die leute! Maar in 1302? Ging dat ook zoo? Van waar? Hoe? Waarom stroomden alle die oude Vlamingen toe? Hoort! We 'n denken daar niet genoeg op. Weet ge wel dat Filips de Schoone omtrent dienzelfden tijd, diezelfde vragen stelde, en ze ook niet en kon beantwoorden? ‘Mij staat het voor dat het Vlamingen regent’ sprak hij!

Och Heere, ja! Vlamingen regenen! God gave dat het in onze dagen, eens een goê zulke vlage gaf! Want nog was de prachtige zegestoet van 1902 niet genoeg! Vlaanderen mag meer verwachten van zijn Vlamingen, moet meer verwachten, en, zoo wij het willen, zal meer krijgen!

Gewis! Voldoende en troostelijk was de Nederlandsche Zitdag te Kortrijk, waar van 20sten tot 24sten in Koornmaand, alle Dietschsprekende geleerden samenspanden om Dietschland's taal en onderwijs, en wetenschap te verhelpen! Voldoende nog en troostelijk is 't te vernemen dat onze Vlaamsche geneeslieden volherden in hun besluit, om jaarlijks - en nog eens op 27sten en 28sten van Herfstmaand aanstaande te Kortrijk - aan alleman te laten zien dat de tijd henen is waarop men zei: ‘Het Vlaamsch is voor hooger leven ondienstig!’

Maar nog eens! Dit alles is niet genoeg. Vlaanderen moet Vlaanderen zijn, heel en gansch Vlaanderen, in de tale van elken Vlaming, in de zeden van elken Vlaming, in den dracht, den zang, de zucht en den zwier van elken Vlaming, of Vlaanderen zal..... Vlaanderen uit zijn.

't En zal!

Koninklijke Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde Prijsvragen

Wedstrijden voor 1903.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Men vraagt eene vergelijkende klank- en vormleer der verschillende Middelnederlandsche dialecten. (Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen), zooals die uit oorkonden kan opgewaakt worden.

Prijs; 600 frank of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Geschiedenis.

Welken invloed hebben de Zuidnederlandsche uitgewekenen van de XVIe eeuw uitgeoefend op de taal- en letterkunde, de kunst, den handel, de nijverheid en de staatkundige ontwikkeling van Noord-Nederland.

Prijs: 600 fr. of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

De geschiedenis der Nederlandsche taal en letterkunde in Fransch-Vlaanderen: dit is, in het deel van Vlaanderen, gelegen binnen de Franschen grenzen.

De schrijver zal de tegenwoordige taaltoestanden aldaar nauwkeurig vaststellen, en de middelen aanwijzen, die men nu zou kunnen aanwenden om de uitroeiing van het Vlaamsch bestanddeel te beletten.

Prijs; 600 frank of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Vak- en Kunstwoorden.

Eene volledige Nederlandshe Vakwoordenlijst over de 'Zeevisscherij', met afbeelding van de voormelde voorwerpen en met opgave van de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen.

Prijs: 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Eene volledige Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche Woordenlijst over de Veeartsenijkunde.

Met bijvoeging van de gewestelijke woorden en uitdrukkingen, en teekeningen waar het past. In het antwoord zullen de Mededingers ook zooveel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Prijs: 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Buitengewone wedstrijd.

Gewesttaal

Een zoo volledig mogelijk Idioticon over het Zuiden van Oost-Vlaanderen.

Prijs: 500 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Voor 1904.

Geschiedenis.

I.

Geschiedenis van den Werkmansstand in de Nederlandsche gewesten van België.
A.

Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 13e en 14e eeuw.
Prijs: 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

B.

Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 15e en 16e eeuw.
Prijs: 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

C.

Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 17e en 18e eeuw.
Prijs; 600 frank, of een gouden gedenkpenning.
N.B. De schrijver, die in één werk de drie gestelde prijsvragen op bekronenswaardige wijze beantwoordt, wordt een prijs van 2,000 frank toegekend.
II.

Handleiding tot de studie van het archief eener Vlaamsche gemeente en tot benuttig ing van dat archief bij het schrijven van eene monographie.
In het antwoord, dat als het vade-mecum van den jongen archieven-liefhebber moet kunnen dienen, handele men over het lezen en verstaan van de oorkonden, d.i.; men doe de oude instellingen van van 't Vlaamsche land kennen in wereldlijk en kerkelijk opzicht, het geschrift, de tijdrekening; men geve daarbij de wijze van aanteekenen der wetenswaardige zaken; eene algemeene aanduiding der bronnen waar men verder aan putten kan, alsook eenige practische middelen voor het rangschikken, voortzetten en bewaren van het archief.
Als model kan dienen *Urkundenlehre. Katechismus der Diplomatiek, Paläographie, Chronologie und Sphragistik von* Dr. FRIEDRICH LEIST. (Leipzig, J.-J. Weber.)
Prijs: 800 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Onderwijs.

In hoeverre beantwoorden al of niet de huidige inrichting en de programma's van den eersten en tweeden graad van het officieel en vrij middelbaar onderwijs in België aan de behoeften van den tijd? Welke hervormingen dienen aangeprezen over het algemeen, en inzonderheid tot grondiger kennis van het Nederlandsch en ook van de andere Germaansche talen?
Vergelijkende studie met den toestand in andere één- en meertalige landen wordt daarbij aanbevolen.)
Prijs: 600 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Gewesttaal.

Men vraagt een zoo volledig mogelijk *Lovensch Idioticon*.
Prijs: 500 fr. of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Bijzondere wedstrijd.

Tooneel.

Ter gelegenheid van het Halfeeuw-feest van het Nederlandsch Tooneel te Antwerpen (1853-1903):

De geschiedenis van het Nederlandsch Tooneel en van de Nederlandsche Tooneelletterkunde te Antwerpen (1853-1903).

Prijs: 600 fr. of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Voor 1905.

Taalkunde.

'Men vraagt een *Woordenboek der na de 15e eeuw aan het Fransch ontleende woorden, met bewijsplaatsen uit onze schrijvers en eene studie over de wij ze, waarop ze in onze taal behandeld werden*.

Prijs: 1,000 fr. of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Middelnederlandsch.

Een onomasticon of lijst van persoonsnamen der Middelnederlandsche Letterkunde. (Alleen de persoonsnamen, die in de literaire werken, niet die welke in de oorkonden voorkomen, worden verlangd. Geen bloote nomenclatuur, maar met opgave en uitschrift der plaatsen waar ze voorkomen. Als model kan dienen het *Onomasticon Taciteum* van FABIA.)

Prijs: 600 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Vak- en Kunstwoorden.

Eene volledige Nederlandsche vakwoordenlijst van het drukkersvak, *zooveel mogelijk met opgave van de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen en met afbeelding van de vermelde voorwerpen*.

Prijs: 500 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Folklore.

Vlaamsche volksspelen.

Eene zoo volledig mogelijke verzameling en nauwkeurig beschrijving van de oude en hedendaagsche 'Volksspelen' in Vlaamsch-België, met aanteekening der daarbij gezongen liederen (woorden, en in zoo ver het mogelîjk is, de muziek).

Prijs: 800 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Voor 1906.

Letterkunde.

Repertorium der geschriften over de Nederlandsche Letterkunde *der 16, 17e, 18e en 19e eeuw*.

Prijs: 600 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

(De vraag vervangt gedeeltelijk de voor 1904 uitgeschrevene:

Bibliographie der Nederlandsche Taal- en Letterkunde in de 16e en de 17e eeuw, omdat deze vraag, naar ingekomen inlichtingen, op verschillende belangstellenden

den indruk heeft gemaakt, dat er van hen verlangd wordt: eene bibliographie van alles wat onze schrijvers in de 16e en 17e eeuw geschreven hebben, terwijl bedoeld wordt: wat *over* onze schrijvers en hunne geschriften geschreven werd.)

Vak- en Kunstwoorden.

Eene volledige Nederlandsche vakwoordenlijst over de verschillende bedrijven van het Diamantvak (*kloven, snijden, slijpen, zetten enz.*), *met vermelding, zooveel mogelijk, van de Fransche, Duitsche en Engelsche benamingen en met afbeelding van het gebruikt gereedschap en van de vormen*.

Prijs: 600 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Voor 1907.

Taalkunde.

Repertorium der Nederlandsche Taalkunde.

Prijs: 750 fr., of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Met de voor 1906 uitgeschrevene vraag: *Repertorium der geschriften over de Nederlandsche Letterkunde*, vervangt deze vraag die betreffende de *Bibliographie der Nederlandsche Taal- en Letterkunde in de 16e en de 17e eeuw*.)

Voorwaarden.

Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard. De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven zijn.

De schrijver stelt zijnen naam op zijn opstel niet; hij voorziet dit slechts van eene kenspreuk, welke hij, met opgave van zijnen naam en woonplaats, in een gesloten briefje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt. Voldoet hij aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

De mededingende handschriften voor de wedstrijden moeten *vrachtvrij* ten huize van den bestendigen Secretaris (den heer Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29), ingezonden zijn vóór den 1 Februari van het jaar des wedstrijds. De antwoorden op den wedstrijd over de Geschiedenis van den Werkmansstand moeten ingezonden worden voor 1 December 1903.

De stukken, na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

Den mededingeren wordt aanbevolen een volledig afschrift van hun werk te bewaren, om dit te kunnen benuttigen in geval de keurraad het bekronenswaardig zou oordeelen, maar wijzigingen of bijvoegingen zou vorderen vooraleer het te laten drukken. In geen geval wordt het bekroonde handschrift den Inzender teruggegeven.

Zijn er aan eenig bekronenswaardig gekeurd werk wijzigingen toe te brengen, dan zal het bedrag van den prijs niet eerder gegeven worden dan nadat de keurraad het drukvaardig zal verklaard hebben.

De Academie eischt voor de werken de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de Mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, aanduiden. - Zij meent den Mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in haar archief bewaard blijven, en zij zich het recht voorbehoudt deze, geheel of gedeeltelijk, in druk te geven.

Van de niet ter uitgave aangenomen stukken zullen de Mededingers, op hunne kosten, een afschrift kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen Secretaris.

DE BESTUURDER, J. OBRIE.

DE BESTENDIGE SECRETARIS, FR. DE POTTER.

DE ONDERBESTUURDER, A. PRAYON-VAN ZUYLEN.

Boekennieuws

GEDICHTEN *van* A.J.M. JANSSENS, *werkend lid der koninklijke Vlaamsche Akademie. - Tweede reeks met teekeningen van Jozef Janssens*, gedrukt te St Niklaas bij de weduwe G. De Duysselaer-Laenen, 1902.

Wederom vinden we hier den gunstig gekenden zanger weer; gebleven wat hij was, Vader, Vlaming, Christen; - Hij zelf ten anderen verdeelt zijn boek in:

I. HUISGEDICHTEN. Waarlijk hij is een gemoedvolle gelukkige huisvader voor wien elk huizelijk tooneeltje, *naamdag. eerste nutting*, enz. nieuw heil en vrede meebrengt. De *Vaderzegen, bij 't vallen van den avond;*

> Dan is het dat hij wandlen gaat de tuinman.

Dan komt hij ook te huis en speelt met de kleinen:

> Dan is 't ook dat mijn herte haakt naar huis en naar de kleinen

Lieve dichtjes nog zijn: *Wiegeldewaggel, Zaterdag avond, Jefa*.

II. VADERLANDSCHE GEDICHTEN. Vlaming is hij, trouw aan d'oude moedertaal. Leest zijn: *Op het beeld van onzen Boudewijn*:

> Schoone dag! Hoe blaakte ons herte van nog nooit gevoelden gloed, voor dien vorst dien eerst we hoorden spreken zooals moeder doet.

Verders *Aan Brugge*; hij groet de herrijzende Vlaamsche stede. *Groet aan Antwerpen*. - *Schaduwmanen;* hoe geestdriftig schalt zijn bardenlied.

III. GODSDIENSTIGE GEDICHTEN. *Eerste communiegedichtjes, aan Helena*, allen zoo eenvoudig en doordrongen van diepe christelijke gevoelens. *Kerkliedjes, Het heilig Bloed*.

IV. VERSCHEIDENE: *Lieve meester*, aan Guido Gezelle, *Lentezonne*, die iedereen met genoegen zal lezen. *Roosekens eerste Communie*, dat eenvoudig, smaakvol verhaal dat elkendeen met zooveel genoegen gelezen heeft.

V. ZEEGEDICHTEN: een luimig stukje: *Geliefde Confrater*. - Daar vinden we waarom hij dicht:

't En is toch niet voor niets.... dat zooveel schoonheid ligt alom op land en water gespreid.

Dan *witte peerdekens, Lena*, vol diep gevoel, vol innige ware zielspoëzie, 't *Koninginneken der Duinen*. En dat alles in rijke, zuivere, onvervalschte tale.... gevoeld en genoten.

D.

[Nummer 20]

De Pelikaan
(Vervolg van bladz. 292).

DE witte pelikaan (P. onocrotalus) heeft eene vlucht van 2,70 m.; de gekuifde (P. crispus) eene van 3,20 m. Dus 0,30 m. breeder dan deze van den keizerlijken arend.

Laat er maar gebrek komen aan visch op eene kust, met zijne machtige zeilen zeilt hij henen naar weeldiger oorden, en leeft wederom in overvloed. Zijn machtige vlucht en dient hem niet alleen om op zoek te gaan naar rijke vischgronden, maar nog om gildig te mogen visschen. Op zijne breede vleugelen hangt hij boven 't water, met gemak, fraai te wiegewagen, totdat hij een visch in het oog krijgt. Dan bliksemt hij het water in, dekt het en slaat het dat het wielt en woelt; en den verschrikten en bedwelmden visch vangt hij zonder verdere moeite, en verbergt hem levend in zijnen kropzak.

Des morgens en des avonds wanneer het visch[1] het

(1) Visch het, collectief = de visschen, mondgemeen bij onze visschers.

meest op wandel is, valt onze visscher aan 't visschen. Het is leutig den pelikaan te aanschouwen, strijkende langs het water henen, dan eenige voeten te zien opvliegen, en met stijven hals en halfvollen snavelzak in 't water plompen, wederom lastig uit het water stijgen, en dit zijn spel alzoo voortzetten totdat zijn breede buidel vol is.

Alzoo vischt de pelikaan zoolang hij alleen is. Maar hij kent ook de voordeelen van het samenwerken. Een geheele kudde[1] pelikanen komen bijeen, schikken hun kringswijs, zwemmen tot malkanderen toe, hunnen kring gedurig versmallende, sluiten het visch in, en deelen hun vangst vreedzaam onder elkander.

Om alzoo in den vloed walm (flôdes wij lm, *Beowulf*) der zee, of in het golvende zeewater te visschen, gaf de Schepper hem machtige zwempooten. Nog meer. In de wetenschap staat de pelikaan gerekend onder het getal der steganopoden (*στ□γανος* gedekt, gedoken, verdoken, en *πους*, voet, poot), of der totipalmen; of, anders gezeid, onder het getal der *ganschvliesvoetigen*. Het is te zeggen, dat hij onder het getal dier zwemvogelen is waarvan de teenen vereenigd zijn, niet met verschillige zwemvliezen tusschen de verschillige teenen, maar al de teenen van ieder poot zitten geschoven, en als verdoken, in één en hetzelfde zwemvlies. Deze bijzonderheid in den lichaamsbouw brengt hun sterkte bij in 't zwemmen. Weliswaar, de pelikaan en vischt niet in volle zee gelijk de albatros, maar enkel in zwinnen, kreken, binnenlandsche meren en mondingen van stroomen. Maar toch in dergelijke wateren is de golving hevig genoeg, om voor de watervogels die derwaarts visschen gaan, zeer machtige zwempooten te vereischen.

Een ander voordeel door den Schepper aan de pelikaan gegund, is zijn groote snavelzak. Een schoon afbeeldsel van dezen krop- of snavelzak staat in ‘Rond den Heerd’,

(1) Kudde wordt ook gezegd van vogelen in W. Vl. Z. Loquela 1895, blz. 52. Ruusbroec gebruikte reeds dit w. niet dezen zin in de XIV^{de} eeuw. II Tabern., blz. 70 r. 1.

II, 307. Voor het overige heeft het tijdschrift ons weinig of niets medegedeeld nopens onzen vogel.

Den snavel en snavelzak schildert Winkler-Prins af bij Kuipers (Wwb.) in dezer voege: ‘De bovenkaak is plat of weinig gewelfd en aan het einde met een haak voorzien, terwijl de onderkaak uit twee buigbare zijden en een vliezigen keelzak bestaat, waarin gevangen visch kan bewaard worden.’ Gevangen visch kan in dien vliezigen zak bewaard worden, immers deze zak en bevat geen het minste maagsap. Dus teruggekeerd op zijn nest, mag de vogel zich zelven en zijne jongen met springlevenden visch voeden. Hoe groot mag wel de inhoud zijn van dezen snavelzak? Van twintig tot twee-en-twintig pinten nat kan de pelikaan daarin verbergen en vervoeren. In ééne vischvangst vult hij zijnen zak met visch, genoeg om zes menschen te spijzen, leert ons Buffon. Hij verbergt in zijnen zak visschen van zes tot zeven pond zwaar, en Pison verhaalt van eenen tammen pelikaan, dat hij een kattejong stool en in zijnen buidel verborg. Geen schepsel zoo gulzig als de vogel, geen vogel zoo gulzig als de pelikaan.

Onze visscher is, zoo men ziet, uitgerust op zulke wijze, dat hij niet te vreezen en heeft voor zijnen onverzadelijken honger. En heeft hij gebrek aan visch, de Schepper gaf hem eene maag die haar geneert met vleesch. Ratten, muizen, puiden, vogels eet hij zoo geern als visch.

(*'t Vervolgt*)

Wat men zegt over 1302
Fr. Funck-Brentano's werkinge

NU wordt door velen beweerd, dat de Vlaamsche strijd geen ware vaderlandsche strijd en was, maar enkel een maatschappelijke strijd, min of meer ondermengd met leenrechtelijken twist.

In hoeverre hij echter maatschappelijk moet heeten, in hoeverre hij leenrechtelijke belangen insloot, in hoeverre

hij eigentlijk niet een vaderlandsche strijd en was, dat en zegt men niet.

Het vinden en het doordrijven van dezen nieuwen uitleg over den strijd van 1302, is om zoo te zeggen het werk van eénen man, van FRANS FUNCK-BRENTANO. Die uitleg wierd gevolgd doch merkelijk gewijzigd door HENDRIK PIRENNE in zijn *Geschichte Belgiens*, en door dezes volgelingen, vooral WILLEM DES MAREZ, die ongelukkig weêrom verder gaat dan PIRENNE. FUNCK-BRENTANO spreekt van maatschappelijken twist om Filips den Schoone te verontschuldigen. Willem des Marez, die gerust is in Filips, spreekt van maatschappelijken twist, enkel om ervan te spreken. En hij komt uit op ‘socialism’ in Vlaanderen bij 't ingaan der XIV^{de} 10 eeuw!

We handelen hier alleenlijk over Funck-Brentano.

De grootste vertegenwoordiger is hij, de hevigste, de meest bevooroordeelde voorvechter van bovengezeide nieuwere opvattinge. Al sedert eenigen tijd speelde hem die zienswijze voor den geest; zooveel te meer omdat hij een Franschman is, en omdat hij, Franschman zijnde, bezonderlijk bezig was met de daden van Filips den Schoone binnen en buiten Frankrijk.

Filips ziet hij geerne, danig geerne. Maar Filips en had te onzent, te recht of ten onrechte, maar een slechten naam. F.-Br. wilde het aangaan om Filips den Schoone te verheffen en van hem een oorbeeld te maken. - Was dat mogelijk? Misschien; vooraf en kunnen we daarover niet beslissen. Hoe gedaan? Hij zou aan de Franschen bewijzen, dat Filips niet aansprekelijk en was voor het mislukken van zijn bemoeiingen alhier; dan de Vlamingen daarentegen zou hij doen verstaan, hoe Filips het welzijn van Vlaanderen gewild heeft, en hoe wij gerust mogen aannemen dat onze voorouders werkelijk Filips niet vijandig waren.

Vandaar twee groote beginselen bij F.-Br. 1/ Waar de Vlamingen niet opentlijk Frankrijk en bestreden, daar waren ze mede met Filips; en dit geschiedde onder den

zaligen invloed van 't Fransche leven. 2/ Waar de Vlamingen opentlijk Frankrijk tegenwrochten, daar en waren ze tegen Filips niet; want ze streden alleenlijk onder den verblindenden invloed van 't huishoudkundig leven. Verstaat men? De Franschen, en bijgevolg Filips, en wierden niet overwonnen door de Vlamingen; maar ze waren stoffelijkerwijze overwonnen door 't noodlot, en zedelijkerwijze waren zijzelf de overwinnaars.

Om nu die samenstemming tusschen Vlaanderen en Frankrijk te bewijzen, toont Funck-Brentano aan, hoe te dien tijde in Vlaanderen heel 't uitwendig leven door bewindschap, godsdienst en handel, aan Frankrijk's leven verbonden lag. Aangaande de tale waarin we de uitdrukking vinden van 't gemoedsleven, mag men zeggen dat ‘op 't einde der XIIIe eeuw het Fransch gesproken wierd in Vlaanderen alzooveel als tegenwoordig’ (F.-Br., *Ann. Gand.*, bl. XXXIV). Daarbij Frankrijk 's vijand was Vlaanderen 's vijand, t.w. Engelland. Kan men meer wenschen om de onderlinge overeenkomst tusschen beide landen te mogen aannemen? Alzoo redent Funck-Brentano. En wie zal Vlaanderen 's houdinge in 1302 tegenover Frankrijk vijandig heeten, vindt hij verder, als ge bedenkt dat de Vlamingen niet en streden uit vaderlandsliefde, maar als verblind en meegesleept door maatschappelijke ontwikkeling? Ja, zegt hij, ware graaf Gwijde wat meer, en Filips wat minder edelgevoelig geweest; had de eerste meer zijn ware belangen begrepen en de andere wat minder gezocht alleman te voldoen, dan zou eerlang Vlaanderen ware onafhankelijkheid genoten en Frankrijk meer dank voor zijn weldaden verkregen hebben!

Daar hebt ge, met gelijkgeldende woorden, F. 's hoofdzakelijke stellingen. De oogenblik en is 't nu niet ze opzettelijk te weêrleggen. Ten anderen velen ervan weêrleggen henzelven; en voor allen zullen we in 't vervolg de gelegenheid vinden om hun geheele of gedeeltelijke ijdelheid te laten zien.

Die grondgedachten ziet ge opkomen in al F.-Br.'s

voorbereidende werken.... Het duidelijkst in zijn uitgave van *Ann. Gand*. (Paris, Picard, 1896, 132 bl., met een inleidinge van XLVIII bl.) bl. XXXIV-XXXVI en XXXVI-XLII. Vandaar sluipen die gedachten ten deele hier en daar binnen in KURTH's *Front. ling*. II (1898) en in H. PIRENNE's *Gesch. Belg*. (1899) b.v. op 364 vlgg., om maar de voornaamste werken te noemen. Dan verheerlijkt F.-BR. zelf zijn gevoelens in een machtig gedenkmaal dat heet: '*Les origines de la guerre de cent ans. Philippe le Bel en Flandre*' (Paris, Champion, 1897, XXXIV-709 bl., 8° = 16 fr.). Alom wierd dat werk gunstig ontvangen, niet echter zonder bij elken geleerde ettelijke voorbehoudingen. Een zegedag was 't voor al die Vlaanderen in zijn tale of zijn godsdienstige zeden bestrijden: 'Nu zagen, en dat volgens de "geleerden", de oude Vlamingen er eens degelijk uit als oproerlingen, weinig bekommerd over taal en godsdienst'. Dit immers volgde, dacht men, uit F.'s werk en uit de instemminge van andere bekwame lieden. En nochtans weinig was er door 'die geleerden' voorgoed in 't licht gesteld nopens die geschiedkundige daadzaken. Niettemin is F.'s boek een uitgang- en midstip geworden van alle de voor- en tegenredeningen. Zoodat we 't noodig of toch nuttig achten dien boek eens te wegen.

De boek was uitgekomen. De verslagen erover volgden. We wijzen bezonderlijk op dit van CH. BÉMONT (*Rev. Hist*. LXIV, 1897, bl. 99-103), op dit van H. PIRENNE (*Rev. Crit*. 2 - XLIV, 1897, bl. 416-422), op dit van H. VANDER LINDEN (*Rev. de l'Instruct. publiq. en Belg*., XLI, 1898, bl. 267-273), en dit van WILL. DES MAREZ (*Deutsche Litteraturzeitung*. 1899, sponden 630-635) 't En waren geen monden genoeg om de verdiensten van F. 's werk te bezingen. Daarin, wierd gezeid, vond men de ingewikkelde geschiedenisse van Vlaanderen binnen de tien laatste jaren der XIIIe en de vijftien eerste van de XIVe eeuwe op een duidelijke en lieftallige wijze voorgedregen. 't Was een heel verschijnsel! Denkt eens: zevenhonderd bladzijden vol met nieuwe beschouwingen, dikke van eerstgevondene ophelderingen!

Inderdaad, 't is waar: 't is een schat van tot heden onbenuttigde gronden; 't geeft een handleidinge door onze geschiedenis. Duidelijk valt er te zien dat de voorgaande bewerkers dier geschiedenisse kwalijk deden met bij XVI- en XVIIdeeuwsche werken te blijven staan, liever dan de oorspronkelijke handvesten en tijdgenootelijke verhalen te raadplegen. Ook voortaan 1302 geschiedkundig willen behandelen zonder dit werk van F.-BR. na te zien, althans voor de aanduidinge der gronden,... ware eene domheid.

Bijgevolg, 't werk verdiende lof betuigingen. - Doch het had ook gebreken.

Men sliep er eens op!

En 's anderendags bij al die loftuigingen die met recht bleven staan, voegde men al knipoogende de beknibbelingen bij. Men zei: Wat de bewerkinge dier onschatbare hoeveelheid gronden betrof, daarin had F. BR. te veel franschman geweest. (Vgl. ald. *Rev. Crit.* 420, *Rev. Instr. Publ. Belg.* 270, *Deutsche litt. Zeitung.* 631). Zijn werk was meer dan alle andere eene '*Tendenzarbeit*'. Men bedenke dat woord! Zulk een vonnis is in de geleerde wereld een doodvonnis. Het zegt immers eenvoudig dat mogelijks de veroordeelde opsteller niet de bloote waarheid voor eerst en rechtstreeksch doel had; en dus dat niet bij hem de waarheid eerst en rechtstreeks te zoeken en is. Zelfs eenmaal dat men zijne 'Tendenz' in ééne zake ondervindt, dan is dit reeds voldoende om in 't vervolg *al* zijn gezegden eenigerwijze voor verdacht te houden, vooral zoodra men onderstellen mag dat hij er eenig voordeel bij had, om zoo of zoo te spreken. (Vgl. E.V. DE SMEDT, *Princ. de crit. hist.*, op bl. 123). Men kan denken of zulk verwijt op zoo een belangrijk grondwerk als dit van F.-BR. erg was. Zonder klaarblijkende redenen en had dit niet mogen gezeid geweest zijn.

Laten we het eens van naderbij onderzoeken! F.-BR. had dus een opvattinge, en heeft die zoeken te bewijzen. In zijn opvattinge, zullen we zien hoe hij hem den aard

en de handelinge van de menschen alsook 't uitzicht der gebeurtenissen voorstelt. In zijn opvoeringe zullen we meer bondigerwijze de hoedanigheid en de middels van zijn redensveerdigheid naspeuren.

In de opvattinge.

F.-Br. is een vaderlandsminnaar, en een hevige. Deze drift is reeds iets dat gevaarlijk is in 't behandelen van geschiedenisse; nog gevaarlijker is het: dit zoodanig te zijn, dat het uitblijkt in 't werk: Welnu, er loopen in '*Phil. Te Bel*' bemerkingen, die in F.-BR. zulke gevaarlijke stemminge verraden. Zoo b.v. zegt hij ernstig: dat het grootendeels dank aan Frankrijk is, dat Vlaanderen groot wierd (bl. 17); dat 't slecht voorbeeld der Vlamingen de schuld was waarom 's konings zeeliên de Vlamingen te Ziericzee onmenschelijk behandelden (471); dat wie diepst in de grachten viel te Kortrijk Vlaanderen was (680), enz.. al spreuken die toonen dat hij spijt heeft in de voorvallen, en die spijt verzachten wilt met het uitzicht der voorvallen te wijzigen. Nogal zulke spreuken zijn er. Spottendeweg zegt hij: Ziet hoe het schoonste tijdstip van Vlaanderen 's zoogezeide gemeentevrijheden nu rechts een tijd van dwang en geweld geweest is (75), (zonder te laten gevoelen dat er vrijheid was in éénen zin, en dwang in een anderen). Nog zegt hij; bemerkt dat deze dien Filips met zijne eigene zuster deed trouwen, raadt eens! - deze was die door Gwijde voor Filippina bestemd was! (294) (Altijd al spottende)... F.-BR. leeft in Filips; met Filips smaakt hij hoe zoet het was den graaf te tergen. Hij is vereenzelvigd met Filips. 't Is hem zoo zoet.

Ongelukkiglijk is hij te zijnen nadeele meer vereenzelvigd met Filips dan hij het zelf kon droomen. Immers hij deelt in Filips' gebreken. Filips, zegt hij menigmaal, en had maar een gebrek: Vlaanderen 's algemeenen toestand niet te kennen. En rechts hetzelfde gebrek is aan F.-BR. verweten geweest. Veel dingen had hij meer moeten doorgronden. Heel den maatschappelijken toestand uit dien tijd, om te beginnen (vgl. PIRENNE *Rev. Crit*. 419).

Dan, 'n gelooft hij me niet nog aan de houtvesters, voorzaten onzer graven (5; vgl. PIRENNE *ald*. 421 (^{2}))? 'n Spreekt hij niet van kasteleins vóór de XIe eeuwe (11; - PIRENNE *Ald*.)? En 'n ziet hij niet in Lod. den Dikke eenen weldoener van de gemeenten (17, - PIRENNE *ald*.)? Hij kleeft ook krampachtig aan 't oud vertelsel dat ten dien tijde in Vlaanderen steden bestonden met 2- en 300,000 zielen (40,401,371. - PIRENNE *ald*.). Hij stelt dan een abdij te Vive-S. Baafs (267. - P. *ald*).... Maar alzoo eenerzijds alsan willen den vreemde bespottelijk maken, en anderzijds den toestand van deze vreemde eigentlijk niet kennen, en is dat niet voorbatig werken?

Dat is slecht.

Nog slechter. Wie heeft ooit een land tegengekomen waar al de menschen altijd al de gaven hebben, terwijl daarbuiten niemand en deugt? Dat is gebeurd in 't land van F.-BR.. Al de koningsgezinden zijn, met hunnen koning meê, altijd verstandig, heusch, gedienstig..., uitgenomen dezen die ooit een keer in den weg gestaan hebben van den koning. Daarentegen, en treft ge bij de Vlamingen anders niet aan, als onbeschofte en domkoppige lieden,.... uitgenomen als, door het tegenovergestelde, de koning van Frankrijk grooter schijnen kan.

Hoort hoe F. BR. Filips afschildert: Filips is een jeugdige snelle flinke man (97), verstandig buiten 't gemeene (172, 364), edelgevoelig en bescheiden (519), bedaard in zijnen wil (123, 125, 139, 226, 502), goed, o! (342, 369) vredelievend (125), al is hij ook krachtdadig (618); op 't slagveld geldt hij een leger; zonder zijnen arm was de slag op den Pevelenberg voor Frankrijk verloren (474); vooruitvooral is hij eerlijk (641).

Als ik alles had gelezen zoo dacht ik: Ja hij! zoodanig eerlijk is Filips, dat als F.-BR. één ‘trait de probité financière’ tegenkomt, hij het hoogst noodig vindt daar hevig op te steunen. 't Is wonder dat andere geleerden, gelijk HENDR. PIRENNE, (*Rcr*. 420) en HERM. VANDER LINDEN, (*Rev. Instr. Publ. Belg*. 269-270) den koning meer dan Gwijde schelm vinden.

Volgens F.-BR. had Filips, in de omstandigheden die hij beleefde, één mishande maar: 't is van te vele ridder geweest te zijn, en niet genoeg verstaan te hebben met welke deugnieten hij te doen had (469, 492, 531 vg.).

Doef! Na zulk gezegde van F.-BR. is 't oprecht spijtig voor de stelling van F.-BR., dat de lezer, met den besten wille van de wereld, verder toen vernemen kan dat Filips toch den toestand algelijk kende (648), en dat hij, alles ingezien, soms onloochenbaar voorkomt als onoprecht (181), arglistig (604, 619), ja wrokkig (435), en wat dies meer. En als men ziet dat het rechts na de dood van zijn doortrapten raadsman P. Flote is, dat hij begint zijn doorslepen en stout verstand te verliezen (426), dan komt bij den lezer onwillens het gedacht boven, dat filips, zonder zijn raadslieden, misschien wel een beetjen anders geweest is als F.-BR. hem voorstelt.

'F.-BR. n'a pu dégager la figure énigmatique de Phil. 1. B.' besluit uit dit alles Ch. Bémont (*Rev. Hist. ald.*, 100); en deze is nu een Franschman, bijgevolge weinig gestemd om voorafblijvend of uit vooringenomenheid F.-BR. ongelijk te geven.

(*'t Vervolgt*)

L. VAN POTTELBERGHE

Het Kuipersambacht te Brugge
(Vervolg van bladz. 283.)

HOEGENAAMD geen ontzag hebbende voor de rechten en gebruiken zijner onderdanen, deed Joseph de IIe, hoe langer hoe zwaarder, het onverdragelijk lot der dwingelandij op hunne schouders drukken.

Verbeteren ging de toestand niet; en, moede van een bestier, zoo koppig en hardnekkig als willekeurig en goddeloos, scheen het getergde en verbitterde volk meer en meer tot opstand over te hellen.

'De vertoogingen op de inbreuken der privilegien, zoo van wegens de respective Staeten, Raeden, als andere,

waerof de *Recueils* van dien tyd vervuld zyn, groeiden dagelijks aen; men verstoutte zig van *Cocarden* ende andere wederspannige teekenen te draegen, zelfs van *volontaire in uniform* op te regten'[1].

Weldra, zooals het gewoonlijk gaat, wanneer omwenteling of regeeringloosheid voor de deur staat, zag men, als voorboden van 't ongeweerte, beweenlijke onlusten ontstaan, meestal verwekt door mannen zonder maatschappelijke betrekkingen en die, tot de laagste klassen der samenleving behoorende, niets anders zochten, niets anders in den zin hadden dan in troebel water te visschen.

Brugge schoot daar niet vrij van, en Deken *Karel Cuypkens*, die, den 8sten in Hooimaand 1787, het bestier der nering in handen nam, deelt ons, in een omstandig verhaal, de onderstaande wetensweerdigheden mede:

> 'Die hooren heeft dat hy hoort en die eene tonge heeft dat hy vertelt het gonne ik uyt liefde tot myne naercommers gaen beschryven als volgt: 'Alsoo ik wel wil voldoen aan mynen voorsaets versouck aen de naercommers part te geven van hetgonne in myne jaerschaere is voorengevallen als ik voor den tweeden mael deken was, welk dekenschap ik uyt liefde tot myn ambagt aen veert hebbe in soo een troubelen tyd als wanneer eenider schudde en beefde uyt vreese van de magth van den Keyser *Joseph den tweeden* die elaeys alle de privilegien van ons roemrugtig landt door dittentye[2] meende ten onderen te brengen waer uyt gevolgt is dat ter alhier een seer grooten nomber van persoonen de *coccaerden* op hunnen hoed gedraegen hebben waerdoor sy wilden te kennen geven dat sy in cas van noodt alle goede patryotten hun medeborgers souden beschermhent hebben. Ditto coccardegasten bestonden uyt edelien en borgers meerder of minder soorte. Sy exseseerden dagelykx op de groote mart of tusschen de halle maer alsoo de grootste soorte van die gasten de kleyne quaemen te verragten en gevolgentlyk hun af te danken is hier uyt gecauseert dit droef voorval af geschiedenisse[3].

(1) *Jaerboeken der Oostenryksche Nederlanden, blz 42*.
(2) *Dittentye*. Verminkt woord van 't Fransche *dissension*: *Tweedracht, verdeeldheid*.
(3) 'Het was in Brugge dat de patriotten den 17 July begonden de *uniforms* te draegen wesende roode Casacken met blauwe paremens, voorts wierden de cocarden op den hoed gesteken van geluw, rood, en swarte linten, en men droeg van silver gemaeckf op de borst het wapen van de provintie van Vlaenderen, waer onder stonden dees woorden: *Pro patria* JAERBOECK VAN BUYCK. Zie ANNALES DE LA SOCIETÉ D'EMULATION 6e *série Tome L.1898, bl. 351*, waar een beknopter verhaal van '*dit droef voorval of geschiedenisse*, te lezen staat.

‘Te weten op den 29, 30 en 31 July soo wanneer een groot deel van die coccaerdegasten benevens een deel van slegt volk daerby voeghde haer nog een partie schelmen en sauwers die ten tyde van den oorlog plagten op den com deser stadt te sauwen en te steelen van welcke deugnieten de confraeters van desen ambagte dickxwils vele geleden hebben in het beschermen van 't coopmans goet daerby syn nog gekomen een grooten hoop van slecht vrauwvolck en met duysende jongers welcke boose benden hun byeengevoegt hebbende syn soo stoudt en vermeten geweest van op de bovengeseyde daeten hun te begeven naer het huys van den heer *Van Hoonacker*(1) Canoninck van St Donaeskerke die sy seyden eenen opkooper te syn van alle soorten van levensmiddelen. Wat hier van is en wil ik niet oordeelen omdat ik van menig eerlyk man anders hebbe hooren seggen. Ik sal het oordeel laeten aen God aen wie het alleen toekomt.

‘De bovengemelde bende dan heeft bestaen het huys van den gemelden canoninck soodanig te bestormen en tot den grond te ruwineren dat al wat mensch is noeyt en heeft kunnen bevallen en niettegenstaende soo een faidt en heeft er niet eenen van die cloecke coccardegasten ofte patryotten (alias party sotten) sigh hier tegen durven stellen, maer ter contrarie hebben seffens hun coccarde en uniformers met al hun waepens afgeleyd alsof sy die noeyt en hadden gedraegen. De vreese was soo groodt dat het collegie met al hun bediende alsook het garnisoen van de militaire die al in de waepens waeren geen handt en dosten slaen aen dit woedende volck. Het magistraed vond sig dan in de uyterste verlegentheyd soo dat sy geraedig vonden de *galge* te doen stellen voor het stadhuys meenende hierdoor aen dit woedende volck de vreese aen te jaegen, maer sy waeren grootelykx gemist want de borgers hebben dit seer quaelyk afgenomen soo verre dat de swaerdekens met de subalterne dekens hun de saecken hebben aengetrocken hetwelk een particulier gratie Gods heeft geweest want sonder den bystandt der dekens hadden alle de principaelste huysen van dese stadt geplundert geweest.

‘De dekens versogten aen collegie om de galge aenstonds weg te doen transporteren hetwelk geschiedt is maer alsoo de sloter van de boeye daer de galge ordinaire in staet ongereed was soo synder gekomen een grooten hoop van die vaegabonten die het huys van den canoninck bestormt hadden en hebben de galge met het uyterste rigueur gesleept tot op de groote mart alwaer sy de selve hebben in stucken gekapt en verdeelt in twee deelen verbrandende het grootste

(1) Zeer Eerweerde Heer Franciscus-Jacobus Van Hoonacker wierd kanonik van St Donaas, op 21sten in Schrikkelmaand 1757, en overleed te Brugge, den 27sten in Slachtmaand 1791. *Acta Capit. Eccl. S. Donatiani*. Tijdens den oproer, om in de handen der woeste bende niet te vallen en aan eene zekere dood te ontsnappen, was hij genoodzaakt ‘*over den meur te klimmen in het hospitael van de Magdalena*’. JAERBOECK VAN BUYCK, bl. 352.

deel in 't midden van de mart maer alsoo de swaere balcken van de galge niet gewillig en waeren om seffens te branden en datter op de mart verscheyde boeren stonden om hun houdt te verkoopen soo heeft dit boos volck hun verstoudt van ditto boeren hun houdt af te nemen en hebben alsoo de galge met het houdt van de boeren den roof der vlammen gemackt. Duysend jongers dit siende greepen malkanderen by de handt en seyden 't is St Pieters vier en begonden rondsom het selve te dansen maer de boeren dit siende wierden seer bevreest van al hun houdt quit te geraeken, steltent op het loopen dogh een ongeluckigen van *Loppem* wiert vastgegrepen op den houck van *Sint Amandstraete* van wiens waegen sy een partie busschen naemen. Den boer en vraegde naer geen geit maer noemde de schelmen *myn heeren seggende neemt 'er soo vele als Ul. belieft maer laet my dog naer huys rien met myn wagen*. Dog de boer siende dat daer veel volk byquaem wiert met groote vreese bevangen en de suckelaere met een bende jongers achter hem is de Smeedepoort uyt vertrocken.

‘Al dese dingen gebeurden in de presentie van de bediende van de stadt alsook van de militeerre en niemand en doster de hand slaen aen dat volck. Dese boose bende is dan van de mart vertrocken met hun nemende de overgeblevene helft van de galge en hebben de selve gevoert tot voor het huys van den meer gemelden canoninck alwaer sy de wederhelft van de geseyde galge benevens alle de beste meubels en juweelen sonder iets het alderminste over te laeten hebben in het midden van de straete alles verbrandt, welken brandt de gebeuren van daer omtrent in de uyterste benauwtheyd heeft gestelt vreesende voor hun huysen en soo gevolgentlyk voor een groodt deel van de stadt. Dese booswigten hebben dan het voornoemde huys van den canonick naer dat alles nu verbrandt was hebben sy het voorseyd huys de daeken afgetrocken en soo teenemael geruwyneert dat alleen de gevels en sommige meuren syn blyven staen.

‘Dit drouf tonneel geeyndigt synde hebben dese duegenieten geresolveert van des anderendaegs nog diversche huysen het selve lot te doen passeren te weten het stadhuys met alle de huysen der collegianten alsook de gevangenisse en meer andere welke quaede voornemens het collegie in sulk eene benauwtheyd heeft gebragt dat sy hunnen toevlugt tot de dekens der ambagten en neeringhen heeft genomen hun seer oodmoedelyk biddende van in soo een praemenden noodt bystandt te willen doen hetgonne de dekens uyt liefde voor de stadt wel hebben gelieven te consenteren.

Hierop hebbe ik door 't collegie jegens den naermiddag met al myn supposten gedaghvaert geweest om ten 2 uren te compareren int stadhuys alwaer de swaerdekens met al de subaltèrne dekens vergaedert syn alwaer door eenen gecommitteerden van 't collegie alle de dekens routewys wierden uytgeroepen om elck met syn choor te gaen doen door de stadt eene exsacte patrollie. Ick als deken hebbe dan myn volck in ordere gerangeert galettewys stellende in het eerste gallet mynen dapperen *Schildraeger* met naeme *Alexander Demittenaere* die een man was van extra langde en sterk gelyk een hercules nevens hem *Frans Brunooghe* een man vol iver voor

't gemeene welvaeren van 't gemeente dan volgden *Joannes Brendonck* en *Bernardus Multheel* met *Antone Van Averskerke Gouverneur* nevens hun de vier desiniers en soo voort alle de supposten van den ambagte die bestonden tot een 50 persoenen al voorsien den eenen met eene pieke den anderen met een deegen maer het meestendeel quaemen elck met hun klopstok uyt. Het scheen in dien voorval dat alle de cuypers verandert waeren in felle leeuwen want sy in dapperheyd overtreffen alle de andere ambagten soo verre dat wy in den tyd van 4 uren gevangen naemen tot seven persoenen synde al de meeste schelmen die de temulte hadden veroorsaekt die wy met het uyterste rigueur beweegt hebben in de gevangenisse.

'Dit gedaen synde hebben wy gerust tot 's avons omtrent ten 10 uren als wanneer wy wederom door 't collegie vermaent syn om te compareeren in de halle tot het doen van patrollie door de stadt. De benoudtheyd die onder het gemeente was is onbeschryvelyk soo datter bynaer niemand van de inwoonders uyt hunne huysen en dosten gaen dogh wy hebben dien nagh geen rankonters meer gehad.

'Maar ik gesien hebbende den grooten yver van myne supposten soo hebbe ik hun versogt naer het eyndigen van de patrollie 's nachts omtrent ten een uren om met my te gaen naer ons ambagtshuys alwaer een *Croosteljaede*(1) gereet was die ons door de vermoeydtheyd seer wel quam en wy hebben ten koste van het ambagt gedronken elck man syn bottel wyn. Wy hadden ook d'eere van op ons ambaghs camer aen tafel te hebben den heer *Van den Bogaerde* heere van Meerelbeke benevens den heer *Triest* beyde raeden deser stadt met hun schaedebeletters die met ons de patrollie hadden helpen doen.

'Ditto patrollie heeft alsoo toer en toer van alle de ambagten deser stadt blyven deuren tot de maend January 1788(2).

(1) Wellicht een gering avondmaal. 't Woord schijnt mij in verwantschap met het fransch *croûte, korst, karste*.

(2) De drie Brugsche hoofdgilden van St Jooris, van St Sebastiaan en van St Michiel hadden aan 't magistraat het voorstel gedaan van, ingezien de tijdsomstandigheden, dagelijks, ter beveiliging en handhaving der openbare rust en orde, door hunne leden eene wacht te houden of ronde te laten doen. Dit voorstel wierd in dank aanveerd, als blijkt uit den brief, die in het *geheim resolutieboek* van Burgmeester en schepenen te vinden is, en waarvan wij een uittreksel laten volgen:

'Actum in Kamer den 18 7ber 1787. 'praeside Do COPPIETERS, Burgmeester.
'Eodem gehoord dat de dry gheoctroyeerde gilden dezer stad en ook de respective Zwaerdekens hunnen dienst hebben aangeboden om de hulpe tot bezorgen eene dagelijksche patrouille van hunne respective leden tot handhaevinge van de publyke ruste en ter hulpe van de policie, en gelet dat het Magistraet by Z.M. plakkaet van den 3 September 1787, belast is die patrouillen te reguleren volgens het noodig manschap en na advenante van de noodzaekelykheid.
'Wiert geresolveert, na het exempel van de andere steden, aen te stellen een Comité hetwelk alle de materien raekende die patrouillen zal behandelen en tracteren, behoudens op rapport en onder de approbatie van den Collegie, waertoe benoemd zyn geworden den heer Burgmeester van den Commune, de twee heeren schepenen *De Villegas* en *Marichal De Bompré*, en de heeren Raedpensionnarissen *O Donnoghue en De La Rue*, met de dry gedeputeerde uyt elke geoctroyeerde gilde van St Jooris, van St Sebastiaen en van St Michiel en met de negen heeren Zwaerdekens dezer stad, de welke zullen vergaderen in het stadhuys zoo dikwyls als eenige affairens daer toe zullen inleydinge of stofte geven.'
Ingevolge het hierbovenstaande besluit, stelde, des anderdaags, den 19 September, de vergadering van gemelde heeren vast, als volgt:

* *

‘Actum in stadhuys den 19 7^{ber} 1787, ‘present d'heeren Burgmeester, Schepenen en Raedspensionarissen, midsgaders de gedeputeerde van de gilden en de heeren Zwaerdekens.
‘Eodem geresolveert dat de dry gilden zullen houden constantelyk alle dagen en nachten eene wacht in zeker corps de garde, van vijftig mannen dewelke in cas van nood zullen manschap leveren aen de patrouillen van de Zwaerdekens.
‘En dat de heeren Zwaerdekens alle nachten zullen patrouilleren met tnegentig mannen van hunne onderhoorige neeringen en supposten, meer of min na bevind.
‘Voorts tot hoofdwagt te verkiezen eene plaetse in de pandhalle alwaer men zal stellen eenen ponton, banken en stoove.
‘Dat de patrouillen zullen uytgaen alle nachten, 's avonds om negen ueren.
‘Voorts geresolveert dat het Comité zal vergaderen alle zondagen om elf ueren in het stadhuys, en dat er zonder uytstel zal geemaneert. worden eene ordonnantie van politie om de patrouillen te doen respecteren.
‘Aldus staet in den voornoemden boek, toorconden den onderschreven eersten Raadpensionaris ende Greffier der stad Brugge. *J.L. De Cridts*.’
Met 't uitgaan van 't jaar 1787, wierd er besloten geene wachten meer te houden, maar, in geval van oproer of wanorde, seffens ten gildenhuize te vergaderen, en, volgens de omstandigheden en naar beraadslaging, te handelen. *Jaerboek der koninklijke gilde van Sint Sebastiaen te Brugge*, bl. 229 en vlg.

Die beweenlijke onlusten en de opgewondenheid der gemoederen, al is 't dat zij voor de ambachten en neringen, tot handhaven der openbare rust en veiligheid, veel last en moeienissen opleverden, brachten nochtans dit goed

uitwerksel voort, de dekens der onderscheidene gilden nauwer bij elkander aan te sluiten en te doen verbroederen.

> ‘Uyt alle het voorschreven, *zoo zegt verder Deken Cuypkens*. isser gevolgt eene complete hunnie onder alle de dekens van de ambagten deser stad welcke hunnie voortgebragt heeft eene wekelyksche vergaeringe te weten d'een weke op het timmerliënhuys en d'ander weke op het kuypershuys. De vrught van dese vergaeringe en was nog ten uytvoer niet geheel gekomen als myne jaerschaere uyt was ten sy alleene de veranderinge van 't nieuw collegie en soo haest als 't collegie nu verandert was soo hebben de swaerdekens met de subalterne dekens geresolveert van het collegie te gaen felisiteren met een compliment en uyt den naeme van al de ingesetene ambaghslieden deser stad. De saeke werd dan in voysen geleyd wie van de dekens het compliment soude afgeleyd hebben en alle de voysen vielen op den heer deken der cuypers op Ul. dienaer die het selve des anderen daegs in de presentie van den deken wollewevers en den deken metsenaers. den deken brouwers en meer andere heeft afgeleyd in 't volle collegie. Welk compliment luyde sooals hier volgt:
> ‘Seer edele ende weerde Heeren.
> ‘Het syn Ul. dienaeren de heeren swaerdekens en subalterne dekens deser stad Brugge die de eere hebben van UE. elck in particulier en alle in 't generael uyt den naeme van de generaeletheyd deser stadt veel gelukx te wenschen. Wy betrauwen dat uwe edelheden ons als waere vaeders sult regieren en wy dekens belooven van onsen kant sooveel als doenelyk is hierin mede te werken. Gedoogt ons dan dat wy blyven met een diep respecht.’

***

Eindelijk sluit Deken *Karel Cuypkens* zijne aanteekeningen in dezer voege:

> ‘Die al dat ik hier geschreven hebbe sullen kommen te overlesen sullen seker seggen desen deken heeft veel moeyenissen gehad in syn jaerschaere. Dit is sonder twyffel waer want hadde ik al wat daer gepasseert is moeten schryven desen boek soude veel te kleyn syn maer omdat myne naercommers hun part van desen boek niet en souden verliesen soo ist dat ik de reste laeten voor die my sullen opvolgen aen hun seer oodmoedelyk biddende dat sy myne siele benevens alle de respectieve dekens die geweest syn en nog sullen commen souden indachtig syn want welkers maete wy sullen gemeten hebben sal ons gemeten worden. Amen.’

(*'t Vervolgt*)
EDM. DE VOS

[Nummer 21]

De Wederkomst

I.

DAAR de avond gevallen was, en de bazin der herberg verklaard had zij wilde vrij blijven, om den kerstavond met haar huisgezin over te brengen, was Jan Fauveau reeds om acht ure naar zijne kamer getrokken.

‘Zijn dat nu redenen? had hij gezeid, al die kaaswinkelkroeg verlatende, die in de benedenverdieping gehouden wierd. Kerstavond! is dat geen avond gelijk de andere?’

Gewoonlijk bleef de drukkersgast tot de ure van het slapengaan praten met de bazin of met de andere kalanten, behendige en verleede opeters van hunnen dagloon, die op hetzelfde uitsteekberd kwamen beeten. En daarbij was zijne zolderkamer niet warm in dien wintertijd en dien helderen nacht, als de Loire ijsschollen kruide, als de aarde met sneeuw overdekt was, en als het water der daken aan de roten der dakgoten eenen baard hong.

Jan Fauveau naderde tot bij het venster dat uitkeek op de Loire en op de kaaien van Nantes. De stroom vloeide, rap, tusschen zijne arduinen oevers ingesloten, en zijne duizend vloeden, die dooreenstroomden, gelijk de stringen van een dikken kommel, om die watermacht te vormen die zeewaard vlucht, verhieven soms de oppervlakte in barnende kronkelbochten, duikelden soms en verdwenen onder het grijsachtig watervlak, dat zij met lichte liksems overschilderden.

De schepen sliepen, geheel bruin, in lange reken geleid. Verder lagen de zeescheepstimmerwerven, de stapelplaatsen, de opeengehoopte daken der leege huizen van 's Hertogenweide, en de veruitgestrekte verten der landerijen op den anderen oever, naar Vendëe toe.

Neen, Jan Fauveau, gij zijt mis; deze nacht is niet gelijk de andere. De voerwagens hebben bijna alle opgehouden te rollen; de voorbijgangers zijn zeldzamer en min beslaafd als naar gewoonte; vele winkels hebben reeds hunne vensterluiken half gesloten, en de smalle streep licht, die op de straat eene zilveren roede legt, zegt dat het huisgezin, het kleine volk rond de lampe geschaard, de feestruste begint van morgen.

Kerstnacht! Jan Fauveau was in gedachten verslonden en, daar de wind uit het Zuiden blies, regelmatig en zacht, gelijk een lachende zeevloed die de aarde lekt, hoorde hij de klokken van zijnen geboortegrond, de klokken van Vendeë aan 't bongelen. Zij bingbongden uit de onzichtbare, verafgelegen kerktorens, en hun gebingbong kwam toe verflauwd, ongelijkig en aaneenhoudend, gelijk het gonzen der meuziën in den zomeravond rond de kopwilgen. Het zei: ‘Komt naar het groote nieuws, dat de nederigen sedert achtien honderd jaar verblijd heeft. Komt, verdrukten, want de hoop verschenen is; komt, levensbekommerden, want de eeuwige vrede opgestaan is!’

En de man, tegen de vensterruiten geleund die beefden gelijk vedelkoorden, herdacht den grond, daar hij een kind van was; het land met zijne bergkloven, in wier

holten beken suisden zonder naam; het land met zijne bosschen en koornvelden; het land daar de kleinste pachthoeven, op den top der heuvelen gebouwd, naar malkanders leven luisteren, wanneer het zesgespan ossen op de beide hellingen van het dal aan 't ploegen is, of de mannen op den rug der zusterheuvelen aan 't oogsten zijn. De grond is zwaar om bewerken, en de koppen zijn er hard en lijdzaam en moeilijk om bedaren.

***

Waarom had hij het Hazengoed verlaten, die Jan Fauveau, die onder zijne kleedij van stadswerkman, nog zijnen boerschen gang bewaarde, en zijnen verwilderden blik, en de roozenkleur met sproeten doorzaaid van zijne Vendeesche moeder? 't Is juist omdat zijne moeder gestorven was, en er, nopens de erfenis, een schrikkelijk schouwspel plaats gegrepen had in de groote keuken der hofstede, die gewoonlijk zoo vreedzaam was. De zoon die alsdan maar zestien jaar oud was, eene bleuzende krieke van jonkheid, met gulden kroeselkop en engelachtig schuldeloos wezen, maar in wien de toomlooze mannenkracht der voorvaderen herleefde, had eenen avond durven vragen: ‘Geef mij mijn recht. Ik heb gedeeld van onze moeder met mijne zuster Justine: ik wil mijn deel.’

Groot was de stoutmoedigheid en bijna ongeloofbaar. Rekening vragen, het erfdeel eischen! Bij dat hooren was de vader, die maar moeilijk voortkon niettegenstaande zijn hardnekkig werken, maar die zijn gezag verre boven de wet stelde en die geenen wil kende boven den zijnen, vol verontweerdiging uit den hoek van den heerd opgestaan, en had met den geduchten mispelaar het kind weggejaagd, als eenen nietweerd, dat aan de aloude gebruiken te kort deed.

Sedertdien hadden zij malkander niet meer weêrgezien. Jan was naar stad geblonden. Hij was eerst als leerling, daarna als werkman in de drukkerij gegaan van een dagblad en, acht uren daags wrocht hij in den leegen

werkwinkel, te midden van het gerucht der ratelende getuigen, bij het licht der gasbekken, die men, omdat de straat zoo donker was, nog lange voor zonondergang moest aansteken. En welja, hij had hem aan zijn lot onderworpen en was er zelfs gewoon aan geworden. Nu was hij vier en twintig jaar oud. Maar sedert hij van de soldaten weêrgekeerd was, waar hij twee jaar en meer weerom in opene lucht geleefd had, schenen de weken hem langer, en woeg de stadslucht zwaarder op hem. Meermaals was hem het gedacht te binnen gekomen zijne zuster Justine te gaan bezoeken en eens weer te keeren naar het Hazengoed, dat te rooken lag tusschen drie olmen zoo oud als de straat; want wat den vader betrof, het was gedaan tusschen hen, nietwaar, en voor eeuwig en ervig uit!

('t Vervolgt)

C.D.J.

De Pelikaan
(Vervolg van bladz. 307.)

EVENALS de zwaan leeft de pelikaan gewillig bij den mensch in tammen staat. Culman, bij Gerner, verhaalt de welbekende geschiedenis van den tammen pelikaan gekweekt door keizer Maximiliaan. Overal volgde hij den keizer, tot aan het hoofd van het leger toe; en hij vloog zoo hoog dat, niettegenstaande zijn breede vlucht, hij ternauwernood het uitzicht had van een zwaluw. Bzaezynski spreekt van eenen pelikaan, die gedurende veertig jaar aan het hof van Beieren gekweekt, veel lust vond in 's menschen gezelschap, en geern muziek aanhoorde.

De pelikaan is geern bij den mensch, denwelken hij verlustigt, niet door vleiende en edele bevalligheid, maar door boertige gulzigheid; *inexplebile animal*, zegt Plinius. Deze onverzadelijkheid geeft den mensch de gelegenheid eenige lustige oogenblikken over te brengen, daar hij met

den pelikaan ‘vartjeknap’ mag spelen. De pelikaan knapt immers met zijnen langen bek, en verbergt in zijnen wijden zak alle eetwaren, visch, vleesch en brood hem toegeworpen.

In de beschrijving van den Gentschen stoet in 1767, lezen wij:

> ‘Est apud Aegyptos volucris rarissima: littus Incolit haec Nili: Pelicanus nomine.’

Zooveel woorden, zooveel ongerijmdheden. De pelikaan en is hoegenaamd niet zeldzaam. Men vindt hem in aanzienlijke kudden vergaderd. Wanneer men van op eenen heuvel, zeggen de reizigers, de meren van Indenland en Egypten aanschouwt, schijnen ze wit van de pelikanen. Ook en is hij niet enkel op den Nijlstroom te vinden, maar geheel Afrika door, en in Zuid-Azia, van het Westen tot het Oosten, en in de twee Amerika's, en in Oceanië, en ja, tot in het zuiden van Europa toe. In Griekenland, in Italië; vaak in 't Zuiden van Frankrijk en Zwitserland, in 't Zuiden van Rusland, overal, met een woord, waar veel visch en warme zon te vinden is. Maar in killige landen, gelijk ons Belgenland, en verschijnt hij niet; zelfs niet als trekvogel en zomergast. En ja, de Belgen kunnen hem missen; immers zij peuzelen liever zelf hunnen visch op.

***

In de Oude Wet was de pelikaan onder het getal gerekend der onreine dieren, het is te zeggen, dat zijn vleesch door de Israëlieten niet en mocht genut worden. Wel toch, zegt Buffon, het en is waarachtig niet noodig Jood te zijn om 's pelikaans vleesch als spijs te verwerpen, zoo onaangenaam is het aan den smaak. Veeleer om het vlies van zijnen kropzak wordt op hem jacht gemaakt. Uit dit vlies verveerdigt men allerhande dingen, tot hoofddeksels toe.

't Is omdieswille van 's pelikaans wettelijke onreinigheid, dat onze Jan van Ruusbroec een ZINNEBEELD nopens

den pelikaan heeft uitgedacht. De pelikaan is een vrek, het oorbeeld, dus ook het zinnebeeld van de begeerlijkheid tot aardsche goederen, en daarom, volgens van Ruusbroec wel te verstaan, werd hij in Mozes'wet, voor onrein aangezien. ‘De vijftiende (onreine) voghel es genoemt Onocrotalus. Hi es ghelic den swane, maer hi heeft dat ansichte alse een esel, ende enen langhen bec daer hi vessche mede veet (vang); ende hi roept lude int water, ende hi heeft enen erop alse een sac, dien hi altoes volt hoe sat (verzadigd) hi es. Ende alse sijn buc (buik) idel wert, so sendt hi die vessche ute sine sacke ende edtse anderwerf.’

Hier is onze Jan van Ruusbroec, wetenschappelijk gesproken, nog eens mis met al de oude boekstellers. Neen; de pelikaan en is geen herkauwend dier, zoo de ouden het meenden. Hij en eet zijne spijs niet ‘anderwerf’. Enkel schudt hij zijne vangst uit zijnen snavelzak, en dan eerst nut hij zijne spijs, die hij niet meer en zal uitwerpen om te herkauwen.

‘Siet, dit es de ghierige mensche. Hi es gheset in onghestadicheit alse de swane in dwater.’ Wat mag de zwaan hier komen doen? Ruusbroec zal hier ongetwijfeld van den pelikaan willen spreken hebben, die nog sterker zwemmer is dan de zwaan. ‘Altoes vliedt hi voert met sterker begherten, omme te hebben. Maer hi heeft eens esels ansichte, daer men tracheit ende doerheit (uitzinnigheid, dwaasheid) mede versteef, want hi es traghe tote allen doechten (deugden), ende hi es sot, want hi mint die dinghe die hem dienen ende eeren souden’. Verstaat: die dingen geschikt tot zijnen dienst en eer, en welke hij zelf dient en eert insteê van er door gediend en geëerd te worden. Het noodzakelijk gevolg zijner gierigheid is: ‘Ende hi haet hem selven, ende es hem ene onraste (onruste), ende hi es ghelaet ende onwerdich (= versmaad) in den hemel ende in eerde. Ende hi heeft eenen langen bec, dat es behendige scalcheit (boosheid), daer hi eertsche dinghe mede te gadere trect. Ende hi roept lude int water, want

alsi went (wint), so es hi harde blide, ende alse hi verliest, so roept hi seere van grooter droefheit. Ende hi heeft enen erop alse een sac, dat es sine ghierighe herte die altoes idel blijft, wat hi vercrighen mag. Ende alse hem seere hongert, so telt hi sinen scat, so rekent hi die hem sculdich sijn, ende also scudt hi de spise ute sinen croppe, ende edtse anderwerf.' II Tabern. 213 en vlgg. uitg. der Gentsche Biblioph.

('t Vervolgt)

FR. HYACINTHUS, K.D.

Wat men zegt over 1302
Fr. Funck-Brentano's werkinge
(*Vervolg van bladz. 314.)*

GRAAF Gwijde is volgens F.-BR. heel het tegendeel van koning Filips. Men 'n kan zijnsdunkens geen kwaderen vent uitvinden als Gwijde! 't Is een manke (77), opvliegende en onbeschofte gast (123, 169); hij en kent noch eed noch eere (142, 143, 271); voert hij iets in den zin, dan staat hij koppig (326, 327), tegen alle redenen in. 't Is een dommerik, zouden de menschen zeggen (123).

Maar!... Ik vraag me af: als men elders F.-BR. 's werk leest, 'n schijnt Gwijde er niet liever goed uit (101)? Moedig in zijn tegenslagen (303, 326, 327, 328)? Voorzichtig (271)? Dat hij dat schijnt? Voor den Vlaamschen lezer, ja. Voor F.-BR. niet.

Dan Gwijde 's huisgezin. 'n Zijn er daar geen deftige mannen? Robrecht. Wel, 'n spreekt me daar niet van! Een grove botte kerel is 't (329), meent F.-BR. - En de lezer is daarop als vanzelfs aangepord om te zeggen: men verstaat inderdaad waarom: de koning en heeft er niet alles meêgedaan wat hij wilde.

Robrechts zoon, Lodewijk van Nevers? Ai! waarschuwt F.-BR., een slechte zoon, een gemeene echtgenoot, een kwade vader; heerschzuchtig, zonder vast doel, een vos

(504, 565, 577, 584, 671). - 't Zal zoo zijn, zal de lezer zeggen. Immers koning Filips heeft er schrikkelijk meê afgezien! Van eersten af verstond Lodewijk hoe de koning het op zijn graafschap gemunt had (588, 589). Denkt eens! Lodewijk dorst het bestaan om zijn kinders niet te laten opvoeden door zijn vijandelijken leenheer (600, 616). Hij dorst aan Filips de waarheid voorhouden (616, 621)! En zijn eigen vlaamsche volk wekte hij op om hem, den grave, getrouw te blijven (600, 664)!

'Gelukkiglijk' en was 't niet al zulk volk in Gwijde 's huisgezin. Gwijde 's tweede zoon, Willem was een hoog verstand en deftig hert, zoo leert F.-BR., (330). Maar de lezer is nogmaals aanstonds geneigd om daarop te zeggen: 't Betaamde! Willem was immers Frankrijk genegen!

Dan: in Filips van Thiette, Jan van Namen, Gwijde van Namen hebben 's konings mannen knappe landsbestierders en veldheeren ontmoet. Ze schenen onoverwinbaar, volgens F.-BR. 's meeninge! Ge moet weten: 's konings mannen hebben ze op 't einde algelijk verslegen. Welke kerels en zullen 's konings mannen dan niet geweest zijn. 't En is niet te verwonderen of die Vlaamsche jonkvorsten, luidens het stelsel van F.-BR., veel begaafdheden telden (330-332).

Er was nog een kleinzoon van Graaf Gwijde; maar een inden aard van Lodewijk van Nevers, vindt F.-BR. Die kleinzoon was 't, die heel den strijd van 1302 beliep en opleidde en winnen deed te Kortrijk. Lezer, als 't zoo is, ge verwacht u gewis eraan dat F.-BR. hem anders niet verbeeldt dan als den meesten deugniet die er ievers bestaan heeft? Inderdaad: aldus schildert hij hem af, als een waar kind! Met al den zotten drift, de plooizaamheid, de stoutheid van een kind (380). Al slecht volk was 't, dat ge om hem zaagt (380). Heerschzuchtig meer dan iemand, smachtende naar 't gewoel, zoo draafde hij jaren lang met al 't gesleep van kleinvolk bachten hem, 'environné d'un cortège d'hommes de guerre et de

prêtres, de musiciens et de filles de joie...' Men zag hem op 't slagveld leven in de slachting (410), van moedheid vallen..., - 'las de carnage, ivre de sang. *Alors* il fut élu archevêque de Cologne' (382). Daar, volgens F.-BR., hebt ge (onder een listvolle samenknedinge van woorden en gedachten, die nochtans zouden dienen onderscheiden te worden) den man waarnieê de Vlamingen voortmoesten. Ook als hij viel op den Pevelenberg, - welke lezer zou daaraan getwijfeld hebben? - alsdan waren de Vlamingen hunne schoone dagen voorbij! (477).

't En is niet al! Noch hadt ge 's graven hulpen.

Jan van Renesse was een van die voorvechters uit Zeeland, en '- daarom? - zot van den roekeloozen Gwijde van Namen' (467). Hij was niettemin een duchtige krijgsman (395), zoo is 't oordeel van F.-BR.. Trouwens, lezer, hij hielp winnen te Kortrijk. En 'n ware 't niet door zulke onoverwinbare veldheeren geweest als Willem van Gulik, Gwijde van Namen, Jan van Renesse, hoe hadden de Franschen verwonnen gerocht (394 vlg.)? Toch niet, meent F.-BR. door eenen Breidel, een vechter, een beul, een dierenslachter (383, 394, 395, vgl. F.-BR's uitgave der *Ann. Gand*. 130-132)! Noch door eenen de Coninc, den driftigen wilden volksmenner (380), afschuwelijk nietig ding dat hij was (360, 361, 381, 395)! Noch door eenen Borluut, een geweldigaard dien we, volgens F.-BR. zien zonder meer, hier iemand slaan, daar iemand kwetsen, ginder iemand een ongeluk aandoen, en dan nog vier, vijf, zes menschen den kop inslaan (352)!

Waren me dat al mannen, die Vlamingen!

Maar vraagt de lezer: Hoe kwam het dat ze dan soms de Pauzen meê hadden? Antwoord: Hoe kon het anders? Bonifacius! Die staat aan F.-BR. voor als een grilligaard, ...gierig, hitsig en bitsig (vgl. hier en daar). Clemens, als een onrechtzinnigaard! (542, 580). Welnu; soorte zoekt soorte. Bij gevolge.... 'n is 't niet te verstaan?

Koning Filips zal voorwaar een onaangenaam leven gesleten hebben met al zulke vijanden!

Goddank, toch had Filips voor hem de Walen: een geslacht van ridders, heusch en getrouw, of van allerbekwaamste wetlieden. F.-BR. leert ze ons kennen; aldus:

Een van 's konings mannen - en 't is een van de minsten (520) - is Charles de Valois, begaafd met een buitengewonen geest voor 't bestieren (348). - Raoul de Nesle is weinig bemerkt geweest: toch had hij het weg om ievers zaken in handen te nemen (378). - Jaak van Châtillon was de toegevendste mensch die er bestond, te veel zelfs (355, 368, 371, 374, 386). Eenvoudig toch en vlakaf (378), een ridder. Daaruit, omdat hij het volk niet en kende, en ook omdat hij te vele naar de hooge wereld luisterde, beging hij onvoorzichtigheden. De koning voelde 't te late. (378) - Alsdan komt Robrecht van Arteziën, ook al het oorbeeld van den openhertigen en grootschen ridder. Hij rekende te vele op de kracht en te weinig op 't gedacht, om niet overwonnen te worden (406). Had hij maar optijds geweten dat hij tegenover strikleggers en lomperiks stond! Zijn val bleef niettemin een ‘catastrophe glorieuse, mais néfaste à la cause qu'elle (la chevalerie française) défendait’ (406). - Mede met hem viel P. Flote, een diep en breed verstand, met alle gaven bedeeld; staatsman evenveel als oorlogsman! Een volmaakte!... Al hield de geschiedenisse van hem een slechte geheugenisse over, zegt F.-BR. Nu die slechte roem is de schuld geweest, meent hij, van Bonifacius den VIII^{sten} die zei dat Flote ‘een eenoogig taalmanneke was’ (427)! - In Flote was Filips wellicht zijnen rechterarm kwijt, had niet na klote een andere held opgestaan: Enguerran de Marigny. Deze: een held in 't bestieren van 's lands geld... zegt F.-BR., ‘en ook van 't zijne,’ zegt daarbij nogeens de geschiedenisse (429). Tegen deze laatste beschuldiginge heet F.-BR. het een geluk, dat we van Enguerran's eigene hand eenen brief overgehouden hebben, dien hij stierde naar Simon van Pisa; trouwens uit die handmare (656-658) blijkt, volgens

F.-BR. (ik en versta niet hoe), dat Enguerran's eerlijk- en plichtmatigheid allen twijfel te boven komt (663). - Nog andere even zoo bedrevene mannen had Filips te zijnen dienste. Willem van Plaisians b.v., deze die de schuldigheid der Tempelridders aan den Paus vatten deed (543([1])). Behendig was hij; niet listig, zoo leert F.-BR., al schijnt hij listig (580).

...Hoort! Ik neme aan dat alleman gaven bezit, en alleman ook gebreken. Ik en neme niet aan dat van twee vijandelijke scharen, de leden uit de eerste allemaal heiligen, en de leden uit de tweede allemaal nietweerds waren, bezonderlijk als we daartoe F.-BR. de geschiedenisgronden zien rekken, en doormengelen en uitkiezen (PIR. *RCr*. 421), en ze hem zien doorspekken en opzetten met voorbatige beredeningen (b.v. F.-BR. 406, 630). Als bewijzen van een algemeen gezegde en aanzie ik niet, b.v. de samensmeltinge van een aantal kleine daadzaken, waarvan niet eene op haar eigen bewezen, uitgeleid of in heur ware licht gesteld en is (630).

Na alzoo zijnerzijds mannen in hun wezen, voorgebeeldhouwd te hebben, laat ze F.-BR. handelen: Filips onberispelijk, Gwijde schandelijk!

Filips, in den grond, volgens F.-BR., en had geen voorliefde voor niemand (125). Dat, waarop de koning zinde, was alleen 't recht (643, 645) opgehouden door vrede (509, 527, 528, 625): bewindschappelijke eenheid van Frankrijk (649), en volkschappelijke eenheid ervan (677) zijn dingen die zouden volgen.... ‘maar hij en bedoelde noch en voorzag dien uitslag zelf niet’ (677). In Vlaanderen onderging hij onbewust de strekking van zijn voorouders, d.i. maatschappelijke welvaart te stichten (677); al uitte hij enkel maar het doel die schoone rijke gouwe aan Frankrijk te behouden (675). Zulks en noeme men niet ‘hebzucht’ schermt daarop F.-Br., want uit den Vlaamschen strijd heeft Filips meer verloren dan gewonnen! De vergoedingen na den oorloge, liet hij altijd maar minder en minder schatten, en belastingen en heeft hij

nooit te zijnen voordeele in Vlaanderen doen opleggen (670). Welnu dat en heet men geen ‘hebzucht’!

Laat ons antwoorden dat het daarmee niet bewezen en is dat Filips Vlaanderen's rijkdom voor hem niet en beoogde. Hij kon die hebzucht bezitten, en ze algelijk hebben moeten diere bekoopen; hij kan ook gedwongen geweest zijn, door 's Vlamings hardnekkigheid, gestadig maar van zijn overvragen naar vergoedinge, af te komen; daarbij dat hij niet rechtstreeks belastingen op en lei, kan gebeurd zijn omdeswille dat 's lands vrijheden en 's konings eigene staatkunde het beletteden!

Waarom niet rechtuitgezeid dat hij anders niets en wilde dan Vlaanderen inlijven bij Frankrijk, en vaneigen daarna Vlaanderen's schatten medeen? Enguerran de Marigny bekent het ievers zoo ‘charmant’ weg (588); en... 't is overal te zien (599, vgl. 618, 622, 681).

Waarom gehuicheld? Waarom praat verteld als dees; ‘dat, bij 't ontstaan der moeilijkheden tusschen Robrecht en diens zoon Lodewijk, Filips meende nu de zaken, die hij reeds sedert zoolange trachtte te stillen, eens voorgoed te kunnen in vrede krijgen!...’ en dat hij bijgevolge nogeens - voorden honderdsten keer - uit welwillendheid midden vader en zone tusschenkwam (583). Wat had hij altijd alhier uit te richten (203, 527, 528, vgl. H. VDLIND. *RIPB*, 273)?

Waarom Filips afgeschilderd als eenen man die de goedheid zelve was, maar die toch eens moe en beu worden moest van getergd en geplaagd te zijn (142, 158, 212, 675)? De teerhertige man! die even kwaad was tegen de overmate van ijver, en de uitgestortheid van de zijnen, als tegen deze van den vijand (136, 240)! Bij hem en stak dus geen sluwheid, 't was ‘habileté dans les négociations’? (632, 659. Vgl. VDL. *RIPB*, 269). En geweld was hem liever een wijze om iemand te overtuigen (619, 632, 634)! Hoort naar F.-BR.: Door toe te geven, door altijd maar toe te geven, alzoo zocht Filips om onverzadelijke vijanden toch eenmaal te voldoen (IVe boek). Trots allen last en

tegenslag bleef hij zijn vrienden getrouw (557, 636, 648)! Met één woord, aan zijn handelinge en was niets, nooit niets te verwijten.

Ik vrage 't! zoo spreken als F.-BR. doet, 'n is dat geen overdrijven?

Iets geven we toe: Booswicht, en anders niets als booswicht en was Filips niet! Gaven had hij! Best! (VDL. *RIPB*, 271). Doorzichtigheid, krachtdadigheid, ja! Maar we 'n geven niet toe dat men stelselmatig hem in alles love, gelijk F.-BR. het doet; dat heeten we: iemand beboffen, met volle overtuiginge in 't herte, dat er bij hem bijna niets is waarover men oprecht en volledig boffen kan. 't Is voor 't minste onvoorzichtig dat! En 't is nog onrechtveerdig erbij als men, gelijk F.-BR., bij dienzelfden Filips uitstekende en ook andere dingen doet uitkomen, die men voor de anderen verzwijgt. Bij voorbeeld: Filips was godvruchtig. Ziet ge hem, zegt F.-BR., na den slag van den Pevelenberg (475)? 'Zijn godvreezende ziele dankte God; eenen "Te Deum" deed hij zingen; bidhuizen verrijkte hij,... en zijn ruitersstandbeeld deed hij stellen in een kerke te Parijs' (!) (475, 476). Dit alles heeft Filips gedaan; ook ter beêvaart gegaan (482). Maar of de Vlamingen niet iets dergelijks, en zelfs beters en deden, dat en vertelt F.-BR. niet. Integendeel liever dan hunne treffelijke doeninge, zal hij liever '*hun*' baldadigheden aanstippen (414). Zelfs wat '*zij*' verrichten met al de ruwheid van de algemeene zeden uit den tijd (417, 421 ([5])) - waarin ze dus ten deele te verschoonen zijn - dat wordt hun geheel ten laste geleid (392, 411, 413, 634). De minstgoed opgevoeden onder Filips' mannen plegen ook buitensporigheden. Maar dan, zegt F.-BR. er zeere bij, oftewel is 't rijfraf dat alzoo misdoet, en Filips is er kwaad op (240); oftewel de geplogentheden uit den tijd verontschuldigen ze (242, 353, 435); oftewel nog ze handelen uit rechtveerdige wraakneminge (432, 471). Alleszins blijven ze toch weerdig in den dienst te staan van die 'godvruchtige ziele' van eenen Filips.

Maar weet men hoe die ‘godvruchtige ziele’ eigentlijk te werke gaat, nu niet volgens den onderwerpelijken zin van F.-BR., maar volgens de voorwerpelijke daadzaken die in F.-BR. te lezen staan? Ons dunkt het zoo: hij handelt ouder de leidinge of met de medewerkinge van mannen waaraan nooit geen rechterkant en was: gelijk Plaisians, die zoo eerlijk is dat hij in een overeenkomste, de plichten van één kant - van Filips' kant - verzwijgen zal (580); of ook: gelijk de Nogaret die bekwaam is om in handstukken over geldschuld, het bedrag bedektelijk te vermeerderen ten nadeele van Filips' vijanden (536). Staat iemand Filips in den weg? - 't Mag maagschap zijn (520) Filips onttrekt van hem allen steun (631). Is 't een leenman: dan *hij*, Filips, de leenheer, ontlast eerst door taalmansklap zijnzelven van allen gelofteband en leenplicht (597). Daarna gaat hij te werke als en was hij werkelijk nu niet meer gehouden tot beschermingе over en getrouwheid wegens den leenman; hij beschuldigt dezen botweg van leenbreuke (142, 642, 645) en verraad (600); dan, zoogezeid om hem tot trouw wêer over te brengen (151), gaat hij tegen hem een heelen strijd in ‘par les moyens pacifiques, “administratifs”,..... lesquels demandaient beaucoup d'intelligence, de souplesse, de finesse d'esprit et de patience’ (172). Dat zijn ‘*négociations*’ zegt F.-FR. (632, 659); daar legt Filips nu meer ernst bij, door intusschen te doen legers op de grenzen van den leenman wandelen (619, 632, 634). In 't land zelf van den voortaan ‘*ontrouwen*’ leenman, stookt hij onruste. Om 's leensmans gezag te breken (614), doet hij den leenman alle slag van dingen uitvoeren waaruit hij, leenheer, het voordeel trekt (VDL. *RIPB*. 272 ([1])), en de leenman het nadeel (F.-BR. 589, vgl. het spel met de gelden 334, 453, 460, 462, 527...). Onderwijls ‘*beschermt*’ hij - tegen den leenman - dezes onderdanen: te weten door 't gunnen van vergoedingen, t ontslaan van belastingen, door 't betrekken van den leenman voor een ondegelijk gerecht. Hij betrekt hem inderdaad, en eer de

man er naartoe gaat, is hij reeds veroordeeld (603, 604, 616) wegens eenen vrecht moeilijkheden waarvan hij, leenheer, de schuld is (vgl. h.e.d.). Laat den leenman daarna eens wêer thuiskomen, wat zal hij doen? Wat zoudt ge zelf doen? Als hij de keure zal hebben, zal hij vaneigen, onder zijn volk, 's leenheers vrienden uitzoeken, en op hen zijn kwaadheid bot vieren. Filips voorziet dat. Ook op den oogenblik dat de misnoegde leenman huiswaart keert, laat de '*trouwer*' Filips '*zijn eigen vriendjes*' zonder verweer en los over aan 's leenmans wrake (164)! Daaruit volgen nieuwe onlusten! Kan 't missen? En ziet, klaagt F.-BR., Filips '*moet*' alzoo wêerom tusschenspringen. Ondertusschen waar 't nood doet, gaat Filips met half bedrog te werke (279, 536, 539); hij doet 's leenmans buitenvijanden het leenland aanvallen, al verbiedende medeen aan 's leenmans onderdanen van buiten 't land te vechten (180): hij laat aan diezelfde onderdanen de macht om binnenslands hunne steden te sluiten voor den graaf (178); en hij zoekt inwijlens, tegen alle geld uit, de laatste vrienden van den leenman om te koopen (222, 324, 406...). O! En dan, heeft de leenman het ongeluk hem te verweêren, dan wordt hij nog in verwatenisse geslegen, (232...) bijna ontroofd van zijn leen (142) of ontroofd van een deel ervan (183). Hoort men? Daar was 't dat we zijn moesten. Eens in 't bezit van een deel van 't leen, zendt de koning zijn wetuitleggers en bestiersratten, die een keer gaan '*zien*' welke blijkende of meer nog on blijkende rechten de koning door die verbeuringe gewonnen heeft (318), d.i. welke andere landsdeelen van 't aangeslegene afhangen, en den koning dus gevolgentlijk ook toekomen (626)! Al die middels worden dooreengebruikt, al die konkelingen dooreengesmeten, en altijd weet Filips wat nieuws!

En na dit alles 't besluit van F.-BR., vraagt ge? 't Is: 'Les affaires de Flandre troublèrent le règne de Philippe le Bel; elles furent la cause première de tous ses embarras' (675). Maar daarop hebbe ik een antwoorde van H. PIRENNE

(*RCr*. 420); ‘il semble bien que Ph. 1. B. ou du moins ses conseillers aient dépassé de beaucoup le pauvre comte en fourberie’.

Voor mij, 't eene gedacht vermag het andere; en 't tweede staat me voor als minst vooringenomen. Want overdreven Franschman is Heer F.-BR.; en overdreven Vlaming en is Heer H. Pirenne niet.

(*'t Vervolgt*)

Mingelmare

De Humanist Frans de Maulde (Modius.)[1]

HET beste handschrift van het ‘*apologeticum*’ of de verdedigingsrede van Tertuliaan, is dit van de vermaarde abdie van Fulda. Met het verdwijnen dezer aloude abdie werd in 1621 een deel van hare boeken en handschriften naar Rome gezonden, alwaar zij in de vatikaansche boekenzaal bewaard zijn. Andere werken werden de eigendom der Vaders Jesuieten van Fulda. Doch bij het afschaffen van hun gesticht ten jare 1773, nam de laatste boekenbewaarder een deel der boekwerken ervan naar Breslau mede. Nergens, tot nu toe, is het bovengemeld stuk wedergevonden. Gelukkig zijn de verschillende lezingen ervan bewaard in het werk van zekeren Modius, wiens vermaarde *Novantiquae lectiones* hem als een der geleerdste taal- en oudheidvorschers der XVIe eeuw laten kennen. Ook spreken Duitsche en Fransche geleerden met evenveel lof over zijn werk.

Welnu, die MODIUS was een Vlaamsche humanist, te Oudenburg in 1556 geboren.

Zijn ware naam was *Frans de Maulde*. Hij leerde achtereenvolgens in zijne geboortestad, te Brugge, te Dowaai en te Leuven. De onvermoeibare taalgeleerde vergeleek de handschriften die hij in handen kreeg, en steunde zijne beoordeelingen op de verschillende lezingen. Men staat verwonderd over het groot getal handschriften die hij heeft weten bijeen te krijgen. Hij doorreisde verscheidene landen. Zoo trok hij rond 1580 naar Duitschland waar hij drie jaar te Wurzburg verbleef. Langs Francfort wederkeerende, verbleef hij omtrent drie maanden te Fulda (1584), om er de wondere boekenzaal te onderzoeken. Van daar keerde hij naar zijn vaderland terug en stierf in 1597 te Ariën, in Frankrijk, waar hij kanunnik was. Verdere inlichtingen erover kan men vinden in de *Geschiedenis van Oudenburg*, door E. FEYS en D. VAN DE CASTEELE, Brugge, 1878, 1e boekd. blz. 595-600; en in de ‘*Biographie nationale publiée par l'académie royale de Belgique*’, XIV, blz. 921-935 op het w. *Modius*.

(1) Uit eene bijdrage van den Eerw. Heer C. Callewaert in de ‘*Revue d'histoire et de littérature religieuse*’, 1902, talmerken 2 en 3, Macon, gebroeders Protat.

[Nummer 22]

De Wederkomst
(Vervolg van bladz. 324.)

DE klokken van Vendeë waren aan 't luiden, het volk bijeenroepende dat dien avond niet en ging slapen.

Zij was zeker wel verouderd, die zuster Justine, sedert de acht jaar dat hij den blik harer aschgrauwe oogen niet gezien had. Zij geleek op haren vader; hooge dat zij stond op hare beenen gelijk hij, kort van lijf, met haar lang en stuur wezen, en haar weinig aantrekkelijk voorkomen in het gewone leven. Zij deed de helft van het werk op de hofstede, trok het loof voor de beesten, voerde den kordwagen zoo wel als een mannenmensch, kon met de ossen gaan zoo wel als een stalknecht; en daarbij was zij zoo thuis in de huizelijke zaken, dat de jongedochters der naburige hofsteden bij haar om les kwamen. Wie kon er beter de melk afroomen, keernen, de boter opmaken in schoone, vaste stullen, daar zij viermaal het merkteeken op prentte van een roodkoolblad? Waar at men witter

brood als hetgene zij iedere week kneedde en biek in haren oven. Ten tijde van het lastig zomerwerk, als de maaiers rond den noenetijd er bij vallen van vermoeidheid, welke moeder was regelmatiger om langs den gerskant te komen, hare handen overladen; ‘Eila, vader! eila, Jan! hier is de soepe; hier is de appelwijn.’ En in den handdoek waarin zij de kom droeg, vond men bijna altijd een goudgelen pannekoek, dien zij in den vroegen morgend gebakken en in de assche gesteken had.

't Is waar dat ze niet geern zag dat iemand hem met hare zaken bemoeide, en dat zij preutelde als iemand met eene natte veste te bij hare kassen ging, die blonken gelijk nieuw koper. Maar onder haar stuur en wersch uiterlijk droeg zij een teergevoelig herte, en als vader leed, als Jan leed bijzonderlijk, dan was er niets zoo zoet als hare kommervolle oogen, daar de gewone verslaafdheid aan haar werk plaats in miek voor het medelijden, voor eene liefdevolle bekommernis. O! Justine! Justine! hoe dikwijls, in de eenzaamheid van het krijgs- of stadsleven, had het gedacht aan u het hert beroerd van Jan Fauveau, als de eenige gedachtenis die hij bewaard had van eene onberispelijke en onvermoeibare toegenegenheid!

* * *

De kaaien waren al meer en meer eenzaam geworden; de maan ging op boven de delling; de blikken vielen al zachter in de sneeuw, die donzig en lijzig scheen als een vluchtige smoor. De wind verstilde, verzoette, en men zou gezeid hebben dat hij wegweek voor den opkomenden vloed van het maanlicht.

Op dien stond was de deur gesloten en de keers aansteken in de groote keuken van het hazengoed. Indien de vader zijne gewoonten niet veranderd had, was hij nu bezig met kastanjen te pelen, rechts van de schouw gezeten, weinig klappende, van tijd tot tijd zijne oogen wendende naar het oude uurwerk dat rechtover hem hing te tiktakken, terwijl Justine en de knecht, al den anderen

kant van den heerd, hen zaten te warmen, hij niets doende, maar de oude dochter de handen met handwerk bezig, voorzeker, en den geest aan 't droomen. Welke plaats had de zoon, de broeder nog in die zwijgende herten? Had hij er zelfs nog eene? Hoe wreed was het, niet te weten of de deernis dáár zoo groot was als hier! Welk eene vertroosting zou het geweest zijn, al ware het maar in den hoek van den keuken te gaan zitten, zonder iets te zeggen, hen te zien, en van daar te vertrekken met de blijde zekerheid nog aan een huisgezin toe te behooren door eenen band, die verflauwd en versleten, maar niet geheel gebroken is!

Naarmate hij er op nadacht, wierd de bekoring van langsom heviger en Jan zeide eindelijk: ‘Ik zal gaan, ik en zal maar de toelating vragen om ze te zien; ik zal ze volgen naar de kerk, maar ik en zal mij in hunnen bank niet zetten, om reden van vader die mij weggejaagd heeft. En ik zal naar hier wederkeeren met een vernieuwd beeld van hun wezen, en zij zullen een vernieuwd gedacht hebben van mij; want onze herinneringen beginnen al meer en meer onduidelijk te worden.’

Hij verliet zijne zolderkamer, wierp den sleutel onder de stroomat en liep naar de spoorhalle vanwaar een stoomgetrek naar Vendeë vertrok.

Na drie kwartier reizens stapte hij af aan eene kleine standplaats, eenige reiziger, die iets te verrichten had in dat eindelooze veld, dat hij aanstonds insloeg. Hoe wel erkende hij het! de lanen, overgroeid gelijk een gerskant, schieten weg onder het dichte bladerengewelf en kronkelen door de witbestrooide braaklanden. Het was er donker, zoo menigvuldig immers waren de vertakkingen der neêrhangende tronken. Het ijs der wagenslagen kraakte onder de voeten, en dat gerucht was eenig en bijna benauwlijk in de doodsche stilte van den tien van den avond. De klokken hadden opgehouden te luiden! Aan de kruisstraten verwijdden de boomen; Jan Fauveau bleef staan, en hij ademde met volle teugen de lucht van

zijnen thuis, de lucht die van vreugde het bloed doet poppelen dat zij gevoed heeft. Hij beschouwde alle dingen, geheel verwonderd ze weder te vinden. Hij noemde bij hunnen naam de weiden, de bezaaiten of de gezadvoorde stukken, en de huizen nauwlijks zichtbaar, die de sneeuw met de delling van het land effen streek.

O! die lange reize, bij elken stap onderbroken! De sterren waren begonnen bloeien gelijk een wonderlijk koolzaadveld; de menigte hunner bloeisems miek reesems, en de reesems kropen boven en door malkander, en 't was overal wemelend goud, dat pinkelend uit den blauwen hemeltrans nederdruppelde. Voor wien dan? Bitter weinig menschen hieven op dien stond hunne blikken omhoog. Maar wat schillen hun de menschen? Niet ver van daar waren er roerlooze zeeënvlakten, die duizend millioenen sterren weêrkaatsten, en keien in den stroom eener beke gladgeslepen die eene enkele weerkaatsten, eene met haar trillende pinkellicht. En de heiligen van Vendeë kwamen ongetwijfeld, ter eere van Kerstdag, zoo de grootmoeders verteld hebben, op die eigenste ure nedergevaren om het land te zegenen aan hunne bescherming toevertrouwd. De lucht trilde gelijk van het klapwieken van vleugelen. Men zag er geene gedaanten bewegen; de hemel scheen ijdel; maar eene zalige vertroosting daalde neder naar die omhoog keken. Veel kinders, in hunne wieg geleid, wendden hunne oogen naar het venster zonder luiken, en glimlachten hardnekkig. Veel moeders, die nutteloos zongen om ze in slaap te krijgen, zeiden: ‘Ziet, het heeft nochtans alles wat het noodig heeft....’ De heiligen vaarden voorbij.

* * *

Jan Fauveau dacht: ‘Ik en zou nooit geloofd hebben dat het zulk een deugd deed weder te keeren! Hoe aangenaam is het t'onzent!’ En hij vorderde bijna niet, alhoewel hij haastig was om het Hazengoed weder te zien. Maar, rond den elven van den avond, als hij voor de

middenpoort stond, onder de drie olmen, die tusschen hunne takken vol sterren zaten, op de hoogte van waar de groote donkere hagen naar de dellingen schenen te loopen, dan begon hij in eens te beven van benauwdheid; ‘Vader! wat zal hij zeggen? Hij is daar juist hiernevens. Hij zal welhaast buitenkomen, met zijnen kerkboek onder zijnen arm en, voor den achtsten keer, geheel alleen met Justine naar de middernachtmis gaan. Ongetwijfeld lijdt hij er nog om, en hij verloochent mij in 't stille.’

Het beurlen van eenen os dreunde op eens in den nabijgelegen stal: Jan keerde hem om, en hij ging binnen al den stal, waar de beesten nederlagen, sombere wemelgedaanten, warm en blazende, die half en half naar hem opkeken en hem vervolgden. Zij stonden niet op; zij waren niet benauwd. Zij erkenden, aan zijnen gang, dat het een boer was uit de verafgelegene streken van aldaar. En hij gevoelde hem eenigszins thuis, als hij ze gerust zag gelijk eertijds en niet verwonderd. Dat gaf hem moed, en gelijk men door den stal in huis kon, stond hij in eens aan het uiteinde der keuken, in het donker van de deur die opengebleven was, met zijnen hoed in zijne hand. De heerd laaide.

Een schreeuw weerklonk; ‘Aa!... Jan!’

De vrouw was recht gesprongen, haastig gelijk eene moeder. Zij had hem eerst van al gehoord. Haar onfaalbaar oog had eerst van al in het donker het kind geraden, dat zij sedert acht jaar verwachtte. Zij stond daar recht, met eene hand op de leuning van haren stoel, met kloppend hert en eene onzeglijke vreugde op haar wezen. Hare oogen, door de vlamme verlicht, zeiden: ‘Kom!’ Maar zij dorst niet naderen noch spreken en, zwijgende ondervroeg zij haren vader, van wien zij afhing gelijk Jan, gelijk de knecht achterovergeheld en verstomd van verbazing, gelijk de ossen en alles op de hofstede. De vader had geene beweging gemaakt, tenzij zijne blikken gericht naar het uiteinde der keuken. In den hoek van den heerd gezeten, geheel tegen de standflijke, zijne beenen geplooid

en bij malkander, zijne handen op zijne knie'n, zoo zat hij geheel in het licht, en het licht schong in zijne oogen, die nog altijd dezelfde waren, altijd rustig, streng, zonder eenige zwakheid. Geene lichaamsvermoeienis had zijnen wil verflauwd. Het haar dat langs zijne kaken viel, in twee korte fassen, was geheel wit. De jaren en het ongeluk hadden diepe groeven gegraven in zijn uitgemergeld wezen. Maar de hevigheid van zijnen wrok was verstild. De ontwering, indien hij er gevoeld had, was van binnen gebleven. Zijn blik zei maar een dingen: ‘Ik herinner mij, gij zijt Jan de weggejaagde, Jan de ondankbare. Indien gij niet komt om vergiffenis te vragen, wat komt gij hier doen?’

('t Vervolgt)

C.D.J.

Wat men zegt over 1302
Fr. Funck-Brentano's werkinge
(*Vervolg van bladz. 336.)*

MAAR nu daartegen: Gwijde's handelinge?

Dezes doel, zegt F.-Br., is alleen den koning te verbitteren (139, 192)! Hoort hoe, volgens F.-Br.. In zijne dwaasheid (172), speelt Gwijde met zijnen kop, lijk een kind: Want ziet, als de koning hem iets beveelt, dan volvoert Gwijde dit bevel blindelinge, domweg of liever listigweg op het woord, op zulkerwijze dat alleman ontevreden zal worden tegen den koning die 't bevel gaf (155); en dan verontschuldigt Gwijde zijnzelven door klap van taallieden (201). ‘L'on regrette qu'il ne se soit pas mis en révolte contre sou suzerain, avec plus de simplicité, de franchise, de droiture, en chevalier féodal qu'il était’ (201, vg.). Alzoo klaagt F.-Br. Waarover echter nog meer te klagen valt, zal de lezer zeggen en met reden, het is over de onmogelijkheid bij Gwijde om voor Filips en F.-Br. wel te doen. Volbracht de graaf woordelijk Filips' bevelen? 't Was slecht. Had hij ze eens liever niet

volbracht, gelijk de Noormansche adel (461)! 't Ware ook slecht geweest. Weet men wat? 't Is dat eerder 's konings bevelen geheel of gedeeltelijk niet zullen gedeugd hebben; ... of dat F.-BR.'s uitleg niet te betrouwen en is!

F.-BR. en pinkoogt alleenlijk niet: Ondertusschen, vervolgt hij, verwekt de graaf een ongelukkigen oorloge, al smaad en laster op Filips werpende (212). Ook is de graaf aanstonds door alleman verlaten geworden; ‘les derniers chevaliers qui lui étaient demeurés fidèles’ aleer hij hem overgaf in 1300, staan door F.-BR. aangegeven bij naam en toenaam (842). Raadt met hoevelen?... Met zevenen! Hoe is 't toch mogelijk voor F.-BR. te willen doen doorgaan dat het daar de zeven laatste vrienden waren van den grave, als wanneer hijzelf dan, op de volgende bladzijde (343), verhaalt dat ze met meer dan ge vijftigen waren, de ridders ‘fidèles défenseurs de sa cause’, die samen met Gwijde naar Karel de Valois om genade optrokken.

Komaan! Eens oprecht gesproken! Waarom dient alles kwaadgekeurd wat Gwijde uitrichtte? 'n Kon Gwijde niets van gelijk hebben? Gwijde gevoelde, lijk later ziju navolgers (577, 649, 668), dat alles om hem heen begaf; hij liet weten naar zijn zonen, in 1298: ‘Zegt het wel aan den Paus, zei hij, dat indien de koning één duim gronds in Vlaanderen kan behouden, het overige ons van geener weerden wezen zal...’ (179). Hij voelde lijk zijn onderdanen, die dit gevoelen menigmaal lieten verstaan (533-535, 548, 550), hoeverre hij Filips betrouwen mocht (325, 326). Waarom en mogen we hem niet gelooven, al was het ten deele, daar waar hij zegt moe te zijn van reeds jaren hoon en geweld en geplaag te onderstaan (203), instêe van vriendschap te verwerven over trouwen dienst (203)? 't En moet niemand verwonderen, zegt hij, dat hij van den koning afstand doet (203). Hij herhaalt het vóór den Paus (285). En nog na hem zal men het herzeggen (650). Waarom stelselmatig die klachten op hun geheel verstooten?

Neen! F.-BR. en handelt tegenover dit alles niet schoone, en ook niet wetenschappelijk! Uit voorbate en ‘a priori’ of voorafblijvend, 'n aanhoort F.-BR. geen klachten van Gwijde's kant.

F.-BR. is eenzijdig, tegen Gwijde, en niet weinig maar vele! Door zijne eenzijdigheid is hij verblind. Ook zijn eigen schuld is 't, dat men zijne zielkundige beschouwingen en besluitselen niet op zijn enkel woord betrouwen zal. 't Is te voorzien: F.-BR. schildert Gwijde's aarden doeninge af? Een lezer zal tegenzeggen: ‘Gelooft dat zoo!’ F.-BR. schildert nog honderd ander dingen af? Honderd ander keeren zal men daarop zeggen: ‘Zou 't waarlijk wezen gelijk hij zegt?’ En die voorzichtigheid bij vele lezers zal redelijk zijn; want met dezelfde eenzijdigheid is 't dat F.-BR. ook nog alle andere gebeurtenissen en daadzaken uitlegt en overwringt.

Hoort eens verder immers; Uit elk geval ging altijd, volgens den uitleg van F.-BR., de Franschman door met den besten uitslag; zooniet met stoffelijke, dan toch met zedelijke winste.

De *eerlijke* zege b.v. is altoos, zijnsdunkens, aan den kant der Zuiderlingen. Dat het verraad van Leliaerts een Fransche zege zou verholpen hebben, dat is bij F.-BR. vooraf blijvend onmogelijk. - Werpt men op dat soms, b.v. aangaande den slag bij Veurne, in de Vlaamsche geschiedenisverhalen de verraders *genoemd* worden? Dan roept F.-BR. daartegen in, dat aan den anderen kant, de Fransche verhalen over die verraders zelfs niet en spreken (dat ware nog wonder!); en dat de ridders, zegt F.-BR. voort, veel te welopgevoed waren (immers in Franschen geest? (18)) om zulke lafheden te plegen (252). Ook in de overgevinge van Rijssel(257-259) staat een dergelijke opwerpinge voorzien, met een even flauwe antwoorde daartegen.

Bij gebreke aan groote overwinningen, kunnen, dank aan F.-BR.'s uitleg, de Franschen roemen op kleine zegedagen, zegedagen alzoo van zeven in een weke! Aldus hebben zij te-goed op de Vlamingen: een schermutselingske

te Grevelingen (432), een te Cassel (438) een te Artes (441)! F.-BR. maakt daarvan ‘le fait d'armes de Gravelines,... le succès de Cassel,... la victoire d'Arques’ (449). Daar is hij trotsch op. Eilaas, 't zal zijn dat zijn voorouders, de tijdgenooten, er anders over dachten; want, zoo bekent hij zelve, die meêslagen allen samen en waren niet bij machte om, onder de Franschen, de vreeze van den Sporenslag uit het herte te krijgen (449). En zeggen dat F.-BR. daarovér verwonderd is! Nog een vierde deelsgelijkende Fransche kermisse was de uitslag van het gevecht op de Aa, in Hooimaand van 1303. ‘De Vlamingen wierden er achteruit gedreven, terug over de beke’. - F.-BR. bekent algelijk dat van de hoofdmannen der Franschen daar: de eene dood bleef, de andere drie horsen dood onder hem had, en de derde gekwetst lag om te sterven. Van de manschap en spreekt F.-BR. niet! En 't was best waarschijnlijk, zou ik raden: want vijf dagen daarna zag men onder de Franschen ‘une débandade lamentable’ (450).

De slag op den Pevelberg (vgl. de geschiedenisgronden op 475 (^{2})) is, volgens F.-BR. en zonder bewijs, een volkomen zege. Waarom niet liever gezeid, lijk H. PIR., *H.d.B*. I (1902) 396, (vert. *Gesch. v. B*. I (1902) 396) en lijk alleman (totdat het tegenovergestelde eens bewezen worde), dat het een onbesliste slag was? 't Was zoodanig wel een onbesliste slag dat nog heden, in Brugge, Blindenkens' stoet jaarlijks omgaat uit aandenken daaraan en bedankinge; rechts zooals in het *Breviarium Parisiense*, en bijgevolge aan den Franschen kant, nog in 1479, ook een dankplechtigheid daarover bestond te Parijs. F.-BR. meldt het tweede, niet het eerste (476 (^{2})).

De Brugsche Metten, meenens F.-BR., (de gronden staan op 388(^{2})) zijn - dat spreekt - een schandalige hinderlage tegen de Franschen. F.-BR. en weet het niet hoe aangeklapt. De daadzake, wil hij zijn algemeen zeggen (46) gestand blijven, moet hij doen doorgaan als eene *niet-vaderlandschgezinde poginge*. Daardoor wordt gezeid dat

ze geschiedde: niet tegen de Franschen als Franschen. Eq toch wilt hij ze uitgeven, als een *schandalig verbaad tegen de gastvrijheid* (393). Daardoor zegt hij dat ze geschiedde: algelijk tegen de Franschen als Franschen. Die tegenstrijdigheid onder beide gezegden daargelaten. 't Eerste gedacht bewijst hij door een vergelijkinge nu en dan in te brengen van de Br. Metten met andere voorgaande beroerten in andere steden, (274, 375.) Het tweede bewijst hij door bij de Bruggelingen een voorbedacht strijdbestek te onderstellen (389, 391, vg.).

Deze laatste onderstelling houdt hij halfwillekeurig staande; vooraf blijvende verwerpt hij de tegenovergestelde besluiten van JUL. FREDERICHS in zijn '*Note sur le cri de guerre des Matines Brugeoises*' (C-R-H. *bull*. 5-III, 1893, bl. 236-274). J. FR. en wilt van geen voorontworpen strijdbestek weten; hij aanziet het geroep 'Schild ende Vriend' als eenen oorlogskreet, doch niet als een wachtwoord. - Alleszins hier, in die Br. Metten, hebben we ook een van die vragen die nog dienen besproken te worden, rechts gelijk nu de slag van Kortrijk zelve besproken wordt. Kleine woordenwisselingen ontstonden reeds, b.v. tusschen bovengemelden J. FR. en F.-BR.; dan ook vanwege V. FRIS die, tegen J. FR. (*ald*. bl. 267) en met F.-BR., staande hield dat P. de Coninc niet te Brugge en was binst de Brugsche Metten (vgl. zijn '*Pierre de Coninc n'assista pas aux Mat. Brug*.' *Soc. H. Arch. Gand, bull*., IXe jg., 1901, bl. 248-268). Over den algemeenen aard van die daadzake mogen we zeggen, dat de redenen, door J. FR. aangebracht tegen de stellinge eener hinderlage, blijven rechtestaan, en dat F.-BE. onwetenschappelijk handelt met ze maar zoo en zonder meer te verwerpen.

Aangaande alsdan het bewijs van zijn eerste inblazingen t.w. van de niet-vaderlandschgezindheid der Br. Metten, ons dunkt dat: beroertentoestanden ondereen vergelijken, gelijk F. BR. doet, (b.v. de Br. Metten vergelijken met een beroerte te Gent), om den (vooral huishoudkundigen)

aard van oen en anderen toestand te leeren en te laten zien, een zeer gevaarlijk spel is: bezonderlijk als elk dier beroerten even onduidelijk bekend staat. Temeer omdat die beroerten, b.v. deze - de bezonderste na de Br. M., deze waar de Gentenaars de Engelsche krijgers, evenals en samen met grave Gwijde poogden buiten te zetten (274), in Vlaanderen en Engelland ongemerkt zijn voorbijgegaan. Voor de Br. M. integendeel, daar en kon de koning niet af zwijgen. Daarbij in geen van beide onlusten of in geen van beide steden 'n is door F.-BR., duidelijk en anders dan willekeurig, onderscheidinge gemaakt tusschen twee afzonderlijke handelingen: deze der edelburgers en deze der gemeene lieden. Bovenal nog voegen we erbij: ge wilt dat de vaderlandschgezindheid in die tijden niet bestaan 'n *kon* (46, 218), dat men geen besef en had van vaderland van volksgeest en van vreemdelingen, en we moeten besluiten bijgevolg dat de Br. Metten *voorafblijvend* dienen beschouwd als nietvaderlandsch? Doch ingeval nu werkelijk de ‘Gentenaars’ opvlogen tegen de Engelschen als tegen zooveel vreemdelingen, dan kunnen ook de ‘Bruggelingen’ de Franschen als vreemdelingen aanzien hebben, en op 't lijf gestormd zijn. En is 't zoo niet? Rechts het tegenovergestelde dus van F.-BR.'s zeggen. - We spreken zooveel te stouter door, omdat voordien reeds buiten Brugge (391), en nadien binnen Brugge, de opstandelingen meest tegen de Franschen uitvielen; alleenlijk vochten ze tegen de Leliaerts als die Leliaerts met de Franschen meêdeden. De zake is blijkbaar. Ook de tijdgenooten en hadden daarover geen ander meeninge. De Atrechtsche tijdboeksteller is overtuigd dat de Bruggelingen de Franschen als zulkdanigen besprongen; hij verwijt immers aan de Vlamingen hunne ongastvrijheid, en niet hun gemis aan burgerlijke broederlijkheid (391). Een laatste bezwaar ligt hierin: Gilles le Muisit verhaalt dat het de roep en de rake wierd in Brugge: als en zoude 't H. Bloed sedertdien niet meer gevloeid hebben (393). 'n Bewijst dit loopende geruchte niet dat de geheele

Brugsche bevolkinge spijt kreeg over de verraderlijkheid der Brugsche Metten, en afgekeerd wierd van het klein getal heethoofden die dit verraad gepleegd hadden? Het ware eerst te zien, door wie en hoe, en waar en wanneer, en waarom dit gerucht in gang gestoken wierd. Le Muisit en is den Vlaming niet overgenegen. Waren de getuigen die hij uithoorde, den Vlaming meer genegen? Vertelden ze aan le Muisit de meeninge van 't volk, of vertelden ze hem de hunne? F.-BR. en is daarover al niet bekommerd. Niettemin komt die overleveringe toch aardig voor, en als iets dat algelijk diende verder, onderzocht; vermits de *eerste* bestatiginge, die heden vastestaat van de *vloeiendheid* van 't H. Bloed, dagteekent uit 1310, dat is 8 jaar na de Br. Metten! (GILL., *Inv.* I, 303). Overigens, had het groot getal Bruggelingen, gelijk F. BR. wilt doen verstaan, zoo verergerd geweest over de oneerlijkheid van het klein getal onder hen, zouden ze alzoo allen, samen met dit klein getal, die schrikkelijke verbolgendheid des konings (393... en h.e.d.) willen ondergaan hebben? Zouden ze alzoo, zonder poginge tot eerboet, blindelinge, samen met die gehaatte moordenaars, aanstonds en voor twee jaar lang, henzelven laten inspannen hebben?

Nogeens, daarin en heeft F.-BR. vooralsnu 't laatste woord niet gezeid. Dat alles helpt om ons minder en minder te doen F.-BR. gelooven. En nochtans, hij vertelt hoe meer hoe wonderlijker dingen. Luistert!

Weet ge hoe het kwam, volgens F.-BR., dat de Vlamingen nu en dan wonnen? 't Is omdat ze meestendeel vochten, al verblind zijnde door de razernij, of verblind door de benauwdheid. Ook nooit geen slag, of F.-BR. laat zien hoe de Vlamingen het eerst aanlegden, om door overeenkomsten en schoone woorden dien slag te ontloopen... als verslegen van te voren (434, 472, 480)! Daargelaten dat zulk zeggen nu heel onvaste staat; we kunnen toch opmerken dat het ook gebeurt, dat we de Vlamingen in die woordenwisselingen een krachtige tale hooren voeren, die verre van ontmoedigd klinkt (435); daarbij dat we

ook de Franschen, en ook ja den koning zelve van verre aan (454), zien werken om door woordgewissel tot vrede uit te komen. Mijn gedacht? 'k Meene dat we hier weêral voor een gebruik uit dien tijd staan; een veldslag was, in den tijd der oud-Franken, aanzien geweest als een godsgerecht (vgl. *Nithardus* uit de IXe eeuwe, b.v. in Holder's uitg. II, 10; III, 5). Vóór den slag hield men eraan bijeen te komen (*ald.* II, 10), om vast te stellen waarover men streed, om malkaar te manen dat elk zijn recht- en plichten zou onderzoeken, en om ieder zelf alle aansprekelijkheid wegens den uitval af te schudden. Hoe en kan dat gebruik niet gebleven zijn binnen den tijd der ridderlijke leenroerigheid, zoodat men het zou ingevolgd hebben nog in de XIVe eeuwe? Zooveel dingen deed en doet men nog alom uit overleringe, ja zonder er den eersten oorsprong en den eersten zin van indachtig te blijven! - Ten anderen, voor hem die niettemin staande houdt, dat die voorafgaande woordwisselingen niet uit het gebruik maar uit de benauwdheid van een van de gezindheden ontsprongen, weze het nogmaals gezeid dat hij eens tale en wedertale lezen zou van een van de ‘parlamenta’ uit 1302 (435). Hij zal aanstonds hooren aan 't spreken van de Vlamingen, welke gezindheid de vrees inhad, of de hunne of de Fransche. F.-Br. sliert daar te gemakkelijk over. Zijn eenige bekommernisse is: in die omstandigheden een nieuwen middel te vinden om de Vlamingen te doen doorgaan als arme dompelaars van krijgers: overal bedeesd, beducht, smeekende om genade, en blijkbaar verloren. 't Ergste voor hem, is dat de eenigen die er twijfelmoedig en vreesachtig uitzien - in de daadzaken, en niet in de geestverbeeldingen van F.-Br. de Fransche krijgers zijn (449). Allenstappe komt een Fransch leger af, 't kijkt een keer boven de grenzen, en roef! 't is weg!... Dat gebeurt in 1302 (437), in 1303, (457)... in 1313 (641), in 1314 (662-663). Zoo verre gaat die aarzelinge, dat de Fransche liedtjeszangers erover klagen (641, 663). En met overschot van reden. Altijd

voort hielden 't immers die Vlamingen vol op het veld... Filips eindigde met zelf te gevoelen welke knapen hij daar voorhanden had. Ook ging hij het aan om liever op een ander veld te kampen: een veld waar hij hem sterker achtte. Toen was 't dat hij me daar een ingewikkeld werk aanving van overeenkomsten en voorstellingen, en besprekingen en beloften; F.-BR. heet dat nu ‘modération’ ‘bonne volonté’ (532), toegevendheid, en wat wete ik nog. Doch als men al de aangestipte daadzaken van naderbij beschouwt, is men genegen te zeggen dat Filips, ook op dat gebied, toegevende was niet uit deugd maar uit nood. Er wierd gepraat nog tien jaar lang; nu weigerden de Vlamingen dit; dan eischten ze borgen over dat, en ze eischten 't krachtdadiglijk. Die altijd eindigde met toe te geven was Filips (515, 516, 533, 537, 539, 546, 562,... 648...); Filips die nochtans, wetens F.-BR. ‘zegevierende was’ (502), en zoo stevig eraan hield om zijn eere te wreken (435). Had hij maar gekunnen! Had hij maar niet te doen gehad met zoogezeide ‘manants’ ja (452), doch die in de oogen van velen, schijn ten minsten van recht hadden, zooals we zelf kunnen zien (453-545), en die hun recht konden staven; met ‘manants’ die het niet alleenlijk uit en hielden op zee en op zand met wapens, met stipte krijgskunste, met en onder bekwame leidsmannen, maar die ook tien jaar lang, Filips lieten vatten dat ze zoo dom niet en waren als F.-BR. het wilt (435, 452, 485, 539, 579, 580, 631...). Zijn me dat doortrapte gasten! roept Filips; ‘’t is een schande’ (542), zegt hij aan den Paus. Maar hij en overdenkt niet, of liever 'n wilt niet bekennen dat al de moeilijkheden, in 't bespreken van Athis' vrede, voortkomen: eerst uit de wreedzware (539) voorwaarden van dit verdrag, hoe licht ze F.-BR. ook heeten wil (501); daarna uit de wijze van diezelve uit te werken (b.v. 533-539). De Vlamingen gevoelen hen bedrogen door dobbelzinnige gezegden. Is het te verwonderen dat ze naar uitleg vragen? Is het te verstaan dat Filips weigert, en ze van eedbreuke gaat beschuldigen bij eenen derden man....?

En toch moest hij eindigen met duim te leggen (b.v. 546).

We 'n willen de Vlamingen niet verschoonen ten nadeele van de Franschen. De Vlamingen waren menschen, de Franschen waren ook menschen. Aan beide kanten waren gaven en gebreken. 't Is echter onredelijk de eenen af te malen als uitsluitelijk wilden, en de anderen als uitsluitelijk beschaafden. 't Waren bovendien allemaal menschen uit de XIIIe en XIVe eeuwen, en dus - zou 'k stijf gelooven - met ander gedachten en zeden als nu, en waarvan gewis geen een over de zaken gedacht en heeft als F.-BR.

('t Slot volgt)

Mingelmaren

G*UIDO GEZELLE door Carel Scharten. Uitgave van L.J. Veen, te Amsterdam*. Schrijver schat Gezelle hoog, en van in 1858 was Gezelle groot: 'Dit jaartal, of althans de zeer opmerkelijke beteekenis daarvan, heeft men verzwegen. Waarom? Omdat men het jaar 1880 nu eenmaal koestert als de heilige herlevingsdatum onzer litteraire kunst. Het is ook een désillusie, niet waar? Wat de zoogenoemde generatie van '80, als uitsluitend háár werk dacht, wat zij aan nieuwe eischen stelde, aan nieuwe beginselen verkondigde, - 't was al sinds lang op z'n schoonst volbracht, zonder hun ophef, zonder hun gewichtig woord en vers-kunst-theorieën, door dien simpelen priester daar in 't Zuiden, Guido Gezelle. Deze, zonder boven of achter zich de kunstvrijmakende reuzenfiguur van Douwes Dekker (als Kloos van de tachtigers erkende) - deze was, zelf on-voorgegaan, hen allen voor en (alleen daarom reeds) gróóter geweest, dan zij worden zouden,'

In *De Katholiek* verschijnt sedert Juni eene studie over Gezelle. Priester Binnewiertz geeft er den *priester-dichter* weer. Het taalparticularisme wordt hier met Kloos 'zuiver Hollandsch, maar wat leniger' genoemd.

Uit 'Onze Tijd' 18^{en} in Zaaimaand 1902.

1302-1902 - De Veldtocht der kinderen

DIT tooneelspel met zang, (voor knapen, in twee bedrijven, door R. Ghesquiere, te Gheluwe) is zeer oorspronkelijk en ik heb het met veel smaak gelezen. In eenige korte bladzijden toont de schrijver zijne kunst om het belang van den lezer of van den aanschouwer op te wekken en te boeien. De schrijftrant is vloeiend; de wisselvalligheden van het drama komen goed overeen met den ouderdom en de bekwaamheid van de speelders.

De bijzonderste weerde van het gewrocht is hierin gelegen dat het eene geestdriftige lesse van vaderlandsliefde geeft.

De opvoering van '*De Veldtocht der kinderen*' ontmoet ongetwijfeld een grooten en verdienden bijval.

FLAMEN. Pastor.

Naoogst - Vindekoorn

'**G**EZELLE'S hooggeschat *Loquela* is gevallen.

Geen een tijdschrift sedert, hernam als hoofdzakelijk onderwerp de stof ervan'.

Aldus luiden de eerste woorden der 'Binnenleiding' in een bijblad van 'De Student', verschenen nu te Paschen laatst.

't Gedacht der Opstellers is van Gezelle's werk voort te zetten, 't is zeggen, Zantekoorn of Vîndekoorn te vergaderen en den taalvorschers ten dienste te stellen.

Immers, zoo luidt het verder, '*Loquela* natuurlijk heeft al (het) werk niet afgedaan. Veel ligt er nog te zanten in de Vlaanderen, daar ligt nog veel vindekoorn op den Limburgschen ekker,... (De Idioticons) ook zijn onvolledig,.... en hun gezag dient gestaafd, en hunne woorden rond de stammen teruggebracht, zooveel mogelijk, om hunne deugdelijkheid tastbaar te maken'.

En daarom zal men ongeboekte woorden opvangen, van de reeds geboekte onvermelde beteekenissen en gedaanten aanstippen, en ook wel, hij gelegenheid, een taalkundigen uitleg van beide geven.

Daarbij wordt er ernstige medewerking gevraagd, om met vereenigde pogingen deugdelijk werk voort te brengen.

Bij alle taalminnaars, en wel vooral in West-Vlaanderen, waar het wegvallen van *Loquela* reeds menigmaal betreurd werd, zal 'Naoogst' welkom zijn. Het doel is allerloffelijkst, en, ons dunkens, zal de uitvoering in de twee reeds verschenen bijbladen ten minste aan de verwachting beantwoorden.

Belangrijk zijn de verschenen studien over *barsch*, over *gaas*, en veel andere reeds; welgekomen is de lijste der geweerde schuimwoorden, die verschijnt op het einde van ieder talmerk. De oordnaamkunde is niet vergeten, en zal misschien gelegenheid geven tot verdere vergelijking en besluiten. De geraadpleegde woordenboeken toonen dat de schrijvers op de hoogte willen blijven van de hedendaagsche taalkunde. Hoe meer, hoe beter.

't Is goed aangevangen onder Gods hoede.

HIT *Zuid en Noord*, eene bloemlezing uit de beste Zuid- en Noordnederlandsche schrijvers, door P. Evarist Bauwens, S.J. - Aanhangsel bij het derde deel.

Vlaamsche jongens, luistert eens naar de uitsprake van *Willem Kloos;* die Willem is een der bijzonderste opstellers van het hollandsch tijdblad, DE NIEUWE GIDS. Ja, komt bij, en luistert: '*Litteraire Kunst is de in woordgeluid weergegeven emotie van een individu. Kunst moet de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie zijn*. (bl. 5).

Admireert, en.... Salueert!!.
A.M.

[Nummer 23]

De Wederkomst
(Vervolg van bladz. 342.)

JAN zweeg. Justine, een oogenblik twijfelende, ziende dat zij aan malkander niet spraken, verstond dat het maar een bezoek was van den broeder, en dat er eene toelating noodig was om binnen te komen. Alsdan, hare twee handen naar vader uitstekende, om hem te smeeken er niet tegen op te komen, en met haar ten minste medelijden te hebben, zoo ging zij tot aan de deur van den stal, en omsloot haren broeder Jan in hare armen, en drukte dien boozen blonden kop tegen haren zwarten snuitdoek, die haar het uitzicht gaf van eene weduwe, en zij fluisterde: ‘Ha, gij zijt daar! gij zijt daar!’

Zij miek haar dan uit zijne armen los, geheel stillekens, nam hem bij zijne hand en leidde hem mede, dweers door de keuken, tot bij den heerd. De vader bezag gedurig sterlinge het kind dat naderde; maar Jan had allengskens zijn hoofd laten zakken, en hij zou geweend hebben, ware

het niet geweest dat hij beschaamd was voor den stalknecht, die hem ook bezag.

‘Vader, zeide hij, wij hebben morgen geen werk, en ik ben naar het Hazengoed gekomen, om er, indien gij wel wilt, den hoogdag over te brengen.’

Verwachtte de oude wat anders? Hij en antwoordde niets. Alleenlijk, na eenen tusschentijd, binst denwelken eene klok begon te luiden in de verte, stak hij zijnen rechteren arm uit, en wees eenen stoel aan, al den anderen kant van den heerd bij den stalknecht.

Het was de toelating die hij gaf. Maar het teeken van zijnen arm was zoo plechtig en zoo ontzagwekkend, dat de kinders zwegen, geene rekening houdende van hunne jaren. Allengskens nochtans dorst Justine, die nevens Jan zat, met hem spreken, in korte zinsneden, al stille vezelen, trachtende, onder zijne nieuwe kleederen, Jan van eertijds te erkennen. Zij begon hem te spreken over de dingen van de streke:

‘'t En is hier al niet veel veranderd. Gij zult geheel het Hazengoed erkennen, morgen, als het dag zal zijn. Nochtans, ik verwittig u dat de groote haveressche door het onweder omgewaaid is, gij weet wel, de haveressche die zulke schoone, roode hiepen droeg.

- Ja, zeide Jan, ik herinner het mij, op den hoek van het groot Bunder, bij het hekken dat zoo zwaar was.

- O! het is in brokken gevallen, dat oude hekken, en 't is nu een nieuw. En de haag ook tusschen de twee eekenakkers, vader heeft ze doen uitsmijten. Nu groeit de terwe daar gelijk in luilekkerland, en de haver ook. Wat den stal betreft, gij verstaat dat de ossen dikwijls verkocht wierden, aangekocht en weder verkocht sedert dien tijd; maar 't is altijd hetzelfde ras, Vendëers met hunne groote hoorns, goed voor 't werken, gelijk gij zult zien.

- Ik zal den tijd niet hebben om het te zien, Justine.

- 't Is waar, gij zult den tijd niet hebben... De stad!... De stad!...’

Zij slaakte eenen zucht, en voegde er bij:

‘In het dorp zult gij een nieuw huis zien, dat de pachter van het winkelgoed gebouwd heeft, de oude pachter, die een witten wijngaard had in de leegte over onze kwâbrake.’

En alzoo, in zinsneden, door stilte onderbroken, hadden de broeder en de zuster, tegen malkander gedrumd, en in hunne liefde afgezonderd gelijk of zij een eiland waren in de groote keuken, begonnen het gemeenzaam leven herleven waaruit de eene zijn leven verbannen had. Maar hunne woorden stille gevezeld en mieken zooveel geruchte niet als het blazen van den wind onder de deuren, of het spokken van het drooge rijshout in het vier, of het getiktak van het uurwerk. Zij spraken vreesachtig. Als de vader zijne beslagen schoenen verzette, zag men wel dat hij integendeel dorst en gebood.

***

De oude landbouwer had niet opgehouden, voor het avondmaal van Kerstdag, gekookte kastanjen te pelen, die nevens hem een roodachtigen hoop vormden en lagen te doomen in eene eerden teele; maar hij en at geene meer, gelijk hij van tijd tot tijd deed eer dat de zoon ingekomen was, en zijne geknobbelde handen, die kwalijk pasten op dat prutselwerk, stonden niet van werken. Men zou gezeid hebben dat hij onverschillig was over de tegenwoordigheid van Jan Fauveau... Alleenlijk hief hij somtijds zijn grijs hoofd op; en hij wendde naar het schouwgat zijne lijzige oor en zijne lange haarkrullen daar zijn hoed een blinkenden plooi in geteekend had, en hij luisterde naar den toon der klokken die van daarboven kwam.

Het moest elf ure en half zijn als hij opstond, de keuken dweerschte, en zeide: ‘'t Is tijd.’

Jan Fauveau vond hem zoodanig groot als hij recht stond, dat hij verbaasd was gelijk over iets dat hij hem niet wel herinnerde. Hij bleef naar den heerd gestopen, voor het verflauwde vier dat voort brandde aan de twee einden van den poorter, die dweers over de brandels lag.

Misschien gevoelde hij bachten hem de oogen van den landbouwer die, in het donker, hem kleedde en, voor den

eersten keer, zijnen vernederden zoon bezag en hem riep met die spraaklooze stem van het herte, die haar nochtans doet hooren en die de zielen aan malkander bindt.

Jan leed, en hij raadde een ander lijden nabij het zijne, in het zwijgen binnen de keuken van het Hazengoed. De vader nam zijnen hoed, miek zijnen gaanstok met leêren handhave van de hanglatte los; de ossen, uit hun nachtelijk druilen ontwekt, wreven hunne hoorns tegen de duigen hunner kuipen. Wat verder ging een angstig noodgeschreeuw op van al het pluimgedierte, aanden, hennen, ganzen; een flodderen van vleerikken, een dooreenwoelen van twee honderd beesten die hekeldichte zaten en tegen de berdels van hun kot vlogen. En aanstonds daarna kwam Justine, die buitengegaan was, en opende de deur van het Hazengoed al hare schorte schudden.

- Ewel! zeide zij blijde, ik zal er dit jaar hebben!
- Wat dan? vroeg Jan.
- Eiërs! Herinnert gij u dan niet dat, als de hennen en de aanden dezen nacht wel eten krijgen, zij geheel het jaar leggen zonder ophouden?'

De drukkersgast glimlachte, want dit was de eenige en geheel onschuldige bijgeloovigheid van Justine, hij herinnerde het hem nu. Zij liet eertijds nooit na, zelfs wanneer zij naar de middernachtmis niet ging, op te staan om aan het pluimgedierte het kerstdaggraan te geven.

(*'t Vervolgt*)

C.D.J.

Geschiedkundige aanteekeningen over Hooglede, *verzameld en uitgegeven door D. De Laey, gewezen burgemeester dier gemeente, Rousselaere. J. Demeester, 1902*.

MET recht wordt allerwegen naar *ernstige* plaatselijke geschiedenissen gevraagd. Bij ons lijk in sommige andere gouwen heeft de kerkelijke overheid aan de geestelijkheid daartoe een oproep gedaan. Overheerlijk gedacht! 't Zijn daar immers zooveel steenen,

mits zij degelijk gevormd zijn, tot het opbouwen van 't gedenkteeken, Vlaanderens verleden ter eere!

Heer De Laey heeft het zijne bijgebracht en den geschiedvorscher zijne aanteekeningen ter hand gesteld. Reeds de beknopte inhoud zal den lezer overtuigen wat nutschap 't gansche werk bevat. Eerst en vooral, 't zijn louter *aanteekeningen* en bijgevolge geen volledige *geschiedenis* of zelfs geen *beschrijving* van Hooglede. Na de 'Plaatsbeschrijving' geeft boeksteller iets over den oorsprong, steunende op de oudste stukken waarin *Ledda, Lesda* (Hooglede) voorkomt, met een woord over de beteekenis van den naam(1). De oudheid der kerk is degelijk door oorkonden gestaafd; hoe en wanneer ze ontstond is onbekend en enkel weten we, dat het een van de ontelbare goederen was van Sint-Amand's geloftelingshuis, anders gezeid Elnon. De bladzijden over 't hedendaagsch kerkgebouw en -gerief kunnen ook van nutte zijn. Van de bekende geestelijkheid worden daarna de namen gegeven, meestal(2) handvestelijk gewaarborgd. De benoeming wierd gedaan door den Abt van Elnon en later door den proost van 's Heiligen Amandus in Kortrijk, afhangende van Elnon. Dit was zeker de eerste *collator jure patronatus?* Doch in 1677 en 1732 (bl. 42-43) gaat de benoeming uit van de Leuvensche hoogeschool. Eenige woorden uitleg over dit benoemingsrecht zouden hier zeker welgekomen zijn(3)! Verder, volgens boeksteller

(1) Het stuk, waar DE LAEY van spreekt op bl. 12, hebben wij bij MIROEUS niet gevonden, maar wel bij DOM BOUQUET, *Recueil des historiens de Gaule*, Bd. VIII, bl. 488. 't Weze ons ook toegelaten hier terloops aan te stippen, dat de beschrijving van het Mempiscus (Bl. 12, aanm. 1) noch volledig, noch heel richtig is. Vgl. daarover VANDERKINDERE. *La formation territoriale des principautés belges au Moyen-âge*, Bd. 1 (2e uitg. Brussel, 1902), bl. 279-281.

(2) Zegge 'meestal', omdat men niet weten kan tot hoeverre de gezegden van E.H. Devos, wiens handmare boeksteller hier en elders nog soms benuttigt, gestaafd zijn. Een woord over de innerlijke weerde van deze ontvangen inlichtingen ware niet overbodig geweest.

(3) Over dit voorrecht der Leuvensche Alma Mater, ziet onder ander *Privilegia nominationum Lovaniensium*, uitg. G. DE SMET, Gent. Voor andere werken, ziet [V. BRANTS] *L'université de Lonvain, Coup d'oeil sur son histoire et ses institutions*. Leuven, 1900.

naar E.H. Devos, zou Kortrijk eerst in 1745 benoemingsrecht verkregen hebben (blz. 38). Welnu, dit zeggen wordt blz. 43, aanm. 2, gelogenstraft: immers daar hebben we, dat in 1729, tegen een Leuvensche benoeming, Kortrijk en niet Elnon opkomt.

Een heel belangrijk hoofdstuk (bl. 66-91) is dit, waar Heer De Laey handelt over de *Heerlijkheden;* menigvuldige oorkonden(1) worden aangevoerd en niet minder grondige bijzonderheden, aan den achtbaren Heer schoolopziener Maes te danken, worden er als aanhang gegeven (bl. 91-105). Een enkele opmerking nopens Schiervelde (bl. 100): 't en is niet genoeg een adelijk huis vermeld te vinden bij LE CARPENTIER, *Histoire de Cambray*, om het maar seffens voor waar te houden. Gemelde boeksteller immers, 't is wel bewezen, heeft dikwijls óf stukken uitgevonden, óf teenemaal vervalscht, om den adel te behagen. De *Statistieke van vorige tijden*, wat de huishoudkundige geschiedenis aangaat, geeft belangrijke bijzonderheden, namelijk uit de *Terriers* ofte landboeken en uit de *parochierekeningen*. 't Zijn meestal nu eerst gedrukte handvesten, welke door den geschiedvorscher, ook voor de algemeene geschiedenis van Vlaanderen, met veel nut zullen geraadpleegd worden(2). De bekende burgerlijke overheden staan aangegeven in 't volgende hoofdstuk (bl. 174-180), t.w. voor de jaren 1650 - 1786. Van vóór dien tijd nochtans vinden we er ook vermeld in de te vroeg verdwenen *Fragmenta*(3), alwaar voor 1382 een *ofman*

(1) Van waar haalt boeksteller 't stuk op bladz. 75-76 gegeven? Zulke aanduidingen zijn nooit na te laten.

(2) Zoo b.v. bladz. 133 en vgg., verscheidene aanteekeningen over de oorlogen die Vlaanderen teisterden in de XVIIIe eeuw. Vgl. hetgeen Heer DE M. gaf over Ichteghem voor dien tijd in *Annales de la Société archéologique de Bruxelles*, 1901.

(3) *Maandschrift voor de geschiedenis van steden en dorpen in Vlaanderen*, uitgegeven te Thielt, ziet 1ste reeks, bladz. 93. Jammer, dat de heeren opstellers zoo dikwijls stukken lieten drukken, zonder aan te duiden waar die stukken berusten en of ze oorspronkelijk zijn ofwel een afschrift. En waar vonden ze al de priesterlijke benoemingen uit vroeger tijden? Mocht E.H. SAMYN, een der opstellers, ons daar eens over inlichten in *Biekorf*, 't zou zeker niet slecht gekomen zijn.

van de prochie wordt aangeduid. Na een woord over de maatschappijen van kunst en verzet en bijzonderlijk over de rhetorika, die zekeren naam verwierf, eindigt het werk met een jaarboek (bl. 187-253), waar de voornaamste gebeurtenissen voor Hooglede, meestal handvestelijk gesteund jaar voor jaar in voorkomen. 't Gezegde in *Fragmenta*, waarop we zooeven de aandacht vestigden, hadde hier ook wellicht kunnen benuttigd worden. Boeksteller eindigt bij het jaar 1853. 't Is jammer. Voor de toekomst had hij beter met zijn gewone schranderheid voortgedaan tot op den dag van heden. 't Is waar, Heer De Laey heeft er zelve dikwijls eene aanzienlijke rol in gespeeld; doch een handvestelijke opsomming zou niemand hem ten kwade geduid hebben. Dezelfde opmerking geldt van de lijst der onderherders; namelijk de proosten der 'Geite' ontbreken(1).

Uit dit alles blijkt, dat het onderhavig werk ook voor de wetenschappelijke wereld niet ondienstig is! Mochten de eenige aanmerkingen, welke wij ons veroorloofden, den Heer De Laey voor een volledige *Geschiedenis van Hooglede* te stade komen.

P.A.

Het Kuipersambacht te Brugge
(Vervolg van bladz. 320)

LANG genoeg had de twistzuchtige keizer Joseph de IIe, door zijne verordeningen, zoo hatelijk als onbehendig, Belgie's volk in zijne godsdienstige en burgerlijke vrijheden gekrenkt.

In een krachtig vertoogschrift, door de Staten van Brabant uitgeveerdigd, had men vruchteloos de bezwaren

(1) Over de schikking van heel het werk zou er wellicht iets bij te voegen zijn. Doch 't weze opgemerkt, dat we hier met aanteekeningen te doen hebben. We verwijzen liever naar 'tgeen Heer E. MATTHIEU zei over *Méthode à suivre dans les monographies locales*, op den geschiedkundigen Zitdag te Brugge in 1902.

van 't verdrukte volk en zijne rechtmatige eischen aan den rampzaligen keizer voor oogen gelegd. Zelfs dreigde hij *de stad Brussel in eene woestijn te veranderen, en het gras in de straten te doen opschieten;* ja, vlakaf schreef hij *dat men naar het meer of min vergoten bloed niet moest zien.... dat hij de soldaten*, om die volkslachting, *zou beloond hebben, alsof zij tegen de Turken den strijd hadden gevoerd*.

Intusschen, om aan dwang of aanhouding te ontsnappen, hadden burgers, edellieden en geestelijken in groot getal het land verlaten, en de uitwijkelingen die in Noord-Brabant schuilden en *Hendrik Van der Noot* tot leider hadden, staken de hoofden bijeen en beraamden eenen gewapenden inval in België te doen. Vrijwilligers wierden aangeworven en een leger te been gebracht, dat, nauwelijks drie duizend man sterk, door den ervaren veldheer *Jan Andries Van der Mersch*, inboorling van Meenen, aangevoerd, over de grenzen trekkende, in Turnhout viel, waar het, op den 25^{en} in Zaaimaand 1789, de Oostenrijksche krijgsbenden, met *Schroeder* aan 't hoofd, eene schandelijke en bloedige nederlaag deed ondergaan.

De tijding dezer onverwachte overwinning die aan 't Hof van Weenen als een donderslag weêrklonk, wierd heel België dóór, met onzeggelijken geestdrift ontvangen: volop gingen de gemoederen aan 't gisten; overal kwam de *Brabantsche Cocarde* te voorschijn, te allen kante stonden nieuwe vrijwilligers op, bereid om tegen den keizer, den gemeenen vijand, en zijne aanhangers te velde te trekken.

In Vlaanderen, nam de opstand eerst aanvang binnen de stad Gent, waaruit de Oostenrijkers, na vier dagen vechtens, met geweld wierden gedreven. Die roemrijke gebeurtenis vinden wij in 't lang en in 't breed verhaald in eenen brief, dien wij uit *Diensberghe's handschrift* overschrijven:

> ‘*Omstandig verhael* van de inlandsche beroerten hun beginsel nemende in 't graefschap van Vlaenderen binnen de hoofdstad *Gend* tusschen de patriottische en keyserlyke troupen volgens uyttrek van eenen eygenhandigen brief gedagteekent uyt *Gend* den 17 November 1789, luydende als volgt:

‘Myn heer,

‘Vrydag 13 deser omtrent acht uren 's morgens verscheenden de *Patriotten* voor de *muyde-poort* ten getalle van omtrent 2200 mannen dewelke de geseyde poorte beschietende sig van de selve op korten tyd meester hebben gemaekt.

‘Hier op begonde de stads-klok[1] den alarm te klippen en de gendsche *patriotten* begaven sig met iver en sonder uytstel tot de wapens waer op de keyserlyke troupen welkers wacht aan de meergeseyde poorte bestont uyt 50 mannen sig op de vlugt begevende, aengetast wierden in *Oudenburg* door de toekomende Gendsche *patriotten* van de welke nauwelykx eenen man en is ontsnapt.

‘Den officier *Dujardin* broeder van den Colonel wierd door dry *patriotten* om verre geschoten en van hun in het water geworpen, in welken tusschentyd om 9 uren aenkwamen langst de *brugsche poorte* 7 à 800 *patriotten* die ook de selfste poorte innamen en sig van de selve meester maekten.

De soldaeten, welkers getal omtrent 3000 mannen sterk was, kwamen op 't gerugt langst beide kanten van *St. Pieters* af[2] dewelke de *patriotten* ontmoetende het gevegt syn beginsel genomen heeft langst den eenen kant van de Recollecten en langst den anderen kant op den Kalander-berg, welk gevegt geduert heeft den geheelen dag tot dat ten lasten de *patriotten* d'overhand hebben bekomen aengesien de soldaeten langst beyde kanten met groot verlies van hun volk tot hunne casernen syn te rug gedreven; het verlies der *patriotten* wesende van kleyn belang, alsoo menige geposteert in borgers huysen vuer gaven uyt vensters en daken.

‘Over welke beginnende nederlaege en verlies de soldaeten als raesende dien nagt op *St Pieters* vele buytenspoorigheden hebben bedreven en verscheyde huysen geplunterd: onder 't welke is geweest 't gonne van den heer hoog-balliu, ten selven tijde twee levendig verbrandende.

‘Het grauw heeft ten selven dage geplunderd d'huysen van *Maroucx Van Volden, d'Hoop*, de twee *Loosen* en *Pulincx* welken lesten benevens synen soon, schepen, syn in echtenisse door de *patriotten* genomen[3].

(1) Klokke Roeland.

(2) ‘Volgens eenen tweeden besonderen brief, hadden de soldaeten hun kanon geplant in de eerste attaque aen de *walpoort brugge* en aen de *ketelpoorte* soo dat het aldus geposteert synde moyelyk was hun te overmeesteren en te verdryven.’ HDS.

(3) ‘Volgens den geseyden tweeden brief, heeft het grauw in de bovengemelde huysen besonderlyk ten huyse van *Maroucx* alle de meubelen en effecten gebroken, gescheurd, en afgerukt, door de deuren en vensters gesmeten ende verbrandt. Ten huyse van de weduwe *Loose* hebben sy de alderkostelyste meubels in het vuur gesmeten ofte in stukken geslegen en de prachtige koetse verbrandt.’ HDS.
‘Daer op volgde het plunderen der huysen van den *Procureurgenerael Maroucx*, van den *actuarius der Staeten d'Hoop*, van den *Raed en substitut-fiscael Pulincx*, en van twee *voornaeme negocianten* de weduwen *De Loose*.
‘Den substitut fiscael *Pulincx*, op het aenkomen der plunteraers uyt zyn huys gevlugt zynde, wierd agterhaeld ende bloots-hoofd, onder groot getier, opgebragt in het *comité* op de Koorn-merkt.’ *Jaerboeken der Oostenryksche Nederlanden, bl. 63*.

‘Des anderdags, wesende saterdags den 14, stonden de soldaeten in slag order geposteert op de groote plaetse nevens *St Pieters kerke* van waer sy voor de tweede mael door de *patriotten* syn verdreven, sommyge vlugtende langst de meerschen en vestingen van *St Lievens* en *Keysers-poorte*, sig met schepen en booten over het water hebbende gestelt en alsoo voorder gevlugt over de Schelde langs buyten de *dampoorte* naer het kasteel alwaer sy in het oversteken andermaal veel volk hebben verlooren; en het ander deel sig op vlugt begeven tot hunne casernen.

‘Ten selven dage om 3 uren naermiddag begonden de *patriotten* de casernen en het kasteel te beschieten alwaer de soldaeten gevlugt waeren en niet min versterkt synde sig dapperlyk hebben verdedigt en de stadt deftig beschoten, soo dat sy eene groote schaede aen de huysen en voordere gebouwen hebben veroorsaekt; in den nagt tusschen den saterdag en den sondag syn de soldaeten uyt het kasteel gekomen ende hebben de huysen in brande gestoken staende van aen de *pasbrugge* tot aen de *nieuwstraele*. Alles hetwelke schroomelyk was om sien ende geene minder schaede veroorsaekt heeft aen de inwoonders soo dat 'er buyten menigvuldige ongelukken vele inwoonders door desen brandstigt syn geruineert; onder de ongelukige voorvallen is wel besonderlijk geweest het verbranden van den eerweerden heer *Bertrand* priester die in de vlammen gebleven is.

‘Buyten alle dese grouweldaden ende buytenspoorigheden hebben de soldaeten nog menigvuldige menschen in dien nagt medegenomen ende naer het kasteel geleyd, alwaer sy deselve ellendig hebben behandelt, onder dewelke besonderlyk is geweest sekeren heer *Dubisson*.

‘Den sondag wesende den 15 is men voorgegaen met de casernen en het kasteel langst den kant van de stad te beschieten als wanneer tegen den avond uyt het kasteel omtrent de 150 mannen gekomen syn, hunnen weg nemende langst de vestingen van den kant der *muyde poorte* dewelke sig meester maekten van eenige borgers-huysen alsmede van het klooster van *Doorseele*. Sommige van dese hun aldaer posterende en bedekkende; de andere posteerden hun agter de vestingen[1], en eenige op- in en onder den molen staende agter *H: Kerstkerke*. soodanig dat sy niet gesien en konden worden waer door het geschied is dat het den maendag, wesende den 16, aen de *patriotten* seer moeyelyk is geweest, de soldaeten van hunne gevangene plaetsen te verjaegen hetgone nogtans uytgevrogt is besonderlyk door de *Cortryksche patriotten* dewelke den maendag toegekomen waeren.

(1) ‘Volgens eenen derden brief, soude het met dese gelegentheyd geweest hebben dat eenige keyserlyke troupen naer *Dendermonde* vertrokken syn’. HDS.

‘Alhoewel nogtans de soldaeten niet naergelaeten hebben van op den selven nagt eenige huysen in brand te steken in de prochie *van de H. Kerst:* alles hetwelke niet belet en heeft den iver en krygsmoed te dempen der *Gendsche en Cortryksche patriotten* want den maendag wesende den 16 syn de casernen door de *patriotten* volkomentlyk overwonnen, de *Cortrysaenen* besonderlyk uytschynende in manhaftigheyd en onbevreesbaere heldmoedigheyd, in welke nog omtrent de 900 mannen bevonden wierden dewelke tot krygsgevangenen syn gemaekt[(1)] benevens den Colonel *Lundun* met vele verscheyde capiteynen en officieren[(2)].

‘Daer is ten selven tyde eenen overtreffelyken buyt gemaekt, soo in poeder als andere krygs-noodwendigheden hetwelk niet alleen een groot voordeel voor de *patriotten* is geweest, maer daer en boven een alderswaerste verlies voor de soogenaemde keyserlyke troupen aengezien de duydsche door desen middel hunne krygs-magasynen in dese landen verliesende deselve niet gemakkelyk in dese landen kunnen erstellen.

‘Naer dat de casernen ingenomen waeren is er eene groote vreugd onder de *vaderlanders* onderstaen hetwelke de soldaeten die in het kasteel waeren vernomen hebbende, soo hebben sy eenige voorwaerden van *Capitulatie* voorengestelt aen het *Comité* hetwelk de selve niet heeft willen aenveerden waarop de keyserlyke troupen 's nags om 3 uren het kasteel hebben verlaeten sonder hun te willen overgeven, hun vertrekkende in den nagt langs buyten de *Dam-poorte* alhoewel de duysternissen niet belet en hebben dat zy door de *patriotten* agtervolgt en vieriglyk als quaede *hospites* uytgeleyd en agtervolgt, syn geworden.

‘Men rekent dat er in desen laetsten uyttogt 3 a 400 mannen keyserlyke troupen syn gevlugt, 10 a 1100 krygsgevangene in de verscheyde voorvallen syn gemaekt daer onder gerekent de gequetste overgeloopene etc., en de reste gesneuvelt; uytgesondert eenige dewelke den sondag naermiddag met den Capiteyn *De Bries* naer *Dendermonde* syn vertrokken.

‘Hoe manhaftig en voorsigtiglyk desen segenprael der *Brabandsche Gendsche* en *Cortryksche Patriotten* is kan men ligtelyk bevatten ist dat men bemerkt dat sy gesaementlyk in alle dese bovengemelde voorvallen niet meer en hebben verlooren als 200 mannen onder

(1) ‘Volgens eenen anderen brief, en soude het getal krygsgevangene maer beloopen hebben tot omtrent de 700.’ HDS.

(2) ‘Den Colonel *Lunden* met zyne officieren is bewaerd geworden in het klooster der paters Augustynen, behalvens de officieren *Polus* en *Capuis*, die valschelyk beschuldigt gestolen te hebben zilvere kandelaers ten huyze *van Mev. Douairière Borluut* op St. Pieters, bij order van het *Comité* gesteld zyn by de cellebroeders in een onderaerds *kot*, tot dat *Polus*, door schrikkelyke dreygementen ontsteld, aen de traillien van diere *gehangen* bevonden wierd.’ JAERBOEKEN DER OOSTENRYKSCHE NEDERLANDEN, *bl.* 63.

dewelke sig bevind eenen eerweerden *Pater Capucyn*(1) soo nogtans datter seer veele syn gekwetst, alhoewel wy betrouwen den Heere hunne wonden gunstelyk sal in aendagt nemen tot eene voorspoedige erstellinge als tot synder eere en glorie, door de *vaderlanders* met vlyd en yver lofweerdiglyk bekomen.'

'*Voorders meld men uyt Gend:*

'Dagelykx worden als nu bestieders in gebrogt, waer van den besondersten is de fameuse fyge *van tente* den welken in een vrouwspersoon gekleed betrapt is en van den welken men sekerlyk niet veel meer en sal hooren spreken aangesien hy niet lang in het leven en sal syn vermits hy in een aldervuylste kot bewaerd zit.

'hebbe d'eere te syn
Myn heer
UE.: etc: etc:'

***

Na de schandelijke nederlagen van Turnhout en Gent, zag Joseph de IIe weldra heel Vlaanderen aan zijn hatelijk gezag ontsnappen; overal wierden de keizerlijke bezettingen gedwongen onze steden te verlaten. Hoe de zaken hier te Brugge afliepen, daarover, spijtig genoeg, deelt *Diensberghe's handschrift* ons geene verdere inlichtingen mede, doch aan andere bronnen ontleenden wij de volgende wetensweerdigheden:

'Alsoo in November de brabantsche patriotten daer gedwongen waeren al het land van Waes, en hun meester gemaeckt hadden van de stad Gend, waer op de *brugsche patriotten* den 13 November besit naemen van de corps de garde der soldaeten op de groote markt en den 17 dito belegerden sy het quartier militaire hetgone sy beschooten, en den capiteyn commandant gaf hem over savonts ten 5 uren met al syn soldaeten, waer mede de patriotten de overhand hebbende, het bestier der stad naer sig trocken, en gelyck de staeten van Vlaenderen hun vervoeght hadden met die van Brabant hebben sy een *unie* gesloten.

'Den 4 Januari 1790 geschiede de generaele vergaderinge tot Gend, door al de gedeputeerde der provintie, by een manifest den Keyser vervallen was van de gehoorsaemheyd der provintie van Vlaenderen.

(1) 'Wiens naam tot ons leetwesen in den brief niet uytgedrukt en word'. HDS.

‘Den 20 february is tot Weenen overleden syne keyserlycke majesteyt Joseph den II[1].

‘Den 3 Maerte wierd den generael der Nederlanders Vander Meersch, met alle eer ontfangen al of hy een grooten prins hadde geweest, binnen Brugge[2].

‘Den 4 July wierd op eenen theater op de markt gedaen den eed van getrouwigheid aen de staeten, door de gilden en corporatien en ambachten, en den 25 dito geschiede dit door de hooftmannen, pointers, ingesetene en gilden van den lande van den vryen, alsmede des sanderdaghs[3].

‘Den 25 July geschiede andermael op eenen theater opgerecht tegen de Halle, den eed van getrouwigheyd door de landslieden van het brugsche vrye.

‘Het was in desen tyd dat men de stad verdeeld hadde in wycken, waertoe de huysen genombreert waeren volgens de sesten deelen met de letters A, B, C, D, E, F, soo wierd den 27 July present commissarissen van het magistraet, in de kloosters der Predickheeren en Recollecten, gedaen de verkiesinge van wyckmeesters met hunne substietuyten.

(1) Ontmoedigd en vernederd, bekende Joseph II zijne dwaasheid in het opstellen van zijn eigen grafschrift: ‘*Hier ligt Josephus II die in alle zijne ondernemingen ongelukkig was*’. En eenige dagen vóór zijne dood, zuchtte hij tot den *Prins de Ligne: ‘Uw land heeft mij gedood; ach! wat vernedering voor mij!*’

(2) ‘Den vyfden dag (na zijne plechtige ontvangst te Meenen) is den gemelden generael van syn speelgoet (gestaen ter prochie van Dadizeele) vertrocken naer de stad Brugge, geaccompagneert van de volontairen te peerde deser stadt, alwaer hy insgelykx alle eerteekenen ontfangen heeft’. Dr REMBRY-BARTH., *Histoire de Menin*, T. III, p. 47.

(3) De eed van getrouwigheid door de gildebroeders van Sint-Sebastiaan te Brugge gedaan, luidde als volgt:

‘Ik .... gildebroeder der souvereyne hoofdgilde van St Sebastiaen en volontaire te Brugge, zweire en belove in die kwaliteyt de conservatie der roomsche catholyke religie, getrouwigheid aen het volk van Vlaenderen en aen de staeten representerende de souveraineteyt van het gemelde volk, midsgaders aen het magistraet der stad Brugge.
Zoo help my God en al zyne heiligen.’ *Jaerboek der koninklijke Gilde van Sint Sebastiaen te Brugge*, bl. 235.

‘Den 1 Augusty was het andermael op de Groote Marckt dat de resteerende landslieden van den lande van den vryen quaemen om den eed van getrouwigheyd te doen op den theater voor de Halle’[1].

(Slot volgt)

EDM. DE VOS

Mingelmaren

Guido Gezelle's Duikalmanak

DEZE namelijk van 't jaar onzes Heeren 1886. gangbaar en dienstig gemaakt voor 't jaar onzes Heeren 1903, door *Caesar Gezelle;* zoo zullen ook beurtelings de 11 andere jaren wederom jaar voor jaar worden uitgegeven.

Hij zal niet alleen ter bate zijn van dezen die de gansche verzameling begeeren, maar van alle Vlamingen. Dag voor dag zullen ze Gods lieve Heiligen, de Vlaamsche in het bijzonder, beter leeren kennen, alsook menige kerkelijke gebruiken, de beschermheiligen der ambachten en neringen, enz..

De Vlaamsche spreuken die G. Gezelle zoo zorgvuldig opgezocht en geboekt heeft, en die zoowel onzen Vlaamschen aard laten kennen, zullen ze met veel genot en voordeel lezen of herlezen.

Mochte de *Duikalmanak* in alle Vlaamsche huizen binnendringen.

Hij is verkrijgbaar bij G. Van Oest, Nederlandsche boekhandel te Gent, Posthoornstraat, 16.

Wijding

VERZEN van Richard De Cneudt; uitgegeven bij Van Dishoeck, te Amsterdam, te verkrijgen bij G. Van Oest, Nederlandsche Boekhandel, Gent.

Een jonge veelbelovende Vlaamsche dichter en een fraai diepgevoeld dichtwerk, tintelend van Lentevreugd en liefdegloed; vrije en lichte verzen vol ruischend klankenspel.

Mijns dunkens, streeft de dichter nochtans wat veel de nieuwere strekkingen na: nevelachtige gedachten, onvaste woorden, ongrijpelijke beelden; iets dat men, met de oogen toe, half slapend, half droomend, in duizeling verzonken, vaak waarneemt en dat men wakker zijnde niet zien of gevoelen kan. Zijne dichtgeest is ook wat eenzijdig. En is de ware zuivere liefde iets dat door den lijdenden of

(1) *Jaerboeck van Buyck*, bovenvermeld bladz. 356, 357.

genietenden nooit volsproken is, ze kan niettemin door den lezer ‘volhoord’ worden.

In het eerste deel, waar de dichter zingt van Lente - en liefdeontwaken klinkt de zinnebeeldige dichtsprake innig en eenvoudig; verder met het liefdegloeien, wordt het eene schemering van zinnebeelden als van iemand die sterlings naar de zon zou gekeken hebben.

Wat den dichter bijzonderlijk kenmerkt is de zangrijkheid en de welluidendheid zijner verzen. Richard De Cneudt is een kunstenaar.

- Maar liever, leest en geniet.

A.D.M.

ISIDORE BLIECK. *Quelques notes historiques recueillies sur l'Église paroissiale, la Cure, etc., et sur les anciennes Églises de Wervick*. Comines, Paul Denys, 1902. 207 blzz.

Dit werk is in den handel niet. Enkel 200 getalmerkte afdruksels werden ervan, door boekstellers erfgenamen, in 't licht gegeven en aan kennissen toegezonden. 't Zijn losse aanteekeningen, die door den Heer Blieck, ongelukkig te vroeg gestorven, links en rechts buiten de kerkhandvesten waren bijeenverzameld en hem waarschijnlijk dienen moesten tot een volledige geschiedenis van Wervik. Jammer, laat het ons maar rechtuit zeggen, dat het hem *niet is toegelaten geweest zelf de kerkhandvesten van Wervik te onderzoeken!* (Zoo heeft men mij althans verzekerd!) De bezorgdheid, waarmede hij de vreemde handvestzalen heeft weten te doorsnuisteren, is borge voor 't werk dat hij dan zou geleverd hebben! Die kleingeestige weigering, nadat Zijn Heiligheid Leo XIII de Vaticaansche handvesten voor iedereen heeft opengezet, heeft waarlijk geen reden van bestaan!

't Grootste en ook verre 't belangrijkste deel van 't werk wordt toegewijd aan de aanteekeningen over de voornaamste kerk, die van den H. Medardus. Vele ongedrukte oorkonden worden er gegeven over de kerk, de herders, godsdienstige stoeten, tienden, zondagscholen, enz. enz.. 't Werk, in den vorm van geschiedenis ingericht, hadde ons dunkens beter een andere schikking gehad. Beter hadden alle *ongedrukte* oorkonden - er zijn er immers zooveel) in minderen druk gestaan, aan den voet van de bladzijde. De vertalingen van vele stukken hadden daar ook beter op hun plaats geweest. Op die wijze zou 't werk gewonnen hebben in duidelijkheid. Dat het ons nog toegelaten weze onze Westvlaamsche geschiedvorschers opmerkzaam te maken op de wijze van oorkonden uit te geven. Dat zij allen trachten de regels te volgen die gegeven zijn door meesters in 't vak en te lezen staan in *Bulletin de la Commission royale d'histoire*, 5e série, T. IX et X.

De aanteekeningen over de Magdalenakerk en de St-Maartenskerk zijn minder oorspronkelijk en leveren ook minder belang op. Volgen eenige bijvoegsels, waaronder weer verscheidene oorkonden.

Ondanks dit alles valt het niet te loochenen, dat boekstellers erfgenamen goed gedaan hebben met het werk uit te geven. Voor Wervik's geschiedenis is het onontbeerlijk! Jammer, dat het getal afdruksels zoo beperkt is!

V.A.

Karel Felu

LANGS den weg van Kortrijk naar Oudenaarde, drie kilometers over Avelghem, ligt Waarmaarde. Dat nederig dorp is de geboorteplaats van Karel-Frans Felu, een heel bekwaam schilder uit de verleden eeuw. Hij wierd den 26sten in Zomermaand 1830 geboren; doch, gelijk de Fransche schilder Ducornet, *zonder armen*.

Van kindsbeen af, leerde zijn moeder, Maria Dumoulin, hem dan ook zijn voeten gebruiken met een ongeloofbare behendigheid. Later wilde zijn vader, ontvanger der belastingen, hem voor het onderwijs bestemmen; maar in den jongeling ontwaakten en groeiden hoogere droombeelden. Karel Felu ging hem ernstig toeleggen op de schilderkunst te Antwerpen, alwaar hij sedertdien verbleef. Eenige jaren later schetste hij wonderwel de meesterstukken na, en maakte allerhande beeltenissen van onloochenbare weerde. In 1874 schilderde hij te Londen in het ‘Kensington-museum’ en in de ‘National-Gallery’.

Felu, schoon van gestalte, met een vriendelijk en verstandig voorkomen, was gespraakzaam met eenieder en bezocht neerstig alle kunstliefhebbende kringen.

Van geringe fortuin, doch edel van inborst, leefde hij van hetgeen zijn schilderwerken hem opbrachten.

De eigenaardige schilder werd meer dan eens vereerd met vorstelijke aanmoediging. Telkens als Leopold II hem tegenkwam, bleef hij eenige stonden met hem kouten. In 1894 had Felu in het ‘Oud Antwerpen’ eene werkplaats; daar ging onze Koning hem bezoeken. De koningin van Spanje ook wilde den zonderlingen schilder van bij leeren kennen, en heeft hem vereerd met een Spaansch eerekruis.

Hij stierf te Antwerpen in Schrikkelmaand 1900. Het lichtbeeld van Felu is berustende o.a. bij den heer Secretaris te Waarmaarde, een vriend van den overleden schilder en aan wien wij gemelde wetensweerdigheden te danken hebben. De beeltenis stelt Felu voor, gezeten vóór een schilderstuk: met den linkervoet houdt hij het verfbord, met den rechtervoet het penseel. De schilder heeft zeer leesbaar onderaan geschreven: ‘souvenir d'amitié, Charles Felu, le 8 Mars, 1887’. Jammer, dat hij aan 't voorvaderlijk geloof verzaakt had, en, zoo zegt men ons althans, niet als een christenmensch is kunnen begraven worden.

L. VAN NIEUWERMEERSCH

[Nummer 24]

De Wederkomst
(Vervolg van bladz. 356)

EENE stem weêrklonk, klaar en kloek dezen keer, door de keuken:

‘Jan, zei de vader, gij moogt blijven of gij moogt meêgaan, gelijk gij wilt. De knecht zal op het hof blijven.’

Hij ging voren op, en Jan en zijne zuster volgden hem te gader. Men daalde de helling af naar het dorp. De nacht was nog zoeter geworden, maar zat vol geheim en overal werkend leven. Op dien stond waren al de honden aan 't bassen op de onzichtbare voorbijgangers. Van elke hoeve vertrokken hoopkens volk, zwijgende en in reken achtereen, uit reden dat de toegevrozen wagenslagen de breedte van den begaanbaren weg verminderden. De klank van de stappen, door de sneeuw verdoofd, klom recht en licht omhoog, gelijk de rook uit de schouw in den herfsttijd. Men kwam te gader aan de kruisstraten en het was dan een wederzijdsche goeden avond, zonder haast, van

menschen die uit hunnen droom niet te trekken zijn voor zulk eene kleinigheid. De vrouwen gingen bij malkander vanachter. De mannen gingen rekewijs, gelijk achter den ploeg, iedereen op zijnen gerszoom. Vorenop ging de boer. Onder zijnen hoed zag men de krullen van zijne grijze haarlokken uitsteken, door de maan verbleekt, en die meêschudden bij elken stap, gelijk de verdoofde assche in den heerd van het Hazengoed.

II.

Jan Fauveau, als hij van het dorp weêrgekeerd was, ging slapen, in den stal. Hij kroop in het hooi, misnoegd, beschaamd omdat hij gevoeld had dat hij overal vreemdeling was. Thuis had Justine alleen hem ontvangen; in de kerk had hij in vaders zitbank niet durven gaan, uit vreeze voor de schandevlek indien de boer kwam te zeggen: ‘Kom hier niet binnen, keer weder waar de landloopers gaan, de armen, de verworpelingen, daar van achter in den zijbeuk der kerk.’ Hij had hem verborgen tusschen de knechten, de kreupelen, de straatloopers die de statige stoet der vrije en deftige burgers meêgesleept had. Dáár zelfs bekeek men hem. Dochters keeken om en vroegen: ‘Is het hij?’ Hij had zijnen verval gelezen in den korten, kouden groet der ouderen, die hij bij het uitgaan uit de kerk had gemeend te moeten groeten, en die antwoordden met een hoofdbuigen, zonder hunnen hoed af te nemen, gelijk men doet voor het kleine volk.

Nu eindigde hij den nacht in de hooikribbe, misnoegd over het gedacht dat hij opgevat had weer te keeren, en over het leven dat zoo lastig is, maar besloten ten minste zijne akkers weer te zien, die voor hem niet zouden veranderd zijn; daarna zou hij vertrekken.

Als het dag geworden was, kroop hij uit. De sneeuw was overal aan 't wegsmelten, en de dingen verloren het aardig uitzien dat zij hun geeft. Hij ging wandelen langs de hagen van elkeen der stukken van de hofstede, langs de vier bladerlooze hagen, daar de herinneringen hem bij

elken stap te binnen kwamen. Hier had hij vogels geroofd, dáár de koeien gewacht, hier om ter best geschuifeld met de meerlaans, dáár met de ossen gewrocht: geheel zijne kindsheid herleefde hij dag voor dag. Hier had zijne moeder, voor den laatsten keer, de terwe gezaaid, met hare hand die openging voor het graan vol moederliefde en zorge, gelijk voor eenen kleine dien men loslaat en daar men niet gerust over is; dáár in dien hulstetronk had hij zijnen laatsten ossenprikkel gesneden; dáár had hij, vijftien jaar oud, de handhave gekapt voor den ploeg, eenen achternoen als zijn vader ziek was; dáár nog had hij geheel den winter enten gesneden en appelaars geplant. Hoe waren zij gegroeid in acht jaar, die appelaars! Zij spreidden hunne takken uit gelijk eenen zonnescherm en het gers was dikker opgeschoten waar hunne schaduwe viel. En hoe stond de bezaaite reeds schoon voor het jaargetijde, in de heilanden waar de oogst eertijds maar mager was!

Hij was alleen in het veld dat door den dag van kerstmis in slaap gewiegd lag en, nadat hij den eigendom dien zijn vader bebouwde doorwandeld had, wilde hij ook de naburige hofsteden doorloopen. Hij doolde tot den avond, wederom betooverd door dien grond, die aan de zolen zijner leerzen plakte en bleef hangen, en die, gedwongen ze los te laten, piepte al begeven onder het geweld. Hij droeg een weinig slijk mede van elkeen dier velden, en hij was gelukkig zijne voeten gelaan te voelen met hunne vermengelde klessen.

Vermoeid, de oogen omringeld, uitgehongerd, kwam hij weder op het Hazengoed, op de ure als de smoor de leege meerschen en de boorden der grachten gelijk met blauwen tuil overnevelt. De vader zat aan het einde der tafel naast den heerd, de knecht was verder en Justine bediende de mannen. De soepe doomde, het spek stond te wachten bij het vier. Eene roeten keerse verlichtte het geschoren en eerbiedwekkend aangezicht van den boer, dep deken der landbouwers van de gemeente; op zijn wezen kon

men den last van geheel het leven en van het einde van den dag bespeuren, en ook de verborgene kracht, den onwankelbaren vrede, die alles beheerscht.

Jan Fauveau zag, al inkomen, maar dat aangezicht alleen, dat naast het licht was, en hij meende eene zekere ontroering te bespeuren in den blik en in de stem van den vader, gelijk eene soort van medelijden dat tusschen het neêrhangende pinkhaar doorzijpelde.

‘Jan, zei de vader, gij zijt zeker vermoeid, mijn jongen; zet u bij als gij honger hebt, en eet met ons.’

Maar hij en zeide niets meer.

De jongeling nam den lepel dien Justine hem toereikte, en schepte uit de soepekom, op mate, achter den vader en den knecht, zoo regelmatig als de menschen van te lande wanneer zij met den vlei derschen. Hij scheidde welhaast uit, vóór de anderen. Hij en had den scherpen eetlust niet meer van die werkers in de opene lucht, die zonder einde voort schepten uit de kom, zoolang als er een koolblad of eene snede brood in bleef.

Als hij van de tafel opstond zeide hem de landbouwer nog:

‘Ik meende dat gij dezen avond zoudt vertrokken zijn?’

‘Neen, morgen, met den eersten stoomwagen. Ik wilde nog eens de velden zien van het Hazengoed. 't Is een weinig veranderd, vader, en 't is al in goeden staat.’

Die woorden drongen tot in 't diepste van zijne landbouwersziel, en de ouderling, die reeds naar zijne gewone plaats ging in den hoek van den heerd, keerde hem om, liet een droevigen glimlach over zijn wezen spelen, als hij de versleten zwarte broek geheel beslijkt, en de schoenen vol modder zag van zijnen zoon.

‘'t Is goede grond, zeide hij, en God ook is goed, maar ik word oud; Justine heeft niet willen trouwen, en het Hazengoed heeft min aantrek voor mij, omdat ik het aan niemand zal achterlaten.’

Zijn moed kwam op eens vol, en hij slaakte als een bedwongen weezucht en voegde er nog bij:

‘Sa, goeden avond, mijn jongen; indien gij nog acht jaar wacht om over te steken, als gij zult wederkeeren, zal ik er niet meer zijn. Maar wat u betreft, ik wil niet dat gij twee nachten in den stal slaapt; gij hebt een bedde noodig; ga in 't bedde van den knecht die over twee maanden heeft moeten optrekken.’

Zij zwegen alle twee. Jan Fauveau trok naar het kamerken, aan het ander einde van den stal, waar de tweede knecht altijd geslapen had; hij wierp hem op het bedde, maar hij en sliep niet. De sterren schoven langzaam, pinkelende, boven den zachten smoor, die de laatste sneeuw lekte en deed smelten. Aan de neuze van iedere schalie hing een druppel te beven, en 't was een zoet muziek rond het Hazengoed, het lied van den dooi dat de steenen van het voorland zongen, daar het water der daken zijnen tiktak op speelde.

***

Rond de ure dat de eerste hanen ontwaken, kwam een licht in het kamerken. Jan erkende Justine, die haar gekleed had, wel gedraaid in haren grooten zwarten snuitdoek gelijk op de feest- en marktdagen. Zij zette de bollanteern op eene ijdele ton die daar stond, hukte neder bij het bedde en zeide:

‘Ik zal u uitgeleide doen tot aan het spoorhuis, broerken, omdat ik u zoolang ook zal kwijt zijn. Wie weet wanneer wij malkander wederzien? Vader slaapt nog.’

Maar hij bezag ze met eene uitdrukking van teergevoeligheid, die haar eenigszins troostte en ook wat verwonderde. En hij sprak niet.

‘Zijt gij dan niet wel ontwaakt, Jantje? Ik laat u alleen, maar sta spoedig op.’

Jan was min haastig. Hij streelde hare hand, die zij niet wegtrok, en na een langen stond zwijgens vroeg hij:

‘Justine, waarom hebt gij niet getrouwd?

‘Waarom ik niet... Wel Heere! Wat hebt gij u daarmee te moeien?’

Zij keerde haar wat om, wendde haren blik wat van kant en zeide:

‘Omdat zij mij niet bevielen.

‘Justine, gij spreekt niet rechtuit. Gij wierd rood gisteren avond als vader zei dat gij niet hadt willen trouwen. Waarom?’

Zij antwoordde niet. Haar herte klopte onder haren zwarten snuitdoek. Jan raadde dat haar herte vol weedom zat, dat haar moed ging begeven.

‘Gij hebt niet getrouwd om mijnentwille!’ zeide hij.

O! Jan!

‘Ik weet het wel, ja, opdat mijne plaats niet zou ingenomen worden op het Hazengoed. Ongelukkige lieve dochter!’

Een gesmoorde kreet bewees hem dat hij den nagel op den kop geslegen had. De zuster, onthutst, buiten haarzelven, trachtte hare hand los te krijgen, en weg te vluchten bij vader, in wiens nabijheid de geheimen zoo wel verborgen blijven zonder dat iemand durve ondervragen.

Maar hij, met lijze vezelstem, met de vastberadenheid, die de oude opperhoofden moesten hebben in hunne veilige heiden en ondoordringbare wouden ten tijde der burgeroorlogen, gebood:

‘Zuster Justine, hebt gij nog de veste die ik aandeed om met vader naar de peerdenfooien te gaan?

- Ja, ik heb ze toegevoud.
- Breng ze mij. Hebt gij nog mijne gebrande boeken kloefen?
- Ik heb ze weggegeven; maar ik heb nieuwe, die ik gekocht heb voor den knecht.
- Ga ze halen. Hebt ge nog mijnen haveresschen prikkel?
- Ja, Jan lief, met zijne vergulden nagels daar ik hem mede beslagen heb.
- Zuster Justine, maak geen gerucht, breng mij dat alles.

- En wat gaat gij doen, Jan Fauveau?

- Ik blijf hier, zei de jongen. Ik ga vergiffenis vragen aan vader, op de wijze die gij zult zien.'

Een straal van oneindige vreugde blonk in de oogen der Vendeërin, die opstond, stom, begeesterd, gelijkende op de grootmoeders, die de oorlogsberichten droegen door het veld, vrouwen vreesachtig in woorden, wier heldenmoed men maar kon raden uit het stralen hunner oogen.

En men hoorde ze noch uit- noch voortgaan, noch de kas openen, daar zij hare oude gedenkenissen in weggeleid had. En de hanen alleen kraaiden en stoorden den nanacht, te zamen met de regeldruppels van den dooi: Tik, tik, tak; tik, tik, tak, klonk het, maar Justines schoenen waren gelijk van wolle, omdat zij eene zending volbracht haar door eenen man toevertrouwd, en wel de aangenaamste die er was voor haar zuster- en dochterherte.

Welhaast kwam, onder de leege balken van den stal, Jan bij haar, geheel gekleed gelijk ten tijde dat hij het Hazengoed verliet. Met hun getween, beraamden zij voorzichtig hun doen, en half lachende half weenende, ontbonden zij de vier ossen, deden ze buiten komen en staken ze in het juk twee en twee. Dan sloegen zij den weg in, die naar 't Oosten neêrliep.

De vader meende dat het zijne kudde koeien was die naar de weide vertrok.

De ossen en de twee kinderen van het Hazengoed gingen voort langs den modderigen weg tusschen de donkere hagen, en waar zij voorbijgingen steeg eene wolk warme adems op, gelijk zilveren smoorwalmen.

De vader kleedde hem, al weemoedig denkende op Jan Fauveau, die overgekomen en weggegaan was.

Jan en Justine deden het hekken open van een bijna vierkant stuk land, waar het gers, door de schapen vertrappeld, hier en daar in den grond lag, en hier en daar recht stond, zoo lang als een kind van vijf jaar. Justine had den prikkel genomen en, beweegloos nu, keek zij

naar den laatsten draai van den weg, die al krinkelen door het land liep en eindelijk op het rechte kwam.

Haar broeder had de twee paar ossen aan den ploeg gespannen, dien men dáár gelaten had, vóór kerstdag, om daar wederom te beginnen werken; hij had ingezet, en hij stond daar ook te wachten, met zijne twee armen op de houten handhave geleund, gereed om den ploeg te stieren zoohaast de ossen zouden trekken.

De broeder en de zuster wisselden geen enkel woord. De bleeke morgend rolde één voor één de sluiers op van de heuvels. De landbouwer kwam langs den weg, met neerhangend hoofd, om den ploeg te stieren, meenende dat zijn knecht voorengegaan was met de ossen.

Jan en Justine voelden hun herte hevig kloppen. De vader kwam. Hij naderde. Hij moest bij den haveressche zijn, dáar, bij den draai.

Eindelijk komt hij te voorschijn tusschen de hagen, tien stappen van het hekken. Hij bekeek den weg, van onder zijnen grooten hoed met neêrhangende vooien. Hij scheen de steenen van den weg te tellen ot de lasten van het leven. En dan alleenlijk, als hij op zijne getten de dooreengegroeide gersstalen van het braakland voelde, keek hij op om te zien waar hij het werk zou beginnen.

Dan zag hij vóór hem zijne dochter, die den prikkel hield, zijnen zoon, die den ploeg vasthad, en de vier ossen, met hunnen kop omleege, die dichte tegen de oude vore blaasden.

Zijne twee handen vielen langs zijn lijf. Hij wierd bleek gelijk de smoor.

‘Vader, zei de zoon, al zijnen hoed afdoen, moet ik den ploeg stieren naar het bul van den olm of naar het bul van den haveressche?’

Eenen stond was de vader niet machtig een woord te zeggen. Dikke tranen vloeiden uit zijne oogen. Eindelijk kon hij spreken en zeggen:

‘Rijd naar den haveressche, Jan Fauveau, en houd het wel rechte!’

Justine legde, dweers overs den rug der twee eerste ossen, den prikkel van eertijds. In de morgendlucht klonken vier namen, met alle macht geschreeuwd door eene jonge, levendige, gelukkige stemme: ‘Tijger, spartelaar, kraakhoorn, slingerkop!’ en vermelden aan Vendeë dat een zijner zonen weêrgekeerd was.

En de ossen gingen schoone voort, geheel rechte, naar den haveressche.

(Kerstvertelling van R. Bazin).

C.D.J.

Holly! Holly! Hulste![1]

Kerstlied voor Eug. Isebaert.

HOLLY, Holly, Hulsteblad,
't roert omtrent mijn herte entwat,
Holly, Holly, Hulste,
weet ge, weet ge wat?

Immer groenend' Hulstebol,
zacht omzet met winterwol,
gloeien doen de beiers dol
door het sneeuwwit, Hulste
al uw takken vol.

Holly, Holly, Hulsteblad....

Hulstebladjes groen altijd,
beeld van d'hope in 't leven zijt,
spijts des werelds wintertijd
die ons, Holly, Hulste,
alle hoop benijdt.

Holly, Holly, Hulsteblad....

(1) Hulste, Eng. *Holly*, geeft hare altijd groene met stekkers afgezette bladjes, en hare roode bessen, met kerstdag, tot zinnebeeldig versiersel van kerken en woonsten in Engeland.

Hulstebessen, rood als bloed,
   wijl de bleeke winter woedt,
vurig als de liefdegloed
   die twee herten, Hulste,
zalig blaken doet.

   Holly....

Ach gij, Holly, Hulsteblad,
   't roert omtrent mijn herte entwat,
'k weet nu, Hulste, 'k weet al wat,
   roode en groene Hulste,
hope en liefde is dat.

   Holly....

Liefde! bloêrood hertgetraan,
   droppend op de groene blaân
van de hope en vindt eraan,
   lacy! Holly, Hulste!
zooveel stekkers staan!

   Holly....

Hulstebloesem, tooverkracht
   van de zoete kerstmisnacht,
als er iets onzeglijk zacht
   door uw bladjes, Hulste,
door uw bessen lacht!
   Holly....

Liefde en hope, Hulstestam,
   hope en liefde is 't Godlijk lam
dat vannachte ons leeren kwam
   lievend hopen, Hulste!
Viert den Messiam!

   Holly.....

CAESAR GEZELLE
Kerstavond, 1899.

Wat men zegt over 1302
Fr. Funck-Brentano's werkinge
(*Vervolg van bladz. 351)*

't IS kwalijk voor F.-BR. aldus alles te verdraaien en te verkeeren, alsook schijnredenen insteê van ware redenen te stellen om tot zijn doel te komen. Want 't en is niet alleen in de opvattinge zijns werks dat hij eenzijdig was: ook was hij het in de opvoeringe ervan.

Hier volgt deze zijne wijze om zijn gedachten op te voeren.

Talrijke vraagstukken zijn na zijn werk nog te onderzoeken overgebleven, als dit van de tale en van de vaderlandsliefde..... onzer voorouders. Een dergelijk vraagstuk is nog dit van Filippina heur ophoudinge en dood! Weet ge waarom, volgens F.-BR., Filips daarin te verschoonen is? Hierom: omdat zijn voorzaat, Filips de IIe wel ook iets dergelijks gedaan had; nog omdat Filips peter ofte godvader was van 't meisken; dan omdat Gwijde, met zijn grooten hoop kinders, wellicht blijde zal geweest zijn te zien dat een van die kinders door iemand anders opgebracht wierd; en eindelijk omdat inderdaad we, binnen de twee eerste jaren, van geenen tegenstand des graven *en weten* (en dus, besluit F.-BR. zonder te gebaren, dat de graaf er geenen verwekt *en heeft*) (146-147). Nietwaar lezer, Filips deed wel met Filippina op te houden? 'Nu Filips bracht het kind goed op' zegt F.-BR Waarom zou hij het niet gedaan hebben? - Het stierf. Men zei dat het vergiftigd was. - 'Zwijgt!' besluit F.-BR., zonder te bewijzen 'il est à peine besoin d'ajouter que ces bruits d'empoisonnement ne reposaient sur aucun fondement!' (509-510).

Ziet ge? Dat is een van F.-BR.'s beredeningen: afloochenen, het tegenovergestelde inbrengen, en niet bewijzen!

Aldus geeft, en aldus weerlegt hij (650-654) ons ook de merkweerdige rede van Nicolas de Marchiennes. Deze, op

26sten in Zomermaand 1314, en in name van Grave Robrecht, las op het grafelijk slot te Gent een openbare verzetrede tegen den koning van Frankrijk. Daarin zou hij eens alles zeggen wat op 't herte van Vlaanderen lag! Men vindt er een prachtige optellinge van al 't kwaad en 't onrecht dat de koning gestookt had. Welnu, 'n zoudt ge niet denken in die rede eenen grond te hebben tot geschiedkunde, - mits van eigen 't gezag ervan te wikken op tijd en stond? En 'n zou die grond niet even gewichtig zijn als de zelfverschooningen van koning Filips? Luistert! Weet ge wat F.-BR. onze geschiedkundige uit de XIXe eeuw, daarmeê doet? Daarop zegt hij alleenlijk; 'Les officiers de Philippe le Bel *prirent la peine* de réfuter ces arguments' (654); - alsof hij wilde zeggen; 'Doch wij, we'n zijn zoo dom niet!' En 't is al!

Zulke weerleggingen zijn onweerdig voor eenen 'geleerde!'

't Was beter toch als had hij wanredeningen gebezigd.

Nu zulke zijn er ook.

Dat ge speelt met de woorden; dat ge 'Flamand' zegt in den zin van 'Vlaamschaardig', om te doen gelooven 'vlaamschgezind' (368). Dat ge een anderen opsteller aanhaalt, en een deel zijner woorden opgeeft,.... maar al stoppende na zulk woord, dat die opsteller door uwe schuld, iets anders zegge dan hij zelve wilde zeggen (396(5)). Dat ge zedekundige beschouwingen, of opgeblazen voordrachten, ook onduidelijke gezegden van laterhandsche, vreemde en ja vijandelijke mannen uitgeeft als vonnissen van bekwame rechters (204).... van eigen zoolange als 't in 's konings voordeel spreekt (470(1)). Dat ge in 't algemeene de gronden ondereenmengelt, 't voordeelige bovenhoudt en 't nadeelige verzwijgt.... Alle zulke dingen en willen niet verweten worden, dan aan eerste beginnelingen of vijandiggezinden... of aan F.-BR.. Inderdaad, hoe eerbiedig weg ook, zoo verwijt H. PIR. hem die laatste dingen (*RCr*. 422).

We voegen erbij: 't is nog te verdragen dat heden-

daagsche werken, b.v. WARNK. (86), HUYTTENS (402), V.D. PEEREBOOM (490), tusschen oude middeneeuwsche nagezien en aangehaald staan: dit kan te wijten zijn aan ongeschiktheid in 't werk. Maar waarom b.v. de *Annal. Lubicenses* aangehaald om te betoonen hoe de koning te Brugge welgekomen was (358), en dezelve doodgehouden om niet te laten weten wat 't volk meende over Filippina heur dood? *(Mon. Germ. Hist. Script*. XVI, 418). ‘Suffocata... in veneno, quod in speciebus aromaticè confectis, coram regina Franciae, *ut dicitur*, sibi dabatur, ad comedendum’.... Waarom ze verzwegen, om niet te laten vernemen hoe 't volk vertelde dat 's konings mannen den Paus geslegen hadden? (Vgl. *ald*. De opsteller had vele zelve gezien in Vlaanderen, en vele gehoord van Vlamingen te Lubeek. Zijn werk dagteekent van vóór 1324). In zulke zaken als die laatste, en gelooft F.-BR. de verhalers niet; maar voorslags hebben dezen gelijk als ze dingen vertellen die hem nuttig voorkomen (377, 387, 399, 410, 433, 479). De Fransche verhalers in 't bezonder zijn voor hem doorgaans overgeloofbaar. Dat komt uit F.-BR.'s algemeen stelsel: te weten, dat door den band, de Franschen geschiedkundiglijk, en alleen de Vlamingen zeiselachtig verhaalden.

Niet enkel nu doorsmijt hij kieskeurig de gronden, maar ook in den uitleg dezer doormengelt hij handelingen en toestanden. ‘Ziet, zegt hij soms spottend, eerst handelde Gwijde zoo, heden handelt hij anders (236). Lod. v. Nevers knikte eerst ja, en thans schudt hij neen!’ (671)... En F.-BR. en leert ons nooit waarom. Voor 't volk ook. 't Is blijkbaar om iemand uit te geven als eenen zot, die niet wel en weet wat hij wilt.

Dan waarom en onderscheidt hij veeltijds niet onder eenerzijds de gezindheden uit eene stad, en anderzijds heel die stad, (259, 260, 314, 382 (^{2}), 398, 400, 401....) of ook onder de voorvechters en allemaal de leden eener zelfde gezindheid, waar b.v. zake is van een terugwerkinge (541)?

Heel gemakkelijk ook leent F.-BR. *zijn* eigen bedenkingen van vreesachtigheid aan *de Vlamingen* over (434). Wordt bij de Vlamingen een koninklijk bevel spoedig en gemakkelijk uitgevoerd, om reden hunner *goê ingerichtheid*, dan geeft F.-BR. dit als een bewijs hunner *dienstbaarheid* voor Frankrijk (525).

Wat voorwerpelijk gebeurt, uit gewente en naar de zeden van den tijd, wijt hij aan de onderwerpmatige gesteldheid der eenlingen (212, 215, 395 (^{4})): brandmerken de Vlamingen iemand voor mogendheidschennis (634), dan en zegt F.-BR. niet dat dit gebeurt krachtens een algemeen recht, dat we terugvinden in de Valencijnsche keure uit 1114 (*Mon. Germ. Hist., Script*. XXI, 607^{40}, 608^8), en in Brugge's keure uit 1304 (WARNK-GHELD. *H.d. Bruges* bl. 327, §, 31). Neen, dat zal te wijten zijn aan hunne wildheid, meent F.-BR.

Denkt hij dat een daadzake ievers het gevolg *zal zijn* van een voorgaande onvastgewetene maar onderstelde daad, reeds is het bestaan dezer onderstelde daad voor hem *onbetwijfelbaar* (630).

Wat *onwaarschijnlijk voorkomt*, noemt hij *onmogelijk* (667).

Om te bewijzen dat Jaak van Châtillon ten onrechte aangevallen wordt in de verhalende gronden, zegt hij koeleweg: ‘Voici *les seuls* actes donnés par lui... *qui nous soient connus*’ (355) en geeft twee drie daadzaken, komende uit handvestelijke gronden. Alzoo schijnt hij den lezer het volgende besluit op te leggen: Deze zijn *de eenigste stukken die hij uitgaf*, de eenigste daden die hij stelde, of ten minsten de eenige gebeurtenissen, waarom we over hem een vonnis mogen vellen. F.-BR. en zegt dat niet, maar hij geeft den lezer dat in den mond. 't Is 'tzelfste. En de verhalende bronnen zwijgt hij dood.

‘Post hoc, ergo propter hoc’ is een wanreden die er danig vele voorkomt (360, 492, 679, 680); b.v. ‘onder 4 vredebesprekers is één geen edelman,.. il fut le seul que la médisance épargna’ (492).

Enzoovoorts, enzoovoorts!

Tijd is 't dat we eindigen.

Over 't algemeene zeggen we:

Op de wanreden ‘Post hoc, ergo propter hoc’, meenen wij, rust de grondberekeninge van heel het werk. Aldus: Al de Vlaamsche beroerten en oorlogen tegen Frankrijk, uit het begin der XIVe eeuw, zijn ontstaan *na* en *mede* met maatschappelijke moeilijkheden, (354, 360, 377, 561, 649, 677). Dus zijn ze *erdoor* ontstaan en *uitsluitelijk erdoor*. Daden van eenlingen moeten aanzien worden als daartoe ondienstig en onmachtig *geweest*, (561).... buiten als ze *thans* de eere van Filips kunnen helpen verheffen (573, 673).

In tegenwoordigheid van zulk stelsel heeft de lezer recht te zeggen dat hij daarmeê niet overtuigd en is; bozonderlijk als hij ondervindt, dat F.-BR. een voordoel had: te weten Filips en de Franschen te verschoonen door een slach van onwêerstaanbare huishoudkundige wendinge in de geschiedenisse. Daartegen zeggen wij dat de menschen uit 1302 niet en streden onwillens als wielen in een werkgetouw; of ook niet als onwetens voortgestuwd door alleenlijk God-weet-welke huishoudkundige omstandigheden. Ze ‘*meenden*’ dat ze entwaarom vochten. Ze hadden eenen ‘daarom’. Die ‘daarom’ is 't dien we aan de geschiedenisse vragen; en die ‘daarom’ is 't dien we van F.-BR. niet en kregen.

Ongetwijfeld! Zijn werk is groot, is belangrijk. Bijna al de bezigbare gronden zijn daarin aangewezen. En met ware verdienste heeft hij ons Vlamingen opmerkzaam gemaakt op den maatschappelijken kant van den strijd - al overdrijft hij. - 'k Rade echter aan de Vlamingen aan, nooit zulk een ‘Tendenzarbeit’ als 't zijne voort te brengen, of ze liggen buiten bij de Heeren van de Wetenschap!

'k Ra hun ook aan meer de Vlamingen te laten kennen in hun gebruiken, zeden, huizelijke doeningen: die kant

ontbreekt tot heden in 't meestendeel der geschiedenissen over 1302. Bezonderlijk ontbreekt dat in F.-BR.. En hier zij gezeid en wel onthouden dat F.-BR. een werk wilde maken over '*Ph. le B. en Fl.*' en niet over '*la Fl. lors de Ph. le B.*'. Dat wil zeggen dat we in F.-BR. niet zoozeer Vlaanderen's toestand in 't begin der XIVe eeuw 'n moeten zoeken te kennen, als wel de bedrijvigheid van Filips.... in Vlaanderen, en ook elders - aangaande Vlaanderen. Dat wil nog zeggen dat dit deel onzer geschiedenisse verre is van afgespeeld, zeer verre ervan, bijna nog nooit zoo verre tot heden!

In F.-BR. staan veel geschiedgronden. Men gebruike ze... zooals hij,... maar beter dan hij: men leere ons ernstiger, welke de invloed was der huishoudkundige verschijnsels, maar ook daarentegen het belang van deze welke de geestenstoestand te weeg brachten. Men schildere ons rechtzinniger den waren aard van al die hoofdzakelijke gebeurtenissen, als: Filippina heur ontvoeringe, de Brugsche Metten, de slag op den Pevelenberg... enz.. Men male ons trouwer den aard en 't wezen van elk onzer 'Helden van 1302'. Men en kome bezonderlijk niet af met zotte beweeningen over 't afwijken van Vlaanderen uit Frankrijk's wervelkring! Terecht lacht daarmeê H. VDL. (*RIPB*, 273) .... en wij ook!

Men zegge de waarheid, en anders niets! Ja, men herbeginne 't werk! Want daar waar de Franschman er bate in had, heeft hij de geschiedenisse vervalscht, of ten minste betwijfelbaar voorgedregen! Hij heeft dat blijkelijk voor sommige dingen gedaan: mogen we hem nog betrouwen over de andere waar het minder blijkt?

Elk zijn gedacht daarover. Maar 't mijne? 't Is dat onze voorouders hier hadden kunnen roepen: 'Wat Walsch is, valsch is!'

L. VAN POTTELBERGHE

Bladwijzer van woorden en zaken 1902

Aardrijkskunde

	Bladz.
De Vlamingen en de Vlaamsche eilanden	187
Jacome de Bruges	189
Joos de Heurtere	189
Joos van den Berghe	188
Willem Van der Haeghe	189

Boeken

Nieuwe

Beschrijving van Ouckene door A.L. Cagneaux	92
Bijdrage tot de geschiedenis der middeleeuwsche kunstweverij in Nederland	157
Gedichten van A.J.M. Janssens	304
Geschiedkundige aanteekeningen over Hooglede	356
Gheestelyc Harpenspel van den lyden ons Heeren	111
Guido Gezelle door Carel Scharten, Amsterdam	351
Hans Memlinc	54
Ook verzen	191
Quelques notes historiques. - *Isidore Blieck*	367
Sermons from the Flemish	142
Verzen	217
Wijding, verzen van Richard De Cneudt	366

Oude

Den nieuwen Spiegel der Jongheyd, of gulden ABC	150
Het boecxken van de vier Uytersten	14, 46, 77

Gedichten

Aan onzen Eerweerden Heer Pastor	156
Albrecht Rodenbach en de zwaan	10
Begroetenis	13
De Mergelaar lag in de vaart	276
Eerste Communie	160, 176
Eerweerde Overste	45
Gedachtenis der H. Geloften	175
Gerrepuiden	213

	Bladz.
Gesnoeid	183
Goêmorgen	100
Heilige eeremisse	176
Hoe hebt gij losgedaan	135
Holly! Holly! Hulste	377
Ik wist er een die...	52
Jubeldicht	293
Lied	86
Liedtje	295
Mijn hoveken	75
Mijn moederspraak	149
Mijn pijpken en ik	68
Onwelkom	22
Op den 25^{n} verjaardag	284
Priesterwijding	251
Spoorwegmijmering	59
Spreeuwen	38
Te lande	167
Verzen	217
Vijftigste verjaren	159
Zielgedichtje	159
Zouavenlied	174

Geplogentheden

Berkgroen	167
Brandende stoppe	163
Duivevereeringe	181
Eenre witte duve	164
Gebruiken op Cinxen	161, 177
Gleye, garze	164
Het wedschieten	180
Krakelingen te deelen	179

Menigte vogelkens 166
Papieren stroolingen 163
Patakons 76
Roozebladjes 163
Rosine hoeden ende meyen 164
Uitdeelen van huwelen 165

Geschiedenis

Abraham Ortelius 188
Annales Gandenses 105
De Azoren of Vlaamsche eilanden 159
Beleg van Nieuwpoort 41
Broeder Cornelis te Kortrijk in 1578 1
Brugge en de Azoren 188
Brugsche metten 345
Charles de Valois 330
Chronique Artésienne 104
Clemens VIII 120

	Bladz.
Cornelis, broeder	5
Dathenus	8
De moerstede van Denterghem	31
d'Hembiese	2
't ‘Edict’ van Joseph II	228
Filippina van Vlaanderen	379
Flote	330
Fransche onwentelaars	205
Fransche zeg	107
Frederijk van Brandenburg	11
Funck-Brentano	103
Funck-Brentano's eenzijdigheid	379
Genealogia comitum Flandriae	105
Geoffroi de Paris	104
Avelghem	242
Geschiedkundige aanteekeningen over Hooglede	356
Gezworen priesters	249
Gilles le Muisit	105
Gregorius XVI	121
Guillaume Guiart	103
Guillielmus Procurator	105
Guill. de Nangis	105
Gwijde's handelinge	342
G. Kurth	136
Hans Memlinc	54
Het Kuipersambacht te Brugge	81, 169, 203, 225, 277, 314, 359
Instelling van den Kruisweg	242
Istoria fiorentina van Villani	105
Jan de Gros	84
Jan Huyhen van Linschoten	189
Jaak van Châtillon	382
Jan Van der Eycken	208
Jan van Dixmude	105
J. Frederichs	102

Johanna Hugonet	84
Joseph II te Brugge	227
Kloosters vernietigd in Brugge	228
Köhler	136
Kruis afgehaald	244
Leo XIII	121
't Lied van den Hert	200
Lodewijk van Nevers	327
Louis Navez	137
Mathias De Visch	171
Maur. de Maere d'Aertrycke	139
Maurice de Vienne	138
Mouskes	30
Pavot, Herder van Lombardzijde	40
Personatus is geen *patronatus*	94
Petrus Lanchals	11

	Bladz.
Philippe le Bel et la Flandre	138
Pichegru	43
Pieter Pintaflour	7
Pieter van Bevere	4
Pirenne	103
Pius VII	120
Processiën verboden	278
Récits d'un bourgeois de Valenciennes	104
Reuzeprocessie te Gent	19, 199
Ryhove	7
Sint-Leenaartskapelle	85
De slag op den Pevelberg	345
Slavenhandel in Belgenland	76
Steirische Reimchronich	105
Stoet te Brugge	11
Stoet ter eere van St-Macharius te Gent	199
Vandamme, bevelhebber	42
Van de Franschen te Nieuwpoort	40, 96
Van Pottelsberghe	2
Van Velthem	103
V. Fris	139
Vlaamsch in 't hof van Frankrijk	28
Vlaamsche zeg	107
Vlaanderen en Portugal	188
Vlaanderens oorgeschiedenisse	31
Vlamingen en de Vlaamsche eilanden	187
Vlamingen in Fayal	189
Verbannen priesters	246
Waar Hans Memlinc geboren is	55
Wat men zegt over 1302. De slag van Groeninghe	102, 136, 307, 327, 342, 379
W. Wattenbach	136

Gods lieve Heiligen

De godsdienstige week van Vlaanderen	115
H. Eustachius	186
H. Felix de Valois	187
H. Joannes de Matha	187
H. Regulus van Senlis	187
Hoe geschiedt de plechtige kroning	118
Gandelen in Brie	187
Gekroonde Mariabeelden in Belgenland	121
Kroning van 't beeld van O.L.V. te Dadizeele	113
O.L.V. van Antwerpen	122
O.L.V. van Assebrouck	116
O.L.V. van Cortenbosch	127
O.L.V. van den Oudenberg	115
O.L.V. van Halle	116
O.L.V. van Hanswyck	122
O.L.V. van Hasselt	125

	Bladz.
O.L.V. van Kerselaer	116
O.L.V. van La Sarte	126
O.L.V. van Lede	116
O.L.V. van Lourdes	116
O.L.V. van Lourdes te Oostakker	123
O.L.V. van Neer-Waver	122
O.L.V. van Schepenheuvel	116
O.L.V. van Tongeren	125
O.L.V. van Tongres-Notre-Dame	124
O.L.V. van Verviers	126
O.L.V. van Vlaanderen	123
O.L.V. van Walcourt	127
Wanneer het gebruik van de beelden te kronen in voege kwam	119
Wat de kroning van een beeld is	115

Kunst en wetenschap

Adriaan Isenbrandt	270
Afbeeldsels van het edelhert	186
De barnkracht	97
De cormoran	291
De deunkunde	23
De diaphonia ofte meer stemmigheid	34
De erpel	19
De hertachtigen	184
De hoofdkerk van Toledo	208
De onocrotal	290
De opvanger	134
De Pelikaan	289, 305, 324
de *prosae*	27
de sequentiae	26
Den Tentoonstelling der vlaamsche schilderwerken uit de 15de eeuw	257

de *tropi* 26
De veldtocht der kinderen 351
De vóór-Van Eyckschen 258
De Zwaan 9, 17
Fransche en Italiaansche Deunschap 50
Diatonisch of deundoorgaand 65
Dirk Bouts 267
Discantus 35
Eene Belgische school van geschiedenis te Rome 224
Epistolae farcitae 37
Gebroeders Van Eyck 259
Geeraard David 268
Geestelijk volkslied 36
Gerbertus 25
Golflengte 100
Gregoriaansche kerkzang 23
Hertz 98
Het Edelhert 184, 199

	Bladz.
Het mimodrama van Groeninghe	222
Jakob Daret	267
Jan Aleman	208
Jan van der Eycken	208
Jan van Ruusbroec	21
Jan Was	208
Karel de Groote	24
Karel-Frans Felu	368
Kerkzang en volkslied in de middeleeuwen	23, 33, 49, 65
Koekoet-eenzang en Vlaschaard	214
Lathaldus	33
Leo Maes te Thourout	231
Leysen en lofzangen	27
Luchtmaren	97, 129, 145
Marconi	147
Maxwell	97
Meander	17
Memlinc	261
Mirakelspelen	37
Mysteriën	38
Narren- en ezelsblijdag	37
Natuurverschijnsels	98
Ons Vlaamsche Kunstvaatwerk	231
Op de Panne	97
Oude schilders	272
Oudewetsche toebakdozen	31
Paus Gregorius de Groote	23
Paus Hadrianus I	24
Paus Johannes XXII	35
Pieter Christus	264
Pieter Goddyn	158
Pottekant	32
Rogier Van der Weyden	265
Rythmus of voetmaat	34

Santa-Cruzgesticht te Valladolid 208
Snelheid der golving 100
Souterliedekens 50
Suuverlycke boecxkens 49
Tondeldozen 31
Trouvères 66
Vlaamsche kunstweverij 157
Volksgezang 26
Wat een golvinge is 98

Oorkondschap

Een huis in 't Pluimstraatje te Brugge 206
Deken De Buck 278
Deken Andries De Buck 229
Deken Fagel 228
Deken Karel Cuypkens 315

	Bladz.
De Maen, intantent van Brugge	282
Dienberghe's handschrift	360
Donatianus de Moor	206
Grafschrift	143
Het Kuipersambacht	81, 169, 203, 225, 277, 314, 359
Inventaris	173
Inventaris der Archiven competerende kuypersambagt	82
Jacob Veryser	226
Kerkhof het Raapstuk	229
Klokken te Avelghem	245
Memorie	169
Oud gebed	158
St Leenaartskapelle	170

Taalkunde

Godsbarige	32
Het woordenboek der Nederlandsche taal	88
Mismaakte woorden	16
Onkruid onder de tarwe	144, 191
Plas en plasch	216
Vlaschaard	215
Vlas en vlasch	216
Vlasaard	217

Verdietschingen

Décharge oscillatoire = Geslingerde ontlading	132
Parochie = Herdnis	40
Physica = Lijfschapkunde	98

Pile électrique = Barnkrachtelijke zuil 133
Télégraphe sans fil = Luchtmaarwerk 97

Verhalen

Braamtje 252
De Wederkomst 321, 337, 352, 369
Hoe ik rijk wierd 193, 209
In de kerke 273
Twee vertelsels van rond het jaar 30 287

Volkszeg

Allerzielendag 110
Ezelpoorte-Boeverypoorte 16
Kerstdag 110
Sint-Huibrechtsdag 110
Zieltjeskoeken 110
O.-L.-Vrouwzwaluwen 80
Opgezant te Thielt 158
Volkszeg en Volksgebruiken 110

Wansprekendheid

	Bladz.
Baljuw	16
De geluwe dorre	16
Overjakken	16
Plezierdrank	16
Pietje Pari	16
Tuba	16

Wangeloove

Acht nemen op droomen	73
Asschen opscheppen	70
Bijen wekken	70
Brieven dragen	73
Een strooband	70
Een velleken zwijnenvleesch	70
Eiers op Goeden Vrijdag	71
Eiers tegen donder	72
Klappende eksters	72
Koeien laten droog gaan	70
Negen dagen lezen	71
Om muizen te verjagen	72
Om worten te doen weggaan	72
Oude Bijgeloovigheid	150
Oude bijgeloovigheid in Veurne-Ambacht	69
Stoppe	71
Stukske brood boven de deur	70
Vasten	73
Vensters en deuren opendoen	70
Verschil maken tusschen dagen	73
Vrouwen ontmoeten	71
Wywater in een vingerhoed	71

Wetensweerdigheden

De humanist Frans de Maulde	336
De opsteller van ‘het Boecxken van de Vier Uytersten’	255
De veldtocht der kinderen 1302-1902	351
Eene Belgische school van geschiedenis te Rome	224
Guido Gezelle's duikalmanak	366
Het liedje van Groeninge - Staplied	224
Het mimodrama van Groeninghe	222
Naoogst - Vindekoorn	352
Nog van den ‘Gulden A B C’	287
Schuimwoorden en verdietschingen	192
Terechtwijzing	144
Uit de verslagen van de Vlaamsche Taalvroedschap	285
Vlaanderen den Leeuw	297
Wedstrijden voor 1903	300

Woorden en wendingen

	Bladz.
Aansteeksel	236
Barretje	236
Bek	236
Binnenwerk	236
Blokwiel	236
Boutjeviel	236
Bovenkant	236
Bovenstuk	236
Dekkleed	236
Dikdraad	236
Doorsteek	236
Duitschslag	237
Enkeltje	237
Insmijten	237
Kantoogen	237
Klavercyntje	237
Kussendoeken	237
Lint	237
Middelkant	237
Opsteken	237
Opvesten	237
Opvolling	238
Overleggen	238
Patroon	238
Patroonmakege	238
Plat	238
Platwerk	238
Pontelasson	238
Slag	239
Speldenwerksterstaal	236
Spellekussentje	239
Spellewerklied	239
Spellenaalde	239

Spellewerkpapier 239
Staantje 239
Stekertje 240
Stuk 240
Uit het hoofd werken 240
Uitzien 240
Topwerk 240